

Незнайко на Місяці

Микола Носов

Микола Носов

НЕЗНАЙКО НА МІСЯЦІ

Роман-казка

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

ЯК НЕЗНАЙКО ПЕРЕМІГ ПРОФЕСОРА ЗІРОЧКУ

З того часу як Незнайко побував у Сонячному місті, минуло два з половиною роки. Для нас із вами це не так уже й багато, але для маленьких коротульок два з половиною роки — строк дуже великий. Наслухавшись розповідей Незайка, Кнопочки та Бруднулі Пістрявенького, багато коротульок теж здійснили подорож у Сонячне місто, а коли повернулися — надумали й у себе дещо удосконалити. Квіткове місто змінилося відтоді так, що тепер його й не впізнаєш. У ньому з'явилося багато нових, великих і дуже гарних будинків. За проектом архітектора Вертиплященка на вулиці Дзвіночків споруджено навіть два будинки, що оберталися. Один п'ятиповерховий, баштового типу, із спіральним спуском і плавальним басейном довкола (спустившись по спіральному спуску, можна було пірнати прямо в воду), другий шестиповерховий, з балконами-гойдалками, парашутною вишкою і чортовим колесом на даху. На вулицях дуже багато автомобілів, спіралеходів, трубольотів, авіагідромотоколясок, гусеничних всюдиходів та інших різних машин.

І це ще не все, звичайно. Жителі Сонячного міста дізнались, що коротульки з Квітового міста захопилися будівництвом, і прийшли їм на допомогу: допомгли їм спорудити кілька так званих промислових підприємств. За проектом інженера Клепки була побудована велика фабрика одягу, яка випускала дуже багато найрізноманітнішого вбрання, починаючи з гумових ліфчиків і кінчаючи зимовими шубами з синтетичного волокна. Тепер уже нікому не доводилося корпіти з голкою, щоб пошити звичайнісінькі штани або піджак. На фабриці все робили за коротульок машини. Готову продукцію, як і в Сонячному місті, розвозили по магазинах, і там уже кожен брав те, що йому було потрібно. Всі турботи працівників фабрики зводились до того, щоб вигадувати нові фасони одягу й стежити, аби не вироблялося нічого такого, що не подобається публіці.

Усі були дуже задоволені. Єдиним, хто постраждав на цьому, був Пончик. Коли Пончик побачив, що тепер можна брати в магазині все, що може знадобитися, він не міг зрозуміти, навіщо йому оті костюми, що накопичилися в нього вдома. Всі костюми до того ж вийшли з моди, і їх все одно не можна було носити. Вибравши найтемнішу нічку, Пончик зв'язав їх у величезний клумак, виніс тишком з дому й утопив в Огірковій річці, а замість них наносив собі з магазинів нових костюмів. Скінчилося тим, що його кімната перетворилася на якийсь склад готового одягу. Костюми лежали у

нього і в шафі, й на шафі, й на столі, й під столом, і на книжкових полицях, висіли на стінах, на бильцях стільців і навіть під стелею, на вірвовочках.

Від великої кількості шерстяних виробів у будинку розвелася міль, і щоб вона не поточила костюмів, Пончикові доводилося щоденно труїти її нафталіном, від якого в кімнаті стояв такий різкий запах, що незвичного коротулька валило з ніг. Пончик і сам пропахнув наскрізь цим запаморочливим запахом, але так звик до нього, що навіть перестав помічати його. Для інших, однаке, цей запах був дуже помітний. Як тільки Пончик приходив до когось у гості, в господарів одразу ж паморочилася голова. Пончика вмиль проганяли і якомога швидше відчиняли навстіж усі вікна й двері, щоб провітрити приміщення, інакше можна було знепритомніти або збожеволіти. З цієї ж причини Пончик не мав навіть змоги погратися з коротульками у дворі. Як тільки він виходив у двір, усі навколо починали плюватися і, затиснувши руками носи, кидалися тікати від нього в різні боки не оглядаючись. Ніхто не хотів з ним знатися. Нічого й казати, що Пончика це страшенно ображало, й довелося всі зайві костюми віднести на горище.

Проте головне було не це. Головне було те, що Знайко теж побував у Сонячному місті. Там він познайомився з ученими малюками Фуксією і Рибкою, які в той час готували свій другий політ на Місяць. Знайко теж пристав до них — разом будували космічну ракету, і, коли ракета була готова, він здійснив з Фуксією та Рибкою міжпланетну подорож. Прилетівши на Місяць, наші хоробрі мандрівники обстежили один невеличкий місячний кратер у районі місячного Моря Ясності, побували в печері, що знаходиться в центрі цього кратера, й провели спостереження над зміною сили тяжіння. На Місяці, як відомо, сила тяжіння значно менша, ніж на Землі, й тому спостереження над зміною сили тяжіння мають велике наукове значення. Пробувши на Місяці близько чотирьох годин, Знайко і його супутниці змушені були швиденько вирушити у зворотну путь, бо запаси повітря в них уже кінчались. Усі знають, що на Місяці повітря нема і, щоб не задихнутися, завжди треба брати з собою запас повітря. Згущеного, звісно.

Повернувшись у Квіткове місто, Знайко багато розповідав про свою мандрівку. Його розповіді дуже зацікавили всіх, і особливо астронома Скелка, який не раз спостерігав Місяць у телескоп. У свій телескоп Скелко зміг розгледіти, що поверхня Місяця не рівна, а гориста, причому багато гір на Місяці не такі, як у нас на Землі, а чомусь круглі, точніше сказати — кільцеподібні. Ці кільцеві гори вчені називають місячними кратерами, або цирками. Щоб зрозуміти, який вигляд має такий місячний цирк, або кратер, уявіть собі величезне кругле поле, в поперечнику кілометрів двадцять, тридцять, п'ятдесят чи навіть сто, й уявіть, що це величезне кругле поле оточене земляним валом або горою заввишки всього два або три кілометри, — оце й буде місячний цирк, або кратер. Таких кратерів на Місяці тисячі. Є маленькі — кілометри два, а є й гігантські — до ста сорока кілометрів у діаметрі.

Багатьох учених цікавить, як утворилися місячні кратери, як вони виникли. В Сонячному місті всі астрономи навіть посварилися, намагаючись розв'язати це складне

питання, і розділилися на дві половини. Одна половина твердить, що місячні кратери походять від вулканів, друга половина вважає, що місячні кратери — це сліди від падіння великих метеоритів. Першу половину астрономів називають через це послідовниками вулканічної теорії, або просто вулканістами, а другу — послідовниками метеоритної теорії, або метеоритниками.

Знайко, однак, не погоджувався ні з вулканічною, ні з метеоритною теорією. Ще до мандрівки на Місяць він створив свою власну теорію походження місячних кратерів. Якось він разом із Скечком спостерігав Місяць у телескоп, і йому впало в очі, що місячна поверхня дуже схожа на поверхню добре пропеченого млинця з ніздрюватими дірками. Після цього Знайко часто ходив на кухню і дивився, як печуть млинці. Він помітив, що поки млинець рідкий, його поверхня зовсім гладенька, але в міру того, як він підігрівається на сковороді, на його поверхні починають з'являтися пухирці нагрітої пари. Виступивши на поверхню млинця, пухирці лопаються, і від того на млинці утворюються неглибокі дірки, що так і лишаються, коли тісто як слід пропечеться і втратить в'язкість.

Знайко навіть написав книжку, де висловлював думку, що поверхня Місяця не завжди була твердою і холодною, як тепер. Колись давно Місяць являв собою вогненно-рідку, тобто розжарену до розплавленого стану, кулю. Проте поступово поверхня Місяця охолоджувалась і ставала вже не рідкою, а в'язкою, неначе тісто. Всередині вона була все-таки дуже гарячою, тому розжарені гази виривалися на поверхню у вигляді велетенських пухирів. Вийшовши на поверхню Місяця, пухирі ці, звичайно, лопались. Але поки поверхня Місяця була ще досить рідкою, сліди від цих пухирів затягувались і зникали, не залишаючи сліду, як не лишають сліду пухирці на воді під час дощу. Але коли поверхня Місяця охолола так, що стала густою, як тісто або як розплавлене скло, сліди від пухирців, що лопнули, вже не пропадали, а лишалися у вигляді здіблених над поверхнею кілець. Охолоджуючись усе більше, ці кільця ставали зовсім твердими. Спочатку вони були рівні, ніби застигли кола на воді, а далі поступово руйнувались і зрештою стали схожими на ті місячні кільцеві гори, що їх кожен може спостерігати в телескоп.

Усі астрономи — і вулканісти й метеоритики — сміялися над цією Знайковою теорією.

Вулканісти казали:

— Навіщо ця млинцева теорія, коли й так ясно, що місячні кратери — то просто вулкани?

Знайко відповідав, що вулкан — це дуже велика гора, на вершині якої є порівняно невеликий кратер, тобто отвір. Якби хоч один місячний кратер був кратером вулкана, то сам вулкан був би завбільшки мало не як цілий Місяць, а такого ніхто не спостерігав.

Метеоритники казали:

— Звичайно, місячні кратери — не вулкани, але вони і не млинці. Всім відомо, що це сліди від ударів метеоритів.

На те Знайко відповідав, що метеорити могли падати на Місяць не тільки

прямовисно, але й похило, і в такому разі залишали б сліди не круглі, а видовжені або овальні. А тим часом на Місяці всі кратери переважно круглі, а не овальні.

Однак і вулканісти й метеоритники так звикли до своїх улюблених теорій, що навіть слухати не хотіли Знайка й презирливо називали його млинцистом. Вони казали, що взагалі смішно навіть порівнювати Місяць, який є великим космічним тілом, з якимсь нещасним млинцем з прокислого тіста.

А втім, Знайко й сам відмовився від своєї млинцевої теорії після того, як побував на Місяці й бачив зблизька один з місячних кратерів. Йому вдалося розгледіти, що кільцева гора була зовсім не гора, а залишки зруйнованої часом гігантської цегляної стіни. Хоча цеглини в цій стіні вивітрились і втратили свою первісну чотирикутну форму, все-таки можна було зрозуміти, що то саме цеглини, а не просто шматки звичайної гірської породи. Особливо добре це було видно в тих місцях, де стіна порівняно недавно обвалилася й окремі цеглини ще не розсипалися на порошок.

Поміркувавши, Знайко зрозумів, що ці стіни могли бути змуровані лише якимись розумними істотами, і, повернувшись із своєї мандрівки, опублікував книжку, в якій писав, що колись давно на Місяці жили розумні істоти, так звані місячні коротульки. В ті часи на Місяці, як і тепер на Землі, було повітря. Отож місячні коротульки жили на поверхні Місяця, як і ми всі живемо на поверхні нашої планети — Землі. Однак з плином часу на Місяці ставало все менше повітря, яке поступово відлітало в навколишній світовий простір. Щоб не загинути без повітря, місячні коротульки оточували свої міста товстими цегляними стінами, над якими зводили величезні скляні куполи. З-під цих куполів повітря вже не могло щезнути, тому можна було дихати й нічого не боятися.

Але місячні коротульки знали, що вічно так тривати не може, що з часом повітря навколо Місяця зовсім зникне, через що сонячне проміння сильно нагріватиме поверхню Місяця, не захищену значним шаром повітря, і на Місяці навіть під скляним ковпаком неможливо буде жити. Ось тому місячні коротульки стали переселятися всередину Місяця і тепер живуть не з зовнішнього, а з внутрішнього його боку, бо ж насправді Місяць усередині порожній, наче гумовий м'яч, і на внутрішній його поверхні можна так само прекрасно жити, як і на зовнішній.

Ця Знайкова книжка наробила багато галасу. Всі коротульки захоплено читали її. Багато вчених хвалили цю книжку за те, що вона цікаво написана, проте висловлювали невдоволення тим, що вона науково не обгрунтована. А дійсний член академії астрономічних наук професор Зірочка, якому теж трапилось прочитати Знайкову книжку, просто кипів від обурення і казав, що ця книжка — зовсім і не книжка, а якась, як він висловився, чортова нісенітниця. Цей професор Зірочка був не те щоб якийсь дуже сердитий суб'єкт. Ні, він був досить добрий коротулька, але дуже, як би це сказати, вимогливий, непримиренний. У всякому ділі він найвище цінував точність, порядок і терпіти не міг ніяких фантазій, тобто вигадок.

Професор Зірочка запропонував академії астрономічних наук обговорити Знайкову книжку й розібрати її, як він висловився, по кісточках, щоб нікому більше не кортіло

такі книжки писати. Академія дала згоду й послала запрошення Знайкові. Знайко приїхав, і обговорення відбулося. Воно почалось, як і належить у таких випадках, з доповіді, зробити яку захотів сам професор Зірочка.

Коли всі запрошені на обговорення коротульки зібрались у просторому залі і всілися на стільцях, на трибуну вийшов професор Зірочка, й перше, що від нього почули, були слова:

— Дорогі друзі, дозвольте засідання, присвячене обговоренню Знайкової книжки, вважати за відкрите.

Після цього професор Зірочка гучно одкашлявся, не поспішаючи витер хустинкою носа й почав робити доповідь. Розказавши коротко зміст Знайкової книжки й похваливши її за живий яскравий виклад, професор сказав, що, на його думку, Знайко допустився помилки, вважаючи за цеглу те, що насправді було не цеглою, а якоюсь шаруватою гірською породою. Ну, а коли цеглин насправді не було, сказав професор, то не було, виходить, і ніяких місячних коротульок. Та їх і не могло бути, бо коли б вони були, то не змогли б жити на внутрішній поверхні Місяця, оскільки давно всім добре відомо, що всі предмети на Місяці точнісінько так, як і в нас на Землі, притягуються до центра планети, і якщо б Місяць насправді і був усередині порожній, ніхто все одно не зміг би втриматись на його внутрішній поверхні: його одразу притягло б до центра Місяця, і він безпорадно борсався б там у порожнечі, аж поки загинув би з голоду.

Вислухавши все це, Знайко підвівся з свого місця і сказав глузливо:

— Ви міркуєте так, наче вам уже колись доводилося борсатися в центрі Місяця!

— А ви ніби борсалися? — огризнувся професор.

— Я не борсався, — заперечив Знайко, — зате я літав у ракеті й спостерігав за предметами в стані невагомості.

— До чого тут іще стан невагомості? — буркнув професор.

— А от до чого, — сказав Знайко. — Під час польоту, щоб ви знали, в ракеті у мене була пляшка з водою. Коли настав стан невагомості, пляшка вільно плавала в просторі, як і кожен предмет, не прикріплений до стін кабіни. Все було нормально, доки вода наповнювала пляшку вщерть. А коли я половину води випив, почалися дива: решта води не трималася на дні пляшки й не збиралася у центрі, а рівномірно розпікалася по стінках, так що всередині пляшки утворився повітряний пухир. Отже, воду притягало не до центру пляшки, а до її стінок. Це й зрозуміло, бо притягати до себе можуть лише маси речовини, а порожнеча нічого притягти до себе не може.

— Попав пальцем у небо! — сердито пробурчав Зірочка. — Порівняв пляшку з планетою! По-вашому, це науково?

— А чому ж не науково? — авторитетно відповів Знайко. — Коли пляшка вільно переміщається в міжпланетному просторі, вона перебуває в стані невагомості і в усьому уподібнюється планеті. Всередині пляшки все відбуватиметься так, як і всередині планети, тобто всередині Місяця, в тому разі, певна річ, коли Місяць усередині порожній.

— От! От! — підхопив Зірочка. — Тільки поясніть, будьте ласкаві, нам, чому ви

втовкмачили собі в голову, що Місяць усередині порожній?

Слухачі, які прийшли послухати доповідь, засміялися, але Знайка це не збентежило і, він сказав:

— Ви самі легко втовкмачили б собі це в голову, коли б трошки подумали. Адже якщо Місяць спочатку був вогненно-рідким, то він почав охолоджуватись не зсередини, а з поверхні, бо саме поверхня Місяця стикається з холодним світовим простором. Отже, охолола й затверділа насамперед поверхня Місяця, внаслідок чого Місяць став ніби велетенською кулеподібною посудиною, всередині якої лишалася — що?..

— Ще не застигла розплавлена речовина! — закричав хтось із слухачів.

— Правильно! — підхопив Знайко. — Ще не застигла розплавлена речовина, тобто, просто кажучи, рідина.

— От бачите, самі кажете — рідина, — усміхнувся Зірочка. — Звідки ж на Місяці взялась порожнеча, коли там була рідина, капустана ви голова?

— Ну, про це зовсім неважко догадатися, — спокійно відповів Знайко. — Адже розжарена рідина, оточена твердою оболонкою Місяця, і далі охолоджувалась, й охолоджуючись, вона зменшувалася в об'ємі. Ви, напевне, знаєте, що кожна речовина, охолоджуючись, зменшується в об'ємі?

— Напевне, знаю, — сердито буркнув професор.

— Тоді ви все повинні розуміти, — зрадів Знайко. — Коли рідка речовина зменшилася в об'ємі, то в середині Місяця само собою мав утворитися порожній простір, на зразок повітряного пухиря у пляшці. Цей порожній простір усе збільшувався, і розміщувався він у центральній частині Місяця, бо рідка маса, що залишилася, притягалась до твердої оболонки Місяця, так як притягалися залишки води до стінок пляшки, коли вона перебувала в стані невагомості. З часом рідина всередині Місяця й зовсім охолола й затверділа, ніби прилипнувши до твердих стінок планети, завдяки чому в Місяці утворилася внутрішня порожнина, яка поступово могла заповнитись повітрям чи якимось ішим газом.

— Правильно! — закричав хтось.

І зразу ж з усіх боків пролунали вигуки:

— Правильно! Молодець, Знайко! Ура!

Усі заплескали в долоні. А хтось крикнув:

— Геть Зірочку!

Одразу двоє коротульок схопили Зірочку — один за комір, другий за ноги — і стягли його з трибуни. Кілька коротульок підхопили Знайка на руки й понесли до трибуни.

— Нехай Знайко робить доповідь! — кричали звідусіль. — Геть Зірочку!

— Дорогі друзі! — почав Знайко, опинившись на трибуні. — Я не можу виступати з доповіддю. Я не підготувався.

— Розкажіть про політ на Місяць! — кричали коротульки.

— Про стан невагомості! — кричав хтось.

— Про Місяць?.. Про стан невагомості? — розгублено повторював Знайко. — Ну

гарзд, хай буде про стан невагомості. Ви, мабуть, знаєте, що космічна ракета, щоб подолати притягання Землі, має набрати дуже велику швидкість — одинадцять кілометрів на секунду. Поки ракета набирає таку швидкість, ваше тіло зазнає великих перевантажень. Вага вашого тіла ніби збільшується в кілька разів, і вас з силою притискає до підлоги кабіни. Ви не можете підняти руку, не можете підняти ногу, вам здається, що все ваше тіло ніби налилося свинцем. Вам здається, наче якийсь страшний тягар упав на ваші груди й не дає вам дихати. Але як тільки розгін космічного корабля припиняється і він починає свій вільний політ у міжпланетному просторі, перевантаження кінчаються, і ви перестаєте зазнавати силу тяжіння, тобто, просто кажучи, втрачаєте вагу.

— Розкажіть, що ви відчували? Що ви переживали? — крикнув ще хтось.

— Перше моє відчуття при втраті ваги було таке, мовби з-під мене непомітно забрали сидіння і мені ні на чому стало сидіти. Відчуття було таке, ніби я загубив щось, але ніяк не міг зрозуміти, що саме. Я відчував легке запаморочення, мені почало здаватися, наче хтось нарочито перевернув мене головою донизу. Разом з тим я відчув, що всередині у мене все завмерло, захололо, як під час переляку, хоча самого переляку й не було. Підождавши трохи й упевнившись, що зі мною нічого поганого не сталося, що я і дихаю, як звичайно, й бачу все навкруги, і міркую нормально, я перестав звертати увагу на замирання в грудях і в животі, й це неприємне відчуття минуло саме по собі. Коли я озирнувся довкола й побачив, що всі предмети в кабіні на місці, що сидіння, як і перше, знаходиться піді мною, мені перестало здаватися, що я перевернутий головою донизу, і запаморочення теж пройшло...

— Розповідайте! Розповідайте ще! — закричали коротульки хором, побачивши, що Знайко зупинився.

Дехто від нетерплячки аж загупав ногами об підлогу.

— Ну так-от, — вів далі Знайко. — Упевнившись, що все гарзд, я хотів обпертися об підлогу ногами, але зробив це так різко, що підскочив угору і вдарився головою об стелю кабіни. Розумієте, я не врахував, що моє тіло втратило вагу й що тепер було досить лиш невеличкого зусилля, аби підскочити на страшну висоту. А тому, що моє тіло зовсім нічого не важило, я міг вільно висіти посеред кабіни в будь-якому положенні, не опускаючись униз і не піднімаючись угору, але для цього треба було поводитись обережно й не робити різких рухів. Навколо мене так само вільно плавали речі, які ми не закріпили перед польотом. Вода з пляшки не виливалася навіть тоді, коли пляшку перевертали догори дном, але коли вдавалося витрусити воду з пляшки, то вона збиралася в кульки, які теж вільно плавали в просторі доти, поки притягувалися до стін кабіни.

— А скажіть, будь ласка, — запитав один коротулька, — у вас у пляшці була вода чи, може, якийсь інший напій?

— У пляшці була звичайна вода, — коротко відповів Знайко.

— Який же міг бути інший напій?

— Ну, я не знаю, — розвів руками коротулька. — Я думав, ситро чи, може, керосин.

Усі засміялись. А другий коротулька спитав:

— А ви привезли що-небудь з Місяця?

— Я привіз шматочок самого Місяця.

Знайко дістав з кишені невеличкий камінець голубувато-сірого кольору й сказав:

— На поверхні Місяця валяється безліч різних каменів, і притому дуже гарних, але я не хотів їх брати, бо ж вони могли виявитись метеоритами, випадково занесеними на Місяць із світового простору. А цей камінь я відбив молотком бід скелі, коли ми спускались у місячну печеру. Тому ви можете бути цілком певні, що цей камінь — шматочок найсправжнісінького Місяця.

Шматочок Місяця пішов по руках. Кожному хотілося зблизька подивитися на нього. Поки коротульки розглядали камінь, передаючи його з рук у руки, Знайко розповідав, як вони з Фуксією і Рибкою мандрували по Місяцю і що там бачили. Всім дуже сподобалась Знайкова розповідь. Усі лишилися дуже задоволені. Тільки професор Зірочка був не дуже задоволений. Як тільки Знайко закінчив свою розповідь і зійшов з трибуни, професор Зірочка вискочив на трибуну й сказав:

— Дорогі друзі, нам усім було дуже цікаво послухати про Місяць і про все інше, і я від імені всіх присутніх висловлюю сердечну подяку знаменитому Знайкові за його цікавий і змістовний виступ. Однак... — сказав Зірочка і суворо підніс угору вказівний палець.

— Геть! — закричав хтось із коротульок.

— Однак... — повторив, підвищуючи голос професор Зірочка. — Однак ми зібралися тут зовсім не для того щоб про Місяць слухати, а для того, щоб обговорити Знайкову книжку, а оскільки книжки не обговорили то, значить, не виконали того, що було намічено, а коли не виконали того, що було намічено, то треба буде все-таки виконати, а коли треба буде все-таки виконати, то доведеться все-таки виконати й розглянути її з усіх боків...

Ніхто так і не второпав, що хотів розглянути з усіх боків Зірочка. Галас зчинився такий, що нічого вже не можна було зрозуміти. Звідусіль чути було тільки одне слово:

— Геть!

Двоє коротульок знову кинулися на трибуну, один схопив Зірочку за комір, другий за ноги, й поволокли його прямо на вулицю. Там його посадили в скверику на траву і сказали:

— От коли полетиш на Місяць, будеш виступати на трибуні, а зараз поки посидь тут на травичці.

Від такого безцеремонного поводження Зірочка оскаженів так, що не міг вимовити й слова. Потім він трошки заспокоївся і закричав:

— Це неподобство! Я скаржитимуся! Напишу в газету! Ви ще узнаете професора Зірочку!

Він довго так кричав, розмахуючи кулаками, але, побачивши, що всі коротульки розійшлися по домівках, сказав:

— На цьому засідання оголошую закритим.

Після чого встав і теж пішов додому.

Розділ другий

ЗАГАДКА МІСЯЧНОГО КАМЕНЮ

Другого дня газети вмістили звіт про обговорення Знайкової книжки. Всі жителі Сонячного міста читали цей звіт. Кожному цікаво було узнати, чи й справді Місяць усередині порожній і чи правда, що всередині Місяця живуть коротульки. У звіті було докладно описано все, що казали на обговоренні, і навіть те, чого й не казали. Окрім звіту, в газетах було надруковано безліч фейлетонів, тобто жартівливих статей, у яких розповідалося про різні чудернацькі пригоди місячних коротульок. Усі сторінки газет рясніли смішними картинками. На цих картинках був намальований Місяць, всередині якого догори ногами ходили коротульки, чіпляючись руками за різні предмети, щоб їх не притягло до центра планети. На одному з малюнків був зображений коротулька, з якого силою тяжіння стягло черевички й штанці, сам же коротулька, лишившись у сорочці й капелюсі, міцно тримався руками за дерево. Загальну увагу привернула карикатура, де був намальований Знайко, який безпомічно борсався в центрі Місяця. У Знайка був такий розгублений вираз обличчя, що на нього ніхто не міг дивитися без сміху.

Усе це друкувалося, звичайно, для втіхи публіки, але в одній газеті була опублікована цілком серйозна й науково обгрунтована стаття професора Зірочки, який признався, що в суперечці із Знайком він помилявся, і просив пробачення за допущені ним різкі вислови. У своїй статті професор Зірочка писав, що наявність порожнього простору всередині Місяця не суперечить законам фізики і цілком може мати місце, отже, Знайко не такий далекий від істини, як це могло здаватися напочатку. Разом з тим важко припустити, писав професор, що цей порожній простір розташований у центрі Місяця, оскільки центральна частина Місяця заповнена твердою речовиною, яка утворилася ще до того, як захолола й затверділа місячна поверхня, отже, до того, як усередині Місяця почав утворюватись порожній простір. Річ у тому, що як тепер, так і в давні часи внутрішні шари Місяця зазнавали велетенського тиску зовнішніх шарів, що важать багато тисяч і навіть мільйонів тонн. Внаслідок такого страхітливого тиску речовина всередині Місяця не могла, згідно з законами фізики, бути в рідинному стані, й знаходилася у твердому вигляді. А це значить, що коли Місяць був ще вогненно-рідким, у нього всередині вже було тверде центральне ядро, і коли почала утворюватись внутрішня порожнина Місяця, вона розташовувалася не в центрі, а навколо цього центрального ядра, точніше кажучи, між цим центральним ядром і порівняно недавно затверділою поверхнею Місяця. Отже, Місяць — це не порожниста куля, схожа на гумовий м'яч, як припускає Знайко, а така куля, всередині якої є друга куля, оточена прошарком з повітря чи якогось іншого газу.

Що ж до наявності на Місяці коротульок чи якихось інших живих істот, то це вже відноситься до галузі чистої фантастики, писав професор Зірочка. Ніяких наукових доказів існування на Місяці коротульок нема. Якщо те, що виявив на місячній поверхні Знайко, насправді було цегляною стіною, змурованою колись розумними істотами, то

нема ніяких доказів, що ці розумні істоти уцілили до наших часів і обрали місцем свого проживання внутрішню порожнину Місяця. Наука потребує вірогідних фактів, писав професор Зірочка, й ніякі пусті вигадки не замінять нам їх.

Чим більше вчитувався Знайко в статтю професора Зірочки, тим більше його охоплювало якесь гостре почуття сорому, змішане з гіркотою. Те, що професор писав про наявність усередині Місяця твердого ядра, було незаперечним. Кожен, хто обізнаний з основами фізики, мусив би погодитись із цим, а Знайко основи фізики знав чудово.

— Як же я не врахував такої простої речі? — дивувався Знайко, готовий рвати на собі волосся від досади. — Ну, звичайно ж, усередині Місяця було тверде ядро, а це значить, що порожній простір міг утворитися тільки навкруги цього ядра, а не в центрі. Який же я осел! Який же я кінь! Який же я орангутанг! Треба ж було так осоромитись! Як було не збагнути такої дрібниці! Ганьба!

Прочитавши статтю до кінця, Знайко почав ходити з кутка в куток по кімнаті й щохвилини тряс головою, ніби хотів витрясти з неї неприємні думки.

"Пусті вигадки! — з досадою бурмотів він, згадуючи статтю професора Зірочки. — Спробуй доведи тепер, що тут ніяких вигадок нема, якщо не додумався навіть, що в центрі Місяця була тверда речовина! Яка ганьба!.."

Втомившись від бігання по кімнаті, Знайко кректав від прикрості, сідав з розгону на стілець і ошелешено дивився в одну точку, потім схоплювався, мов ужалений, і знову бігав по кімнаті.

— Ні, я доведу, що це не пусті вигадки! — кричав він. Коротульки є на Місяці. Не може бути, щоб їх не було. Наука — це не самі голі факти. Наука — це фантастика... тобто... тьху! Що це я кажу?.. Наука — це не фантастика, але наука не може існувати без фантастики. Фантазія допомагає нам мислити. Самі голі факти ще нічогісінько не важать. Всякі факти треба осмислювати! — Сказавши це, Знайко з силою і грюкнув кулаком по столу. — Я доведу! — закричав він.

Враз погляд його впав ка карикатуру в газеті, де був намальований він сам у центрі Місяця з таким ідіотським виразом на обличчі, що не можна було спокійно дивитися.

— Ну от! — пробурчав він. — Спробуй-но доведи, коли тут ось така пика!

Цього ж дня Знайко виїхав із Сонячного міста. Всю дорогу він твердив:

— Ніколи більше не займатимусь наукою. Навіть якщо мене почнуть на шматки різати. Ні, ні! Й думати нічого!

Але, повернувшись у Квіткове місто, Знайко поступово заспокоївся і почав знову мріяти про наукову діяльність і про нові подорожі:

"Добре було б побудувати великий міжпланетний корабель, узяти добрий запас харчів, повітря і здійснити тривалу експедицію на Місяць. Слід сподіватися, що в зовнішній оболонці Місяця є отвори у вигляді печер або кратерів згаслих вулканів. Крізь ці отвори можна буде проникнути всередину Місяця й побачити його центральне ядро. Якщо це ядро існує, а воно безперечно існує, то місячні коротульки живуть на його поверхні. Між зовнішньою оболонкою і центральним ядром Місяця, напевно,

збереглася достатня кількість повітря, тому умови життя на поверхні ядра мають бути цілком сприятливими для коротульок".

Так Знайко мріяв, і він уже хотів було почати готуватися до нової подорожі на Місяць, але раптом пригадав усе, що трапилось, і сказав:

— Ні! Треба бути твердим! Якщо я вирішив не займатися наукою, значить, займатися нею не буду. Нехай хтось інший летить на Місяць, нехай хтось інший знайде на Місяці коротульок, і тоді всі скажуть:

"Знайко правду казав. Він дуже розумний коротулька й передбачив те, чого ніхто до нього не передбачав. А ми були несправедливі! Ми не вірили йому. Ми сміялися з нього. Писали про нього всілякі обурливі статейки, малювали карикатури". І тоді всім стане соромно. І професору Зірочці стане соромно. І тоді всі прийдуть до мене й скажуть: "Пробач нам, любий Знаєчку! Ми були несправедливі!" А я скажу: "Нічого, братики, я не серджусь. Я вам пробачаю. Хоча мені було дуже прикро, коли всі з мене сміялися, але я не злопам'ятний. Я хороший! Бо що для Знайка найважливіше? Для Знайка найважливіше — правда. А коли правда восторжествувала, то все, значить, гаразд, і ніхто ні на кого не повинен сердитись".

Так міркував Знайко. Обдумавши все як слід, він вирішив забути про Місяць і ніколи більше про нього не думати. А проте це рішення, виявилось, Знайкові не так легко було виконати. Річ у тому, що в нього лишився шматочок Місяця, тобто той місячний камінь, який він відбив молотком від скелі, коли спускався з Фуксією і Рибкою в місячну печеру. Цей місячний камінь лежав у нього в кімнаті на підвіконні й щохвилини потрапляв на очі. Глянувши на нього, Знайко в ту ж мить згадував про Місяць і про все, що сталося, і знову засмучувався.

Одного разу, прокинувшись уночі, Знайко глянув на камінь, і йому здалося, що камінь у темряві світиться якимось м'яким голубуватим світлом. Здивований цим незвичайним явищем, Знайко встав з постелі й підійшов до вікна, щоб роздивитися місячний камінь зблизька. Враз він помітив, що на небі був повний, яскравий місяць. Проміння від місяця падало прямо в вікно й освітлювало камінь так, що створювалося враження, ніби він світився сам. Помилувавшись цим красивим видовищем, Знайко заспокоївся і ліг у постіль.

Іншим разом (це трапилось увечері) Знайко довго сидів над книжкою, а коли зрештою вирішив лягти спати, була вже глибока ніч. Роздягнувшись і погасивши світло, Знайко забрався в постіль. Випадково його погляд упав на місячний камінь. І знову здалося Знайкові, що камінь світиться сам, і цього разу навіть якимось особливо яскраво. Знаючи, що це лише ефект місячного освітлення, Знайко не звернув на камінь уваги й уже зібрався заснути, як раптом пригадав, що в цю ніч появляється молодик, тобто, просто кажучи, на небі не могло бути ніякого місяця. Піднявшись з постелі й виглянувши у вікно, Знайко впевнився, що ніч справді була темна, без місяця. На чорному, немов вугілля, небі сяяли лише зорі, але місяця не було. А проте місячний камінь, що лежав на підвіконні, світився так, що не тільки було видно його самого — він ще й освітлював частину підвіконня довкола себе.

Знайко взяв камінь у руку, й рука його освітілася слабким мерехтливим світлом, яке наче лилося з каменя. Чим довше дивився Знайко на камінь, тим яскравіше, здавалося, він світився. І вже здалося Знайкові, що в кімнаті стало не так темно, як було спочатку. І він міг уже розгледіти в темряві і стіл, і стільці, і книжкову полицю. Знайко взяв з полиці книжку, розгорнув її і поклав на неї місячний камінь. Камінь освітив сторінку так, що навколо нього було можна розрізнити окремі літери й прочитати слова.

Знайко зрозумів, що місячний камінь випромінював якусь енергію. Він одразу ж хотів побігти й розповісти про своє відкриття коротулькам, але згадав, що вони всі вже давно сплять, і не захотів їх будити.

Другого дня Знайко сказав коротулькам:

Сьогодні ввечері приходьте, братики, до мене. Я вам покажу дуже забавну штуку.

— Яку штуку? — поцікавилися всі.

— От приходьте, побачите.

Усім, звичайно, дуже цікаво було узнати, що за штуку покаже Знайко. Поспішайко від нетерпіння так хвилювався, що за обідом навіть їсти нічого не міг. Зрештою він не витерпів, пішов до Знайка і причепився до нього так, що Знайко змушений був відкрити свою таємницю. Таким чином, коротулькам усе стало відомо заздалегідь, але це тільки посилювало їхню цікавість. Кожному хотілось своїми очима побачити, як світиться у темряві камінь.

Щойно сонечко сховалося за обрієм, всі вже були у Знайка в кімнаті.

Ви рано прийшли, — сказав коротулькам Знайко. — Камінь зараз не може світитися, бо ще дуже видно. Він буде світитися, коли настане цілковита темрява.

— Нічого, ми почекаємо, — відповів Сиропчик. — Нам поспішати нікуди.

— Ну, чекайте, — погодився Знайко. — А я тим часом, щоб вам не нудьгувати, розкажу про це цікаве явище.

Він поклав на стіл, за яким повсідалися коротульки, місячний камінь і почав розповідати про те, що в природі є речовини, які набувають здатності світитися в темряві, після того як їх піддано дії променів світла. Таке світіння називається люмінесценцією. Деякі речовини набувають здатності випромінювати світло навіть під впливом невидимих ультрафіолетових, інфрачервоних або космічних променів.

— Можна припустити, що з такої речовини і складається місячний камінь, — сказав Знайко.

Щоб розважити коротульок іще чим-небудь, Знайко виклав їм свою теорію про те, що Місяць — це така велика куля, всередині якої є друга куля, і на цій внутрішній кулі живуть місячні коротульки.

Поки Знайко ділився з своїми друзями цими корисними знаннями, кімнату поступово огортав морок. Коротульки що є сили витріщали очі на місячний камінь, який лежав перед ними, але не помічали ніякого світіння. Поспішайко, який був найбільш неорганізованим, весь час крутився від нетерпіння й не міг всидіти на місці.

— Ну чого він не світиться? Ну коли ж він буде світитися? — раз у раз повторював

він.

— Зажди трошки. Ще дуже видно, — заспокоював його Знайко.

Нарешті темрява стала такою, що не було видно ні каменя, ні навіть стола, на якому він лежав. А Знайко все повторював:

— Заждіть трошки, ще дуже видно.

— Справді, братики, так видно, що хоть картини малюй! — підтримав Знайка Тюбик.

Хтось тихенько засміявся. У темряві не можна було розібрати хто.

— Все це нісенітниця якась! — сказав Поспішайко. — По-моєму, камінь не світитиметься.

— А чого йому світитися, якщо й без того видно, — сказав Гвинтик.

Хтось знову засміявся. Цього разу голосніше. Здається, це був Незнайко. Він був найсміхотливіший.

— Ти, Поспішайку, все кудись поспішаєш. Тобі все найшвидше хочеться, — сказав Сиропчик.

— А тобі не хочеться? — сердито пробуркотів Поспішайко.

— А куди мені спішити? — відповів Сиропчик. — Хіба тут погано? Тепло, світло, й мухи не кусають.

Тоді вже всі коротульки не витримали і голосно розреготалися. Усім так сподобався вислів Сиропчика про мух, що його стали повторювати на всі лади. Нарешті Гуся сказав:

— Які там мухи! Всі мухи давно сплять!

— Правда! — підхопив лікар Пілюлька. — Мухи сплять, і нам пора спати! Вистава закінчилася!

— Ви не сердьтеся, братики, тут просто якась помилка вийшла, — виправдовувався Знайко. — Вчора камінь світився, от даю вам чесне слово!

— Ну, ти не сумуй, чого там! Завтра ми знову прийдемо, — сказав Шпунтик.

— Неодмінно прийдемо: тут і світло, й тепло, й мухи не кусають, — підхопив хтось.

Усі, сміючись, і штовхаючись, і наступаючи одне одному в темряві на п'яти, стали вибиратися з кімнати. Знайко навмисно не запалив електролампи, бо ж йому соромно було дивитися коротулькам в очі. Як тільки всі розійшлися, він з розмаху впав на ліжку, зарився обличчям у подушку і обхопив голову руками.

— Так мені, дурневі, й треба! — бурмотів він у відчаї. — Не міг тримати язик за зубами — тепер розплачуйся! Мало того, що в Сонячному місті осоромився, тепер і тут усі сміятимуться!..

Знайко ладен був відлупцювати сам себе з досади, але, згадавши, що час уже пізній, вирішив не порушувати режиму дня і, роздягнувшись, ліг спати. Вночі він, однак, прокинувся і, глянувши випадково на стіл, побачив, що камінь світиться. Загорнувшись у ковдру і всунувши ноги в капці, Знайко підійшов до столу, взяв камінь у руки й почав розглядати його. Камінь світився чистим голубим світлом. Він весь ніби складався з тисячі мерехтливих крапочок. Поступово його світіння ставало все

яскравішим. Воно було вже не голубим, як спочатку, а якогось незрозумілого кольору: чи то рожеве, чи то зелене. Досягнувши найбільшої яскравості, світіння поволі згасло, й камінь перестав світитися.

Не сказавши ні слова, Знайко поклав камінь на підвіконня і в глибокій задумі ліг у постіль.

Відтоді він часто спостерігав світіння місячного каменя. Іноді воно починалось пізніше, іноді раніше. Часом камінь світився довго, всю ніч, а часом зовсім не світився. Хоч як старався Знайко, він не міг уловити в світінні каменя ніякої закономірності. Ніколи не можна було сказати заздалегідь, світитиметься вночі камінь чи ні... Тому Знайко вирішив мовчати й поки що нікому нічого не казати.

Щоб якнайкраще вивчити властивості місячного каменя, Знайко вирішив зробити хімічний аналіз його. Проте й тут виникли непередбачені труднощі. Місячний камінь не вступав у сполуку ні з якою іншою хімічною речовиною: не розчинявся ні в воді, ні в спирті, ні в сірчаній чи азотній кислоті. Навіть суміш міцної азотної і соляної кислот, у якій розчиняється навіть золото, ніяк не діяла на місячний камінь. Що ж міг сказати хімік про речовину, яка не вступає у сполуку ні з якою іншою речовиною? Хіба тільки те, що ця речовина — якийсь благородний метал, подібний до золота чи платини. Однак місячний камінь металом не був, отже, він не міг бути ні золотом, ні платиною.

Втративши надію розчинити місячний камінь, Знайко пробував розкласти його на складові частини, нагріваючи камінь в тиглі, але місячний камінь не розкладався від нагрівання. Знайко палив його на вогні, і теж марно. Місячний камінь, як то кажуть, в огні не горів і в воді не тонував. А втім... У воді місячний камінь тонував, тільки вся біда була в тому, що тонував він далеко не завжди. Бувало, місячний камінь тонував, як звичайно тоне у воді грудочка цукру або солі, а бувало, що він плавав на поверхні води, наче корок або суха деревина. Це означало, що вага місячного каменя з якихось невідомих причин мінялась, і з речовини, важчої від води, він перетворювався на речовину, легшу за воду. Це була якась зовсім нова, досі невідома властивість твердої речовини. Жоден мінерал на землі не мав таких дивовижних властивостей.

Під час своїх спостережень Знайко помітив, що звичайна температура місячного каменя була на два-три градуси вища від температури навколишніх предметів. Це означало, що поряд з променевою енергією місячний камінь виділяв і теплову енергію. Однак таке підвищення температури Знайко спостерігав знову-таки не завжди. Це означало, що виділення теплової енергії відбувалося не постійно, а з якимись перервами. Іноді температура місячного каменя була на кілька градусів нижчою від навколишньої температури. Що це означало, було просто неможливо збагнути.

Усі ці дивні речі спантеличували Знайка і зрештою набридли йому. Не вміючи пояснити всі ці дива, Знайко перестав вивчати властивості каменя і, як кажуть, махнув на нього рукою. Місячний камінь лежав у його кімнаті па підвіконні, наче якась нікому не потрібна річ, і помаленьку вкривався пилюкою.

Розділ третій

ДОГОРИ ДНОМ

А згодом відбулися події, які змусили Знайка й зовсім забути на якийсь час про місячний камінь. Те, що сталося, було таким дивовижним і незвичайним, що його важко й описати. Знайкові, просто кажучи, було не до того, щоб думати про якийсь там камінь, із якого він не мав ніякої користі.

День, коли це все трапилось, почався, як завжди, коли не зважати, що Знайко, прокинувшись, устав не зразу, а, всупереч своїм правилам, дозволив собі трошечки повалитись у постелі. Спочатку йому просто було ліньки вставати, а потім стало здаватися, ніби в нього чи то болить, чи то паморочиться голова. Якийсь час він не розумів, чи у нього болить голова від того, що він лежить у постелі, чи, може, він лежить у постелі тому, що у нього болить голова. Проте у Знайка був свій власний спосіб боротися з головним болем, а саме — не звертати на біль ніякої уваги й робити все так, наче ніякого болю не було. Надумавши вдатись до цього способу, Знайко бадьоро схопився з постелі й почав робити ранкову зарядку. Зробивши ряд гімнастичних вправ і вмившись холодною водою, Знайко відчув, що ні болю, ні запаморочення у нього вже не було.

Настрій у нього поліпшився, до сніданку ще лишалось досить часу, і Знайко вирішив прибрати в кімнаті: підмів підлогу, протер вологою ганчіркою стінні шафи, в яких у нього зберігалися різні хімічні речовини в баночках і колекції комах, а головне — розклав по полицках книжки, що їх чимало зібралось у нього на столі, на тумбочці біля ліжка й навіть на підвіконні. Це давно треба було б зробити, та Знайкові все якось часу бракувало.

Прибираючи з підвіконня книжки, Знайко вирішив заразом прибрати й місячний камінь, що валявся там. Відчинивши шафу, в якій у нього зберігалась колекція мінералів, Знайко поклав місячний камінь на нижню полицку, бо на верхніх полицках не було жодної вільної місчинки. Для цього Знайкові довелося нагнутись, а нагнувшись, він знову відчув легке запаморочення.

— Ну от! — сказав сам собі Знайко. — Знову голова обертом іде! Може, я й справді хворий? Треба буде сказати Пілюльці, щоб якихось порошоків дав.

До запаморочення у Знайка приєдналося ще якесь дивне відчуття зависання головою донизу, тобто йому на якусь мить здалося, ніби він перевернувся догори ногами. Озирнувшись на всі боки й упевнившись, що він стоїть, Знайко зачинив двері шафи й уже хотів випростатись, але саме в цей час його знизу мовби штовхнуло щось і підкинуло під стелю. Вдарившись об стелю головою, Знайко впав на підлогу й, відчуючи, що його ніби підхопило вітром і кудись несе, вхопився рукою за стіл. А проте це не допомогло йому втриматись на місці. В наступну мить він уже знову був у повітрі, й притому разом із стільцем у руках. Одлетівши в куток кімнати, Знайко вдарився спиною об стіну, відскочив од неї, неначе м'ячик, і полетів до протилежної стіни. Зачепивши по дорозі стільцем за люстру й розбивши лампу, Знайко вдарився головою об книжкову полицю, від чого книжки розлетілися в різні боки. Побачивши, що від стільця ніякої користі нема, Знайко шпурнув його від себе. Стілець полетів униз і, вдарившись об підлогу, підскочив угору, ніби гумовий, сам же Знайко підлетів до

стелі й, відскочивши від неї, полетів униз. По дорозі він зіткнувся з стільцем, що летів назустріч, і стілець ударив його бильцем прямо в перенісся. Удар був такий сильний, що Знайко ошалів від болю і на якийсь час перестав метлятися в повітрі.

Поволі оговтавшись, Знайко впевнився, що висить у якійсь чудернацькій позі посеред кімнати, між підлогою і стелею. Недалечко від нього завис догори ніжками стілець, люстра висіла в якомусь неприродному стані: не прямовисно, як буває завжди, а навкіс, наче якась незбагненна сила притягала її до стіни; довкола по всій кімнаті плавали книжки. Знайкові було дивно, що й стілець, і книжки не падають на підлогу, а начебто висять у повітрі. Все це було схоже на стан невагомості, який Знайко спостерігав у кабіні космічного корабля під час подорожі на Місяць.

— Дивно! — пробурчав Знайко. — Дуже дивно!

Стараючись не робити різких рухів, він спробував підняти руку. Його здивувало, що для цього йому не треба було ніяких зусиль. Рука неначе сама піднялася. Вона була легка, мов пушинка. Знайко підняв другу руку. Й ця рука, здавалося, нічого не важила, її навіть мовби підштовхувало щось знизу. Тепер, коли хвилювання його трохи вляглося, Знайко відчував у всьому тілі якусь незвичайну легкість. Йому здавалося, що досить тільки махнути руками, й він почне пурхати по кімнаті, наче метелик чи якась інша крилата комаха.

"Що ж це зі мною сталося? — збентежено думав Знайко. — Одне з двох: або я перебуваю у стані невагомості, або я сплю і все це мені сниться".

Він почав з усіх сил витріщати очі, намагаючись прокинутись, але, впевнившись, що й так не спить, зовсім засумував і закричав жалібним голосом:

— Братики, рятуйте!

Але на допомогу ніхто не йшов, і Знайко вирішив скоріше вибратися з кімнати й подивитись, що роблять інші друзі коротульки.

Він почав обережно рухати руками й ногами, ніби плив, повільно переміщався в повітрі й поступово доплив до дверей. Там Знайко вчепився руками за одвірок і заходився з усієї сили штовхати двері ногами. Здавалося б, відчинити двері — діло нехитре, проте в стані невагомості це не так просто, як здається. Знайкові довелося докласти чимало зусиль, перш ніж двері відчинилися.

Вибравшись нарешті з кімнати й опинившись на сходах (точніше — під сходами), Знайко став думати, як би йому спуститися вниз. Кожен може легко догадатися, що спускатися звичайним способом, тобто по сходинках, Знайко тепер не міг, бо сила тяжіння вже не тягла його вниз, і хоч скільки б він перебирав ногами, це ні до чого не привело б.

Нарешті Знайко все-таки придумав хороший спосіб. Дотягнувшись до поручнів, він став спускатися, чіпляючись за поручні руками. Мабуть, збоку це мало дуже кумедний вигляд, тому що Знайкові ноги метлялися в повітрі, мов у комара, і в міру того, як він спускався все нижче, ноги його задиралися все вище, й він усе більше перевертався головою донизу.

Спустившись таким оригінальним способом зі сходів, Знайко опинився в коридорі

перед дверима до їдальні. За дверима чути було якісь приглушені крики. Знайко прислухався і зрозумів, що коротульки, які були в їдальні, чимось стривожені. Після кількох невдалих спроб Знайко відчинив двері й опинився в їдальні. Те, що він побачив, здивувало його. Коротульки, які зібралися в їдальні, не сиділи, як завжди, за столом, а плавали в різних позах у повітрі. Навколо них плавали стільці, лавочки, миски, тарілки, ложки. Тут же плавала велика алюмінієва каструля, повнісінька манної каші.

Побачивши Знайка, коротульки зчинили неймовірний галас.

— Знаєчку, ріднесенький, допоможи! — заlementував Розтеряйко. — Я не збагну, що зі мною робиться!

— Слухай, Знайку, ми всі чомусь літаємо! — закричав лікар Пілюлька.

— А в мене ноги відібрало! Я ходити не можу! — верещав Сиропчик.

— І в мене ноги відібрало! У всіх ноги відібрало! І стіни хитаються! — кричав Бурчун.

— Тихше, братики! — закричав у відповідь Знайко. — Я сам нічого не можу збагнути. По-моєму, всі ми в стані невагомості. Ми втратили вагу. Я відчував такий же стан, коли летів на Місяць у ракеті.

— Але ж ми нікуди не летимо, — сказав Тюбик.

— Це, мабуть, хтось навмисне придумав такі пустощі! — закричав Поспішайко.

— Хтось пожартував над нами! — підхопив Розтеряйко.

— Ну що за жарти такі! — заверещав Пончик. — Зараз же перестаньте! У мене голова обертом іде! Чому стіни хитаються? Чому все перевернулось догори дном?

— Усе на місці, — відповів Пончикові Знайко. — Ти сам перевернувся головою донизу, тому тобі й здається, що все навколо догори дном.

— Ну то хай мене зараз же перевернуть назад, а то я за себе не відповідаю! — кричав Пончик.

— Спокійно! — сказав Знайко. — Спочатку нам треба з'ясувати, чого ми втратили вагу.

А Незнайко сказав:

— Якщо ми втратили вагу, то її треба відновити, от і все. Що тут ще з'ясовувати?

— А ти, дурнику, мовчи, коли нічого розумного придумати не можеш, — сказав роздратовано Шпунтик.

— А ти мене дурником не обзивай, а то як дам кулаком!

По цих словах Незнайко розмахнувся кулаком і так стусонув Шпунтика, що той завертівся дзигую і полетів через усю кімнату.

Незнайко теж не втримався на місці і, полетівши в протилежний бік, стукнувся головою об каструлю з кашею. Від поштовху рідка манна каша вихлюпнулась просто в обличчя Пончикові, який був поблизу.

— Братики, що це?.. За що?.. Це неподобство! — кричав Пончик, розмазуючи манну кашу по обличчю й плюючись на всі боки.

Намагаючись уникнути зіткнення з Пончиком, який безперестанку плювався, і грудками манної каші, що плавали в повітрі, коротульки стали робити різні рухи

руками та ногами, і тому почали літати по кімнаті в усіх напрямках, налітаючи одне на одного і завдаючи одне одному різних пошкоджень.

— Тихше, братики! Спокійно! — надривався Знайко, якого штовхали з усіх боків. — Старайтесь не рухатися, братики, а то я не знаю, що буде. В стані невагомості не можна робити надто різких рухів. Чуєте, що я вам кажу! Спо-кій-но!!!

Розсердившись, Знайко грюкнув кулаком по столу, біля якого саме був. Від такого різкого руху Знайка самого перевернуло в повітрі, і він досить сильно вдарився потилицею об ріг столу.

— Ну от, я ж казав! — закричав він, чухаючи потилицю.

Коротульки нарешті зрозуміли, що від них вимагалось, перестали робити зайві рухи й тепер нерухомо висіли в повітрі: хто вгорі, під стелею, хто внизу, недалеко від підлоги, хто вгору головою, хто вниз головою, хто горизонтально, хто нахилившись.

Побачивши, що всі нарешті заспокоїлись, Знайко сказав:

— Слухайте мене уважно. Зараз я вам прочитаю лекцію про невагомість... Усі ви знаєте, що кожен предмет притягається до землі, і це притягання ми відчуваємо як силу тяжіння, або як вагу. Завдяки силі тяжіння, або вазі, ми можемо вільно пересуватися по землі, бо наші ноги під вагою нашого тіла притискаються до землі, виникає зчеплення з нею. Якщо ж вага зникне, ось як зараз, то ніякого зчеплення вже не буде й ми не зможемо пересуватися звичайним способом, тобто не зможемо ходити по землі або по підлозі. Що в такому разі робити?

— Так, так, що робити? — одізувались з усіх боків коротульки.

— Треба пристосовуватись до нових умов, — відповів Знайко. — А для цього всім вам треба засвоїти третій закон механіки, який особливо наочно проявляється в умовах невагомості. Про що сказано в цьому законі? В ньому сказано, що кожна дія викликає рівну й протилежно спрямовану протидію. Наприклад: якщо я, перебуваючи в стані невагомості, підніму руки вгору, то все моє тіло зразу ж опуститься вниз. От дивіться...

Знайко рішуче підняв обидві руки вгору, й усе його тіло почало плавно опускатися вниз.

— Коли ж я опушу руки вниз, — сказав він, — то все моє тіло почне підніматися вгору.

Не долетівши до підлоги, Знайко швидко опустив руки вниз і плавно полетів угору.

— А тепер дивіться! — закричав Знайко, зупинившись під стелею. — Якщо я відведу руку вбік — наприклад, праворуч, — то все моє тіло почне обертатися у протилежному напрямку, тобто ліворуч.

Енергійно відкинувши праву руку вбік, Знайко став обертатися і перевернувся головою донизу.

— Бачите? — крикнув він, — Зараз я головою донизу, і вся кімната для мене ніби перевернута. Що мені зробити, щоб повернутись у попереднє положення? Для цього досить махнути рукою вбік.

Знайко махнув убік лівою рукою і, зробивши кілька обертових рухів, перевернувся знову догори головою.

— Ви бачите, що, виконуючи нескладні рухи руками, можна надавати своєму тілу будь-якого положення у просторі. Тепер послушайте, що нам треба зробити в першу чергу. В першу чергу тим із вас, що висять головою донизу, треба перевернутися головою вгору.

— А тим, що вгору головою, треба перевернутися вниз головою? — запитав Незнайко.

— А ось цього саме й не треба, — відповів Знайко. — Всі повинні бути головою вгору, тому що таке положення звичне для кожного нормального коротульки. По-друге, всім треба опуститися вниз і намагатися триматися поблизу підлоги, бо для кожного нормального коротульки природно бути на підлозі, а не маячитися під стелею. Сподіваюся, це зрозуміло?

Всі почали робити плавні рухи руками, намагаючись перейти у вертикальне положення й опуститися вниз. Це не зразу вдалося всім, бо, опинившись у вертикальному положенні й опустившись униз, коротульки відштовхувалися ногами від підлоги й злітали знову під стелю.

— Тримайтеся ближче до стін, братики, — радив коротулькам Знайко, — а опустившись униз, хапайтеся руками за щось нерухоме: за підвіконня, за дверну ручку, за трубу парового опалення.

Ця порада була дуже корисна. Минуло небагато часу, й усі коротульки зібралися внизу, окрім Пончика, який усе ще незграбно перевертався в повітрі. Всі наперебій радили йому, як опуститися вниз, але це не давало користі.

— Ну, нічого, — сказав Знайко. — Нехай він потренується. З часом у нього буде все добре виходити. А ми з вами трошки відпочинемо й постараємось звикнути до стану невагомості.

— Як же! Звикнеш до нього! — насупившись, пробурчав Бурчун.

— До всього можна звикнути, — спокійно відповів Знайко. — Головне — не звертати на невагомість уваги. Якщо кому здаватиметься, що він падає вниз або перевертається догори ногами, а такі відчуття бувають у стані невагомості, то треба швиденько оглянутися на всі боки. Ви побачите, що перебуваєте в кімнаті, нікуди не падаєте, і перестанете хвилюватися. У кого є, запитання?

— Мене дуже непокоїть одне питання, — сказав Незнайко. — Ми будемо сьогодні снідати чи в зв'язку з невагомістю всілякі там сніданки та обіди зовсім відмінюються?

— Сніданки та обіди не відмінюються, — відповів Знайко. — Зараз чергові по кухні готуватимуть сніданок, а ми тим часом займемося ділом. Насамперед треба закріпити всі рухомі предмети, щоб вони не літали в повітрі. Столи, стільці, шафи та інші меблі треба прибити до підлоги гвіздками; по всіх кімнатах і коридорах слід протягти вірьовки, як для сушіння білизни. Ми триматимемося за вірьовки руками, й нам буде легше пересуватися.

Всі, крім Пончика, одразу ж взялися до роботи: хто прибивав меблі до підлоги, хто протягував вірьовки по кімнатах. Це було нелегке діло. Спробуй-но забити гвіздок у стіну, коли при кожному ударі молотком сила протидії відкидає тебе в протилежний

бік, і тобі темніє в очах, і ти летиш, не знаючи, об що стукнешся головою. Тепер усе доводилось робити по-новому. Щоб забити один гвіздок, треба було не менше трьох коротульок. Один тримав гвіздок, другий бив по ньому молотком, а третій тримав того, що бив по гвіздку, щоб сила протидії не відкидала його назад.

Особливо важко довелося черговим по кухні. Добре, що черговими в той день були Гвинтик і Шпунтик. Це були дуже винахідливі коротульки. Опинивсь на кухні, вони одразу ж почали мізкувати й вигадувати різні вдосконалення.

— Щоб нормально працювати, треба твердо стояти ногах, — сказав Гвинтик. — Спробуй, наприклад, місити тісто, шаткувати капусту, різати хліб або крутити м'ясорубку, коли твоє тіло без усякої опори теліпається в повітрі.

— Ми не можемо твердо стояти, бо наші ноги не мають зчеплення з підлогою, — сказав Шпунтик.

— Коли зчеплення нема, треба зробити, щоб воно було, — відповів Гвинтик. — Якщо ми приб'ємо свої черевики до підлоги, то зчеплення буде цілком достатнє.

— Дуже дотепна думка! — схвалив Шпунтик. Друзі одразу зняли черевики й прибили їх до підлоги гвіздками.

— Бачиш, — сказав Гвинтик, всунувши ноги в черевики, — тепер ми твердо стоїмо на ногах, і наше тіло нікуди не летить при найменшому поштовху. Руки в нас вільні, й ми можемо робити все, що захочеться.

— Добре було б прибити поряд з черевиками стільці, щоб можна було працювати сидячи, — запропонував Шпунтик.

— Блискуча думка! — зрадів Гвинтик.

Друзі швидко прибили до підлоги два стільці. Тепер, коли їхні ноги дістали зчеплення з підлогою, забивати гвіздки стало легко.

— Поглянь, як чудово вийшло, — сказав Шпунтик, сідаючи на стілець. — Хіба я зміг би сидіти на стільці, якби черевики не були прибиті? Я зміг би сидіти лише в тому разі, коли б тримався за стілець руками, але тоді я не зміг би нічого робити. Тепер же руки в мене вільні, і я можу робити все, що завгодно. Можу й писати, й читати, сидячи за столом, а коли сидіти набридне, можу встати й працювати стоячи.

Кажучи це, Шпунтик сідав на стілець і вставав з нього, демонструючи всі переваги нового методу.

Гвинтик витягнув одну ногу з черевика й сказав:

— Для надійного зчеплення з підлогою досить однієї ноги. Витягнувши з черевика другу ногу, я можу ступити крок уперед, крок назад або крок убік. Ступивши крок убік, я вільно можу дотягтися до печі; ступивши крок назад, я можу знову працювати за столом. Отож моя маневреність підвищується.

— Чудова думка! — вигукнув, схоплюючись із стільця, Шпунтик. — Дивись: якщо я ступлю крок праворуч, то можу дістати рукою до шафи, а якщо ступлю крок ліворуч, то дотягнуся до водопровідного крана. Отже, не втрачаючи стійкості, ми з тобою можемо переміщатися майже по всій кухні. От що значить технічна кмітливість!

В цей час на кухню зайшов Знайко.

— Ну як тут у вас, сніданок скоро буде готовий?

— Сніданок ще не готовий, зате готовий карколомний винахід.

Гвинтик і Шпунтик почали навперебій розповідати Знайкові про свої вдосконалення.

— Добре, — сказав Знайко. — Ми використаємо ваш винахід, але сніданок усе-таки треба готувати. Усі хочуть їсти.

— Зараз буде все готове, — сказали Гвинтик і Шпунтик.

Знайко пішов або, точніше сказати, відплив з кухні, а Гвинтик і Шпунтик заходилися готувати сніданок. Це було не так легко, як вони спочатку думали. По-перше, ні крупа, ні борошно, ні цукор, ні вермішель не хотіли висипатися з пакетів, а коли висипалися, то не попадали туди, куди треба, а розліталися в повітрі й плавали навкруги, набиваючись і в рот, і в ніс, і в очі, що завдавало Гвинтикові й Шпунтикові багато клопотів. По-друге, і вода з водопроводу не хотіла набиратися в каструлю. Витікаючи під напором з крана, вона вдарялась об дно каструлі й розхлюпувалась. Потім вона збиралась у великі й малі кульки, які плавали в повітрі й теж лізли Гвинтику й Шпунтику в рот, і в ніс, і в очі, і навіть за комір, що теж було не так уже й приємно.

На довершення всіх бід вогонь у печі не хотів горіти. Адже для того, щоб вогонь горів, потрібен безперервний приплив свіжого кисню. Полум'я нагріває навколишнє повітря. Нагріте повітря легше, ніж холодне, тому й піднімається вгору, а на його місце до полум'я з різних боків надходить свіже повітря, багате на кисень. Але в умовах невагомості як холодне, так і нагріте повітря зовсім нічого не важить. Тому нагріте повітря не стає легшим від холодного й не піднімається вгору. Як тільки весь кисень навколо полум'я витратиться на горіння, полум'я погасне, й тоді вже нічого не вдієш!

Зметикувавши, в чому заковика, наші друзі вирішили готувати сніданок на електричній плитці.

— А ще краще буде, якщо ми нічого не будемо готувати, а просто закип'ятимо чай, — запропонував Шпунтик. — У чайник все-таки легше води набрати.

— Геніальна думка! — схвалив Гвинтик.

Орудуючи якомога обережніше, друзі наповнили водою чайник, поставили його на електроплитку й міцно прив'язали вірьовкою до столу, щоб він нікуди не поплив. Спочатку все було добре, та через кілька хвилин Гвинтик і Шпунтик побачили, як з носика чайника почала пухирем вилізати вода, неначе її хто виштовхував зсередини. Шпунтик швиденько заткнув чосик чайника пальцем, але вода одразу почала вилізати пухирем з-під кришки. Цей пухир все збільшувався, нарешті відірвався від кришки і, тіпаючись, наче він був зроблений з рідкого холодцю, поплив у повітрі.

Гвинтик швиденько зняв кришку й зазирнув у чайник. Чайник був порожній.

— Оце так історія! — пробурмотів Шпунтик. Друзі знову наповнили чайник і поставили на гарячу плиту. Через хвилину вода знову почала лізти з чайника.

Тут з'явився Знайко.

— Ну, скоро ви там? Коротульки їсти хочуть!

— Тут у нас чудо якесь! — розгублено сказав Шпунтик. — Пухир лізе з чайника.

— Пухир лізе — це ще не чудо, — відповів Знайко. Він підійшов до плити й пильно подивився на пухир, що видувався з чайника. Потім сказав "гм" і пробував заткнути носик пальцем. Побачивши, що пухир почав вилізати з-під кришки, Знайко знову казав "гм" і спробував щільніше притиснути кришку до чайника. Упевнившись, що це нічого не дає, Знайко втретє сказав "гм" і на мить задумався, після чого мовив:

— Ніякого чуда тут нема, а є цілком пояснимо наукове явище. Всі ви знаєте, що вода нагрівається завдяки переміщуванню. Нижні шари води в чайнику, нагріваючись на вогні або на електроплитці, стають легшими й піднімаються вгору, а на їхнє місце опускається холодна вода з верхніх шарів. У чайнику утворюється, як би це сказати, круговорот води. Але такий круговорот відбувається тоді, коли вода має вагу. Якщо ваги не буде — от як зараз, — то нижні шари води, нагрівшись, не стануть легшими й не піднімуться вгору, а залишаться внизу й нагріватимуться доти, аж поки перетворяться на пару. Ця пара, розширюючись від нагрівання, почне піднімати холодну воду, що міститься над нею, і вода пухирем вилізе з чайника. А що з цього випливає?

— Ну що випливає? — розвів Шпунтик руками. — Напевно, з цього випливає, що пухир одірветься від чайника й плаватиме в повітрі, поки розмажеться в кого-небудь на спині.

— З цього випливає, — строго сказав Знайко, — що кип'ятити воду в умовах невагомості треба в герметичній посудині, тобто в такій посудині, кришка якої закривається щільно й не пропускає ні води, ні пари.

— У нас у майстерні є казан з герметичною кришкою. Я зараз принесу, — сказав Гвинтик.

— Принось, та скоріше, будь ласка. Не можна порушувати режим харчування, — сказав, виходячи, Знайко.

Гвинтик звільнився від прибитих до підлоги черевиків, відштовхнувся ногою від столу і швидко, мов джміль, полетів з кухні. Щоб потрапити в майстерню, йому треба було вийти на подвір'я. Вилетівши з кухні, він заходився пробиратись по коридору, відштовхуючись руками й ногами від стін і від усього іншого, що могло трапитися по дорозі. Нарешті він добрався до вихідних дверей і спробував їх відчинити. Двері, однак, були зачинені щільно, й спроби Гвинтика довго не давали успіху: коли Гвинтик штовхав двері вперед, реактивна сила незмінно відкидала його назад, і йому доводилось витратити багато зусиль, щоб знову дістатися до дверей.

Упевнившись, що так він нічого не доб'ється, Гвинтик вирішив застосувати інший метод. Зігнувшись у три погібелі, він уперся руками в дверну ручку, а ногами в підлогу на деякій відстані від дверей. Відчувши, що його ноги вже досить міцно зчеплені з підлогою, Гвинтик спробував випростатись, як пружина, й з усієї сили натиснув на двері. Несподівано двері розчинилися навстіж. Гвинтик вилетів з них, мов торпеда, випущена з торпедного апарата, й полинув у повітрі. Піднімаючись вище й вище, він пролетів над альтанкою, що стояла в кінці двору, й зник за парканом.

Ніхто цього не бачив.

Розділ четвертий

НЕСПОДІВАНЕ ВІДКРИТТЯ

Лишившись на кухні один, Шпунтик сказав собі:

— Поки Гвинтик розшукує казан, я встигну трошечки перепочити.

Він зручно вмовстився на стільці, поклав ногу на ногу й став відпочивати. А втім, це тільки так мовиться, тому що відпочивало лише тіло Шпунтика, в той час як його діяльний розум ні на хвилину не припиняв роботи. Жваві, меткі оченята Шпунтика весь час бігали в різні боки. Кожен предмет, який потрапляв Шпунтикові на очі, породжував у голові якусь дотепну думку. Кинувши погляд на прибиті до підлоги черевики Гвинтика, Шпунтик подумав:

"Жаль, що з кухні доводиться виходити босоніж. Не відривати ж кожного разу від підлоги черевики. Але якщо прибити до підлоги калоші, то черевики можуть лишатися на ногах. Прийшов на кухню, всунув ноги в калоші і працєю — зчеплення буде достатнє. Геніальна думка!"

Деякий час Шпунтик тішився своєю геніальною думкою. Потім сказав:

— Але калоші можна використати раціональніше. У нас в домі шістнадцять коротульок, у кожного пара калош: всього, значить, тридцять дві калоші. Якщо прибити вздовж кімнат і коридорів усі ці калоші, кожен на відстані кроку, то можна буде дуже зручно ходити по кімнатах: всунув ногу в одну калошу — ступив крок, всунув у другу — ще крок... Винятково геніальна думка!

Шпунтик хотів побігти розказати Знайкові про свій новий винахід, але одразу ж забув про це, бо в голову йому вже лізли нові думки.

— Тепер, коли в нас стан невагомості, все буде не таким, як колись, — міркував він. — Візьмімо, наприклад, звичайнісінький стілець. На такому стільці можна сидіти, лише прибивши до підлоги черевики. Це не доцільно! В майбутньому з'являться нові стільці — із стременами. На них можна буде сидіти верхи. Сів на стілець, всунув ноги у стремена і працєю спокійно — нікуди не полетиш. Страшенно геніальна думка! Крім того, стільці повинні ще обертатися...

Думки так і кипіли в Шпунтика в голові. Очі його збуджено палали, на обличчі блукала щаслива усмішка.

У цей час на кухні знову з'явився Знайко.

— Що ж це таке робиться? — закричав роздратовано він. — Де сніданок?

— Який сніданок? — спитав Шпунтик, отямившись від своїх мрій.

— Гляньте на нього! — обурено закричав Знайко. — Забув навіть, що сніданок треба готувати! Де Гвинтик?

— Гвинтик?.. Він пішов по той... по герметичний казан.

— Так він ще годину тому пішов по казан! Невже так важко казан принести?

— Зараз піду розшукаю його, — сказав Шпунтик і став пробиратися до виходу.

Знайкові, однак, здалося підозрілим, що Гвинтик так забарився. Побачивши, що Шпунтик уже майже дістався до вихідних дверей, він злякано закричав:

— Стривай! Не смій виходити на подвір'я!

— Чому? — спитав Шпунтик.

— Побережись, кажу тобі! — сердито закричав Знайко. — Зараз треба діяти дуже обережно. Ми ж перебуваємо у стані невагомості. Невідомо, куди тебе понесе, як тільки-но ти опинишся просто неба. Найменший поштовх — і полетиш прямо у світовий простір.

Знайко дістався до дверей, вчепився руками за дверну ручку і, висунувшись у двір, став кликати:

— Гвинтику! Гвинтику!

Гвинтик не озивався.

— Невже Гвинтика понесло в світовий простір? — злякано запитав Шпунтик.

Незнайко, який у цей час виглянув у коридор, почув слова Шпунтика.

— От тобі й маєш! Гвинтика понесло в світовий простір! — пробурмотів Незнайко і закричав на все горло: — Братики, біда! Гвинтика понесло у світовий простір!

Усі переполошилися і кинулися до виходу.

— Назад! — гримнув Знайко. — Не підходьте до дверей! Це небезпечно!

— Де Гвинтик? Що з Гвинтиком? — питали коротульки, хвилюючись.

— Ще нічого не відомо, — відповів Знайко. — Відомо, що він пішов у майстерню і не повернувся звідти.

— Треба комусь піти в майстерню, може, він ще там, — сказав Тюбик.

— Аякже, підеш, коли стан невагомості, — сказав Бурчун.

— Ну-бо тягніть сюди вірвовку, тільки довгу, — звелів Знайко.

Наказ негайно виконали. Знайко обв'язався одним кінцем вірвовки довкола пояса, а другий кінець прив'язав до дверної ручки і суворо сказав:

— Дивіться, щоб ніхто не смів виходити з дому. Досить з нас і того, що Гвинтик пропав!

Надавши своєму тілу похилого положення, Знайко сильно відштовхнувся ногами від порога й полетів до майстерні, яка стояла недалеко від будинку. Він трошки не розрахував поштовху й піднявся вище, ніж було потрібно. Пролітаючи над майстернею, він ухопився рукою за флюгер, який показував напрямок вітру. Це спинило політ. Спустившись по ринві, Знайко відчинив двері і пробрався в майстерню. Коротульки напружено стежили за його діями. Через хвилину Знайко виглянув з майстерні.

— Його тут нема! — закричав він. — Схоже, що й не було. Зараз подивлюся в альтанці.

Одним стрибком Знайко досяг альтанки й зазирнув усередину. Гвинтика й там не було.

— Мабуть, найкраще вилізти на дах будинку й подивитися навкруги. Згори завжди видніше. Ану, тягніть мене на вірвовці до будинку! — гукнув Знайко.

Коротульки почали тягти вірвовку й притягли Знайка до будинку. Знайко миттю видерся по ринві на дах і вже хотів оглянутись довкола, але несподівано дмухнув вітер, здув його з даху й поніс убік. Це не злякало Знайка, бо ж він знав, що коротульки в

будь-яку мить можуть притягти його на вірвовці назад.

— Нехай так, — сказав сам собі Знайко. — Літаючи над землею, мов на вертольоті, я краще розгляну все навкруги.

А проте йому не вдалося нічого розгледіти, бо наступної миті трапилося те, чого ніхто не чекав. Не долетівши до огорожі, Знайко раптом почав стрімко падати, неначе якась сила несподівано потягла його вниз. Гепнувшись з розмаху на землю, він простягнувся на весь зріст і не встиг навіть второпати, що трапилось. Відчуваючи в усьому тілі страшенну важкість, він насилу звівся на ноги й озирнувся довкола.

Його здивувало, що він знову твердо стоїть на ногах.

— Оце так штука! Здається, я знову маю вагу! — пробурмотів Знайко.

Він спробував підняти руку, потім другу, спробував ступити крок, другий... Руки й ноги насилу підкорялися, наче були налиті свинцем.

"Може, відчуття важкості — це наслідок швидкого переходу від стану невагомості до ваги?" — подумав Знайко.

Побачивши, що коротульки злякано дивляться на нього з дверей будинку, він закричав:

— Братики, дивіться! Тут нема стану невагомості!

— А що там є? — спитав хтось.

— Тут є стан вагомості. На мене знову діє сила тяжіння. Дивіться, я стою... Я ходжу... Я стрибаю!..

Знайко ступив кілька кроків і спробував підстрибнути. Правда, стрибок у нього не вийшов: Знайко не міг одірвати від землі ніг.

Саме в цей час за огорожею почувся чийсь жалібний стогін. Знайко прислухався, і йому здалося, що хтось кличе на допомогу. Не довго думаючи, Знайко підбіг до огорожі й хотів вилізти на неї, але не зміг. Тяжіння так само діяло на нього із величезною силою. Почувши виразно, що за огорожею хтось кличе на допомогу, Знайко виламав дошку й зазирнув у пролом. Неподалік він побачив Гвинтика, який лежав на землі. Гвинтик теж побачив його.

— Знаєчку, любесенький, допоможи, я, здається, ногу зламав! — закричав Гвинтик.

— Як ти сюди потрапив? — спитав Знайко, підбігаючи до нього.

— Я, розумієш, хотів відчинити двері, а двері відчинились, і я як полечу, розумієш...

— Чому ж ти не озивався? Я тебе тут кличу, кличу!

— А я нічого не чув. Мабуть, свідомість втратив.

Знайко схопив Гвинтика під пахви, поклав собі на спину й поніс крізь пролом до будинку. Ступивши кілька кроків, Знайко відчув, що вага його ніби зменшилась, а ступивши ще крок, він несподівано відірвався від землі і злетів разом з Гвинтиком у повітря.

"Що за чудо! Знову попав у стан невагомості!" — подумав Знайко.

Спершу він розгубився, але потім згадав, що прив'язаний до вірвовки, і загорлав:

— Братики, тягніть нас мерщій до себе!

Побачивши, що Знайко з Гвинтиком піднімаються вище й вище, коротульки

вчепилися за кінець вірьовки й потягли Знайка до будинку. Знайко міцно тримав Гвинтика за комір, щоб він не вислизнув у нього з рук. Не минуло й хвилини, як вони опинилися всередині приміщення. Всім хотілося швидше глянути на Гвинтика, але лікар Пілюлька мовив:

— Ану, розходьтєся, тобто розлітайтєся звідси всі! А хворого покладіть зараз же в ліжку, мені треба оглянути його.

Коротульки потягли Гвинтика по коридору.

— Ох, братики, тихше! — благав Гвинтик. — У мене ніжки болять!

Нарешті його притягли в кімнату, поклали в постіль і прив'язали до ліжка вірьовкою. Пілюлька почав оглядати його. Він довго стукав пальцями по ногах, по руках, по грудях і навіть по голові хворого, прислухаючись, який виходить звук. Потім сказав:

— Доведеться тобі полежати, любий друже, е-е... м-м-м... в ліжечку. Але ти не лякайся, нічого страшного нема. Ти просто, до певної міри, ніжки забив.

— Як це, до певної міри, ніжки забив? — запитав Гвинтик.

— Ну так, м-м-м... ногами сильно вдарився, значить, тому й сталося... м-м-м... деяке розтяжіннячко жил і... м-м-м... деякий струсик у суглобчиках.... М-м-м — та-а-к! Через якийсь час біль у суглобчиках у тебе втихне, й ти знову зможеш, до певної міри, ходити... якщо, звісно, треба буде.

— Чому, якщо треба буде? — злякано насторожився Гвинтик.

— Ну, тому що коли буде стан невагомості, то ходити нам зовсім не треба буде. Будемо, до певної міри літати.

— Ну гаразд, — відповів Гвинтик. — А чи не можна мені чого-небудь, до певної міри, поїсти? Я від ранку нічого не їв.

— Слухай, як там у тебе з сніданком? — поцікавився Пілюлька у Шпунтика.

— У зв'язку із станом невагомості сніданок ще не готовий, — відрепортував Шпунтик. — Але, оскільки Знайко знайшов місце, де стану невагомості немає, ми проберемося туди й швиденько зваримо на вогнищі сніданок.

— Ти, голубчику, ось що, — сказав лікар Пілюлька. — Сніданку варити не треба, вже пора обідати. Краще готуй одразу обід, а хворому я поки що дам хліба з варенням.

Пілюлька пішов по хліб з варенням, а Шпунтик, обв'язавшись вірьовкою, пробрався в кінець двору. Відчувши, що знову набув ваги, він прив'язав кінець вірьовки до огорожі й закричав коротулькам:

— Ну-бо несіть сюди дрова, й сірники, й каструлі, і чайник, і сковороду, й продукти несіть!

Коротульки, тримаючись за напнену поперек двору вірьовку, заходилися носити Шпунтшкові все, що могло знадобитися для приготування обіду. Всі працювали дуже активно, бо кожному дуже хотілося їсти. Не працював тільки хворий Гвинтик та ще Пончик, який і досі висів під стелею в їдальні. Знайко сказав, що Пончик, мабуть, втратив орієнтацію в просторі й не зміг пристосуватися до стану невагомості. Однак насправді Пончик чудово пристосувався до невагомості, але оскільки він був

надзвичайно хитрий, то вирішив це приховати. В той час, як усі коротульки працювали, він літав собі тихенько по кімнаті й уминав манну кашу, яка випала з каструлі і плавала довкола грудками. За невеличкий проміжок часу він сам один з'їв цілу каструлю каші, так що й сліду не лишилося.

— От я й ситий, і нічого мені більше не треба! — самовдоволено казав Пончик. — А інші нехай працюють, якщо їм це подобається.

Поки коротульки варили обід, Знайко прив'язався до вірówki й провадив у дворі спостереження над силою тяжіння. Виявилося, що стан невагомості був навколо будинку лише на відстані двадцяти — тридцяти кроків. Це була, як її назвав Знайко, зона невагомості. За нею починалася, як її назвав Знайко, зона тяжіння, або зона вагомості. Пробравшись через зону невагомості за допомогою вірówki, можна було проникнути в зону вагомості й, вийшовши з хвіртки, вже без ніяких побоювань рушати в будь-якому напрямку по вулиці.

Встановивши ці наукові факти, Знайко сказав Пілюльці:

— Тепер нам треба довідатися, чи стан невагомості тільки у нас, чи він є і в інших районах міста. Зроби-но зараз обхід по місту і розвідай, чи не відчував хтось із жителів ознак невагомості, чи не паморочилось комусь у голові, чи не переживав хто відчуття зависання вниз головою. Всі ці відомості допоможуть нам вияснити причини цього загадкового явища. Я думаю, поки що не слід нікому говорити, що у нас невагомість. Як тільки в місті дізнаються про це, всі кинуться до нас, і тоді важко сказати, що може статися. Ще добре, що з Гвинтиком усе обійшлося благополучно, та і я, треба сказати, лише чудом не переламав собі ніг. Ми повинні бути дуже обережні з цим ще недостатньо вивченим явищем природи.

Поки Пілюлька ходив по місту, коротульки приготували обід і сіли обідати тут же, просто неба. Це було особливо приємно, бо ж на повітрі апетит завжди поліпшується. Звичайно, в першу чергу вони нагодували хворого Гвинтика. Це було нелегко зробити, адже годувати його довелося в стані невагомості. Для хворого Шпунтик придумав зварити спеціальний лікарняний суп-пюре. Але найдотепніше було те, що суп цей Шпунтик придумав налити в чайник, у якому досі заварювали чай. Чайник був щільно закритий зверху кришечкою, тому суп з нього не вихлюпувався, коли потрапляв у стан невагомості. Хворому лишалось тільки всунути носик чайника в рот і помаленьку смоктати суп. Отже, годування проходило більш-менш швидко і до того ж без втрат.

Кашу Шпунтик придумав зварити для Гвинтика не дуже рідку, але й не дуже густу. Вона добре прилипала до тарілки, і тому її вільно можна було переносити з місця на місце, а також брати ложкою, не боячись, що каша сповзе з тарілки й почне плавати в просторі. На третє був клюквовий кисіль, і його теж подали Гвинтику в чайнику.

Нагодувавши Гвинтика, коротульки точнісінько так же нагодували й Пончика, який, як уже згадувалося, втратив не тільки вагу, але разом з нею і залишки совісті, не втративши, однак, при цьому свого апетиту.

Незабаром повернувся з обходу Пілюлька й доповів Знайкові, що в місті стану невагомості ніде немає. Життя коротульок, сказав він, іде звичайним порядком. Ніхто

ніяких загадкових явищ не помічав і ніяких хворобливих відчуттів не зазнавав.

Повідомлення Пілюльки змусило замислитися Знайка. Йому здалося дивним, що зона невагомості обмежувалася їхнім двором.

"Напевно, в цьому є якась причина. Але в чому вона?" — сушив голову Знайко.

Звелівши коротулькам поводитись обережно, Знайко пішов до себе в кімнату, щоб відпочити після обіду й поміркувати в тиші. За звичкою, він хотів прилягти на кушетку, але згадав, що в стані невагомості це можна зробити, лише прив'язавши себе до кушетки вірьовкою, що дуже клопітно та й непотрібно. Простягнувшись на весь зріст над кушеткою і надавши своєму тілу строго горизонтального положення для того, щоб уся кімната бачилася йому в звичайному вигляді й ніщо не заважало думати, Знайко почав міркувати.

— Дивно, що зона невагомості являє собою ніби круг, в центрі якого стоїть наш будинок, — сказав сам собі Знайко. — Ми, таким чином, знаходимось наче в центрі невагомості. Можливо, що саме тут, де я зараз перебуваю, або десь зовсім поряд і є цей центр? Може, він і є причиною невагомості?

Знайкові на мить здалося, що він наблизився до рішення задачі, але несподівано його думка стрибнула вбік.

— Як же виник етап невагомості? З чого все почалося? Давайте пригадаємо, — сказав Знайко, ніби розмовляв з невидимими співбесідниками. — Почалося це вранці. Спершу все було, як звичайно... Я прибирав кімнату, потім поклав у шафу місячний камінь, потім... потім... Що ж було потім? Потім якраз і прийшов стан невагомості!..

Знайкова думка почала гарячково працювати.

"А може, таємниця невагомості пов'язана з місячним каменем?" — ніби саме собою спалахнуло в його голові питання.

"Що ж, таке припущення цілком зрозуміле, — подумки відповідав Знайко. — Адже що являє собою місячний камінь? Ніхто не знає, що він собою являє. Відомо, що це речовина з якимись дивними властивостями... Може, серед його властивостей є і властивість знищувати вагу... Але ж місячний камінь у мене давно. Чому ж досі ця властивість не проявлялася?... Може, вона не проявлялася тому, що місячний камінь лежав не там, де тепер. А може, здатність місячного каменя знищувати вагу залежить від того, де він міститься?"

У Знайка аж перехопило дух. Йому прийшла дуже важлива думка, і він напружив усі свої розумові здібності, щоб втримати її в голові.

Якщо так... — міркував він, намагаючись відігнати всі інші думки, які обсідали його. — Якщо невагомість залежить від того, де міститься камінь, то вона має зникнути, як тільки ми заберемо камінь із шафи.

Почуваючи себе на порозі великого відкриття, Знайко навіть затремтів від збудження.

— Що ж, — пробурмотів він, — зробимо дослід!

Відштовхнувшись злегка від стінки й роблячи руками та ногами плавальні рухи, він почав пробиратися до шафи, в якій зберігалася колекція мінералів.

— Ану, зробимо дослід, зробимо дослід... — повторював він, наче боявся забути, що саме збирався зробити.

Але від хвилювання його рухи були не дуже точними, тому, перш ніж потрапити, куди треба було, він здійснив цілу кругосвітню подорож по кімнаті. Діставшись нарешті до шафи, він ухопився за її дверцята руками й повис перед нею горизонтально, дригаючи в повітрі ногами.

— Що ж, зробимо дослід! — рішуче мовив він.

І одразу ж у його голові майнула інша думка:

— "А що, як з цього дослідів нічого не вийде? Що, як невагомість не зникне?"

Ця думка вплинула на Знайка, мов крижаний душ. Якийсь холодок пробіг по його спині, серце закалатало в грудях, і, вже не тямлячи, що він робить, Знайко відчинив шафу й узяв з нижньої полицки місячний камінь.

Те, що сталося після цього, з усією наочністю показало, що всі наукові припущення Знайки були правильні. Як тільки місячний камінь опинився у нього в руках, Знайко відчув мовби сильний поштовх у спину. Впавши на підлогу, він дуже забив коліна й розтягнувся на животі, ніби чимось притиснутий зверху. В ту ж мить пролунав гуркіт. Це всюди посипались на підлогу речі, що плавали до того в стані невагомості. Будинки задвигті, як під час землетрусу. Знайко з переляку зажмурився. Йому здавалося, що на нього ось-ось обвалиться стеля. Розплющивши нарешті очі, він побачив, що кімната мала звичайний вигляд, якщо не брати до уваги безладно розкидані довкола книжки.

Ставши на ноги і відчувши, що до нього повернулося звичне відчуття ваги, Знайко поглянув на місячний камінь, що був у нього в руках.

— Так-от де причина! — радісно вигукнув він. — Але чому невагомість з'являється лише тоді, коли місячний камінь лежить у шафі? Можливо, стан невагомості виникає від того, що енергія, яку виділяє місячний камінь, взаємодіє з якоюсь речовиною, що є в колекції мінералів. Але як узнати, що це за речовина?

Знайко поморщив лоба і знову сильно замислився. Спочатку в його голові клубочились якісь зовсім безформні думки. Кожна думка мовби хмарина або велика розпливчата пляма на стіні — дивись на неї і ніяк не второпаш, на що вона схожа. І раптом його мозок осяяла зовсім ясна, чітка думка:

— "Треба діставати із шафи по черзі всі мінерали, що там зберігаються. Тільки-но буде вийнята речовина, з якою взаємодіє місячний камінь, невагомість зникне, й ми дізнаємося, що це за речовина".

Поклавши місячний камінь у шафу й відчувши, що невагомість з'явилася знову, Знайко почав виймати з шафи мінерали й стежити, чи не з'явиться сила тяжіння. Спочатку він дістав мінерали, що лежали на нижній полиці. Тут були гірський кришталь, польовий шпат, слюда, бурий залізняк, мідний колчедан, сірка. Далі йшли пірит, халькопірит, цинкова обманка, свинцевий блиск та інші. Вийнявши камені з нижнього відділення, Знайко взявся до тих, що лежали у верхньому. Нарешті всі камені, були вийняті, але стан невагомості не зник. Знайко був страшенно розчарований і занепав, як кажуть, духом. Він уже хотів зачинити дверцята шафи, але

в цей час побачив на нижній полиці, в самісінькому кутку, ще один камінчик, якого досі не помітив. То був шматочок магнітного залізняка. Вже втративши надію на успіх свого дослідів, Знайко простягнув руку й дістав магнітний залізняк із шафи. В ту ж мить він відчув, як сила тяжіння потягла його вниз, і він знову вивернувся на підлозі.

— Отже, невагомість виникає від взаємодії магнітної енергії й енергії місячного каменю, — сказав Знайко.

Підвівшись з підлоги, він дістав з шухляди столу розсувну обчислювальну лінійку. До одного кінця лінійки він прикріпив місячний камінь, а до другого — магнітний залізняк і почав обережно зсовувати обидва кінці. Коли місячний камінь наблизився до магнітного залізняка на таку ж відстань, на якій він був у шафі, знову з'явився стан невагомості.

— Як бачило... — сказав Знайко, немов читав лекцію невидимим слухачам. — Як бачимо, стан невагомості виникає, коли місячний камінь і магнітний залізняк знаходяться на певній відстані. Цю відстань можна назвати критичною. Як тільки відстань між обома мінералами стане більшою за критичну, стан невагомості зникне, і на нас знову діятиме сила тяжіння.

Ніби на доказ своїх слів, Знайко розсунув кінці лінійки в сторони і в ту ж мить відчув, як сила тяжіння смикнула його вниз. Коліна у нього підігнулись, і він з розмаху сів на підлогу. Знайка, однак, це не збентежило. Навпаки, він урочисто усміхнувся і сказав:

— Ось він, прилад невагомості! Тепер невагомість у наших руках, і ми керуватимемо нею!

Розділ п'ятий

ГРАНДІОЗНИЙ ЗАДУМ ЗНАЙКА

Деякий час Знайко сидів на підлозі, поринувши у глибокі роздуми про те, яке величезне значення для науки матиме відкриття невагомості. Думки так і роїлися в нього в голові, підштовхуючи одна одну, так що виходив якийсь хаос і нічого не можна було розібрати до ладу. Нарешті Знайком заволоділа одна-єдина думка, яка витиснула всі інші.

"Треба піти розповісти коротулькам про моє нове відкриття і показати їм прилад невагомості", — подумав він.

Підвівшись, він одчинив двері і в ту ж мить почув якісь крики, що долинали знизу. Забувши про своє відкриття, Знайко кинувся вниз по сходах. Перше, що він побачив, були коротульки, які оточили Пончика. Сам Пончик сидів у кріслі й тримався руками за ніс, а лікар Пілюлька підступав до нього з бинтами й пляшечкою йоду в руках.

— Не підходь! — верещав Пончик і намагався хвицнути Пілюлька ногами. — Не підходь! От і все!

— Але ж я повинен перев'язати тобі ніс, — відповідав лікар Пілюлька.

— Що з ним? — спитав коротульок Знайко.

— Припечатався до столу носом, — сказав Поспішайко.

— Як це припечатався до столу носом?

— Ну він, розумієш, увесь час метлявся в повітрі, а коли невагомість зникла, він гепнув і лясь носом об стіл. Ще добре, що не об підлогу, — пояснив Поспішайко.

— Може, хоч ти вплинеш на нього, Знайку? — сказав лікар Пілюлька. — Півгодини з ним справитись не можу!

Побачивши, що Пончик усе верещить і хвищається, Знайко суворо сказав:

— Ану замовкни!

Завваживши, що втрутився Знайко, Пончик одразу ж замовк. Пілюлька швидко спинив кровотечу, наклав Пончикові дуже акуратну кулеподібну пов'язку на ніс і мовив:

— От бачиш, як добре вийшло.

— Ну гаразд, гаразд! — сердито пробурчав Пончик.

Він зліз з крісла й почав мацати руками пов'язку. Пілюлька вдарив його по руках і сказав:

— Пов'язку тобі наклали для того, щоб ніс зберіг свою форму, а коли ти почнеш хапати пов'язку руками, то замість носа у тебе, вийде казна-що!

— Ну, дізнаюся я, хто це мені підстроїв! — погрожував Пончик. — Я йому покажу!

Почувши ці погрози. Знайко зрозумів, що, перш ніж робити свій дослід, він мав попередити коротульок, щоб не сталося якихось каліцтв. Почуваючи себе винним перед Пончиком, Знайко вирішив поки що нікому не казати про своє відкриття, а розповісти згодом, коли цей випадок трохи забудеться.

Упевнившись, що невагомість зникла й більше не з'являється, Незнайко пішов гуляти по місту й усім, кого зустрічав, розповідав про те, що в них трапилося. Однак його словам ніхто не вірив, бо ж усі знали, що Незнайко майстер прибрехати. Незнайко страшенно сердився, що коротульки йому не вірять. Потім він розповів про стан невагомості своєму другові Гуньці. А Гунька прорік:

— Це, мабуть, у тебе був стан глупоти, а не стан невагомості.

За такі слова Незнайко відважив Гуньці добрячого стусана. А Гунька, щоб не лишитися в боргу, відповів Незнайкові тим же. Спалахнула чергова бійка, з якої переможцем вийшов Гунька.

— От і кажи після цього правду! — бурчав Незнайко, повертаючись додому. — Чому це завжди так буває: варто видумати яку-небудь нісенітницю — і тобі всі повірять, а спробуй скажи найчистішу правду — так тобі надають по шиї, і ділу кінець!

Однак Незнайкові розповіді породили серед жителів Квіткового міста різні суперечки й пересуди. Одні казали, що невагомості не могло бути, бо не могло бути того, чого ніколи не було; другі казали, що невагомість могла бути, бо завжди так буває, що спочатку чогось не буває, а потім воно з'являється; треті казали, що невагомість могла бути, але її могло й не бути, якщо ж її насправді не було, то насправді було щось інше, бо не могло так бути, щоб зовсім нічого не було: адже завжди так буває, що диму без вогню не буває.

Найцікавіші жителі вирушили до будиночка Знайка і, побачивши на подвір'ї Пончика з перев'язаним носом, запитали:

— Послухай, Пончику, це правда, що у вас була невагомість?

— Ось вона, невагомість ваша, у мене на носі! — сердито відповів Пончик.

Коротульки посміялись і розійшлися по домішках. Після такої відповіді вже ніхто не вірив розмовам про невагомість. Увечері, зібравшись за чаєм, Знайко і його товариші згадували про те, що сталося за день. Кожен розповідав про свої відчуття і про те, що він думав, коли з'явився стан невагомості. І ось що цікаво: всі шкодували, що невагомість так швидко минула. Все-таки це була дуже цікава пригода. Знайкові дуже кортіло розповісти, що він розгадав таємницю невагомості, але варто було йому глянути на перев'язаний ніс Пончика, як бажання розповідати у нього пропадало само собою.

Тієї ночі Знайко довго не міг заснути: все думав, яку користь може дати стан невагомості.

"Невагомість — це величезна сила, якщо знати, як підступитися до неї, — міркував він. — З допомогою невагомості можна піднімати й пересувати величезну вагу. Можна буквально гори зрушити й догори ногами перевернути. Можна побудувати велику ракету й полетіти на ній у космічну подорож. Адже тепер, щоб розігнати ракету до потрібної швидкості, доводиться брати дуже великий запас пального; якщо ж ракета не буде нічого важити, то пального потрібно буде зовсім мало, й замість запасів пального можна взяти більше пасажирів і більше харчів для них. От коли можна буде здійснити тривалу експедицію на Місяць, проникнути в його надра й, можливо, навіть познайомитися з місячними коротульками".

Розмірившись, Знайко й не помітив, як заснув. Наснилася йому космічна ракета, і Місяць, і місячні коротульки, й ще багато цікавого.

А на ранок Знайко зник. На сніданок він не з'явився, а коли коротульки прийшли до нього в кімнату, то побачили на столі записку, в якій було всього три слова: "В Сонячне місто", і підпис: "Знайко". Прочитавши записку, коротульки зрозуміли, що Знайко поїхав у Сонячне місто.

Як усі добре знали, Знайко був незвичайний коротулька. Якщо у думках він вирішував якесь питання, то ніколи не відкладав його виконання в довгу шухляду. Так і цього разу. Прокинувшись, коли ще й на світ не зазоріло, коли ще всі спали, й вирішивши поїхати в Сонячне місто, він не захотів нікого будити, а написав записку й тихесенько вийшов з дому. Інший на його місці залишив би докладнішу записку чи написав би хоч: "Я поїхав у Сонячне місто", а не просто "В Сонячне місто", але Знайко знав, що чим більше слів, тим більше плутанини, а до того ж був певен, що слова "В Сонячне місто" не могли означати нічого, окрім того, що він поїхав у Сонячне місто.

Місяців через два від Знайка надійшла телеграма: "Гвинтик, Шпунтик Сонячне місто". Гвинтик і Шпунтик чудово зрозуміли, що від них вимагалось, і, миттю зібравшись, теж поїхали.

Якийсь час від них не було ніяких звісток, тому жителі Квіткового міста подумали, що вони разом із Знайком зовсім перебрались у Сонячне місто й уже не повернуться назад.

Незабаром коротульки помітили, що по сусідству з Сонячним містом, неподалік від Огіркової гірки, почалося будівництво. Сюди раз у раз під'їжджали вантажні машини з будівельними блоками із легкої пінопластмаси. Кілька коротульок у голубих комбінезонах складали з цих блоків невеликі, затишні одноповерхові будиночки.

Поспішайко перший побіг розвідати, що це за будівництво. За ним побігли й інші жителі. На свій подив, вони побачили серед коротульок-будівельників і Гвинтика із Шпунтиком.

— Гей, що ви робите? Що тут буде? — запитав Поспішайко.

— Космічне містечко, — відповів Гвинтик.

— Навіщо це Космічне містечко?

— Ось приїде Знайко, він усе толком розповість.

А Незнайко сказав ображено:

— Хіба ми самі не могли побудувати це містечко?

У Незнайка був такий вигляд, наче він усе життя тільки те й робив, що будував космічні містечка.

— А ти не сумуй, роботи всім вистачить, — мовив йому Гвинтик. — По-перше, навколо будинків треба посадити квіти, щоб було гарно; по-друге, від електростанції до Космічного містечка треба провести електролінію, щоб була електрика; по-третє, треба зробити дорогу, заасфальтувати вулиці, прокласти водопровід, обладнати приміщення... Та хіба мало що!

Жителі Квіткового міста одразу почали працювати. Хто прокладав дорогу, хто встановлював стовпи для електролінії, хто садив квіти, хто опоряджав будники всередині. Тюбик узяв на себе керівництво всіма малярними роботами: готував фарби, казав, у які кольори фарбувати стіни й дахи будинків.

Невдовзі у центрі Космічного містечка з'явився круглий бетонований майданчик, на якому почали встановлювати космічну ракету. Частини для цієї ракети були виготовлені в Сонячному місті й доставлені в Космічне містечко на спеціальних гусеничних вантажовозах. Вантажовози мали плавний хід, і тому при перевезенні деталі ракети не могли пошкодитися й деформуватися. Для складання ракети привезли спеціальний крокуючий баштовий кран. За допомогою цього крана частини ракети знімали з вантажовозів і ставили на свої місця. Однак ракета була така велика, що верхні її частини встановлювалися вже не з допомогою баштового крана, а з допомогою вертольота, який піднімав деталі на потрібну висоту. Складали ракету під наглядом Фуксії і Рибки, які спеціально приїхали в Космічне містечко й оселилися в ньому.

За кілька днів ракету склали. Вона стояла посеред Космічного містечка, здіймаючись над будинками, як величезна сигара або поставлений сторч дирижабль. Для захисту від шкідливого впливу повітря, водяної пари та інших газів зовнішня оболонка ракети була зроблена з надміцної нержавіючої сталі. Під цією сталевою оболонкою була друга оболонка, зроблена із спеціальної, так званої космопластмаси, яка мала захищати внутрішню частину корабля від шкідливої дії космічних променів і радіоактивного випромінювання. Нарешті, всередині корабля була третя,

теплоізоляційна оболонка з термопластмаси, — вона допомагала утримувати всередині корабля необхідну температуру.

Для руху ракети й керування нею було встановлено три реактивних двигуни. Головний, найбільший двигун, що надавав ракеті поступального руху, містився у хвостовій частині. Сопло цього двигуна було спрямоване вертикально донизу. Під час роботи двигуна нагріті гази вилітали з сопла вниз, завдяки чому сила протидії, або, як її ще називають, реактивна сила, штовхала ракету вгору.

У верхній частині ракети, у головці, що обертається, містився двигун повороту. Сопло цього двигуна було встановлене горизонтально й могло повертатися в будь-який бік. Якщо, наприклад, треба було повернути ракету на захід, сопло двигуна поверталось на схід. Тоді нагріті гази виривалися на схід, а сама ракета відхилялася на захід.

У цій же, головній частині ракети, був змонтований третій, так званий гальмовий двигун, сопло якого було спрямовано вертикально вгору. Коли запускали гальмовий двигун, гарячі гази вилітали із сопла вперед, завдяки чому реактивна сила могла уповільнити поступальний рух ракети й навіть зовсім зупинити її.

Всередині ракета була розділена на дванадцять кают. У кожній каюті поміщалося по чотири мандрівники. Тому всього могло вирушити в космічну подорож сорок вісім коротульок. В центральній частині ракети був салон. У цьому салоні космічні мандрівники могли зібратися, щоб відпочити, обміркувати певні питання, а також поїсти.

Решту простору всередині ракети було використано для розміщення в ній так званих відсіків. Тут був харчовий відсік, призначений для зберігання запасів харчів. Був хімічний відсік, де містилась апаратура для очистки повітря від вуглекислоти і збагачення його киснем. Був акумуляторний відсік, у якому встановили акумулятори, що живили електроенергією електродвигуни, вентилятори, холодильники, а також нагрівальні та освітлювальні прилади.

У верхній, найбільш захищеній частині ракети була кабіна керування, в якій містилися винайдений Знайком прилад невагомості й електронна машина керування. Ця машина працювала за накресленою заздалегідь програмою і самостійно спрямовувала корабель по заданій трасі, змінюючи в міру потреби його швидкість і напрям і здійснюючи посадку в заданій місцевості Місяця.

Поряд з кабіною керування містилася так звана кнопкова кабіна, на дверях якої був напис: "Вхід заборонено". В цій кабіні стояв лише один невеликий столик, з однією-єдиною кнопкою посередині. Натискаючи на цю кнопку, командир космічного корабля вмикав електронну керуючу машину, а далі вже машина сама вмикала прилад невагомості та всі інші прилади й робила все, що треба було для правильного польоту космічного корабля.

У верхній частині ракети знаходилась також астрономічна кабіна з телескопом, радіолокатором та іншими приладами для визначення місцезнаходження космічного корабля в міжпланетному просторі, фото-кінокабіна з фотографічними та

кіноапаратами для зйомок Місяця, аналітична кабіна, в якій можна було робити хімічні аналізи мінералів, знайдених на Місяці. У хвостовій частині ракети був великий склад, у якому зберігався значний запас насіння різних корисних рослин: огірків, помідорів, моркви, капусти, ріпи, кавунів, динь, вишні, сливи, полуниць, малини, пшениці, жита, гречки — всього, що годилося коротулькам для їжі. Це насіння Знайко вирішив подарувати місячним коротулькам, у тому разі, звичайно, якщо вони є на Місяці і якщо у них самих не буде таких рослин.

Окрім кают, кабін, відсіків, складу, салону, в ракеті було багато інших допоміжних приміщень. Ракета являла собою немов багатопверховий будинок, обладнаний усім, що потрібно було для нормального життя, і навіть ліфтом, на якому можна було піднятися на будь-який поверх.

Коли ракету повністю зібрали, кожен бажаючий міг ознайомитися з її внутрішньою будовою. Як тільки набиралося сорок вісім бажаючих, їх впускали всередину корабля. Там вони могли посидіти в салоні, полежати на ліжках в каютах, заглянути в усі куточки. Після огляду кожен відвідувач повинен був одягти на себе космічний скафандр. Без цього він не міг би вийти з ракети. Вихід із ракети був обладнаний спеціальним фотоелементом — він не давав відчинити двері, якщо коротулька був без скафандра.

У ракеті увесь час були Фуксія і Рибка. Вони знайомили відвідувачів з внутрішньою будовою ракети, відповідали на всі питання і стежили за роботою приладів, які очищали повітря, вентильовали приміщення, підтримували потрібну температуру... Незнайко, якому також удалося пробратися в ракету, про все дуже докладно розпитував Фуксію і Рибку, а вийшовши з ракети і дочекавшись, коли впускатимуть наступних сорок вісім бажаючих, знову пішов з ними. За день він кілька разів побував у ракеті. Фуксія і Рибка вже пізнавали Незайка і всміхалися йому. Але вони не проганяли його. Рибка сказала, що нікого проганяти не треба: якщо хтось хоче як слід вивчити будову ракети, то це буде тільки на користь.

Незабаром по сусідству з Космічним містечком виросла велика біла будівля, схожа на величезну, перекинуту догори дном круглу фарфорову чашу. Над її входом було написано великими красивими літерами: "Павільйон невагомості". Тепер усі могли впевнитися на власному досвіді, що розмови про невагомість — не пуста вигадка, а справжнісінька правда. Кожен, хто входив у павільйон, умить втрачав вагу і починав безпомічно борсатися в повітрі.

У центрі павільйону була невелика кабіна, зроблена з прозорої пластмаси. В цій кабіні містився прилад невагомості. Знайко, який на той час уже повернувся у Квіткове місто, суворо-пресуворо заборонив будь-кому входити в кабіну й чіпати прилад. Тепер цей прилад був не просто лінійкою, він лежав у темно-синьому довгаستому футлярі, зробленому з міцної вогнетривкої і водонепроникної пластмаси. Зближення магніту й місячного каменя здійснювалося в приладі автоматично, тобто натисненням кнопки. Кожного ранку Знайко сам приходив у павільйон і вмикав прилад, а ввечері приходив знову, ретельно перевіряв, чи не лишився хто в павільйоні, чи не борсається якийсь

коротулька під стелею в стані невагомості, а потім уже вимикав прилад.

Деякі читачі, можливо, й не повірять, що енергія, яку виділяли місячний камінь і невеличкий магніт, могла бути такою великою, що долала силу земного тяжіння. Проте, подумавши як слід, читачі, які сумніваються, самі зрозуміють, що нічого дивовижного тут немає. Адже запаси енергії всередині речовини дуже великі й просто-таки невичерпні. Тепер кожен обізнаний з фізикою знає, що запасом енергії, яка міститься в шматочку речовини завбільшки з копійку, можна замінити енергію, яку дістають від спалювання десятків тисяч тонн кам'яного вугілля чи якоїсь горючої речовини. Цьому теж ніхто не повірив би в ті часи, коли внутріатомна енергія ще не була відкрита, але в наші дні це вже нікого не дивує.

Треба до того ж сказати, що енергія місячного каменя знищувала вагу не взагалі, а тільки в обмеженому просторі, причому вона навіть не знищувала вагу, а лише зміщувала так зване поле тяжіння в сторони. Якщо в зоні невагомості сила тяжіння не відчувалася зовсім, то навколо цієї зони утворювався так званий пояс посиленого тяжіння. Це відчував кожен, хто підходив близько до павільйону невагомості. Отже, у Знайковому відкритті нічого дивовижного не було. Все в ньому було науково обгрунтоване, що, звичайно, зовсім не применшувало значення цього відкриття.

Нічого й казати, який величезний інтерес викликав павільйон невагомості серед жителів Квіткового міста. Минуло кілька днів, і в усьому місті не можна було знайти коротульку, який не побував би в павільйоні хоча б раз. Багато хто побував навіть кілька разів, а що стосується Незнайка, то він не виходив з павільйону цілими днями й почував себе в ньому, як риба у воді.

Одного разу Незнайко встав дуже рано й заліз у павільйон так, щоб ніхто не бачив. Там він узяв прилад невагомості й подався з ним на річку. Йому чогось хотілося подивитись, що робитиме риба в річці, коли опиниться в стані невагомості. Невідомо, чого йому в голову влізла така думка. Можливо, він почав думати про рибу тому, що сам, неначе рибина, цілими днями плавав по павільйону в стані невагомості.

Опинившись на березі річки, Незнайко ввімкнув прилад невагомості й почав дивитись у воду. В першу ж мить він помітив, що невагомість дуже дивно вплинула на поведінку риб. Одні з них опустили хвостиком униз і крутилися, мов балерини; другі опустили вниз голівкою і теж крутилися; треті плавали догори животом. Однак через якийсь час багато рибок освоїлись із станом невагомості й почали, як звичайно, гратись у воді. Та ось одна рибка, намагаючись піймати муху, що літала над водою, вистригнула з річки й безпомічно почала перекидатися в повітрі. Тепер уже сила тяжіння не притягала її донизу, й рибка при всьому бажанні не могла повернутися в річку. Слідом за першою з води виплеснулась друга рибка. Не минуло й п'яти хвилин, як над поверхнею річки затанцювали, поблискуючи на сонечку, рибки, жаби, тритони, жуки-плавунці та інша водяна живність.

Поки Незнайко проводив па річці свої "досліди", Знайко прийшов у павільйон, щоб увімкнути прилад невагомості. Побачивши, що прилад з кабіни зник, Знайко страшенно перелякався.

— Де прилад? — закричав він, хвилюючись. — Хто взяв прилад? Покладіть негайно на місце!

Але ніхто з коротульок не міг сказати йому, де прилад. Тільки Гвинтик і Шпунтик, що працювали неподалік, сказали, що бачили рано-вранці Незнайка, який чогось заходив у павільйон, а потім пішов до річки. Почувши це, Знайко щодуху побіг до річки. За ним кинулись інші коротульки. Вибігши на Огіркову гірку, Знайко побачив унизу Незнайка, який ширяв над річкою у стані невагомості.

— Он він, Незнайко! Он він! — загаласували коротульки, що бігли слідом за Знайком.

Незнайко почув крики. Обернувшись, він побачив розлюченого Знайка та інших коротульок, які бігли прямо до нього. Злякавшись, він хотів утекти, але тільки безпорадно борсався в повітрі. Зрозумівши, що бігти в стані невагомості неможливо, він натиснув кнопку приладу й вимкнув невагомість. Набравши ваги, він умить полетів униз і з розмаху шубовснув у воду. Вода так і бризнула на всі боки.

— Рятуйте його! Рятуйте! У нього прилад невагомості! — несамовито заволав Знайко і, підбігши до річки, кинувся у воду.

Коротульки, не роздягаючись, стрибали в воду і пливли на середину річки, де безпорадно борсався Незнайко. Він уже почав пускати бульки, коли до нього приспів Знайко. Схопивши Незнайка за комір, Знайко потяг його до берега. Тим часом підпливли інші коротульки й стали помагати Знайкові. До річки вже біг лікар Пілюлька із своєю похідною аптечкою. Побачивши, що коротульки витягли Незнайка на берег, він загорлав:

— Зніміть з нього сорочку! Зараз я робитиму йому штучне дихання!

Побачивши лікаря Пілюлька з його похідною аптечкою, Незнайко схопився і хотів дати тягу, але Знайко вчепився йому в чуприну й закричав:

— Де прилад невагомості? Ти куди дів прилад? Ти втопив прилад, капуста твоя голова!

— Пусті! — завищав Незнайко й почав хвицатися ногами.

— А, то ти ще й б'єшся! — захрипів Знайко. — Утопив прилад і ще й б'єшся! Ось я тобі покажу, як прилади топiti!

І він смикнув Незнайка за чуб з такою силою, що в того на очах з'явилися сльози. У відповідь Незнайко вдарив Знайка кулаком у груди. Знайкові перехопило подих, і він випустив Незнайків чуб. Відчувши волю, Незнайко, мов півень, налетів на кривдника, й вони почали битися. Коротульки кинулись розбороняти їх. Одні тримали за руки Знайка, а інші — Незнайка. Знайко з усіх сил виривався з рук, намагаючись ударити Незнайка, і кричав:

— Як ми тепер на Місяць полетимо без приладу? Тепер усе пропало! Пустіть мене, я йому покажу, як прилади топiti в річці!

Незнайко теж виривався з рук і репетував:

— Ану пустіть мене! Я йому дам прилад!

Йому нарешті вдалося звільнитися від коротульок, але Поспішайко встиг схопити

його за комір. Незнайко рвонувся з такою страшенною силою, що вислизнув із сорочки, й тоді всі побачили, як на землю впав прилад невагомості, який доти лежав у Незнайка за пазухою.

— Ось він, прилад невагомості! — закричав лікар Пілюлька.

— Чого ж ти мовчав, що прилад у тебе? — спитав Поспішайко.

— А як я міг сказати, коли ви налетіли на мене, як шуліки? Я тільки-но побачив, що падаю у воду, зараз же сховав прилад за пазуху, мало не втопився через нього, а вони, замість спасибі сказати, б'ються!

Знайко підняв прилад з землі і, сердито блиснувши на Незнайка очима, мовив:

— За це не полетиш на Місяць!

— Ну й летіть самі! — відповів Незнайко. — Дуже мені потрібен ваш Місяць!

— З тобою розмовляти — тільки власну гідність втрачати! — сказав Знайко і, не промовивши більше жодного слова, пішов.

— Подумаєш, яка цяця! — кричав йому навздогін Незнайко. — Ну й цілуйтесь із своїм Місяцем! Я й без Місяця проживу!

Розділ шостий

ВІДЛІТ

Брехав Незнайко! Насправді йому дуже хотілося полетіти на Місяць. Його не полишала надія, що Знайко якось забуде про те, що трапилось, і не здійснюватиме своєї погрози. Проте він даремно сподівався. Знайко нічого не забув. Через якийсь час призначили день відльоту і Знайко склав список коротульок, які мали летіти на Місяць. Як і слід було сподіватися, в цьому списку Незнайка не було. В ньому не було й Пончика та деяких інших коротульок, які погано переносили стан невагомості.

Незнайко, як кажуть, був убитий горем. Він ні з ким не хотів розмовляти. Усмішка зникла з його обличчя. У нього пропав апетит. Вночі він ні на хвилину не міг заснути, а наступного дня ходив такий сумний, що на нього шкода було дивитися.

— А чи не можна все-таки вибачити Незнайкові? — сказала Знайкові Рибка. — По-моєму, він більше не пустуватиме. Притому він так добре переносить стан невагомості. Для нього це буде занадто суворе покарання.

— Це не покарання, а запобіжний захід, — відповів Знайко. — Подорож на Місяць — не розважальна прогулянка. В цю подорож повинні вирушити тільки найрозумніші й найдисциплінованіші коротульки. Незнайко дуже добре переносить стан невагомості, однак стан його розумових здібностей залишає поки що бажати кращого. Від своєї недисциплінованості Незнайко й сам постраждає, і інших підведе. А космос не така річ, з якою можна жартувати. Нехай краще Незнайко почекає до наступного разу, а за цей час постарається порозумнішати. Це моє останнє слово!

Почувши таку категоричну відповідь, Рибка більше не поверталася до цієї розмови.

З часом Незнайко помаленьку заспокоївся і вже не побивався, як перше. Апетит повернувся до нього. Сон теж поліпшився. Разом з іншими коротульками Незнайко приходив у Космічне містечко, дивився, як випробовують ракету, як тренуються мандрівники перед відправленням у космос, слухав лекції Фуксії і Рибки про Місяць,

про міжпланетні польоти. Здавалося, він остаточно змирився із своєю долею і вже не мріє про подорож на Місяць. Навіть характер у Незнайка ніби змінився. Найспостережливіші коротульки помічали, що Незнайко часто про щось замислюється. Коли у нього бували напади задуми, на обличчі з'являлася якась мрійлива усмішка, мовби Незнайко чомусь радів. Ніхто, проте, не міг догадатися, що настроювало його на такий радісний лад.

Якось Незнайко зустрів Пончика і сказав:

— Слухай, Пончику, тепер ми з тобою товариші по нещастю.

— По якому нещастю? — не зрозумів Пончик.

— Ну, тебе ж не беруть на Місяць, і мене теж.

— Мені не можна на Місяць. Я надто важкенький. Ракета не підніме мене, — мовив Пончик.

— Дурниці! — відповів Незнайко. — Всі, хто полетить у ракеті, перебуватимуть у стані невагомості, отже, для ракети однаково, важкенький ти чи не важкенький. Ніхто нічого не важитиме. Зрозумів?

— Чому ж тоді мене не беруть? Це несправедливо! — вигукнув Пончик.

— Ще й як несправедливо! — підхопив Незнайко. — Так несправедливо, що й сказати важко. Ми з тобою повинні виправити цю несправедливість.

— Як же її виправити?

— Вночі, напередодні відльоту, ми залізем в ракету й сховаємось. А вранці, коли ракета полетить у космічний простір, ми вилізем. Не будуть же через нас повертати ракету назад.

— А хіба можна робити такі штуки? — спитав Пончик.

— А чому ж не можна? От дивак! Найголовніше, розумієш, — це щоб нас не встигли висадити, поки ми будемо на Землі. А в космосі вже не висадять, можеш не турбуватися.

— А де ми сховаємося?

— У харчовому відсіку. Там дуже зручно й різних продуктів сила.

— Сила продуктів — це добре! — сказав Пончик. — Але ж ракета розрахована на сорок вісім мандрівників.

— Дурниці! — сказав Незнайко. — Де це бачено, щоб було сорок вісім мандрівників. Що це за цифра така, подумай сам. Для рівного рахунку треба, щоб було п'ятдесят. А де вміститься сорок вісім, там влізе й п'ятдесят. До того ж нам з тобою не треба місця в каюті: ми сидітимемо в харчовому відсіку. Як кажуть, тісно, зате тепло.

— А ти точно знаєш, що в харчовому відсіку продукти є? — спитав Пончик.

— На власні очі бачив, от не зійти мені з цього місця! — поклявся Незнайко. — Я, брат, ракету всю вздовж і впоперек вивчив. Все, що хочеш, із заплющеними очима знайду.

— Ну що ж, тоді гаразд, — погодився Пончик.

Увечері, напередодні призначеного для відльоту дня, Незнайко й Пончик не лягли спати. Дочекавшись, коли всі коротульки поснуть, вони вибралися тихенько з дому й

пішли в Космічне містечко. Ніч була темна, і в Пончика мороз бігав по шкірі від страху. При самій думці, що він скоро полетить у космічний простір, душа у нього, як кажуть, ховалася в п'яти. Він уже жалкував, що встряв у таке небезпечне діло, однак соромився признатися Незнайкові, що перелякався.

Було вже зовсім пізно, коли Незнайко й Пончик дісталися до Космічного містечка. Зійшов Місяць, і навкруги стало ясніше. Прокравшись повз будинки, наші друзі опинилися край круглої площі, в центрі якої височіла космічна ракета. Вона поблискувала своїми сталевими боками в голубуватому світлі Місяця, а Незнайкові й Пончикові здавалося, що ракета світиться сама собою, немов зроблена з якогось світлого металу. В її обрисах було щось сміливе й стрімке, що нестримно рвалося вгору. Здавалося, що ракета ось-ось зірветься із свого місця й полетить у височінь.

Намагаючись проскочити непоміченими, Незнайко й Пончик пригнулися до землі і так, згорбившись, перетнули площу. Опинившись біля ракети, Незнайко натиснув пальцем кнопку, що була в хвостовій частині. Нечутно відчинилися дверцята — й до ніг мандрівників опустилась невелика металева драбинка. Побачивши, що Пончик вагається, Незнайко взяв його за руку. Вони разом піднялися по щаблях і ввійшли в так звану шлюзову камеру. Це була ніби невеличка кімнатка з двома дверима, що зачинялися герметично. Одні двері, через які ввійшли Незнайко й Пончик, вели назовні, другі вели всередину космічного корабля.

Як тільки друзі ввійшли в шлюзову камеру, зовнішні двері автоматично зачинилися. Пончик побачив, що дорога до відступу відрізана, і з переляку у нього все похолело всередині. Він хотів щось сказати, але язик наче задерев'янів у роті, а голова стала, мов порожнє відро. Він уже сам не розумів, про що думав, і не знав, чи думав він про щось взагалі. В голові у нього чомусь весь час вертілися слова пісеньки, яку він колись чув: "Прощай, моя люба береза! Прощай, незабутня сосна!" Від цих слів йому стало якось боляче й сумно до сліз.

Незнайко тим часом натиснув кнопку біля других дверей. Двері так само нечутно відчинилися. Незнайко рішуче ступив у них. Пончик машинально рушив за ним.

— Прощай, моя люба береза! — похмуро пробурмотів він. — Ось тобі й усе!

Щось клацнуло. Другі двері зачинилися так же щільно, як і перші. Ці двері мовби непрохідною стіною відгородили наших мандрівників від зовнішнього світу, від усього, з чим вони були досі зв'язані.

— Ось тобі й усе, — ще раз повторив Пончик і почухав рукою за вухом.

Незнайко в цей час уже відчинив двері ліфта й, смикнувши Пончика за рукав, сказав:

— Ну йди! Почухатися ще встигнеш!

Пончик мовчки заліз у кабінку ліфта. Він був блідий, як привид. Тихо здригаючись, кабінка почала підніматися вгору. Коли вона піднялася на потрібну висоту, Незнайко вийшов з неї і мовив:

— Ну, вилазь! Що ти там, наче неживий якийсь?

Пончик виліз із ліфта й побачив, що опинився у вузькому, кривому коридорчику,

який ніби кільцем обгинав шахту ліфта. Пройшовши по коридорчику, Незнайко зупинився біля круглих металевих дверцят, схожих на дверцята пароплавної топки.

— Ось він. Тут харчовий відсік, — сказав Незнайко.

Він натиснув кнопку. Двері відчинилися, наче роззявили пащу. Незнайко поліз у цю пащу, намагаючи в темряві ногами сходинки. Опинившись на дні відсіку, він знайшов на стіні вимикач і ввімкнув світло.

— Ну, давай спускайся сюди! — крикнув він Пончикові.

Пончик поліз униз. Від страху в нього затряслися жижки, тому він спіткнувся і скотився по сходинках просто у відсік. Він, правда, не дуже забився, бо у відсіку все — і стіни, й дно, і навіть сходинки були обклеєні м'якою еластопластмасою. В середині ракети всі приміщення були обклеєні такою пластмасою. Це було зроблено для того, щоб хто часом не вдарився, перебуваючи в стані невагомості.

Побачивши, що падіння не завдало Пончикові ніякої шкоди, Незнайко зачинив двері й сказав, весело всміхаючись:

— Ось ми і вдома! Спробуй-но знайти нас тут!

— А як ми назад вилізем? — злякано запитав Пончик.

— Як влізли, так і вилізем. Бачиш, біля дверей кнопка? Натиснеш її, двері й відчиняться. Тут усе на кнопках.

Незнайко почав натискувати різні кнопки й відчиняти дверцята стінних шаф, термостатів і холодильників, на полицях яких зберігалися найрізноманітніші харчові продукти. Пончик, однак, був так сильно стривожений, що навіть продукти його не тішили.

— Що з тобою? Ти мовби не радий? — здивувався Незнайко.

— Та ні, чому ж? Я дуже радий, — відповів Пончик, маючи вигляд злочинця, приреченого до страти.

— Ну, якщо радий, то лягаймо спати. Вже зовсім пізно.

Сказавши це, Незнайко простягнувся на дні відсіку, підклавши під голову замість подушки свій власний кулак. Пончик зробив так само. Якнайзручніше вмостившись на м'якій пластмасі, він почав обдумувати своє становище, і в голові його поступово визріла думка, що йому найкраще відмовитися від цієї подорожі. Він вирішив зараз же признатися Незнайкові, що вже перехотів летіти, але подумав, що Незнайко почне сміятися з нього й дорікати за боягузтво. Нарешті він усе-таки набрався хоробрості настільки, що наважився признатись у власному боягузтві, але в цей час почув рівномірне хropіння Незнайка. Впевнившись, що Незнайко міцно заснув, Пончик підвівся і, намагаючись не наступити йому на руки, прокрався до дверей.

"Вилізу з ракети і втечу додому, от тобі й усе, — подумав він. — А Незнайко нехай летить собі на Місяць, якщо йому так хочеться".

Затамувавши подих, Пончик піднявся по сходах і натиснув кнопку біля дверей. Двері відчинилися. Пончик виліз з харчового відсіку й пішов по кривому коридорчику, намагаючись відшукати дверцята ліфта. Він не був так добре обізнаний з будовою ракети, як Незнайко, тому кілька разів обійшов коридорчик навкруг, кожного разу

попадаючи до харчового відсіку. Боячись, що Незнайко прокинеться і помітить його відсутність, Пончик знову почав нервувати, втрачаючи тяму. Нарешті йому все-таки вдалося знайти дверцята ліфта. Не довго думаючи, він заліз у кабінку й натиснув якусь кнопку. Кабінка, замість того щоб опуститися вниз, піднялася вгору. Але Пончик не звернув на це уваги й, вийшовши з кабінки, заходився шукати двері шлюзової камери, через які можна було вийти назовні. В шлюзову камеру він, звичайно, потрапити не міг, бо її тут не було, а потрапив замість цього в кнопку кабінку й почав обмацувати в темряві стіни, намагаючись знайти вимикач. Вимикача йому виявити не вдалося, але посеред кабінки він наткнувся на невеличкий столик, на якому намацав кнопку. Подумавши, що цією кнопкою вмикається світло, Пончик натиснув її і одразу підскочив угору, опинившись у стані невагомості. Одночасно він почув рівномірний шум запущеного реактивного двигуна.

Деякі, найдогадливіші читачі, напевне, одразу збагнули, що Пончик натиснув саме ту кнопку, яка вмикала електронну керуючу машину. А електронна керуюча машина, як це й було передбачено конструкторами, сама ввела в дію прилад невагомості, реактивний двигун і все інше устаткування, завдяки чому ракета вирушила в космічний політ у ту мить, коли цього ніхто не чекав.

Якби хто з жителів Космічного містечка в цю хвилину прокинувся й виглянув у вікно, то був би вкрай здивований, побачивши, як ракета повільно відділилась від землі і плавно піднялась у повітря. Це сталося майже безшумно. З нижнього сопла двигуна з легким шипінням виривався тонкий струмінь нагрітих газів. Реактивної сили від цього струменя було досить, щоб надати ракеті поступального руху, бо з приладом невагомості сама ракета не мала ніякісінької ваги.

Тільки-но ракета піднялася на достатню висоту, електронна керуюча машина ввімкнула механізм повороту, і головна частина ракети почала описувати колові рухи, з кожним колом нахилиючись більше й більше. Та ось ракета набрала такого кута нахилу, що в поле зору оптичного приладу, обладнаного фотоелементом, попав Місяць. Світло від Місяця було перетворено фотоелементом на електричний сигнал. Одержавши цей сигнал, електронна керуюча машина привела в дію самонавідний пристрій і ракета, зробивши кілька затухаючих коливальних рухів, стабілізувалась і полетіла прямо до Місяця. Завдяки самонавідному пристрою ракета, як заведено говорити, була націлена на Місяць. Тільки-но ракета з якихось причин відхилялася від заданого курсу, самонавідний пристрій повертав її на цей курс.

Спочатку Пончик навіть не зрозумів, що він накоїв. Відчувши стан невагомості, він почав робити спроби вибратися з кнопкової кабінки, гадаючи, що десь у іншому місці стану невагомості немає. Після ряду зусиль це йому вдалося, і він повернувся до ліфта. Цього разу він як слід розібрався в кнопках, що були в кабінці ліфта, й натиснув саме ту, яка забезпечувала спуск кабінки на найнижчий поверх, тобто в хвостову частину ракети. Вийшовши з ліфта, він опинився перед дверима в шлюзокамеру, через яку, як уже було сказано, можна вийти назовні. Поряд з дверима Пончик побачив на стіні кнопку. Та хоч скільки він натискував цю кнопку, скільки бив у двері ногами, двері не

відчинялися. Пончик не знав, що двері шлюзокамери могли відчинитися лише тоді, коли б він надів на себе космічний скафандр. І, треба сказати, добре, що Пончик цього не знав. Якби він натиснув кнопку, спочатку натягнувши на себе скафандр, двері відчинилися б, і Пончик, покинувши ракету, вивалився б просто в космічний простір. Звичайно, в такому разі він уже ніколи не зміг би повернутися додому, бо лишився б на віки вічні літати в космосі, мов планета.

Пооббивавши об двері кулаки й п'яти, Пончик вирішив повернутися до Незнайка й категорично зажадати, щоб той випустив його з ракети. Це рішення він, однак, не міг здійснити, бо забув, на якому поверсі лишив Незнайка. Довелося йому їздити по всіх поверхах, лазити по всіх кабінах, каютах, відсіках. Час був пізній. Пончик дуже втомився і до того ж страшенно захотів спати. Можна було б сказати, що Пончик падав від втоми з ніг, коли б він взагалі міг стояти на ногах. Через стан невагомості Пончик просто не мав змоги стояти на ногах, а плавав, як той карась у банці, раз у раз стукаючись головою об стіни й перевертаючись у повітрі. Зрештою він перестав будь-що розуміти. В голові в нього запаморочилось, очі самі почали заплющуватись, вибившись з останніх сил, він заснув саме в ту мить, коли піднімався в кабіні ліфта.

Незнайко тим часом спокійнісінько спав у харчовому відсіку й навіть не відчував, що космічний політ почався. Серед ночі, однак, прокинувся і ніяк не міг зрозуміти, чому він тут, а не вдома в ліжку. Потім він таки згадав, що навмисне заліз у ракету. Відчувши невагомість і звернувши увагу на рівномірний шум реактивного двигуна, Незнайко зрозумів, що космічний корабель перебував в польоті.

"Отже, поки я спав, Знайко й інші коротульки повантажились на корабель і вирушили на Місяць. Все вийшло точно, як я розраховував!" — подумав Незнайко.

Обличчя його розпливлося в щасливій усмішці, а всередині щось ніби затріпотіло від радості. Він уже хотів вилізти із своєї схованки, розшукати Знайка й признатися йому, що без дозволу заліз у ракету. Подумавши трохи, він вирішив усе-таки почекати, поки ракета відлетить далі від Землі.

"Сказати Знайкові завжди встигну. З цим ділом можна й не поспішати", — подумав Незнайко.

В цей час він згадав про Пончика і, оглянувшись довкола, сказав:

— Дозвольте, дорогі друзі, а де ж Пончик? Ми ж разом з ним залізли у відсік!

Раптом Незнайко помітив, що двері відсіку розчинені навстіж.

"Ага! Виходить, Пончик уже прокинувся й виліз, — догадався Незнайко. — Ну що ж, якщо так, то й мені нема рації тут самому сидіти".

Незнайко виліз з відсіку й, відчинивши двері ліфта, побачив у кабіні Пончика.

— А, ось ти куди забрався! — вигукнув Незнайко. — Відчуваєш? Уже летимо!

— Що? — спитав, прокидаючись, Пончик і позіхнув на весь рот.

— Летимо! — радісно закричав Незнайко.

— Куди летимо? — спитав Пончик і почав протирати кулаками очі.

— На Місяць! Куди ж іще?

— На який Місяць?

— Ну, на який... Не знаєш, який Місяць буває!

Тільки тоді Пончик почав розуміти, що сталося. Деякий час він очманіло дивився на Незнайку, а потім як закричить страшним голосом:

— На Місяць?

— На Місяць! — весело підтвердив Незнайко.

— Летимо?

— Летимо, в тім-то й річ! — закричав Незнайко і, не в силі стримати свою радість, кинувся обнімати Пончика.

Від страху в Пончика перехопило дух, нижня щелепа у нього одвисла, очі округлились, і він дивився на Незнайку переляканим нерухомим поглядом.

— А де ж усі інші? Ти не бачив їх? — спитав Незнайко, не помічаючи дивного стану Пончика.

— Я-я-к-і ін-ш-ші? — спитав, заїкаючись від хвилювання, Пончик.

— Ну, де всі коротульки? Де Знайко?

— А вони хі-хі-ба тут?

— А як же? Чому ж ми летимо, по-твоєму? Поки ми з тобою спали в відсіку, всі прийшли й вирушили в політ. Зрозумів? Зараз ми з тобою піднінемося вгору й знайдемо всіх у каютах.

Незнайко натиснув кнопку, й ліфт підняв їх поверхом вище.

— От здивуються, коли побачать нас! — сказав Незнайко, зупиняючись біля дверей однієї з кают. — Зараз ми ввійдемо й скажемо: "Здоровенькі були! От і ми!" Ха-ха-ха!

Тремтячи від сміху, Незнайко відчинив двері в каюту і, побачивши, що там нікого немає, сказав:

— Тут чомусь нікого нема!

Він зараз же заглянув у другу каюту:

— І тут чомусь нікого нема!

Ці слова він повторював кожного разу, коли заглядав у порожню каюту. Нарешті сказав:

— Знаю! Вони в салоні. Мабуть, там зараз відбувається якась важлива нарада, от усі й пішли туди.

Спустившись у салон, друзі пересвідчилися, що й там було порожньо.

— Та тут взагалі нікого нема! — вигукнув Незнайко. — Схоже, що ми в ракеті самі.

— Як — самі? — злякався Пончик.

— Так, самі, — розвів руками Незнайко.

— Хто ж тоді запустив ракету?

— Не знаю.

— Не могла ж ракета запуститися сама!

— Не могла, — погодився Незнайко.

— Отже, її хтось запустив, — сказав Пончик.

— Хто ж її міг запустити?

— Ну, не знаю.

Незнайко підозріло зиркнув на Пончика і спитав:

— Можливо, це ти її запустив?

— Я? — здивувався Пончик.

— Авжеж, ти!

— Як же я міг її запустити? — знизав Пончик плечима. — Я й не знаю, як її запускати.

— А чого ж ти виліз із відсіку? — спитав Незнайко. — Чому ж, коли я прокинувся, тебе в відсіку не було? Ти куди ходив, признавайся?

— Та я, розумієш, уночі передумав летіти й хотів піти додому, та, розумієш, заблукав у ракеті, а потім не міг відчинити дверей, от і передумав іти й zostався, — белькотів розгублено Пончик.

— А ти не натискував ніде кнопки? Адже щоб запустити ракету, досить натиснути всього одну кнопку. Зрозумів?

— Чесне слово, я ніде нічого не натискував. Я тільки попав ненароком у якусь маленьку кабіночку й натиснув там одну зовсім-зовсім маленьку кнопочку на столі...

— А-а-а! — страшним голосом закричав Незнайко і, схопивши Пончика за комір, потягнув у кнопову кабіну. — Ану, признавайся, ти в цій кабіні був?

— З-з-да-єть-ся, в цій, — роззявляючи рота, наче витягнута з води рибина, промимрив Пончик.

— Оцю кнопочку натискував?

— З-з-да-а-єть-ся, цю, — признався Пончик.

— Ну так і є! — вигукнув Незнайко. — Отже, це ти запустив ракету! Що тепер робити?

— А чи не можна я-я-як-небудь зу-у-пинити ра-а-а-аке-ту?

— Як же її зупиниш?

— Ну, натиснути ще яку-небудь к-к-но-п-о-чку.

— Я тобі як дам кнопочку! Ти натиснеш кнопочку, ракета зупиниться, і ми з тобою застрянемо серед світового простору! Ні, вже краще полетимо на Місяць.

— Але ж на Місяці, кажуть, нічого їсти, — мовив Пончик.

— Нічого, тобі це корисно, схуднеш трошки, — сердито відповів Незнайко. — Іншим разом знатимеш, як без дозволу кнопочки чіпати!

Варто було Пончикові згадати про їжу, як його думки різко змінилися. Йому раптом страшенно захотілося їсти. Тепер він уже ні про що не міг думати, окрім їжі! Тому він сказав:

— Послухай, Незнайку, а чи не можна нам чогось поїсти? Адже я з учорашнього дня нічого не їв.

— Поїсти, що ж... Поїсти, мабуть, можна, хоча ти цього й не заслужив, — буркотливо відповів Незнайко.

Повернувшись у харчовий відсік, друзі відкрили термостат, у якому зберігалися гарячі космічні котлети, космічний кисіль, космічне картопляне пюре та інші космічні страви. Всі ці страви називалися космічними тому, що зберігались у довгих

целофанових трубочках, на зразок ліверної ковбаси. Приставивши кінець такої трубочки до рота і здавлюючи її руками, можна було домогтися, щоб їжа попадала з трубочки прямо в рот, а це було дуже зручно в умовах невагомості. Знищивши по кілька таких трубочок, друзі закусили космічним морозивом, яке було напрочуд смачне. Це космічне морозиво мало тільки один недолік: від нього страшенно мерзли руки, бо ж весь час доводилося стискати холодну целофанову трубочку руками — інакше морозиво не могло потрапити в рот.

Як тільки Пончик наситився, настрій у нього одразу поліпшився.

— Що ж, виявляється, і в ракеті можна добре попоїсти! — сказав він.

І йому вже здавалося, що нічого страшного не сталося і що ракета зовсім не летить, а стоїть собі на землі.

— Слухай, Незнайку, чому ти думаєш, що ми кудись летимо? По-моєму, нікуди ми не летимо, — мовив Пончик.

— А звідки ж, по-твоєму, стан невагомості? — відповів Незнайко.

— А пам'ятаєш, коли ми були вдома, я вдарився носом об стіл. Тоді ми теж нікуди не летіли, а невагомість була.

— Зараз ми піднімемося в астрономічну кабінку й подивимось в ілюмінатор, — сказав Незнайко. — В ілюмінатор буде видно, де ми перебуваємо.

Друзі швидко піднялися в астрономічну кабінку. Подивившись у бічні ілюмінатори, вони побачили навкруги бездонне чорне небо, всіяне великими зірками, серед яких сяяло сліпучо-яскраве сонце. Здавалося, був день, але в той же час була й ніч. Так на Землі ніколи не буває. Коли на Землі видно сонце, то не видно зірок, і навпаки, коли є зірки — нема сонця. В одному з верхніх ілюмінаторів яскраво світив Місяць. Він, здавалося, був трохи більший, ніж звичайно здається нам з Землі.

— Цілком ясна річ, — сказав Незнайко. — Ми вже далеко від Землі. Ми в космосі!

— От тобі й усе! — розчаровано пробурмотів Пончик.

Розділ сьомий

ЯК НЕЗНАЙКО Й ПОНЧИК ПРИБУЛИ НА МІСЯЦЬ

Тепер, коли Пончик остаточно впевнився, що про повернення на Землю не може бути й мови, він поволі заспокоївся і сказав:

— Ну що ж, оскільки ми летимо на Місяць і назад всі дороги відрізані, то тепер у нас тільки одне завдання: пробратися знов у харчовий відсік і як слід поснідати.

— Ми ж щойно снідали, — сказав Незнайко.

— Так хіба це був справжній сніданок? — заперечив Пончик. — Цей сніданок був пробний, так би мовити, чорновий, тренувальний.

— Як це — тренувальний? — не зрозумів Незнайко.

Ну, ми ж снідали в космосі перший раз. Виходить, наче й не снідали, а тільки мовби освоювали процес харчування в космосі, тобто тренувалися. Аж тепер, коли тренування закінчилося, ми можемо поснідати по-справжньому.

— Що ж, це, мабуть, можна, — погодився Незнайко.

Друзі спустились у харчовий відсік. Незнайкові зовсім ще не хотілося їсти, й він

тільки заради компанії з'їв одну космічну котлетку. Зате Пончик не розгубився й поставився до діла з усією серйозністю. Він заявив, що має провести в харчовому відсіку ревізію й перевірити якість усіх космічних страв, а для цього йому треба з'їсти хоча б по одній порції кожної страви.

Це завдання виявилось, однак, йому не під силу, бо вже на десятій чи на одинадцятій порції його зморив сон, і Пончик заснув з недоїденою космічною сосискою в роті. В цьому нічого дивного не було, адже вночі Пончик спав мало, до того ж кожен, хто перебуває в стані невагомості, може заснути в будь-якій позі, не лягаючи для цього спеціально в постіль.

Знаючи, що Пончик цілу ніч борсався, шукаючи виходу з ракети, Незнайко вирішив дати йому перепочити, а сам пішов в астрономічну кабіну, щоб глянути, наскільки наблизився космічний корабель до Місяця. В ілюмінаторах, як і перше, чорніло небо з зірками, з сліпучо-яскравим диском сонця і сріблястим, сяючим Місяцем вгорі. Сонце було таке завбільшки, яким його звичайно видно з Землі, але Місяць став удвічі більшим. Незнайкові здавалося, що він бачить на поверхні Місяця такі деталі, яких не помічав раніше, але раніше він ніколи не дивився на Місяць уважно, отож не міг сказати певно, чи то він бачить ці деталі тому, що підлетів до Місяця ближче, а чи він бачить їх тому, що тепер став дивитися на Місяць уважніше.

Хоча ракета мчала з страшенною швидкістю, пролітаючи дванадцять кілометрів за одну секунду, Незнайкові здавалося, що вона завмерла на місці й ні на півпальця не наближається до Місяця. Це пояснюється тим, що відстань од Землі до Місяця дуже велика — майже чотириста тисяч кілометрів. При такій величезній відстані швидкість дванадцять кілометрів на секунду не така вже й велика, щоб її можна було помітити оком, та ще перебуваючи в ракеті.

Минуло дві чи три години, а Незнайко все дивився на Місяць і ніяк не міг від нього одірвати погляду. Місяць наче притягав до себе його очі. Нарешті він відчув якесь болісне посмоктування в животі й лише тоді зміркував, що настала пора обідати. Він швиденько спустився в харчовий відсік і побачив, що Пончик прокинувся й уже щось апетитно жує.

— Е, та ти, я бачу, вже взявся до обіду! — закричав Незнайко. — Чому ж мене не почекав?

— Так це в мене ще не обід, а те саме... тренування, — відповів Пончик.

— Ну, тоді кінчай тренування, і будемо обідати, — сказав Незнайко. — Що там у нас є смачненького?

— На перше можу порекомендувати дуже добрий космічний суп-розсольник, на друге — космічні голубці, на третє — космічний кисіль з яблук.

З цими словами Пончик дістав із термостата кілька трубочок з супом, голубцями та киселем, і друзі заходилися обідати. Покінчивши з цим заняттям, Пончик сказав, що для правильного травлення після обіду треба трохи поспати. Він одразу ж заснув, повиснувши серед харчового відсіку і розкинувши в сторони руки й ноги. Незнайко вирішив зробити так само, але йому не подобалося, що під час сну в стані невагомості

руки й ноги роз'їжджаються в сторони, тому він закрив ногу за ногу, неначе сидів на стільці, а руки склав на грудях кренделем.

Прибравши таку позу, Незнайко всіляко намагався заснути. Якийсь час він прислухався до плавного шуму реактивного двигуна. Йому здавалося, що двигун потихеньку шепче йому на вухо: "Чаф-чаф-чаф-чаф!" Ці звуки поступово заколинали Незнайку, й він заснув.

Минуло кілька годин, і Незнайко відчув, що його хтось торсає за плече. Розплющивши очі, він побачив Пончика.

— Прокинься скоріше, Незнайку! Біда! — бурмотів Пончик злякано.

— Яка біда? — спитав, уже зовсім прокинувшись, Незнайко.

— Біда, братику, ми, здається, проспали вечерю!

— Тьху на тебе з твоєю вечерею! — розсердився Незнайко. — Я думав, хтось-що трапилось!

— Дивуюся твоїй безтурботності! — сказав Пончик. — Режим харчування порушувати не можна. Все треба робити вчасно: і обідати, і снідати, і вечеряти. Все це не жарти!

— Ну, гаразд, гаразд, — нетерпляче мовив Незнайко. — Ходімо спочатку на Місяць подивимось, а потім можеш хоч обідати, хоч вечеряти й навіть снідати заодно.

Друзі піднялися в астрономічну кабіну й зазирнули у верхній ілюмінатор. Те, що вони побачили, приголомшило їх. Величезна світна куля висіла над ракетою, затуляючи небо з зірками. Пончик так злякався, що у нього затряслися і губи, й щоки, і навіть вуха, а з очей потекли сльози.

— Це що?.. Це куди?.. Зараз об це вдаримося, га? — забелькотів він, чіпляючись за рукав Незнайки.

— Тихше ти! — прикрикнув на нього Незнайко. — По-моєму, це просто Місяць.

— Як, просто Місяць? — здивувався Пончик. — Місяць же маленький!

— Авжеж, Місяць. Просто ми підлетіли до нього близько.

Незнайко піднявся під стелю кабіни і, припавши до верхнього ілюмінатора, розглядав поверхню Місяця. Тепер Місяць було видно так, як буває видно в телескоп з Землі, і навіть краще. На його поверхні досить добре можна було розгледіти й пасма гір, і місячні цирки, й глибокі тріщини або розломи.

— Піднімайся, Пончику, сюди, — сказав Незнайко. — Подивишся, як добре видно Місяць.

Пончик знехотя піднявся вгору й почав спідлоба позирати в ілюмінатор. Те, що він побачив, не принесло йому полегкості. Він помітив, що Місяць тепер не стояв на місці, а наближався з помітною швидкістю. Спочатку його було видно як величезний, зазбільшки з півнеба, сяючий круг... Цей круг поволі розростався і зрештою заповнив собою все небо. Тепер, хоч куди глянь, на всі боки простяглася поверхня Місяця з перекинутими догори дном гірськими пасмами, місячними кратерами й долинами. Все це погрозливо висіло над головою й було вже так близько, що, здавалося, досить тільки простягти руку — і можна помацати верхівку якоїсь місячної гори.

Пончик боязко зіщулювся і, відштовхнувшись рукою від ілюмінатора, спустився на дно кабіни.

— Ну його! — пробурчав він. — Не хочу я дивитися на цей Місяць!

— Чому? — спитав Незнайко.

— А чого він висить прямо над головою? Ще впаде на нас!

— Чудило! Це не Місяць на нас упаде, а ми на нього.

— Як же ми можемо на нього впасти, якщо ми внизу, а Місяць угорі?

— Ну, розумієш, — пояснив Незнайко, — Місяць просто притягне нас.

— Виходить, ми ніби як причепимося до Місяця знизу? — збагнув Пончик.

Незнайко й сам не знав, як вони сядуть на Місяць, але йому хотілося показати Пончикові, ніби він добре все знає. Тому він сказав:

— Так, так. Ніби як причепимося.

— Нічого собі справа! — вигукнув Пончик. — Отже, коли ми виліземо з ракети, то будемо ходити по Місяцю догори ногами?

— А навіщо це? — здивувався Незнайко.

— А як ще інакше? — відповів Пончик. — Якщо ми знизу, а Місяць зверху, то хоч-не-хоч, доведеться перевертатися догори ногами.

— Гм! — відповів у роздумі Незнайко. — Здається, й справді виходить щось не зовсім те, що треба!

Він на хвилину замислився і саме в цю мить помітив, що не чує звичного шуму двигуна.

— Стривай-но, — сказав він Пончикові. — Ти що-небудь чуєш?

— А що, по-твоєму, я маю чути? — злякано насторожився Пончик.

— Шум реактивного двигуна.

Пончик прислухався.

— По-моєму, нема ніякого шуму, — відповів він.

— От тобі й маєш! — розгубився Незнайко. — Невже двигун зіпсувався? Долетіли майже до самого Місяця, і раптом така досада!

Пончик було зрадів, подумавши, що з зіпсованим двигуном ракета не зможе летіти далі і змушена буде повернутися на Землю. А проте радість його була марна. Реактивний двигун зовсім не зіпсувався, а лише вимкнувся тимчасово. Як тільки ракета досягла максимальної швидкості, електронна керуюча машина автоматично припинила роботу двигуна, і далі ракета летіла за інерцією. Це трапилося якраз у ту мить, коли Незнайко й Пончик заснули. Саме тому вони не помітили, що двигун припинив роботу.

Пончик знову піднявся вгору, й вони разом з Незнайком почали дивитися в ілюмінатор, намагаючись встановити, зупинилася ракета чи летить далі. Проте визначити це їм не вдалося. Несподівано знову почулося: "Чаф-чаф-чаф-чаф!" — це вже працював двигун повороту. Незнайко й Пончик побачили в ілюмінаторі, як поверхня Місяця, що нависла над ними, наче безмежне море, похитнулася, ніби її штовхнув хтось, похилилася кудись назад і всім своїм громадям почала перевертатись у

просторі.

Подумавши, що ракета зіткнулася з Місяцем, Незнайко й Пончик скрикнули. Їм і на думку не спадало, що насправді не Місяць перевертався, а ракета. В ту ж мить відцентрова сила, що виникла від обертання ракети, відкинула мандрівників убік. Притискаючись до стіни кабіни, Незнайко й Пончик побачили, як у бічних ілюмінаторах промайнула світна поверхня Місяця і, похитнувшись ще раз ніби на хвилях, шурхнула кудись униз разом з усіма гірськими пасмами, місячними морями, кратерами й ущелинами.

Видовисько цього космічного катаклізму так приголомшило Пончика, що він затряс головою і мимоволі затулив руками очі, а коли відкрив їх, побачив, що на небі ніякого Місяця вже нема. З усіх боків в ілюмінаторах блищали тільки яскраві зірочки. Пончик подумав, що ракета, врізавшись у Місяць, розбила його на шматочки, які розлетілися на всі боки й перетворилися на зірки.

Все це сталося миттєво. Значно швидше, ніж про це можна розповісти. Коли ракета повернулася хвостовою частиною до Місяця, двигун повороту вимкнувся. На якусь мить стало тихо. Але скоро знову почулося: "Чаф-чаф-чаф-чаф!" Цього разу гучніше, ніж звичайно. Це ввімкнувся основний двигун. Але тепер ракета була обернена хвостовою частиною до Місяця, тому нагріті гази вилітали із сопла в напрямку, протилежному рухові, і ракета почала уповільнювати хід. Це було необхідно, щоб ракета наблизилась до Місяця з невеликою швидкістю і не розбилася під час посадки.

Як тільки ракета уповільнила хід, почалися перевантаження, виникла сила тяжіння, що притисла Незнайку й Пончика до підлоги кабіни. А проте Незнайкові дуже кортіло дізнатися, що трапилось з Місяцем... Діставшись навкарачки до стінки кабіни і ледве зіп'явшись на ноги, він заглянув у бічний ілюмінатор.

— Поглянь, Пончику, виявляється, він тут! — закричав раптом Незнайко.

— Хто тут? — запитав Пончик.

— Місяць. Він унизу, розумієш!

Переборюючи дедалі зростаючу силу тяжіння, Пончик теж дістався до ілюмінатора й подивився вниз. Те, що він побачив, вразило його. Внизу, в усі боки на багато кілометрів, до самого горизонту, слалася місячна поверхня з усіма кратерами й горами, які наші мандрівники вже бачили на Місяці. Різниця була тільки в тому, що тепер усе це було не перевернуте, а стояло нормально, як і має бути.

— Як же Місяць опинився внизу? — з подивом запитав Пончик.

— Розумієш, — відповів Незнайко, — це, мабуть, не Місяць перевернувся, а ми самі перевернулися. Точніше, ракета перевернулася. Спершу вона була повернута до Місяця головою, а тепер повернулася хвостом. Тому нам спочатку здавалося, що Місяць зверху, над нами, а тепер здається, що він знизу.

— А! — зрадівши, вигукнув Пончик. — Тепер зрозумів. Ракета повернулася до Місяця хвостом. Отже, вона роздумала летіти на Місяць! Ура! Ракета хоче летіти назад. Молодець, ракеточка!

— Багато ти розумієш! — відповів Незнайко. — Ракета краще тебе знає, що треба

робити. Вона знає, що їй треба летіти на Місяць.

— А ти за ракету не розписуйся! — горлав далі Пончик. — Ракета сама за себе відповідає.

— А ти краще подивися вниз, — сказав Незнайко.

Пончик подивився в ілюмінатор і побачив, що місячна поверхня зовсім не віддаляється, а наближається. Тепер уже не здавалося, що вона попелясто-сіра чи сріблясто-біла, як здається нам з Землі, а вкрита яскравими різноколірними плямами. Всього цього багатства барв ми не помічаємо на місячній поверхні, коли дивимось на неї з Землі, бо через велику відстань окремі кольори зливаються, створюючи рівний, нейтральний, наче нічим не забарвлений тон сріблясто-білого чи попелясто-сірого кольору. Таку мішанину барв давно знають художники, які малюють свої картини, накладаючи на полотно маленькі різнобарвні крапочки або мазочки, що на відстані зливаються і створюють ніби один суцільний колір.

Звичайно, тому, хто все життя дивиться на Місяць з Землі, Місяць здається просто біленькою плямою з якимись невиразними сірими крапинками. В цьому нічого немає дивного. Нам завжди здається, що Земля наша плоска, в той час як Земля — куля, точнісінько так, як декому здається, що Сонце обертається навколо Землі, хоч насправді буває навпаки. Мало що може здатися тому, хто все життя просидів на Землі, нікуди не висовуючи свого носа, а до того ще й не любить напружувати свої розумові здібності.

Незнайко й Пончик мимоволі замилювалися картиною, що відкрилася перед ними. Місяць тепер уже не здавався їм таким мертвим і пустельним, як колись. Багатство форм і кольорів тішило око й навіювало бадьорі думки. Пончик відзначив, що серед усієї цієї краси неодмінно повинні жити коротульки. Інакше й бути не може.

— А якщо вже на Місяці є коротульки, — сказав він, — то вони неодмінно повинні щось їсти, а коли вони повинні щось їсти, то в них є що їсти, і ми не пропадемо з голоду.

Поки Пончик висловлював свої здогади, ракета зовсім близько підлетіла до Місяця. Нагріті гази, що з силою виривалися з сопла двигуна, підняли з поверхні Місяця хмари пилюки, які, здіймаючись вище й вище, огорнули ракету з усіх боків.

— Що це? — дивувався Незнайко. — Чи то дим, чи курява! І звідки тут дим? Може, який вулкан унизу?

— Ну от, я так і знав, що ми зрештою вскочимо в якийсь вулкан! — пробурчав Пончик.

— Звідки ти це знав? — здивувався Незнайко.

Але Пончик на це запитання не встиг відповісти. Якраз у цю мить ракета опустилась на поверхню Місяця. Штовхнуло. Не втримавшись на ногах, Незнайко й Пончик попадали на підлогу кабіни. Деякий час вони сиділи на підлозі й мовчки дивилися один на одного. Нарешті Незнайко сказав:

— Прилетіли!

— Ось тобі... це саме... і все! — пробурмотів Пончик.

Зіп'явшись на ноги, друзі почали дивитися в ілюмінатори, але навколо все було затягнуто якоюсь сірою масою, що клекотала, ніби кипіла.

— Довкола якась суцільна каша вирує! — невдоволено пробурчав Пончик. — Мабуть, у самісіньке жерло попали!

— В яке жерло? — не зрозумів Незнайко.

— Ну, в жерло вулкана.

Пилюка тим часом потроху розвіювалась, і крізь неї вже просвічувались обриси місячної поверхні.

— Виявляється, це всього-на-всього пилюка чи туман, — сказав Незнайко.

— Отже, ми не сидимо у вулкані? — спитав Пончик.

— Ні, ні! Ніякого вулкана нема, — заспокоїв його Незнайко.

— Ну, тоді ще можна жити! — полегшено зітхнув Пончик.

— Авжеж можна! — радісно підхопив Незнайко й, подавши Пончикові руку, сказав поважно: — Поздоровляю вас, дорогий друже, з благополучним прибуттям на Місяць!

— Спасибі! Поздоровляю вас також! — відповів Пончик і потис руку Незнайкові.

— Бажаю вам подальших успіхів у вашій чудовій науковій діяльності, — сказав Незнайко.

— Дякую! І вам бажаю того ж, — відповів Пончик шаркнувши ногою, шанобливо вклонився Незнайкові.

Незнайко теж вклонився Пончикові й шаркнув ногою.

Відчувши глибоке задоволення від своєї чемності, друзі засміялися і кинулись обіймати один одного.

— Ну, з чого ми почнемо свою діяльність на Місяці? — спитав Незнайко, перестаючи обійматись. — Я пропоную зробити вилазку з ракети і як слід роздивитися довкола.

— А я пропоную спочатку попоїсти, а тоді вже роздивитися, — з приємного усмішкою відповів Пончик.

— Ваша пропозиція, дорогий друже, приймається, — чемно погодився Незнайко. — Дозвольте побажати вам приємного апетиту!

— Дякую! Вам теж бажаю приємно попоїсти, — широко всміхаючись, відповів Пончик.

Обмінявшись люб'язностями, друзі спустились у харчовий відсік. Там вони не поспішаючи попоїли, тоді піднялись у відсік, де були космічні скафандри. Вибравши підходящі для їхнього зросту скафандри, друзі почали надягати їх.

Кожен з цих скафандрів складався ніби з трьох частин: космічного комбінезона, герметичного шолома й космічних чобіт. Космічний комбінезон зроблено з металевих пластинок і кілець, з'єднаних гнучкою повітронепроникною космопластмасою сріблястого кольору. На спині комбінезона ранець, де містяться повітроочисні та вентиляційні пристрої, а також електробатарея, що живить струмом електричний ліхтар, прикріплений на грудях. Над ранцем автоматичний складний капюшон-парашут, що розкривається в разі потреби, неначе крила.

Герметичний шолом надівався на голову й був зроблений із жорсткої космопластмаси, окованої нержавіючою сталлю. В передній частині гермошолома кругле віконце, або ілюмінатор, із надміцного скла, всередині — невеличка радіостанція з телефонним пристроєм, за допомогою якого можна розмовляти в безповітряному просторі. Що стосується космічних чобіт, то вони майже нічим не відрізнялися від звичайних чобіт, якщо не зважати, що підошви їх були зроблені із спеціальної теплоізолюючої речовини.

Не зайвим буде згадати, що на спині космічного комбінезона розміщений похідний рюкзак, а до пояса, окрім складаного альпенштока й геодезичного молотка, підвішена космічна парасолька для захисту від палючих променів сонця. Парасолька зроблена з тугоплавкого алюмінію і складена займала не більше місця, ніж звичайна дощова парасолька.

Надівши на себе комбінезон, Незнайко відчув, що він досить щільно облягає тіло, а гермошолом був такий просторий, що Незнайкова голова вільно вмістилася в ньому разом з капелюхом.

Одягнувшись у космічні скафандри й перевіривши роботу радіотелефонного зв'язку, наші мандрівники спустились у хвостову частину ракети й опинилися біля дверей шлюзу. Незнайко взяв Пончика за руку й натиснув кнопку. Двері відчинилися безшумно. Друзі ступили вперед і потрапили в шлюзову камеру. Двері безшумно зачинилися. Тепер від місячного світу наших мандрівників відділяли тільки одні двері.

Незнайко мимоволі затримався біля цих дверей.

Яким постане цей таємничий, незнаний світ Місяця? Як він зустріне незваних прибульців? Чи будуть скафандри надійним захистом у безповітряному просторі? Адже однієї невеличкої тріщинки, одного невеличкого отвору в скафандрі досить, щоб повітря з-під нього вийшло, і тоді мандрівникам загрожувала неминуча загибель.

Ці думки блискавкою промайнули в голові Незнайка. Але він не піддався страху. Наче бажаючи підбадьорити Пончика, він обійняв його однією рукою за плече, а другою натиснув кнопку біля дверей. Але двері не відчинилися, як сподівався Незнайко. Відкрився лише малесенький отвір, що був у дверях. Простір всередині шлюзу з'єднався з зовнішнім безповітряним простором, і повітря, свистячи, почало вириватися з шлюзової камери. Незнайко й Пончик відчули, що комбінезони, які доти щільно прилягали до тіла, раптом почали ставати просторішими, ніби роздувалися. Це пояснювалось тим, що тиск зовнішнього повітря зник і на стінки скафандрів тиснуло тільки повітря зсередини. Не зрозумівши, що сталося, Пончик подумав, що скафандр на ньому лопнув, і це так налякало його, що він похитнувся і почав падати набік. Незнайко дбайливо підтримував його під руку й сказав:

— Стій рівно! Нічого страшного ще нема!

В цей час повітря зовсім вийшло з шлюзової камери, і зовнішні двері автоматично відчинилися.

Побачивши, як блиснуло попереду світло, Незнайко скомандував:

— А тепер сміливо вперед!

ЧАСТИНА ДРУГА

Розділ восьмий

ПЕРШИЙ ДЕНЬ НА МІСЯЦІ

Взявшись за руки, друзі вийшли із шлюзокамери і, спустившись по драбинці, опинилися на поверхні Місяця. Картина, що постала перед їхніми очима, вразила й захопила їх. Унизу, біля самісіньких ніг мандрівників, починалася рівнина, мовби нерухома, застигла поверхня моря з неглибокими западинами й пологими пагорбами. Як і звичайна морська вода, ця хвиляста, наче раптово окам'яніла поверхня Місяця була зеленувато-голубого, або, як його називають, аквамаринового кольору. Вдалині, позаду цієї хиткої на вигляд поверхні, височіли жовті, ніби піщані, пагорби. За пагорбами громадилися яскраво-червоні гори. Вони, начебто язика застиглого полум'я, піднімалися вгору.

Праворуч, неподалік від наших мандрівників, були такі ж вогненно-червоні гори. Вони мовби здіймалися із дна закам'янілого моря й тяглися своїми загостреними верхівками до неба.

Обернувшись назад, Незнайко й Пончик побачили вдалині гори, що мали невиразні обриси. Здавалося, вони були неначе з вати і зовні скидались на хмари, що лежали на Землі. На їхніх верховинах і схилах, ніби фантастичні скляні замки, стирчали гігантські кристали, схожі формою на кристали гірського кришталю. Сонячне світло заломлювалось у гранях цих кристалів, і вони виблискували всіма барвами веселки.

Над усім цим химерним світом, як бездонне провалля, зяяло чорне небо з міріадами великих і дрібних зірок. Молочний Шлях, ніби світна дорога, простягнувся через усю цю безодню і поділив її на дві частини. В лівій частині, серед зірок, що зібралися над горизонтом, сяяло палюче Сонце. В правій половині світилася м'яким зеленкуватим світлом планета Земля. Збоку її освітлювали сонячні промені, і вона мала вигляд півмісяця.

На фоні чорного, зяючого порожнечою неба вся поверхня Місяця була, здавалось, особливо яскравою і мальовничою. Цьому сприяло й те, що навколо Місяця не було атмосфери, тобто, просто кажучи, повітря. Як відомо, повітря не тільки поглинає сонячне проміння, роблячи його менш яскравим, але й розсіює його, пом'якшуючи тіні від різних предметів. На Місяці тіні предметів завжди глибокі, темні, від нього самі предмети вирізняються чіткіше і вигляд у них яскравіший, барвистіший.

Недалеко від скупчення хмарових гір височіла самотня гора, немов темний конус чи піраміда. Від її підніжжя до пагорба, на який опустилась ракета, тоненьким промінчиком простяглася доріжка. Вона була світла, ніби хто навмисне посипав у цьому місці кам'янистий ґрунт Місяця піском або крейдою.

— Це, треба думати, дарма, — сказав Незнайко Пончикові. — Певно, цю піраміду спорудили місячні коротульки. Вони ж і доріжку до неї протоптали. Гадаю, що найперше ми повинні оглянути піраміду. Ти як вважаєш?

Не чекаючи відповіді, Незнайко бадьоро рушив до місячної доріжки. Побачивши, що він уже запізнівся висловити свою думку, Пончик розвів руками й покірно пішов за

Незнайком.

Дехто уявляє, що як тільки їм удасться потрапити на Місяць, вони одразу ж почнуть стрибати на його поверхні, ніби коники, й пояснюють це тим, що на Місяці сила тяжіння мало не в шість разів менша, ніж на Землі. Цього, однак, не трапилося з Незнайком і Пончиком. Хоча Місяць і притягав їх з меншою силою, ніж притягала Земля, вони все ж відчули, що в їхній вазі сталася якась зміна. Це пояснювалось тим, що вони тривалий час провели в стані невагомості і встигли відвикнути від тяжіння. Та вага, якої вони набули на Місяці, видалася їм цілком нормальною, звичайнісінькою вагою, яку вони мали й на Землі. В усякому разі, вони не стрибали по Місяцю, мов якісь там коники чи блохи, а ходили нормально.

Щоправда, у Пончика іноді з'являлося відчуття, наче все кругом перевернуто догори ногами. І Місяць, і гори, й він сам, і Незнайко, який ішов попереду, — все це бачилося йому догори ногами. Йому ввижалося, ніби місячна поверхня — вгорі, а небо з усіма зірками й Сонцем — унизу і сам він висить униз головою, причепившись до місячної поверхні підошвами космічних чобіт, що були у нього на ногах. Такої миті він боявся, що от-от вислизне із своїх чобіт і полетить у світовий простір униз головою, а чоботи залишаться на Місяці. Це примушувало його щохвилини хапатися руками за халяви чобіт і міцніше натягати їх на ноги.

Такі ненормальні відчуття пояснювались тим, що завдяки зменшенню сили тяжіння на Місяці менша кількість крові в організмі притягалася до нижньої частини тіла, тобто до ніг. Надмірна кількість крові, що лишалась у верхній частині тіла, посилено тиснула на кровеносні судини мозку, тобто тиск був такий, який буває у нас, коли нам трапляється висіти вниз головою. І саме тому у Пончика з'явилося відчуття, ніби він висить униз головою. Йому здавалося, що він перевернутий догори ногами, тому й усе довкола ввижалося йому в перевернутому вигляді, і нічого вдіяти тут уже не можна було. Спочатку такий протиприродний стан дуже лякав Пончика, але потім він на все це махнув рукою і вирішив, що йому, зрештою, однаково, як ходити: вгору головою чи вниз. Справедливість вимагає відзначити, що у Незнайка зовсім не було таких хворобливих відчуттів — можливо, тому, що він був дуже міцненький і не такий товстий, як Пончик.

Дорога до піраміди, виявилось, була не така близька, як це здавалося спочатку. Треба сказати, що відстані на Місяці дуже обманливі. Там немає повітря, тому далекі предмети видно чіткіше і завжди здається, що вони близько. Незнайко й Пончик ішли вже майже цілу годину, а до піраміди було ще далеко. Жарке сонце все дужче нагрівало скафандри, але Незнайко й Пончик не догадалися, що можна скористатися космічними парасольками, і знемагали від задухи.

— Не поспішай так, Незнайку! — почав благати Пончик. — Треба хоч капелиночку перепочити.

— А ти, видно, хочеш спектися тут на сонечку, — відповів Незнайко. — Нам треба якнайскоріше дістатися до піраміди й заховатись у затінок. До того ж тут іще всяке там космічне проміння!

— Яке ще всяке там проміння? — пробурчав Пончик.

— Ну це тобі не збагнути одразу, — відповів Незнайко. — Я це тобі потім розтлумачу.

Насправді ж Незнайко нічого Пончикові розтлумачити не міг, бо й сам не знав, що то за космічне проміння і чим воно відрізняється від звичайного проміння. Він тільки чув від Фуксії і Рибки, що таке проміння буває і його треба остерігатися, перебуваючи на поверхні Місяця.

Нарешті Незнайко й Пончик прибули до мети своєї подорожі. Те, що вони вважали здалеку за піраміду, виявилось звичайною горою, або, точніше сказати, згаслим вулканом, схили якого були вкриті тріщинами й застиглою лавою. Доріжка, по якій ішли Незнайко та Пончик, привела їх до печери, що утворилась у схилі гори. Намагаючись якнайскоріше сховатися від палючого сонячного проміння, наші подорожні увійшли в печеру. Тут було значно прохолодніше й затишніше, ніж під відкритим небом. Пончикові вже не здавалося, що він от-от вискочить із своїх чобіт і полетить у світовий простір. Тепер він бачив над головою не зоряне небо, а кам'янисте склепіння печери й відчував, що коли й полетить, то не зможе залетіти далеко. Стягнувши з ніг космічні чоботи і зручно вмостившись на гладенькому камені, що лежав біля стіни печери, Пончик відпочивав.

Незнайко за його прикладом теж сів поруч. Проте натура у нього була занадто діяльна, щоб він довго міг бути в нерухомому стані. Як тільки його очі трошки звикли до темряви печери, він схопився і почав зазирати в усі куточки. Побачивши, що печера зовсім не кінчалася поблизу, а вела в глибину гори, Незнайко сказав, що вони повинні дослідити її.

Пончик нехотя натягнув на ноги чоботи, встав, крякчучи, і пішов слідом за Незнайком. Не ступили вони й десяти кроків, як опинилися в цілковитій темряві. Пончик сказав, що в такій пітьмі неможливо проводити будь-які дослідження, і вже хотів повернути назад, але у цей час Незнайко ввімкнув свого електричного ліхтарика, й морок одразу розсіявся. Пончик лише крякнув з досади. Довелося йому йти далі, а для нього це було двічі небажано, бо, окрім відчуття втоми, він ще почав відчувати на собі і вплив низької температури. Приємна прохолода, яка спочатку так благотворно вплинула на нього, змінилася раптом страшенним холодом. У Пончика мерзли і руки й ноги. Він підстрибував на ходу, дригав ногами, бив рукою об руку, щоб зігрітися, але все це дуже мало допомагало йому.

Незнайко в цей час ніби й не помічав холоду. Він бадьоро йшов уперед, намагаючись не пропустити нічого, що потрапляло па очі. Спочатку дорога пролягала широким, ніби просвердленим у твердій скелі тунелем. Дно тунелю знижувалося з кожним кроком, і тому йти було легко: здавалося, неначе хтось весь час підштовхує в спину. Несподівано стіни тунелю розійшлися, і мандрівники опинилися у величезному підземному, або, як його правильніше було б назвати, підмісячному гроті.

Видовисько, що відкрилося перед ними, було схоже на якийсь казковий світ холоду. З високої стелі звисали тисячі прозорих крижаних бурульок. Одні з них були

малесенькі й висіли під самою стелею іскристими торочками, інші були більші й спускалися зверху осяйними гірляндами. Окремі бурульки були такі великі, що діставали своїми гостряками мало не до самісінького дна грота, а деякі навіть упиралися кінцями в дно й утворювали ніби колони, які підтримували склепіння. Високі кам'янисті стіни цього крижаного палацу мороз розмалював фантастичними візерунками. Тут серед дивовижного переплетіння білих, немовби вкритих інеем, ялин і пальм розпускалися небачені квіти й мерехтіли веселковим світлом величезні, наче виткані з тоненьких крижаних промінчиків, зорі.

Помилувавшись цією картиною, Незнайко рушив далі. Пончик пішов слідом. Можливо, від цих велетенських мас криги довкола, а може, й від того, що температура справді знизилась, Пончик почав мерзнути ще дужче і так старанно затанцював на ходу, що один космічний чобіт злетів у нього з ноги й полетів кудись убік. Пончик кинувся шукати його й одразу заблукав між крижаними колонами. Злякавшись, він почав кликати Незнайку, але Незнайко вже не міг прийти йому на поміч. Саме в цей час Незнайко вийшов з грота й попав у новий тунель, дно якого було вкрите кригою. Тільки ступнувши на лід, Незнайко посковзнувся й покотився вниз. На гладенькій поверхні криги не було жодного виступу, за який можна було б учепитися, щоб затримати падіння. Незнайко чув по радіотелефону крик Пончика, але навіть не звернув на нього уваги, бо все одно нічого не міг зробити.

Тим часом тунель усе крутіше йшов у глибину Місяця. Невдовзі Незнайко вже не ковзав по кризі, а просто падав у якесь провалля. Навколо вже не було так темно. Здавалося, що світло проникало десь знизу. Разом з тим стало значно тепліше, а за кілька хвилин уже було й зовсім жарко. Яскраве світло різало очі. Незнайко подумав, що йому судилося загинути в огні, і вже прощався з життям, але несподівано стіни провалля розійшлися в сторони і зникли. Ще хвилина — і Незнайко побачив, що над ним розкинулося ясне, мовби вкрите хвилястими хмарами небо. А внизу... Незнайко старався роздивитися, що було внизу, проте внизу все було наче в тумані. Минуло небагато часу, туман розійшовся, і Незнайко побачив землю з полями, лісами й навіть річкою.

— Так ось що тут! — сказав сам собі Незнайко. — Виходить, правильно казав Знайко, що Місяць — це така куля, всередині якої є друга куля, і на цій внутрішній кулі живуть місячні коротульки. Що ж, почекаємо крапельинку, можливо, скоро й з місячними коротульками зустрінємось.

Невідома земля тим часом наближалася. Внизу вже виразно було видно місто з вулицями та площами. Це було найбільше місячне місто — Давилон. Скоро Незнайко вже розрізняв будинки й навіть окремих пішоходів на вулицях. Вітер ніс його, однак, не до центру міста, а до однієї з околиць, туди, де видніли сади й городи, де дахи будинків потопали в зелені.

"Що ж, це навіть добре, — подумав Незнайко. — Принаймні буде легше падати, а то як гепнешся посеред бруківки, то й кісток не позбираєш".

Але Незнайко побоювався даремно — невеликий крилатий парашут, який був у

нього за плечима, уповільнив падіння. Правда, від несподіваного поштовху ноги у Незнайка підкосилися, і він сів просто на землю. Парашут автоматично склався у нього за плечима і став наче капюшон. Незнайко оглянувся і побачив, що навколо ростуть кущики з якимись малюсінькими зеленими листочками. Помітивши, що листочки на кущах тремтять, Незнайко зробив висновок, що навколо є атмосфера, тобто повітря. Адже звичайно листя на дереві тремтить не само по собі; листя ворушить вітер, а вітер — нині уже всі це знають — є не що інше, як рух повітря.

Прийшовши до такого умовиводу, Незнайко зняв із себе космічний скафандр і відчув, що не тільки не задихається, а навіть цілком вільно може дихати. Йому навіть здалося, що повітря навкруги значно краще від того, яким він дихав на Землі. Але це йому, звісно, тільки так здалося, тому що він довго пробув у скафандрі і трохи одвик від свіжого повітря.

Дихнувши на повні груди, Незнайко відчув, що серце у нього стало битися значно спокійніше. На душі зробилося весело й легко. Він навіть хотів засміятися, але вчасно схаменувся і вирішив не поспішати з виявом радості. Насамперед йому, звичайно, треба було роздивитися і з'ясувати, куди він попав.

Старанно склавши скафандр, Незнайко сховав його під одним з кущів і заходився оглядати місцевість. Придивившись уважно до кущів, він упевнився, що насправді це були не кущі, а невеличкі карликові дерева. Кожне дерево лише в півтора-два рази вище за Незайка. Гілля цих дерев було обсіпане малюсінькими, завбільшки з горошину, зеленими яблучками. Зірвавши одне яблучко, Незнайко покуштував його і одразу ж виплюнув, таке воно було кислюче. Недалечко росли такі ж карликові місячні груші. Незнайко надумав покуштувати місячну грушу, але вона була зовсім без смаку, та ще й терпка — мабуть, зовсім неспіла.

Шпурнувши вбік місячну грушу, Незнайко почав шукати, чим би ще поживитися. Від цих місячних яблук і груш у нього тільки апетит розпалився; а відтоді, як він востаннє їв, минуло вже багато часу. Ступивши кілька кроків убік, він опинився перед високим парканом, уздовж якого росли колючі кущики, рясно обсіпані вже зовсім крихітними червоними ягідками. Покуштувавши одну ягідку, Незнайко зрозумів, що то місячна карликова малина. На смак вона нічим не відрізнялася від нашої звичайної земної малини, тільки була дуже дрібна. Незнайко почав напихати рота місячною малиною, та хоч скільки її їв, ніяк не міг наїстися.

А втім, цього разу йому так і не вдалося втамувати голод. Коли б він був обережнішим, то міг би помітити, що за ним уже давно стежать із-за кущів чийсь пильні очі. Ці пильні очі належали місячному коротульці, якого звали Фіксом. На ньому був протертий на ліктях піджак і штани, які звичайно носять, запхнувши в чоботи. Однак чобіт не було, а були сандалії, які він узув на босу ногу. На голові красувалась якась чудернацька засмальцьована руда кепка. В руках у Фікса була мітла, яку він держав наперевіс, як рушницю, неначе збирався іти з нею в атаку.

Нічого не підозрюючи, Незнайко уминав малину, як раптом унизу щось клацнуло, й він відчув, як його щось міцно схопило за ногу. Незнайко крикнув від болю і,

нахилившись, побачив, що нога його попала в капкан. В цю ж мить Фікс, який стежив за кожним Незнайковим кроком, вискочив із своєї засади й, підбігши до Незнайка, з усієї сили вдарив його мітлою по голові.

— Ах ти гадина! То ти, виходить, малину жерти! — закричав Фікс, розмахуючи мітлою.

— Послухайте, — обурився Незнайко, — що це таке? Навіщо мітлою? Та ще капкан тут!

Але Фікс не слухав його.

— Я тобі покажу, як малину жерти! — повторював він, викручуючи Незнайкові за спину руки і зв'язуючи їх вірьовкою.

Незнайко тільки знизав плечима.

— Не розумію, що відбувається! — пробурмотів він.

— Ось відведу тебе зараз до пана Клопса, тоді все зрозумієш! — пригрозив Фікс.

— До якого такого пана Клопса? — спитав Незнайко.

— Там побачиш, який такий пан Клопс. А зараз — марш! — сказав Фікс і смикнув за вірьовку з такою силою, що Незнайко мало не впав.

— Як же я можу йти, нерозумна ви істото? Хіба ви не бачите, що моя нога в капкані? — відповів Незнайко.

— Подумаєш, ніжність — нога в капкані! — пробурчав Фікс.

А проте він нагнувся і вивільнив з капкана Незнайкову ногу.

— Ну, марш, марш, без балачок! — скомандував він і, не випускаючи з рук кінця вірьовки, якою були зв'язані Незнайкові руки, штовхнув його мітлою в спину. — Та не здумай тікати, все одно від мене не втечеш!

Незнайко у відповідь тільки знизав плечима. Тікати він не міг хоча б тому, що ушкоджена капканом нога дуже боліла. Накульгуючи, він брів по саду, а за ним, сердито сопучи, йшов Фікс з мітлою на плечі. Вийшовши з саду, вони рушили вздовж довгих грядок з місячними огірками та помідорами. Хоча Незнайкові було не до того, він все ж поглядав навсібіч і помітив, що місячні помідори й огірки були в десятки разів дрібніші, ніж ті, до яких він звик на Землі.

Віддалік трое коротульок поливали грядки. Двоє вручну помпували воду, а третій спрямовував із брандспойта струмінь. Струмінь піднімався високо і, розсипаючись на краплини, падав згори дощем.

Скоро грядки з огірками та помідорами скінчились і почалися грядки з місячними полуницями. Кілька коротульок повзали серед грядок і збирали спілі полуниці, складаючи їх у круглі плетені корзини. Один коротулька побачив Фікса з Незнайком і закричав:

— Гей, Фікс, ти знов грабіжника спіймав?

— Знов, а то як же, — самовдоволено усміхаючись, відповів Фікс.

— До пана Клопса ведеш?

— До пана Клопса, а то до кого ж!

— Знову собак нацькуєте? — спитав другий коротулька, відриваючись від роботи.

— Ну, це вже пан Клопс самі знають, кого цькувати. Що накажуть, те й зробимо.

— Звірюки! — пробурчав хтось із коротульок.

— Що?

— Звірюки ви, кажу, з вашим паном Клопсом!

— Ось я тобі дам звірюк! — ошкірився Фікс. — Ось піду доповім панові Клопсу, що ви тут язики розпускаєте, замість того щоб працювати, — вмить на вулиці опинитесь!

Коротульки мовчки взялися до роботи. Фікс штовхнув Незнайка в спину мітлою, і вони пішли далі. Вибравшись на пагорб, Незнайко побачив гарний двоповерховий будинок з великою відкритою верандою. Навколо будинку були розбиті клумби з квітами. Тут були й місячні маргаритки, й братки, і настурції, й місячна резеда, й айстри. Під вікнами росли кущі місячного бузку. Всі ці квіти були такі ж, як і у нас на Землі, тільки в багато разів дрібніші. А втім, Незнайко вже почав звикати до того, що на Місяці рослини маленькі, і це вже не дивувало його.

На веранді сидів пан Клопс. Це був товстенький червонощокий коротулька з великою рожевою лисиною на голові. Оченята у нього були вузьенькі, як щілинки, а брів майже зовсім не було, тому обличчя його здавалося дуже веселим і добрим. Одягнутий він був у простору шовкову піжаму темно-коричневого кольору з білими смужками, на ногах — капці.

Він сидів за столом і робив одразу чотири справи: 1) їв білий хліб з маслом; 2) пив чай з варенням; 3) читав газету; 4) безперервно відмахувався і відпльовувався від мух, які роєм кружляли над ним, щомиті сідаючи йому на лисину і попадаючи в чай.

Усі ці чотири справи пан Клопс робив з такою старанністю, що піт буквально лився з нього, стікаючи струмочками з лисини по щоках і потилиці за комір. Це, очевидно, не давало особливого задоволення панові Клопсу, бо ж він раз у раз хапав рушника, що висів на спинці крісла, й одним махом витирав мокру лисину, намагаючись захопити при цьому й шию, після чого вішав рушника на місце, спочатку помахавши ним над головою, щоб розігнати мух.

Побачивши Фікса з Незнайком, які наближалися до будинку, пан Клопс відставив чашку з недопитим чаєм і зацікавлено ждав, що буде далі.

— От, пане Клопс, грабіжника спіймав, — сказав Фікс, зупиняючись із Незнайком на чималій відстані.

Пан Клопс підвівся з-за столу, підійшов до сходинок, що вели з веранди вниз, і, склавши на животі свої пухлі ручки, почав розглядати Незнайка з голови до ніг.

— Напевно, в капкан попався? — спитав нарешті він.

— Так точно, пане Клопс. Жер малину й попався в капкан.

— Так, так, — промимрив Клопс. — Ну, я тобі покажу, ти в мене затанцюєш! Так нащо ти малину жер, кажи?

— І не жер зовсім, а їв, — поправив його Незнайко.

— Ох ти, який уразливий! — посміхнувся пан Клопс. — І слова сказати не можна. Ну гаразд! Так нащо ти їв малину?

— Ну, нащо.... Захотів їсти.

— Ах бідолашний! — з удаваним співчуттям вигукнув Клопс. — Захотів їсти! Ну, я тобі покажу, ти в мене затанцюєш! А вона твоя, малина? Відповідай!

— А чому не моя? — відповів Незнайко. — Я ж ні в кого не відняв. Сам зірвав на кущі.

Від злості Клопс мало не підскочив на своїх коротеньких ніжках.

— Ну, я тобі покажу, ти в мене затанцюєш! — закричав він. — Ти хіба не бачив, що тут приватна власність?

— Яка ще приватна власність?

— Ти що, може, не визнаєш приватної власності? — спитав підозріливо Клопс.

— Чому ж не визнаю? — зніяковів Незнайко. — Я визнаю, тільки я не знаю, яка це власність! У нас нема ніякої приватної власності. Ми все сіємо разом, і дерева садимо разом, а потім кожен бере, що йому потрібно. У нас всього багато.

— Де це у вас? У кого це в вас? Чого у вас багато? Та за таку мову тебе треба прямо в поліцію! Там тобі покажуть! Там ти затанцюєш! — вигукував Клопс, розмахуючи руками й не даючи Незнайкові сказати й слова.

Нарешті він ляснув у долоні й закричав:

— Фекс!

На крик з дверей вискочив коротулька в такому ж одязі, як і Фікс, тільки без кепки. Побачивши його, Клопс клацнув пальцями й показав рукою на підлогу біля себе. Фекс одразу зрозумів, що треба було зробити, і, схопивши крісло, що стояло біля стола, поставив його позаду Клопса. Клопс не поспішаючи опустився в крісло.

— Ану ж бо, приведи сюди цього... — сказав він. — М-м-м... Мілордика приведи сюди, от.

Фекс щодуху кинувся виконувати наказ.

— Щастя твоє, що я добрий коротулька, — мовив Клопс Незнайкові. — Я тебе в поліцію не відішлю. З поліцією, братику, ліпше не зв'язуватись. Від поліції ніякої вигоди — ні мені, ні тобі, хай їй чорт!

У цей час з'явився Фекс з великим кудлатим собакою на ланцюгу.

— Ну що ж, я тебе відпущу, — вів далі Клопс, звертаючись до Незнайка. — Тільки ти тікай, голубчику, швиденько, а то як би собачка тебе трошки не покусав... Розв'яжи-бо його! — звелів він Фіксу.

Фікс розв'язав Незнайкові руки.

— Ну тепер тікай, чого ж ти стоїш? — сказав Клопс. — Чи, може, хочеш, щоб на тебе собаку спустили? Ану, Фекс, спусти на нього собаку.

Побачивши, що діло складається зовсім кепсько, Незнайко щодуху побіг геть. У цей же час Фекс відв'язав ланцюг, і кудлатий пес кинувся за Незнайком.

— Кусі його, Мілордик, кусі! — радісно вищав Клопс і плескав у долоні.

Відчувши, що пес доганяє його, Незнайко круто повернув убік. Пес за інерцією промчав далі. Цей прийом Незнайко повторював щоразу, коли Мілордик підбігав близько, і псові ні разу не вдалося вкусити його. Вони бігали навколо будинку по клумбах із квітами. Вирвані з коренем маргаритки, ромашки, братки, тюльпани так і

летіли з-під ніг у різні боки.

— Мілордик, кусі його! — надрирався Клопс. — Чого ж ти валандаєшся? Не можеш з одним злодюжкою справитись? Бери його! Ах ти, кляча! Ось я тобі покажу, ти в мене затанцюєш!.. Гей, Фекс!

— Що накажете, хазяїне? — Фекс шанобливо нахилився до Клопса.

— Негайно приведи сюди цього... М-м-м... Приведи сюди Цезаріно.

— Слухаю! — пробурмотів Фекс і кинувся вбік.

За хвилину він привів безхвостого худорлявого пса з довгими кощавими лапами й короткою коричневою шерстю.

— Спускай його! — заверещав Клопс. — Ану кусі його, Цезаріно!

Побачивши, що Мілордикові прибуло підкріплення, Незнайко кинувся з пагорба вниз і застрибав по грядках з полуницями. Обидва пси ганялись за ним, не розбираючи дороги, й безжалісно толочили полуниці.

— Що вони роблять! Що вони роблять! — заволав Клопс, збігаючи вниз і хапаючись за лисину. — Вони знищать мої полуниці! Цезаріно, Мілордику, хапайте його, хай йому всячина! Оточуйте його! Забігайте з двох боків! Ах, йолопи, дурні, ідіоти безтямні! Два безтямних ідіоти не можуть з одним безтямним телепнем справитись! А ви чого роти пороззявляли? — закричав Клопс на коротульок, що працювали на грядках. — Ловіть його! Стоять і сміються, безтямні! Ось я вас!

Коротульки покинули роботу й почали бігати за собаками по грядках. Клопс одразу побачив, що з цього нічого доброго для полуниць не вийде.

— Назад! — загорлав він. — Ось я вам покажу, як толочити полуниці, ви в мене затанцюєте!

Коротульки зупинилися. Клопс сам кинувся доганяти Незнайка й попав ногою в капкан.

— Це ж що таке робиться? — заверещав він, скорчившись від болю. — Гей, Фікс, Фекс, ви що ж, роззяви, дивитесь? Я вам покажу, негідники, ви в мене затанцюєте! Понаставляли скрізь капканів! Звільніть мене, розбишаки, а то я не знаю, що буде!

Фікс і Фекс підбігли до нього й почали вивільняти його ногу з капкана. У цей час Незнайко, Мілордик і Цезаріно перебігли на грядки з огірками та помідорами. В одну мить перетоптали, вже важко було й розібрати, де росли огірки, а де помідори.

— Ай-ай-ай! Та що ж це вони там роблять! — закричав Клопс, наливаючись зі злості кров'ю. — Гей, Фікс, Фекс, що ви роти пороззявляли, йолопи! Скоріше несіть сюди рушницю, я уб'ю його, мов собаку, він у мене затанцює!

Фікс і Фекс миттю зникли й за хвилину повернулися з рушницею.

— Стріляйте в нього! — волав, бризкаючи слиною, Клопс. — Все одно мені за це нічого не буде!

Фікс, у руках якого була рушниця, прицілився і стрільнув. Куля просвистіла за два кроки від Незнайка.

— Ну хто так стріляє? Хто так стріляє? — репетував роздратовано Клопс. — Дайте-но мені рушницю. Я вам покажу, як треба стріляти!

Він вихопив у Фікса рушницю і вистрілив, проте влучив не в Незнайка, а в Цезаріно. Бідний пес дико завищав. Підскочивши вгору й зробивши в повітрі сальто, він упав на спину й уже не рухався, лежачи догори лапами.

— Ну от бачите, дурні! — репетував Клопс, хапаючись за голову. — Через вас собаку порішив!

Побачивши, що дійшло до стрілянини, Незнайко підбіг до паркана й, напруживши всі сили, з розгону перескочив через нього.

— Ах, ти так! — закричав, задихаючись від гніву, Клопс. — Ну, це тобі так не минеться! Я тобі ще покажу! Ти в мене затанцюєш!

Він люто помахав кулаком над своєю червоною від злості лисиною, потім плюнув з досади й пішов додому — підраховувати завдані Незнайком збитки.

Розділ дев'ятий

ЯК НЕЗНАЙКО ЗУСТРІВСЯ З ФІГЛЕМ І МІГЛЕМ

Врятувавшись від переслідування, Незнайко щодуху помчав по вулиці, огороженій з обох боків високими парканами. За парканами безперервно гавкали собаки, і Незнайкові здавалося, що люті пси все ще женуться за ним. Від страху він навіть не помічав, де біг, і почав потрошку заспокоюватись аж тоді, коли опинився на вулиці з пожвавленим рухом. Тут тільки він оглянувся й побачив, що позаду вже нема тих собак, які так налякали його. Скрізь по тротуарах ходили місячні коротульки: ніхто нікуди не біг, ніхто ні за ким не гнався, ніхто не чинив проти Незнайка ніяких ворожих дій. Тут уже не було глухих парканів. По обидва боки вулиці стояли високі будинки, на нижніх поверхах яких містилися різні магазини.

Непомітно настав вечір. Скрізь засвітилися ліхтарі. М'яким, приємним світлом спалахнули вітрини магазинів. На стінах будинків засяяли, замерехтіли різнобарвними вогнями світлові реклами. Що далі йшов Незнайко, то ширші ставали вулиці, вищі будинки, нарядніші магазини і яскравіші вогні реклам. Поперек вулиць простяглися ажурні металеві арки і віадуки, на яких були різні атракціони: гойдалки, каруселі, спіральні спуски, "стрибаючі коники", "літаючі велосипеди", а також чортові колеса різних систем і розмірів. Усе це крутилося, гойдалося, хиталося, стрибало, брикалось і сяяло тисячами яскравих електричних лампочок.

Особливо серед усієї цієї краси вирізнялося величезне чортове колесо, яке не тільки оберталося, як звичайне чортове колесо, а водночас іще й хилиталося на всі боки, наче збиралося впасти на голови перехожих.

Тисячі коротульок дерлись угору по сходах, щоб погойдатися на гойдалках, потрястися на заводних дерев'яних кониках, проїхатись над вулицею по канату на спеціальному велосипеді, покружляти на каруселі або хоча б на чортовому колесі.

Внизу, вздовж тротуарів, були виставлені криві дзеркала, і кожен міг досхочу нареготатися, дивлячись на свою видовжену, сплющену або страшенно перекивлену фізіономію.

Тут же біля численних їдалень і кафе, просто на тротуарі, стояли столики. Коротульки сиділи за столиками й вечеряли, пили чай, каву або газовану воду з

сиропом, їли морозиво або просто закушували. Деякі тут же танцювали під музику, яка гриміла з усіх боків. Офіціанти й офіціантки бігали з підносами між столиками і приносили бажаним різкі страви.

Побачивши коротульок за вечерею, Незнайко згадав, що давно вже хоче їсти. Не довго думаючи, він сів за вільний столик. Зараз же до нього підбіг офіціант в акуратньому чорному костюмі і спитав, що б він хотів з'їсти. Незнайко захотів з'їсти тарілочку супу, після того попросив принести порцію макаронів з сиром, потім з'їв ще дві порції голубців, випив чашечку кави й закусив полуничним морозивом. Усе це було надзвичайно смачне.

Наївшись, Незнайко відчув себе щасливим і добрим. Від радості йому кортіло заспівати або зробити кому-небудь щось дуже приємне. Він сидів за столиком, слухав музику, дивився на коротульок, які танцювали, розглядав тих, що сиділи за сусідніми столиками. Всі вони жваво розмовляли і весело сміялись. У всіх були добрі, привітні обличчя. І цей чорненький коротулька, що приносив Незнайкові їсти, теж дуже привітно позирав на нього.

"Що ж, тут цілком добре, — благодушно подумав Незнайко. — Видно, й на Місяці живуть добрі коротульки!"

Все, що сталося з ним доти, вже здавалося йому непорозумінням чи безглуздом, про який не варто й згадувати.

Вставши з-за столу й помахавши здалеку офіціантові на прощання ручкою, Незнайко пішов собі, але офіціант швидко наздогнав його і, чемно всміхнувшись, сказав:

— Ви забули, дорогий друже, про гроші.

— Про що? — з приємною усмішкою перепитав Незнайко.

— Про гроші, дорогий друже, про гроші!

— Про які, дорогий друже, гроші?

— Ну, ви ж повинні, дорогий друже, заплатити гроші.

— Гроші? — розгублено мовив Незнайко. — А що це таке, дорогий друже? Я, як би це сказати, вперше чую таке слово.

Усмішка вмить зникла у офіціанта з обличчя. Він навіть якось неприродно зблід від злості.

— Он воно що! — пробурмотів він. — Уперше чуєш таке слово? Ну це тобі не минеться так!

Схопивши Незнайку за руку, він одтягнув його вбік і, діставши з кишені свисток, пронизливо засвистав. Оразу ж десь з темряви вискочив коротулька в синьому мундирі з блискучими металевими гудзиками і в мідній касці на голові. В руках у нього був замашний гумовий кийок, а біля пояса пістолет у кобурі.

— Пане поліцейський, ось цей не віддає гроші! — поскаржився на Незнайку офіціант.

— Як ти смієш не віддавати гроші, скотино? — загорлав поліцейський, упершись руками в боки й випнувши вперед товстий живіт.

— По-перше, я не скотина, — з гідністю відповів Незнайко, — а по-друге, у мене нема ніяких грошей. Я ніяких грошей у нього не брав і навіть не бачив.

— А оце ти бачив? — спитав поліцейський і тицьнув Незнайкові під ніс гумовим кийком.

Незнайко мимоволі відкинув голову назад.

— Що це, по-твоєму? — спитав поліцейський. — Ану понюхай.

Незнайко обережно понюхав кінчик кийка.

— Це, мабуть, гумова палиця, — пробурмотів він.

— Гумова палиця! — перекирив поліцейський. — От і видно, що ти осел! Це вдосконалений гумовий кийок з електричним контактом. Скорочено УГКЕК. Ану, стій струнко! — скомандував він. — Струнко мені! І ніяких балачок!

Незнайко машинально підвів голову й витягнув руки. Поліцейський тицьнув йому кінчиком кийка в лоб. Почувся тріск. Незнайка вдарило електричним струмом, і так сильно, що іскри полетіли з очей, у голові загуло, і він захитався, не маючи сили встояти на ногах. Схопивши Незнайку за комір, поліцейський почав нишпорити у нього в кишенях і, нічого не знайшовши, потяг його крізь натовп, що вже збирався довкола.

— Р-р-розійдись! І ніяких балачок! — кричав він, погрозово розмахуючи кийком.

Натовп одразу розійшовся. Поліцейський протягнув Незнайку по вулиці, завернув у вузький провулок і зупинився біля чорної поліцейської машини, схожої на автофургон з невеликим загратованим вікном у кузові. Відчинивши навстіж дверцята, він владно кивнув Незнайкові пальцем і, насупивши брови, сказав:

— Фіть! Фіть!

— А що це значить — "фіть-фіть"? — не зрозумів Незнайко.

— А то значить, що скоріше залазь у кузов, поки я не розізлився! — загорлав поліцейський.

Побачивши, що Незнайко загаявся, він з такою силою штурхонув його в спину кийком, що той сторчма полетів у кузов.

Не встиг Незнайко збагнути, що сталося, як дверці за ним зачинилися. Піднявшись з брудної заплъованої підлоги, Незнайко натиснув дверцята плечем, але вони не відчинялися. Тоді він щосили затарабанив у дверцята кулаком і закричав:

— Гей, що тут у вас робиться?

Проте поліцейський не відповів йому, а сів у кабінку поруч з шофером і скомандував:

— Швидко в поліцейське управління!

Двигун загуркотів. Автомобіль застрибав по бруківці й за чверть години Незнайко був уже в поліцейському управлінні. Поліцейський, якого, до речі, звали Фіглем, здав Незнайку з рук до рук другому поліцейському, якого звали Міглем. Поліцейський Мігль був одягнений у такий же мундир, як і Фігль, тільки гудзики на його мундирі були не такі яскраві, як на мундирі Фігля. Це, напевне, пояснювалось тим, що служба поліцейського Мігля проходила не на відкритому повітрі, а в закритому, погано провітрюваному приміщенні, від чого метал, з якого були зроблені гудзики, поступово вкривався окисом і тьмянів.

Усі стіни цього приміщення були заставлені високими шафами, в яких були відомості про різних злочинців. Посеред кімнати стояв міцний дубовий стіл з масивними прямими чотирикутними ніжками. Позаду стола з одного боку стояв фотографічний автомат для виготовлення фотокарток, з другого боку — рентгенівський апарат, за допомогою якого просвічували арештованих наскрізь, щоб узнати, чи, бува, не приховали вони крадених коштовностей у себе в шлунку, заздалегідь проковтнувши їх. Біля дверей стояла так звана штафірка, тобто прилад для вимірювання зросту злочинців, що складався з довгої, установленної на підставці вертикальної рейки з поділками та рухомої планки.

На столі стояли телефонний апарат, скринька з чистими бланками для реєстрації арештованих, плоска коробочка з чорною друкарською фарбою, щоб робити відбитки пальців, і мідна каска Мігля.

Для точності треба сказати, що мідна каска Мігля блищала не так яскраво, як каска Фігля. Ця обставина особливо впадала в очі, коли Фігль, зайшовши до кімнати, зняв з голови каску й поставив її поряд з каскою Мігля. При цьому виявилось ще й те, що Фігль і Мігль були дуже схожі один на одного: обоє вилицюваті, широколиці, у обох низькі лоби й темне жорстке, підстрижене їжаком волосся, що починалося мало не від самих брів.

Незважаючи на велику зовнішню схожість, характери Фігля і Мігля були зовсім різні. Якщо Фігль був коротулька сердитий і не терпів, за його власними словами, ніяких балачок, то Мігль, навпаки, любив поговорити і навіть пожартувати. Як тільки двері зачинилися за Фіглем, Мігль сказав Незнайкові:

— Осмілюся вам доповісти, голубчику, що в усьому поліцейському управлінні перша персона — це я, бо перше, що ви бачите, опинившись тут, це не що інше, як моє обличчя. Хи-хи-хи-хи! Правда ж, дотепний жарт?

Не давши Незнайкові відповісти на поставлене запитання, він мовив далі:

— Моїм найпершим обов'язком є встановити особу кожного спійманого злочинця, тобто в даному разі вашу особу.

— Але ж я не злочинець! — заперечив Незнайко.

— Усі так кажуть, голубчику, — перебив його Мігль, — бо мета кожного злочинця заплутати поліцію, заморочити їй, так би мовити, голову і, скориставшись цим, утекти. Повинен, однак, попередити вас, голубчику, що вам це не вдасться, оскільки у нас винятково точні методи розслідування злочинів, і ви зараз у цьому пересвідчитесь самі. Прошу вас назвати своє ім'я.

— Незнайко.

— От бачите, сказав Мігль, — ви кажете, що вас звать Незнайком, але звідкіля я можу знати, що Незнайко — це справжнє ваше ім'я? Може, під іменем Незнайка ховається якийсь небезпечний злочинець. Адже злочинці люблять міняти свої імена. Ось і ви, приміром. Сьогодні ви, для прикладу кажу, Незнайко, завтра — Всезнайко, післязавтра — ще який-небудь Чортопхайко (хи-хи! Правда ж, дотепно?). Спробуй тут розберися! Ми ж, однак, у всьому прекрасно розберемося. Смію звернути вашу увагу

на ці три шафи. В них зберігаються у нас описи всіх злочинців, з якими нам коли-небудь доводилося мати справу. Але коли ми почнемо шукати опис вашої особи в усіх трьох шафах, то не впораємося з цим і за три роки. Для прискорення розшуку ми ділимо всіх злочинців на три категорії. В першій шафі у нас описи злочинців, у яких високий зріст, у другій — середніх, а в третій — низеньких. Щоб знайти ваш опис, ми повинні виміряти ваш зріст.

— Але у вас не може бути мого опису, адже я тільки сьогодні прибув на вашу планету, — пробурмотів Незнайко.

— Усі так кажуть, голубчику, абсолютно всі! — вигукнув Мігль, навіть не слухаючи, що говорив Незнайко. — Ось прошу вас стати на хвилинку до штафірочки. Отак... Стійте смирененько! П'яточки вкупі! Руки витягніть униз!

Кажучи це, Мігль поставив Незайка потилицею до вертикальної рейки і, опустивши йому на голову рухому планку, примітив поділку, на яку показувала стрілка приладу.

— Так, — мовив він. — Ваш зріст, виражений у стандартних вимірювальних одиницях, дорівнює сімдесяти двом. Отже, ви коротулька середнього зросту, й шукати ваш опис треба в другій шафі. Однак це ще не все. Як ви самі можете пересвідчитися, в кожній шафі у нас троє відділень. У верхніх відділеннях кожної шафи у нас зберігаються коротульки з великими головами, в середніх відділеннях — коротульки із середніми головами і, нарешті, в нижніх — коротульки з маленькими головами. Вимірюємо окружність вашої голови... Отак... Тридцять одиниць. Бачимо, таким чином, що у вас голова велика; вас, виходить, треба шукати у верхньому відділенні. Але й це ще не все: в коленому відділенні, як бачите, по три полиці. На перших полицях у нас скрізь коротульки з довгими носами, на других — із середніми, на третіх — з коротенькими. Вимірюємо ваш ніс і бачимо, що він завдовжки лише дві з половиною одиниці, тобто коротенький. Ваш опис, виходить, треба шукати на третій полиці верхнього відділення другої шафи. Це вже суцця дрібниця, оскільки бланки з описами розміщені відповідно до зросту. Нас не цікавлять злочинці, у яких зріст сімдесят і сімдесят один — відкидаємо їх; нас не цікавлять голови двадцять вісім і двадцять дев'ять — відкидаємо; нас не цікавлять носи два і півтора — відкидаємо. А ось і ваш бланк, усе точно: зріст — сімдесят два, окружність голови — тридцять, ніс — два з половиною... Знаєте, хто ви?

— Хто? — злякано спитав Незнайко.

— Знаменитий бандит і грабіжник на ім'я Красавчик, який пограбував шістнадцять поїздів, учинив десять збройних нападів на банки, сім разів тікав із тюрем (останній раз утік минулого року, підкупивши охорону) і вкрав за весь час коштовностей на суму двадцять мільйонів фертингів! — радісно всміхаючись, повідомив Мігль.

Збентежившись, Незнайко, замахав руками.

— Та що ви? Що ви? Це не я! — вигукнув він.

— Та ні, ви, пан Красавчик! Чого ви соромитеся? Маючи стільки грошей, вам нічого соромитися. Думаю, що від двадцяти мільйонів у вас дещо лишилося. Дещо ви, звісно,

приховали. Та дайте ви мені з цих ваших мільйонів хоча б сто тисяч, і я відпущу вас. Адже ніхто, крім мене, не знає, що ви знаменитий грабіжник Красавчик. А замість вас я засаджу в тюрму якого-небудь волоцюжку, і все буде гаразд, чесне слово!

— Запевняю вас, ви помиляєтесь! — сказав Незнайко.

— Ну от! Соромно вам, пане Красавчику! Невже вам шкода якихось там ста тисяч? При таких доходах, як ваші, я б і двохсот не пошкодував, аби лиш бути на волі. Ну дайте хоч п'ятдесят тисяч... Ну, двадцять... Менше не можу, чесне слово! Дайте двадцять тисяч і забирайтеся собі під чотири вітри.

— Просто не розумію, про що ви говорите, — розвів руками Незнайко. — Я не Красавчик і...

— Знаю, знаю все, що ви скажете, — перебив Мігль. — Ви не Красавчик і ніяких грошей не брали, але ось тут, на бланку, все ваше. Зріст — сімдесят два. Ваш зріст чи не ваш? Голова — тридцять. Ваша голова? Ніс — два з половиною... І ще фотокарточка ваша тут.

Незнайко глянув на карточку, яка була приклеєна до бланка, і сказав:

— Це не моя фотокарточка. Я зовсім не схожий на коротульку, який тут знятий.

— Правильно! Зовсім не схожі! А чому? Тому що ви змінили свою зовнішність. У нас, голубчику, за гроші все можна зробити. І зовнішність свою змінити, й навіть носа іншого собі приростити. Такі випадки вже бували.

— Я не прирощував собі іншого носа! — обурено відповів Незнайко.

— Усі так кажуть, голубчику, повірте мені. Ну та гаразд! Не хочете дати двадцять тисяч, дайте хоч десять... Попадете в тюрму, там з вас дорожче візьмуть. Там обдеруть вас, як липку, і з мільйонера ви перетворитесь на старця й будете плакати гіркими сльозами. Ну дайте хоч п'ять тисяч... хоч тисячу!.. Що ж ви хочете, щоб я вас даром відпустив? Ні, доведеться помістити вас на кілька деньків у такелажне відділення, там ви, можливо, одумаетесь, а зараз ми виконаємо деякі формальності.

Діставши із скриньки чистий бланк, Мігль записав на ньому Незнайкове ім'я, проставив зріст, розмір голови й носа, зняв з нього фотокарточку, просвітив рентгеном, після чого вимадав йому обидві руки чорною фарбою і примусив лишити відбитки пальців на бланку.

— Ми пошлемо відбиточки ваших пальчиків на експертизу й порівняємо їх з відбитками пальців Красавчика, тоді, сподіваюся, ви самі впевнитесь, що ви — це ви, тобто Красавчик, і перестанете сперечатися. А тепер я змушений з вами розпрощатися.

Мігль натиснув кнопку електричного дзвінка, і в дверях з'явився поліцейський Дригль — таке ж вилицювате тупувате обличчя з низьким лобом і підстриженою їжаком чуприною.

— У каталажку! — коротко наказав Мігль, махнувши рукою на Незнайка.

Дригль похмуро зиркнув на Незнайка і розчинив перед ним двері.

— Фіть! Фіть!

Побачивши, що Незнайко хоче щось сказати, він погрозово махнув гумовим

кийком і прокаркав, наче ворона:

— М-мар-рш, тобі к-ка-жуть! І ніяких б-балачок!

Зрозумівши, що балачки справді не дадуть користі, Незнайко махнув рукою і вийшов за двері.

Розділ десятий

У КАТАЛАЖЦІ

Такелажним відділенням, або просто каталажкою, як її охрестили самі арештовані, в поліцейському управлінні називали величезну кімнату, схожу на корабельну комору, де на численних полицях зберігалися всілякі корабельні снасті, що звуться просто такелажем. Різниця була тільки в тому, що на полицях тут лежали не корабельні снасті, а звичайнісінькі коротульки.

Посеред каталажки стояла чавунна грубка, від якої через усе приміщення тяглися довгі жерстяні труби. Навколо грубки сиділи кілька коротульок і пекли в гарячому приску картоплю. Час від часу хтось із них відчиняв чавунні дверцята, витягав із приску спечену картоплину й щосили дмухав на неї, перекидаючи з руки на руку, щоб скоріше остудити. Інші коротульки сиділи на полицях або просто на підлозі і займались кожен своїм ділом: хто, озброївшись голкою, латав свою стару одежину, хто грав з приятелями в розбивалочку або розповідав бажаним послухати сумні пригоди із свого життя.

Приміщення було без вікон і освітлювалось одною-єдиною електричною лампочкою, що висіла високо під стелею. Лампочка була тьмяна і світила, як кажуть, тільки собі під ніс. Щойно Незнайко опинився в каталажці і двері за ним зачинилися, він став протирати руками очі, намагаючись хоч що-небудь побачити в темряві. Глузду в цьому було мало: він тільки розмазав по обличчю чорну фарбу, якою були вимазані його руки.

Побачивши нового прибульця, кілька найцікавіших коротульок посхоплювались із своїх місць і підбігли до нього. Незнайко злякано позадкував і, притиснувшись спиною до дверей, приготувався захищатися. Роздивившись його вимазану фізію, коротульки мимоволі засміялися. Незнайко зрозумів, що боятися нічого, і його обличчя теж розпливлося в усмішці.

— За що тебе до нас? На чому ти попався? — почали розпитувати коротульки.

— Сам не розумію, братики! — зізнався Незнайко. — Кажуть, украв двадцять мільйонів сам не знаю чого: чи то фендриків, чи фертиків...

Гучний сміх заглушив його слова.

— Напевно, фертингів, — додав хтось.

— От-от, братики, фертингів. А я, чесне слово, навіть не знаю, які вони оті самі фертиги... фентриги...

Усі добре знали, що фертинги — це гроші, тому Незнайкові слова були сприйняті за дотепний жарт.

— Ти, я бачу, жартівник! — мовив Незнайкові коротулька, що стояв попереду всіх.

Він був без сорочки. Якраз у ту мить, коли Незнайко ввійшов, він зашивав на

сорочці дірку і тепер так і стояв з голкою в руці.

Ну, припустимо, що ти справді нічого не вкрав, — вів далі коротулька з круглою стриженою головою, — але ж за якусь провину тебе все-таки схопили?

— Чесне слово, братики, ніякої провини не було. Я просто пообідав у їдальні, а цей тип каже: "Давай гроші". А я ж ніяких грошей у нього не брав!

Усі знову весело зареготали.

— Виходить, ти пообідав і не заплатив грошей?

— Яких грошей? Пояснить хоч ви мені, братики, що у вас за гроші такі?

— Ну, досить, завів! — мовив нарешті хтось. — Пожартував, і досить!

— Та я не жартую, братики! Я справді не знаю, які це гроші.

— Досить, досить! Ти ще скажеш, що з Місяця до нас упав.

— Ні, братики, чому ж із Місяця! Я прилетів до вас із Землі.

— Ну, це ти не зовсім вдало придумав, — додав той, що був стрижений. — А ми з тобою тоді де? Ми ж із тобою і є на Землі.

— Та ні, братики, ви на Місяці.

— Оце дає! — засміявся той, що був без сорочки. — А Місяць, по-твоєму, де? Місяць же навколо Землі. Он де: вгорі! — Він показав угору голкою, яку тримав у руці. — Місяць — це твердь небесна, а Земля — твердь земна! Про це в кожній книжці написано. А Земля: наша, ніби дзига, обертається всередині Місяця. Зрозумів?

— Це я знаю, — відповів Незнайко. — Я тільки не знав, що ця ваша Земля теж називається Землею. Я кажу вам про іншу Землю, про планету, яка міститься там, далеко, за цим вашим зовнішнім Місяцем.

— То ти, значить, прилетів до нас відтіля? — з удаваним подивом спитав стрижений.

— Відтіля, — підтвердив Незнайко.

— Он як: — покрутив головою стрижений. — Так ти піди скоріше, братику, вмийся, а то ти дуже замурзався, поки летів.

Незнайко підійшов до раковини й почав умиватися під краном. А коротульки засперечалися між собою. Одні доводили, що Незнайко навмисне придумує різні небилиці, щоб збити з пантелику поліцію; другі казали, що він просто дурник і верзе, що спаде на думку; треті вирішили, що він божевільний. Той, що був без сорочки, запевняв усіх, що Незнайко, видно, з глузду з'їхав, начитавшись книжок, а в книжках і справді писано, що за зовнішнім Місяцем є якісь величезні планети й зірки, на яких теж нібито живуть коротульки. От він, напевне, і уявив собі, що прилетів до нас з такої планети. Божевільні завжди вдають із себе якихось великих людей, знаменитостей або відважних мандрівників.

У цей час Незнайко кінчив умиватися і спитав:

— А де тут у вас рушничок?

— Ще чого захотів! — фиркнув стрижений. — Тут тобі каталажка, а не готель. Зрозумів? Такої розкоші, як рушник, тут не дають.

— Як же витертись?

— Висохнеш і так. От якщо хочеш, посидь біля грубки й висохнеш.

Незнайко підсів до коротульок, що грілися біля грубки. Стрижений теж сів поруч.

— То ти й справді не знаєш, які бувають гроші? — спитав він Незнайка.

— Справді не знаю, — відповів Незнайко.

— Тоді треба тобі показати.

Стрижений дістав з кишені кілька мідних монеток.

— Ось дивися, — сказав він. — Ця найменшенька монетка зветься сантик, а оця, трошки більша, — два сантики; ось іще така монетка — теж два сантики, ось іще дві монети по п'ять сантиків, бачиш? Усього, значить, у мене п'ятнадцять сантиків. А сто сантиків складають один фертинг.

— А навіщо вони, ці сантики? — спитав Незнайко.

— Як — навіщо? — здивувався стрижений. — За них можна купити що захочеш.

— Як це — купити? — не зрозумів Незнайко.

— Ну й дурень! Купити — це купити, — пояснив стрижений. — От, наприклад, у тебе є капелюх, а в мене, бачиш, п'ятнадцять сантиків. Я тобі даю п'ятнадцять сантиків, а ти мені даєш свій капелюх. Хочеш?

— Нащо ж мені віддавати капелюх? — відповів Незнайко. — Капелюх можна носити на голові, а з сантиками що робити? Вони мідні і якісь круглі.

— От і видно, що ти круглий осел! У кого є сантики, той усе може купити. Ось ти, наприклад, їсти хочеш?

— Поки що не хочу.

— Ну, скоро захочеш. А захочеш, то що робитимеш? Будуть у тебе гроші — купиш харчів. А нема грошей — сиди голодний.

— Погоджуйся, — шепнув Незнайкові коротулька з довгим чубом на лобі. — Стрига діло каже. А ми з тобою на п'ятнадцять сантиків купимо картоплі й будемо пекти в приску. Знаєш, яка це смакота!

— Правильно! — підхопив Стрига. — Бери гроші, поки даю. П'ятнадцять сантиків добра ціна за такий капелюх. Тобі все одно ніхто більше не дасть.

Кажучи так, він зірвав з Незнайка його голубий капелюх і всунув у руку монетки.

— Бери, бери, не сумнівайся! — усміхнувся чубатий. — Зараз ми з тобою картопельки купимо й поїмо на славу!

— А де брати картоплю? — спитав Незнайко.

— Ти давай сюди гроші, а я все влаштую. Тут, знаєш, усе-таки тюрма, а не гастрономічний магазин.

Чубатий узяв у Незнайка монетки. Десять сантиків він непомітно сунув собі в кишеню, а п'ять сантиків затис у кулаці і, підійшовши до дверей, стиха тричі стукнув. Брязнув замок. Двері прочинилися, і в них заглянув уже знайомий нам поліцейський Дригль.

— Слухай, Дриглю, — зашепотів чубатий, — продай, братику, картопельки на п'ять сантиків. Ми хочемо маленький бенкет влаштувати, новачка картопелькою пригостити.

— Гарзд, давай монету, — пробурчав Дригль.

Чубатий віддав йому монетку. Двері зачинилися.

Через якийсь час вони знов одчинились, і Дригль всунув чубатому паперовий пакет з картоплею.

— Бачив, як треба? З грішми, братику, ніде не пропадеш! — чваньковито сказав чубатий і висипав з пакета картоплю на підлогу біля грубки.

— Що це? — здивовано спитав Незнайко.

— Як — що? Сам бачиш — картопля.

— Чого ж вона така крихітна?

Картопля справді була дуже дрібна. Кожна картоплина завбільшки з квасолину. Незнайко дивився на неї, дивився, і його навіть почав розбирати сміх. Стрига презирнувся з коротульками і крадькома покрутив пальцем біля свого лоба, немовби кажучи цим, що Незнайко з'їхав з глузду.

А чубатий сказав:

— І нічого тут сміятися. Картопля цілком хороша. Кращої і не буває.

— Ну, у нас не така картопля! — сказав Незнайко. — У нас картопля — о! — Незнайко розвів руки в сторони, ніби збирався обхопити слона. — У нас картопля виростає така, що її і з землі не витягнеш. Ми викопуємо ту, що дрібніша, а з великою ніхто й діла не хоче мати. Так і лишається в землі.

— Ну гаразд, — сказав чубатий, — ми покладемо картоплю в грубку, хай печеться, а тим часом ти розповідатимеш казки.

— Та я зовсім не казки. Я правду кажу, — відповів Незнайко. — Це у вас тут усе якесь крихітне: яблука — завбільшки з кулачок, груші — дивитись ні на що, малина — раз лизнув, і її нема, полуниці — як нігтик, огірки — як пальчик...

— А у вас ніби більші полуниці? — спитав Стрига.

— У нас полуниці — о! Один коротулька й не підніме. І малина у нас — о! Огірки завбільшки у коротульку, помідори теж. А кавуни — здоровенні, мов двоповерховий будинок.

— Бреше й навіть не червоніє! — сказав хтось.

— Бреше, як шовком шиє! — підхопив Стрига.

— Та я зовсім не брешу, братики! От ви самі побачите. Ми привезли вам насіння наших рослин. Там і огірки є, і помідори, й кавуни, й буряк, і морква, й ріпа...

— Де ж воно, те насіння?

— У ракеті.

— А ракета де?

— А ракета там. — Незнайко показав пальцем угору. — На цьому самому вашому Місяці.

— Ха-ха-ха! — пролунало з усіх боків.

Гучніше від усіх сміявся той, що зашивав сорочку.

— Ну, це ти, братику, ловко придумав! — сказав він. — Спробуй-но забратися туди.

— А хіба туди важко забратися? — спитав Незнайко.

— Та поки що, видно, крім тебе, там ніхто ще не побував.

— То треба щось придумати, — сказав Незнайко.

— Ну, так ти думай, братику. Думати у нас тут нікому не забороняється.

— Чому ж ракета десь там, а ти тут? — спитав Незнайка коротулька з чорними очима, що неспокійно бігали на всі боки.

— Ну, ми примісячилися, тобто сіли на поверхню Місяця, а потім я пішов з Пончиком в печеру, провалився в дірку і опинився тут.

— Значить, ти й справді до нас з Місяця звалився?

— Справді, — підтвердив Незнайко.

— А може, тобі все це уві сні приснилося?

— Чесне, кажу, слово, що не уві сні.

— Ну, якщо не уві сні, то такий випадок треба відсвяткувати, — підхопив Стрига. — До речі, і картопля поспіла. Адже ти пригостиш своїх нових друзів картоплею, чи не так? Тебе як звати?

— Незнайко.

— Слухайте, братики! — урочисто промовив Стрига. — З нагоди свого прибуття на нашу планету Незнайко всіх пригощає картоплею!

Місячні коротульки схвально загуділи. З усіх боків потягнулися руки і стали вихвачувати з приску картоплю. Біля грубки вміть зав'язалась штовханина. Декілька місячників навіть побилися між собою. За хвилину вся картопля була розхапана, і коли Незнайко потягнувся до грубки, в ній вже нічого не було.

— Що ж це, невже тобі жодної картопельки не дісталось? — співчутливо запитав чубатий. — Ти пошукай, братику, трохи краще. Там повинно ще бути.

Проте скільки Незнайко не копався в грубці, він лише вимазався попелом.

— Ну, сам винен. Так тобі і треба! — сказав Стрига. — Іншим разом не ловитимеш гав. Тут знаєш який народ? На ходу підметки відріжуть. Ніс відірвуть, так що і не помітиш, дурнику ти, роззява!

— А ти мене дурником не обзивай! — образився Незнайко. — Віддавай капелюх назад! Я з тобою не воджуся більше!

— Це як — віддавай капелюх? Адже ти мені його продав. Повертай тоді гроші.

— Немає у мене ніяких грошей!

— Братики, дивіться на нього! — закричав Стрига. — Сам продав мені капелюх, а тепер відбирає назад!

— Ти кинь дурити, Стрига! Віддай йому капелюх. Це ви з Чубаром навмисне підстроїли, щоб обдурити його, — сказав худенький, гостроносенький коротулька, якого звали Козлик.

— Що? — закричав Стрига, наступаючи на Козлика. — Чуєш, Чубар, що він сказав? А ну дай йому перцю!

Чубар кинувся з кулаками на Козлика, але отримав від нього такий удар, що полетів убік. Стрига поспішив на допомогу своєму другу, і вони удвох почали дубасити супротивника. Декілька коротульок кинулися захищати Козлика, декілька інших кинулись допомагати Чубару і Стризі. Миттєво спалахнула загальна бійка. Через

хвилину уся каталажка вила, вищала, стогнала і крякала від ударів. Багато хто бився, навіть не знаючи, через що усе почалося. Двоє коротульок забралися на верхню полицю. Один з них, звисившись вниз, бив палицею усіх, хто пробігав мимо, інший плював їм на голови. Якийсь товстенький коротулька набрав з грубки гарячого приску і намагався запорошити ним очі супротивникам. В повітрі у всіх напрямках літали різні важкі речі: кухлі, ложки, миски і навіть черевики. Чавунна грубка була перевернута, і дим з неї валив прямо в приміщення. В усьому цьому гармидері ніхто не почув, як заgrimів ключ в замку. Двері несподівано відчинилися, і в каталажку, як вихор, увірвалося четверо поліцейських: Дригль, Сигль, Жмигль і Пхигль. Усі четверо були одягнені в прогумовані електрозахисні плащі з капюшонами і озброєні надтовстими вдосконаленими високовольтними електричними кийками. Кинувшись в саму гущу бійки, вони почали тицяти електричними кийками тих, що билися — кого в лоб, кого в ніс, кого просто в шию або потилицю. Електричні іскри з тріском сипалися направо й наліво. Приголомшені електричними ударами, коротульки падали як підкошені. Незнайко теж полетів сторчака, зазнавши на собі сильний електричний удар в вухо. Чорноокий коротулька що впав поряд з ним штовхнув його рукою і прошептав:

— Повзи швидше вбік. Треба сховатися під полицю. Хутчіше!

Вони обоє по-пластунськи відповзли убік і сховалися під полицю — геть як два таргани в шпарці. Не пройшло й п'яти хвилин, як усі коротульки валялися на підлозі мов дровиняки. Як тільки хто-небудь з них робив спробу встати або хоча б починав ворухитись, усі четверо поліцейських підбігали до нього й починали жалити з усіх боків електричними кийками. Кінчилося тим, що ніхто вже не намагався стати на ноги й навіть не ворухився.

Окинувши поглядом переможця поле бою і впевнившись, що всі коротульки лежать нерухомо, поліцейський Дригль набрав з-під крана відро води й залив вогонь, який усе ще палав у перекинутій грубці. Вся каталажка вмить наповнилась густою парою.

— Ось вам! — пробурчав Дригль, кидаючи порожнє відро на підлогу. — Тепер і в лазню не треба буде йти!

Це зауваження Дригля викликало гучний регіт Сигля, Жмигля і Пхигля. Нареготавшись досхочу, поліцейські вишикувалися в одну шеренгу й відступили на вихідні позиції. Грюкнули двері. Забрызкотів ключ у замку. Стало тихо. Навкруги все ніби вимерло. Потім з-під полиць один за одним почали вилазити коротульки, що поховалися там на початку бою. Це були найрозсудливіші мешканці каталажки, котрі знали, що хоч з якої причини виникне бійка, вона неминуче закінчиться появою поліцейських, від яких перепаде всім без розбору: і правому й винуватому. Через деякий час приголомшені ударами електричних кийків теж почали приходити до тями і розповзатися на свої місця.

Відлежавшись на полицях і перепочивши після бійки, всі заходилися розшукувати свої речі і наводити лад у приміщенні. Кілька коротульок поставили на місце перекинуту грубку і знову затопили її. Поступово навели лад, познаходили всі речі. Тільки Стрига ніде не міг знайти Незнайків капелюх.

— От бачиш, що ти наробив! — кричав він на Незнайка. — Я тобі гроші віддав, а капелюх де? Тепер у мене ні грошей, ні капелюха.

— Ну нічого, — втішав його Чубар. — Ми йому цього не простимо. Він нам заплатить за капелюха. Завтра ми до нього візьмемося, а тепер пора спати.

Вони обоє полізли на свої полиці. До Незнайка підійшов Козлик:

— Ти, Незнайку, видно, і справді дурник. Навіщо свою капелюха віддав? Чи, може, тобі на острів Дурнів захотілося?

— А який це острів? — спитав Незнайко.

— Хіба ти нічого не чув про острів Дурнів? — здивувався Козлик.

— Нічого, — признався Незнайко.

— Ну то послухай. У нас тут все можна. Не можна тільки жити без даху над головою і ходити по вулиці без сорочки, без капелюха чи без черевиків. Кожного, хто порушить це правило, поліція ловить і відсилає на острів Дурнів. Вважають, що коли ти нездатний заробити собі на житло й на одяг, значить, ти безнадійний дурень і тобі місце саме на цьому острові. Деякий час тебе там і годуватимуть, і поїтимуть, і пригощатимуть чим захочеш, і нічого робити не треба буде. Знай собі їж та пий, веселися та спи, та гуляй скільки влізе. Від такого безглузлого проведення часу коротулька на острові поступово глупіє, дичавіє, потім починає обростати шерстю і зрештою перетворюється на барана чи на вівцю.

— Не може бути! — вигукнув Незнайко.

— Ну от! — усміхнувся Козлик. — Я тобі кажу правду.

— Чому ж коротульки перетворюються на овець?

— Там, розумієш, повітря якесь шкідливе. Все це від повітря. Кожен, хто не працює й живе без турбот, рано чи пізно стає там вівцею. Багатіям, що живуть на острові Дурнів, це вигідно. Спочатку вони витрачають гроші, щоб годувати коротульок, дають їм можливість байдикувати, а коли коротульки перетворяться на овець, їх можна годувати травою і ніяких грошей витрачати не треба.

— А які це — багатії? — спитав Незнайко. — У нас ніяких багатіїв нема.

— Багатії — це ті, у кого багато грошей.

— А для чого це багатіям, щоб коротульки перетворювались на овець?

— Наче ти не розумієш! Багатії примушують стригти цих овець, а вовну продають. Великі капітали наживають!

— А чому багатії самі не перетворюються там на овець? Хіба на них шкідливе повітря не впливає?

— Повітря, звичайно, впливає і на них, але в кого є гроші, той і на острові Дурнів непогано влаштується. За гроші багатій побудує собі будинок, у якому повітря добре очищається, заплатить лікареві, а лікар пропише йому пілюлі, від яких шерсть відростає не так швидко. Крім того, для багатіїв є так звані салони краси. Коли якийсь багатій наковтається шкідливого повітря, то мерщій біжить у такий салон. Там за гроші йому робитимуть усілякі припарки і притирання, щоб бараняча морда була схожа на звичайне коротульчине обличчя. Правда, ці припарки не завжди добре

помагають. Глянеш на такого багатія здалеку — наче нормальний коротулька, а придивишся зблизька — простісінький баран. Одне тільки, що гроші в нього є, а дурень дурнем, чесне слово! Проте нам пора спати. Ходімо пошукаємо тобі полицю, — закінчив Козлик.

Вони почали тинятися поміж полицями, шукаючи вільне місце. Зненацька хтось торкнув Незнайку за плече. Незнайко підвів голову і побачив на горішній полиці чорноокого коротулька, який поміг йому сховатися від поліцейських під лавкою.

— Залазь сюди, — зашепотів чорноокий. — Тут поряд полиця вільна.

Незнайко швиденько заліз на полицю.

— Ти, Незнайку, тримайся біля мене, — сказав чорноокий. — Я тебе не дам скривдити, а то ти, видно, і справді звідкілясь здалеку й зовсім не знаєш тутешніх правил.

— А як тебе звати? — спитав Незнайко.

— Моє ім'я Мигс, але ти можеш звати мене просто Мига.

Незнайко влігся на полиці і вже хотів заснути, аж раптом згадав про Пончика.

— Матінко! — скрикнув він. — А Пончик же там лишився!

— Який Пончик? — здивовано спитав Мига.

Незнайко почав розповідати Мизі, як вони летіли в ракеті з Пончиком. Мига сказав:

— Про це поки що не кажи нікому ні слова. Тобі все одно не повірять, і ти тільки зіпсуєш діло. До всього треба братися з розумом. По-моєму, тебе тут довго не триматимуть. А ми ось що зробимо. Я дам тобі листа до одного надійного коротульки. Як тільки звільнишся, підеш прямо до нього. Він тобі дасть притулок на перший час, а потім ми з тобою зустрінемось і влаштуємо це діло. Не турбуйся, все зробимо: і Пончика виручимо, й самі не будемо скривджені. У мене визрів уже в голові план...

Мига ще хотів щось сказати, але в цю мить очі у Незнайку заплющились, і він заснув так міцно, як уже давно не спав.

Це була його перша ніч на Місяці.

Розділ одинадцятий

ЗВІЛЬНЕННЯ

Уранці Незнайку розбудив страшенний гамір.

— Вставай! Роздягайся! В ряди шикуйся! — оглушливо ревів чийсь противний гугнявий голос.

Розплющивши очі й поволі прочумавшись, Незнайко оглянувся довкола і впевнився, що це кричав, стоячи в дверях, поліцейський Дригль. У руках у нього був невеличкий апарат, схожий на радіоприймач з гучномовцем. Дригль викрикував слова прямо в апарат, і гучномовець посилював його голос так, що, не здригаючись, не можна було слухати.

Мига побачив, що Незнайко прокинувся, і сказав:

— Вставай скоріше, роздягайся!

— А навіщо роздягатися?

— Побачиш. Та швидше, а то намокнеш в одежі.

Не сказавши більше ні слова, Мига роздягнувся і, лишивши одяг на полиці, скочив униз. Незнайко зробив так само. Опинившись на підлозі, він побачив, що всі коротульки вже стояли між полицями голяком.

— Шикуйся один за одним! Струнко! — репетував Дригль.

Упевнившись, що всі коротульки позлазили з полиць, він натиснув одну з кнопок, котрі були на стіні коридора біля дверей, і Незнайко одразу ж побачив, що всі полиці із стояками, на яких вони трималися, почали опускатися в чотирикутні отвори, що з'явилися у підлозі. Не минуло й хвилини, як усе приміщення було звільнене від полиць, і в ньому лишилися лише голі коротульки. Як тільки полиці зникли, отвори в підлозі щільно закрилися внизу. Побачивши це, Дригль замкнув двері і натиснув ще одну кнопку. Одразу ж із круглих отворів, що були в стінах, в усі боки бризнули сильні струмені води. Рятуючись від струменів, голі коротульки кинулися врозтіч, але потоки води наздоганяли їх повсюди і збивали з ніг. Не встигав коротулька стати на ноги, як знову попадав під водяний струмінь і знову падав па підлогу. Бігаючи по всіх закутках і падаючи, коротульки терлися тілом об підлогу й стіни; стикаючись між собою, вони мимоволі доторкалися один до одного і добре одмивалися.

Тюремне начальство влаштувало миття в самій каталажці, щоб не витратити грошей на будівництво спеціальної умивальні, щоб не водити арештованих у лазню, бо це теж коштувало б грошей, до того ж хто-небудь із арештованих міг би при цьому втекти.

Поки коротульки проходили вищеописану водну процедуру, їхній одяг і полиці, на яких вони спали, проходили так звану санітарну обробку, тобто їх обкурювали спеціальними отруйними газами, від яких дохли блощиці й блохи та інші шкідливі комахи. Це, звичайно, робилося зовсім не тому, що поліція якось особливо піклувалася про арештованих коротульок. Поліції було байдуже — кусають арештованих блохи чи не кусають. Все діло було лише в тому, що як тільки в каталажці заводились блощиці чи блохи, вони розповзалися по всьому поліцейському управлінні й кусали самих поліцейських, а їм це не подобалось.

Коли водна процедура кінчилася, отвори в підлозі знову відкрилися, і полиці разом з продезинфікованим одягом піднялися нагору. Тремтячи від холоду, коротульки почали мерщій одягатися. Не встигли вони одягтись, як двері відчинилися, на порозі став Дригль. — Шикуйся! — закричав він.

Коротульки швидко вишикувалися в один ряд.

— Усі, кого назву, крок уперед! — скомандував Дригль і почав називати коротульок за списком. — Козлик, Босий, Антиквар, Москіт, Гримза, Віртуоз, Амба, Бісер, Болід, Незнайко...

Кожен названий одразу ж виходив на крок уперед. Незнайко почув своє ім'я і теж ступив крок уперед. У цей час хтось торкнув його за плече. Оглянувшись, Незнайко побачив Мигу, який подавав капелюха.

— Ось твій капелюх, Незнайку, — зашепотів Мига. — Я його навмисне від Стриги

сховав. Візьми, а то ти, може, й не повернешся сюди. В капелюсі лист, — додав Мига й приклав палець до губів, застерігаючи, щоб Незнайко мовчав.

Закінчивши читати список, Дригль провів викликаних коротульок по коридору й заштовхав їх всіх у тісну кімнатку.

— Сидіть тут, і ніяких балачок! — наказав він.

Кімнатка, в якій опинилися приятелі, була зовсім порожня. В ній не було ніяких меблів. Єдине, що в ній було, це чотири голі стіни без вікон та двоє дверей, одні проти одних, як у шлюзокамері.

— Ну от! — пробурчав Козлик, оглянувшись навсібіч. — Сказав — сидіти, а на чому тут сидіти?

— А навіщо нас сюди привели? — спитав Незнайко.

— Мабуть, до судді,— відповів Москіт, який краще за інших знав порядки в поліцейському управлінні.

— А чого до судді? — поцікавився Незнайко.

На це питання Москіт не встиг відповісти, бо двері у стіні навпроти відчинилися, і Дригль, заглянувши в кімнату, сказав:

— Москіт, фіть-фіть!

Москіт не ждав повторення наказу і, не гаючись, вийшов з кімнати. Через якийсь час двері знову відчинились, і Дригль сказав:

— Гримза, фіть-фіть!

Далі все йшло в тому ж порядку:

— Амба, фіть-фіть!

— Бісер, фіть-фіть!

— Болід, фіть-фіть!

Не минуло й десяти хвилин, як у кімнаті осталися лише Незнайко та Козлик. Суддя, як видно, вершив свій суд швидко, без тяганини. Почувши, нарешті, своє ім'я, Незнайко вийшов за двері й опинився у великій похмурій кімнаті з сірими стінами. Прямо перед ним височів довгий стіл, за яким сидів на м'якому високому кріслі поліцейський. Він був одягнутий так само, як і інші поліцейські, тільки замість каски у нього на голові був довгий жовтий ковпак з оранжевими помпонами і з такою ж оранжевою волохатою китичкою на кінці.

Це й був суддя, про якого казав Незнайкові Москіт. Звали його суддя Брехль. Крім судді Брехля і поліцейського Дригля, в кімнаті був уже відомий нам поліцейський Мігль. Вій стояв поряд з кріслом, на якому поважно сидів Брехль, і тримав під пахвою кілька картонних папок з описом зовнішності злочинців і відбитками їхніх пальців.

— А це що за птах? — спитав Брехль, побачивши Незнайка.

Поліцейський Мігль шанобливо нахилився до Брехля і почав щось швидко шепотіти, скося позираючи на Незнайка. Але Брехль навіть не дослухав Мігля до кінця.

— Що ти! Що ти! — обурено сказав він. — Так, по-твоєму, це Красавчик?

— Так точно, пане Брехль, — догідливо нахилившись, пробурмотів Мігль. — Ось, будьте ласкаві, гляньте...

Мігль розгорнув одну папку й підсунув її під ніс Брехлю.

— Ви зовсім тут подуріли! — закричав роздратовано Брехль. — Хто такий Красавчик, по-твоєму? Га?.. Красавчик — особа відома! Красавчика всі знають. Красавчик — мільйонер! Красавчик підкупив половину поліції, а завтра він, коли захоче, всіх нас з усіма нашими бебехами купить... А це хто?.. — кричав далі Брехль, показуючи на Незнайка пальцем. — Хто він такий, я питаю! Хто його знає? Що він зробив? Пообідав безплатно? Так за це його сюди? А йому сюди тільки й треба, дурні ви безпросвітні! Тут йому і тепло, й світло, і блохи не кусають. Він тільки й мріє, як би скоріше потрапити в каталажку й почати об'їдати поліцію! Це не справжній злочинець, а шантрапа з порожніми кишнями. Що з нього візьмеш, коли у нього навіть на обід грошей нема? Ви мені справжніх злочинців подавайте, а з такою шушваллю розправляйтеся своїми методами! Нічого всякою дрібнотою поліцейське управління засмічувати!

— Так я ж і хотів своїми методами, а потім думаю: а що, як він Красавчик? — ніяково промимрив Мігль.

Брехль нетерпляче махнув рукою і повернувся до Незнайка:

— Отже, ти пообідав?

— Пообідав, — несміливо признався Незнайко.

— То ти, може, ще й закусити хочеш, га? Ану, Дригль, розквитайся з ним своїми методами!

Дригль схопив Незнайка за комір, поставив навпроти широких двійчастих дверей і так уперіщив кийком по шиї, що Незнайкові потемніло в очах, він полетів через усю кімнату, стукнувся головою об двері, від чого вони широко розчахнулись, і, вилетівши прямо на вулицю, гепнувся посеред бруківки. Від удару і від дії електрики він деякий час не міг прийти до тями. Поступово свідомість повернулась до нього, й він уже хотів підвестися на ноги, як раптом побачив, що двері поліцейського управління знову розчахнулись, і з них вивалився на бруківку Козлик. Незнайко схопився, підбіг до нього й став допомагати піднятися.

— Шахраї! Мерзотники! Злочинці! Негідники! Я вам покажу! — кричав з сльозами на очах Козлик.

Він підвівся і насварився кулаком у напрямку вже зачинених дверей.

— За що вони тебе так? — співчутливо спитав Незнайко.

— Сам не розумію! Цей осел у ковпаку питає: "Тобі не набридло, голубчику, в каталажці сидіти?" Я кажу: "Набридло, голубчику, та що вдієш!" — "А чи не хочеш, щоб тобі скоротили строк?" — "Хочу", — кажу. "Це, — каже, — можна влаштувати. Ану, Дригль, скороти йому строк". Ну, Дригль як уперіщить мене кийком по шиї! Бачив, як я на бруківку гепнувся?

Незнайко не знав, як утішити бідолашного Козлика.

— Добре, що у вас тут сила тяжіння у шість разів менша, ніж на Землі, — сказав він. — Коли б ти у нас так брякнувся, то й кістки поламав би.

— Шахраї нещасні! — схлипнув Козлик, потираючи рукою шию, де він ударився. —

Не хочеться тільки зв'язуватись, а то я б їм показав. За правилом, вони повинні були дати нам поснідати, а потім із тюрми гнати!

— А ти за що в каталажку попав? — спитав Незнайко.

— За те, що бублика понюхав, — признався Козлик. — Ти не думай, я зовсім не злодій. Просто я занадто довго ходив без роботи. Всі гроші, які в мене були, проїв, усе, що в мене було, продав і вже голодував. Одного разу два дні підряд зовсім нічого не їв. На третій день ішов повз булочну. Думаю: зайду хоч подивлюся, які бублики бувають, то, може, апетит пропаде. Зайшов у булочну, а там всюди калачі, булки, пиріжки, ватрушки, коржики, пончики. Все пахне так, що одуріти можна. А тут бублики прямо на прилавку лежать. Я взяв один бублик, понюхав. А господар помітив. Як схопить мене за руку і ну гукати поліцейського: "Він, — каже, — хотів у мене бублик з'їсти". Що там було! Бублик у мене відібрали, по шиї мені надавали та ще на три місяці засадили в холодну.

Витерши рукавом сльози і трохи заспокоївшись, Козлик спитав:

— Ти куди підеш тепер?

— Сам не знаю, — відповів Незнайко.

— А в тебе гроші є?

— Нема.

— І в мене нема. А до вечора треба було б десь заробити. Без грошей у нас не можна.

В цей час Незнайко підняв з бруківки капелюх, що злетів з голови, і побачив, як з нього випав білий конверт.

— А! — згадав Незнайко. — Це ж той лист, про який мені казав Мига. Противний Дригль так лупонув мене, що всю пам'ять відбило!

Козлик підняв конверт і прочитав написану на ньому адресу: "Кручена вулиця, Зміїний провулок, будинок № 6, власникові магазину різнокаліберних товарів панові Жулію".

— Я знаю, де Кручена вулиця, — сказав Козлик. — Ходімо, покажу тобі, може, пан Жулію нам яку-небудь роботу дасть.

Незнайко сховав листа знову з капелюх, а капелюха натягнув щільніше на голову. Через півгодини наші друзі дісталися до Крученої вулиці і звернули у вузький провулок, що змією звивався серед високих будинків. Будинки по обидва боки провулка стояли так близько один до одного, що проміння світла губилось у верхніх поверхах, і тому внизу, де містилися численні магазини, панувала таємнича напівтемрява.

Побачивши над дверима одного з магазинів вивіску з написом "Продаж різнокаліберних товарів", Незнайко та Козлик увійшли в магазин і тільки тоді зрозуміли, які товари тут продавалися.

Перше, що зразу впадало в очі, були рушниці різних систем і калібрів, які стояли рівними рядами на спеціальних дерев'яних підставках. На прилавку у зразковому порядку лежали різноманітні пістолети, ножі, фінки, кинджали, обушки і кастети. Вздовж стін були обладнані вітрини, освітлені зсередини, в них красувалися набори

зłodійських відмичок, сталеві пилючки, свердла, общеньки, кусачки, ломики для зламвання замків, автогенні апарати: для розрізування вогнетривких шаф і скринь. У вітрині, над якою висів напис "Поліцейське начиння", були виставлені гумові електричні кийки різних фасонів, сталеві наручники, кайдани, запалювальні й сльозоточиві бомби та інші речі поліцейського вжитку.

Тут же містилася вітрина, в якій були виставлені різноманітні маски: і такі, які закривають лише верхню частину обличчя, з прорізами для очей, і такі, які надіваються повністю на голову, наче гостроверхий капюшон. Крім масок, тут були також грим, перуки, накладні бороди й вуса — все, що допомагає змінювати зовнішність.

У правому кутку стояло опудало поліцейського в повному обмундируванні, з блискучою мідною каскою на голові й гумовим кийком у руці. В лівому кутку було опудало грабіжника, який підкрадається до вогнетривкої каси, з величезним пістолетом в одній руці і потайним електричним ліхтарем у другій. Його шия була пов'язана строкатою картатою хусткою, на голові була картата кепка з широким козирком, такі ж картаті штани щільно облягали його ноги, обличчя закривала чорна маска. Опудала зроблені так майстерно, ніби то були справжні живі коротульки.

Серед цих дивовижних експонатів Незнайко й Козлик якось не одразу помітили продавця, нижню половину якого закривав прилавок, а верхня була одягнута в сіру, непомітну на фоні сірої стіни куфайку. Поки в магазині нікого не було, продавець нерухомо стовбичив собі за прилавком, як той павук, що терпеливо очікує, коли в його павутину попаде муха, та тільки-но стукнули двері, він усім корпусом подався вперед, спершись на прилавок руками, наче збирався вискочити з-за нього. Побачивши, що Незнайко й Козлик нерішуче зупинилися, він сказав:

— Будьте ласкаві, панове! Чим можу служити? В нашому магазині є багатющий вибір холодної і вогнепальної зброї. Можу запропонувати найновішу модель крупнокаліберної гвинтівки з оптичним прицілом останнього удосконаленого зразка. Точність бою просто дивовижна. На відстані ста сорока кроків влучає без похибки в муху.

Обернувшись назад, він зняв з підставки гвинтівку з гладеньким, полірованим дерев'яним прикладом і синювато-чорним металевим стволом. Притулившись щокою до приклада, він клацнув курком і вів далі:

— Якщо ж ви волієте швидкострільну гвинтівку, можу запропонувати інший зразок.

Знявши з підставки другу гвинтівку, він ніжно погладив її рукою по прикладу і сказав:

— Дуже симпатична штучка. Стріляє без перезаряджання. Стріляні гільзи випадають автоматично під тиском відпрацьованих порохових газів. Заряджається обоймою на тридцять шість патронів. Пристосована для стрільби з рук, але має пристрій і для стрільби з упору. Є також безшумні гвинтівки. З пістолетів можу запропонувати семизарядний далекобійний пістолет системи "Бурбон", дванадцятизарядний "Тайфун": за одним натиском спускового крючка випускає всі

дванадцять зарядів; мініатюрний дрібнокаліберний "Топсик": вільно вміщується в кишені жилетки; крупнокаліберний "Бенц": стріляє розривними кулями, виняткова точність влучання. Раджу взяти, не пошкодуєте.

— Але ми зовсім не хочемо ні в кого стріляти! — пробелькотів Незнайко, наляканий таким багатством смертоносних знарядь.

— Ага, розумію! — вигукнув продавець. — Можу в такому разі запропонувати кілька чудових обушків або кастетів, але особливо рекомендую зашморг з капронового волокна.

Нагнувшись, він дістав з-під прилавка чорний шнур, сплетений у хитромудру петлю з двома хвостами по боках.

— Підкравшись ззаду й накинувши зашморг на шию, ви затягуєте кінці так, щоб трохи придушити свою жертву, потім зв'язуєте їй руки вільними кінцями шнура. Ось дивіться.

Продавець блискавично накинув петлю Незнайкові на шию, спритно пропустив два вільні кінці під пахвами і зв'язав за спиною руки. Таку саму операцію він проробив і з Козликом.

— Відчуваєте? — спитав продавець. — Ви не можете поворушити руками, бо при найменшому вашому русі зашморг вривається вам у горло. Правда ж?

— Правда, — прохрипів Незнайко, відчуючи, що ось-ось задихнеться.

— Щоб жертва не могла гукнути когось на допомогу, в продажі є удосконалені кляпи.

Продавець дістав з ящика дві круглі гумові затички. Одну всунув у рот Незнайкові, другу Козликові.

— Відчуваєте? — запитав він. — Ви не можете виплюнути з рота кляп і не можете вимовити ні слова.

Не маючи сили вимовити жодного слова, Незнайко й Козлик тільки мугикнули й покірно закивали головами.

— Спосіб, як бачите, дуже гуманний, — сказав продавець. — Не позбавляючи свою жертву життя, ви без будь-яких перешкод можете обібрати її, а вам же цього й треба, правда ж?

Помітивши, що Незнайко й Козлик заперечливо затрясли головами, продавець запитав:

— Що ж вам у такому разі треба? Може, ви хочете вступити на службу в поліцію? Можу запропонувати удосконалені електричні палиці, сталі пруті для приборкання страйкарів, наручники, кайдани, сльозоточиві бомби. Є також каски, мундири, потайні ліхтарі, маски...

Незнайко й Козлик мовчки трясли головами, тож продавець нарешті розв'язав їм руки й витяг з рота затички.

— Нам нічого цього не треба, — сказав Козлик, як тільки знову зміг заговорити. — Ми хотіли б бачити господаря магазину, пана Жуліо. У нас лист.

— Чому ж ви не сказали зразу? Пан Жуліо — це я.

Незнайко стягнув з голови капелюх, дістав конверт і вже хотів віддати його панові Жулію, але в цю мить у магазин зайшов ще один відвідувач. На ньому була картата кепка з широким козирком, сіра куфайка і картаті штани, до того вже тісні, що він не міг нормально пересуватися, а ходив розкарякою. Його маленькі чорні оченята злодійкувато бігали довкола, і з усього його вигляду можна було зрозуміти, що він замислив щось недобре. Не гаючи часу на розмови, він купив семизарядний "Бурбон" і цілу коробку патронів до нього. Порозсовувавши патрони в патронташ і причепивши пістолет до пояса, він вийшов з магазину, широко розставляючи свої зігнуті в колінах ноги.

Незнайко боязко подивився йому вслід і сказав:

— Мабуть, не треба було йому давати пістолет. Ще він вистрілить і вб'є кого-небудь.

— У нас кожен може купувати й продавати що хоче, — пояснив пан Жулію. — Ніхто ж не примушує його з цього пістолета стріляти. В той же час і стріляти ніхто не може йому заборонити, бо це було б порушенням свободи підприємництва. У нас кожний має право робити все, що йому заманеться. До того ж всяка заборона в цій галузі була б порушенням прерогатив, тобто виключних прав поліції. Поліція для того й існує, щоб боротися з злочинцями. Якщо ж злочинці перестануть чинити злочини, то не потрібна буде поліція, поліцейські втратять свої прибутки, стануть безробітними, і гармонія, яка існує в нашому суспільстві, буде порушена. Якщо ви цього не зрозумієте, то за свої шкідливі думки самі зрештою попадете в поліцейське управління, і там з вами розправляться своїми методами. Постарайтесь, будь ласка, це зрозуміти.

— Ми постараємось, — слухняно відповів Козлик.

Пан Жулію взяв у Незнайка конверт, розпечатав його і заходився читати листа. Поки Жулію читав, Незнайко зацікавлено розглядав його обличчя. Воно було смугляве, вилицювате, з невеличкими, акуратно пригладженими чорними вусиками і короткою гострою борідкою. Зовні пан Жулію чимось був схожий на Мигу. Тільки придивившись як слід, Незнайко зрозумів, що схожість була не в обличчі, а лише в очах. Вони так само неспокійно бігали довкола, так само тривожно спалахували, й тоді Жулію швиденько опускав повіки, ніби хотів пригасити полум'я.

Нарешті він прочитав листа і сказав:

— Так, так, так! Виходить, Мигу схопили фараончики!

— Які фараончики? — здивувався Незнайко.

— Ну, поліцейські, значить, — пояснив Жулію.

Він підійшов до телефонного апарата, що стояв край прилавка, взяв трубку й закричав у неї:

— Гей, хто там? Це поліцейське управління? З'єднайте мене, будь ласка, з комендантом. З вами говорить пан Жулію, член товариства взаємної виручки. У вас сидить арештований Мигс? Так, так, пан Мигс... Товариство взаємної виручки ручається за нього. Це абсолютно чесна особа, запевняю вас! Така чесна, якої ще світ не бачив... Можна внести заставу?.. Дякую нам. Зараз прибуду з грішми.

Поклавши трубку, пан Жулію відімкнув вогнетривку касу й почав діставати з неї

гроші.

— От бачите, — сказав він, — як вигідно бути членом товариства взаємної виручки. Вступний внесок становить лише двадцять фертингів, а потім ви платите по десять фертингів щомісяця і можете робити що хочете. Якщо попадете в тюрму, товариство внесе за вас заставу, і ви звільнитеся від покарання. Раджу вступити — діло варте уваги.

— Ми б із задоволенням, — сказав Козлик, — але в нас нема двадцяти фертингів.

— Ну, коли будуть, вступите, — милостиво погодився пан Жуліо. — А зараз я повинен зачинити магазин.

Він замкнув вхідні двері зсередини на ключ, потім підійшов до вітрини з перуками й натиснув сховану в бічній стіні кнопку. Вітрина, заскрипівши, повернувшись, і за нею показався чотирикутний отвір у стіні. Пан Жуліо ступнув у цей отвір і сказав, поманивши рукою:

— Прошу за мною.

Незнайко й Козлик пішли за Жуліо і опинилися у складському приміщенні з полицями, на яких лежали дерев'яні ящики з гвинтівками, автоматами, пістолетами, кинджалами та іншими такого роду виробами. Вздовж стіни на підлозі стояло кілька кулеметів на коліщатах і навіть одна невеличка гармата.

Підійшовши до залізних дверей у кінці складу, Жуліо натиснув ще одну кнопку. Залізні двері відчинилися. Наші друзі пройшли вузьким напівтемним коридорчиком, спустилися по невеличких гвинтових сходах униз і опинилися в підземному гаражі.

Пан Жуліо розшукав свій автомобіль, пофарбований яскравою жовтою емалевою фарбою, відімкнув ключиком дверцята і запросив своїх супутників сідати. Сівши за кермо, він вивів машину з гаража й швидко поїхав по підземному тунелю. Незнайко й Козлик навіть не помітили, в якому місці автомобіль вискочив на поверхню землі й помчав по вулиці. Не встигли вони оглянутися, як знову були біля поліцейського управління.

— Прошу вас хвилиночку зачекати, — сказав Жуліо і, вискочивши з машини, зник за дверима.

Розділ дванадцятий

НІЧНИЙ ЗАХІД

Не минуло й п'яти хвилин, як пан Жуліо вийшов з поліцейського управління уже в супроводі Миги.

— Ну от ми й знову разом, — сказав Мига, сідаючи в автомашину. — Ви зробили все точно, Незнайку, як я просив, і дуже прислужилися мені. А я, в свою чергу, допоможу вам. Ви вже встигли трохи познайомитися з Незнайком? — звернувся Мига до пана Жуліо.

— Так, звичайно, — підтвердив Жуліо й ввімкнув автомобільний двигун.

— Але, мабуть, ще не все знаєте про нього, — сказав Мига. — Справа в тому, що Незнайко прилетів до нас з іншої планети з неоціненним вантажем. Він привіз насіння гігантських рослин, що дають величезні плоди. Ви розумієте, яку допомогу ми могли б

подати нашим біднякам? Адже у багатьох з них дуже мало землі, й вони не можуть прожити зі свого врожаю. Якби кожен міг вирощувати плоди в десятки разів більші від тих, які вирощує тепер, то в нас зовсім зникли б злидні.

— Ну що ж, це добре, — розважливо мовив Жуліо. — Нехай Незнайко віддасть це насіння нам, а ми продаватимем його біднякам. Можна буде добряче нажитися. І Незнайко не буде скривджений.

— Це правильно, — погодився Мига. — Але вся незручність у тому, що це насіння лишилось на поверхні Місяця, в ракеті. А в нас нема літальних апаратів, які можуть підніматись на таку височінь. Отже, спершу доведеться сконструювати й побудувати такий апарат, але для цього потрібні будуть гроші.

— От з грішми і буде важче, — сказав Жуліо. — Я знаю багатьох, що не відмовилися б одержати гроші, але не знаю нікого, хто погодився б добровільно віддати їх.

— Це справді так, — сказав, усміхаючись, Мига. — Але в мене вже визрів чудовий план. Гроші на це діло повинні дати самі ж бідняки. Ми ж для них хочемо дістати насіння з Місяця.

— Правильно! — зрадів Жуліо. — Ми створимо акціонерне товариство. Випустимо акції... Ви знаєте, що таке акції? — запитав він Незнайка.

— Ні, мені щось не доводилось чути про них, — признався Незнайко.

— Акції — це такі папірці, ну, ніби грошові знаки, їх можна надрукувати в друкарні. Кожну акцію ми будемо продавати, скажімо, по фертингу. Виручені гроші потратимо на будівництво літального апарата, а коли насіння буде доставлене, кожний власник акцій одержить свою частину насіння. Звичайно, у кого буде більше акцій, той і насіння одержить більше.

Уся ця розмова відбувалася, коли автомобіль уже мчав вулицями міста. Побачивши по дорозі ресторан, Мига сказав:

— Я пропоную відзначити народження нашого акціонерного товариства добрим обідом.

За кілька хвилин наші подорожні сиділи в ресторані й апетитно обідали.

— Зараз найголовніше — примусити бідняків розщедритись і купувати наші акції, — мовив Мига.

— А як їх примусиш? Вони не повірять, що десь там на Місяці лежить насіння. Потрібні докази, — сказав Жуліо.

— Я вже все обдумав, — відповів Мига. — Ми почнемо з того, що зчинемо галас навколо цього діла. В першу чергу треба надрукувати в газетах, що до нас прибув коротулька з іншої планети. А коли всі повірять, ми надрукуємо, що цей космічний коротулька привіз насіння, і тут же сповістимо про заснування акціонерного товариства.

— А коли нам скажуть, що це обман? — заперечив Жуліо. — Які у Незнайка докази, що він з іншої планети? На вигляд він такий же коротулька, як і всі ми.

— Правильно! — вигукнув Мига. — Скажіть, Незнайку, чим ви можете підтвердити, що ви прибулець з космосу? Може, у вас лишився який-небудь скафандр? Не могли ж

ви подорожувати в космічному просторі без скафандра!

— Скафандр у мене справді був, — признався Незнайко, — але я його сховав у саду під кущем, коли спустився сюди до вас з місячної поверхні.

— Де ж цей сад?

— Тепер я вже не можу пригадати, бо мене спіймав якийсь напівбожевільний пан Клопс і почав цькувати собаками за те, що я зірвав у нього в саду яблуко.

— А, Клопс! — вигукнув, зрадівши, Мига. — Ну, тоді ще не все втрачено. Гей, офіціанте, принесіть нам телефонну книгу!

Офіціант миттю виконав наказ, і Мига заходився гортати книгу. Він скоро знайшов розділ, де були надруковані прізвища на літеру "К", і сказав:

— Дивіться: Клопс, Велика Собача вулиця, будинок № 70. Як тільки смеркне, ми повинні бути у цього Клопса і зробити обшук в його саду. Ви, Козлику, теж поїдете з нами. Для вас знайдеться робота.

Невдовзі жовтий автомобіль пана Жуліо можна було побачити у Зміїному провулку, біля магазину різнокаліберних товарів, а коли стало темно, він уже мчав по Великій Собачій вулиці. Біля будинку № 70 автомобіль зупинився, і з нього вийшли четверо поліцейських з потайними ліхтариками й гумовими електричними кийками в руках. Найкмітливіші читачі, напевне, вже здогадалися, що це були не справжні поліцейські, а тільки переодягнуті в поліцейську форму Жуліо, Мига та Незнайко з Козликом.

Мига одразу підійшов до воріт, зазирнув у щілину і, помітивши світло у вікнах будинку, почав гучно стукати кийком у хвіртку. Через якийсь час двері будинку відчинилися, з них вийшов Фікс з рушницею в руках і зачалапав у своїх капцях по доріжці.

— Хто стукає? — спитав він, підійшовши до хвіртки.

— Поліція! — заявив Мига. — Відчиняйте негайно!

Почувши слово "поліція", Фікс розгубився й одразу відчинив хвіртку. Побачивши перед собою чотирьох поліцейських у блискучих касках, він так перелякався, що затремтів усім тілом і випустив рушницю.

— Ви арештовані! — сказав Мига і спрямував йому просто в очі промінь ліхтаря.

У цей же час Жуліо підбіг до нього ззаду, накинув на шию зашморг і ловко скрутив за спиною руки.

— За-за-за що мене арештовано? — спитав, заїкаючись від страху, Фікс.

— За те, що задаєте ідіотські запитання, — пояснив Мига.

— Але дозвольте... — почав був Фікс.

Більше він нічого не встиг сказати, бо Жуліо миттю заткнув йому рота гумовим кляпом.

Ви пробачте, Незнайку, що ми повелися з цим телепнем дещо грубувато, — сказав Мига, — але інакше не можна було, бо ж він міг пальнути в нас з рушниці. Будь ласка, покарауйте тут біля хвіртки, а коли треба буде, ми покличемо вас... Ну, а ти марш до будинку, й щоб не було ніякого писку! — наказав Мига Фіксові й штовхнув його ззаду ногою.

Фікс покірно почвалав по доріжці. У цей час з будинку вискочив другий слуга пана Клопса — Фекс. Не встиг він і слова сказати, як руки йому були скручені, а в роті стирчав гумовий кляп.

Сам пан Клопс сидів у цей час вдома й, нічого не підозрюючи, пив какао з великої голубої чашки. Несподівано двері відчинились, і він побачив, як у кімнату ввалилися троє поліцейських, а з ними Фікс і Фекс із зв'язаними руками й заткнутими ротами. З переляку Клопс широко роззявив рота й перекинув чашку з гарячим какао собі на штани.

— Ні з місця! Ви арештовані! — крикнув Мига. — В поліцію надійшли відомості, що ви скуповуєте крадене й переховуєте у себе злодіїв.

— Та що ви! — замахав Клопс руками.

— Даремно відмовляєтесь, — сказав Мига. — Ми повинні зробити обшук.

Поки Мига говорив, Жуліо обплутав Клопса вірвовкою, наче павук павутиною, міцно прив'язав його до стільця і заткнув рота затичкою. Побачивши, що Клопс усе-таки дригає ногами й намагається встати, Жуліо тицьнув його електричним кийком у тім'я. Від цього Клопс полетів на підлогу разом із стільцем. Тим часом Мига поставив Фікса і Фекса рядом. Звелівши їм стояти смирно, він тріснув кожного по лобі кийком, і вони теж попадали на підлогу.

— Лежіть тут і не заважайте діям поліції, поки не буде закінчено обшук! — наказав Мига. — А вас, пане поліцейський, — звернувся він до Козлика, — я прошу почергувати тут. Якщо хто спробує встати, ви повинні діяти згідно з поліцейською інструкцією і пустити в хід кийка.

— Слухаю, — сказав Козлик.

Мига й Жуліо вийшли на подвір'я і, покликавши Незнайка, подалися шукати скафандр. Козлик, лишившись у кімнаті, пильно стежив за Клопсом, Фіксом і Фексом, які лежали на підлозі. Як тільки хто з них починав ворухитися, він штовхав його кінцем електричного кийка в потилицю і примовляв:

— Це тобі за те, що цькував Незнайка собаками. Іншим разом не роби так!

Через півгодини скафандр знайшли на тому ж місці, де його залишив Незнайко. Мига й Жуліо звеліли Незнайкові віднести скафандр в автомашину, а самі зайшли в кімнату до Клопса:

— Цього разу ми нічого не знайшли, але скоро ми ще повернемося і знайдемо неодмінно, — сказав Мига. — А зараз, пане Козлику, я прошу вас штрикнути їх іще по разочку кийком, щоб вони гарненько зрозуміли, що значить мати справу з поліцією.

Козлик слухняно виконав наказ Миги, після чого всі троє вийшли з будинку й сіли в машину, де на них чекав Незнайко.

Запустивши двигун і від'їхавши на два чи три квартали від будинку Клопса, Жуліо звернув у тихий безлюдний провулок і зупинив автомобіль біля телефонної будки. Тут наші шукачі пригод стягли з себе поліцейську форму й переодяглися у свій звичайний одяг. Мига звелів Незнайкові надіти ще поверх одягу космічний скафандр, а сам почав дзвонити по телефону в готель.

— Алло! — закричав він у телефонну трубку. — Це готель "Ізумруд"? Прошу приготувати найкращий номер для космічного мандрівника Незнайка... Так, так, для космічного. Що ж тут незрозумілого? Прибув до нас прямо з космосу. Ми привеземо його до вас не пізніше ніж за годину. Прошу як слід приготуватися до зустрічі!

Поклавши трубку, він зараз же набрав інший номер і загорлав:

— Гей, це хто? Це студія телебачення? Треба організувати телевізійну передачу з готелю "Ізумруд". Туди скоро приїде прибулець з космосу, космічний мандрівник Незнайко... Ну який, який!.. Кос-міч-ний, кажуть вам! Прилетів до нас з іншої планети у скафандрі... Ніхто й не жартує з вами! Не вірите — можете не приїжджати, потім самі шкодуватимете. На всякий випадок запам'ятайте: ми будемо біля під'їзду готелю через годину. Приїдемо на жовтій автомашині. Дивіться не переплутайте! Остерігайтесь підробок! Справжній космічний мандрівник належить нам.

Мига поклав трубку і вийшов з телефонної будки.

— Тепер телевізійники в наших руках! — сказав він. — Зараз поки що в космічного мандрівника вони не вірять, але не мине й десяти хвилин, як вони почнуть сумніватися. Через півгодини дійдуть до думки, що треба про всяк випадок доправити до під'їзду готелю телевізійну апаратуру й оператора. Якщо навіть ніякого космонавта й не буде, то, можливо, ще станеться щось цікаве. Наші телеглядачі охочі до всяких сенсацій... А зараз, друзі, нам треба як слід підготуватися до зустрічі і домовитись про все. Час для цього у нас є.

Розрахунки Миги, виявилось, були абсолютно правильні. Працівники телестудії спочатку не повірили його словам, але потім почали дзвонити по телефону працівникам кіностудії і питати, чи знають вони про те, що в їхнє місто прибуває космічний мандрівник. На кіностудії, звісно, ніхто нічого не знав, але соромно було признатись у своїй необізнаності, тому сказали, що вже щось про це чули. Розпитавши про все працівників телестудії, вони почали дзвонити в редакції різних газет і журналів, намагаючись вивідати в них які-небудь подробиці. Працівники редакцій самі нічого не знали, але подумали, що вони, як водиться, прогавили. Всі вони стали дзвонити на телестудію і питати, чи відомо там щось про прибуття космонавта. На телестудії подумали, що вже всі довкола все знають і тільки вони ще сумніваються в чомусь. Кінчилося тим, що в готель "Ізумруд", який містився на вулиці Лобурів, кинулись не тільки працівники телестудії із своєю апаратурою, але й кінооператори з кінокамерами і освітлювальними приладами, а також працівники різних газет: журналісти, репортери, фотографи, нарисовці, оглядачі, коментатори й популяризатори.

Коли Незнайко та його супутники з'явилися у своєму жовтому автомобілі на вулиці Лобурів, вони побачили навпроти будинку готелю великий натовп, освітлений кінопрожекторами. Кілька кінооператорів і телеоператорів стояли на повен зріст у відкритих автомашинах і націлювали своїми апаратами в різні боки, готуючись до зйомки і телепередачі. Недалеко від входу в готель стояв цілий загін поліцейських, готових в разі потреби пустити в хід гумові кийки.

Побачивши здалеку жовту автомашину, яка під'їздила до готелю, оператори

спрямували на неї свої кінокамери й почали знімати. Натовп, що зібрався біля під'їзду готелю, захвилювався і зразу заповнив усю бруківку. Поліцейські, мов за командою, кинулись уперед і почали тіснити натовп, намагаючись очистити проїзд. Усі бачили, як жовта машина плавно під'їхала до готелю і зупинилася навпроти входу.

Кілька фоторепортерів зараз же підбігли до машини і, приготувавшись фотографувати, направили на неї об'єктиви своїх фотоапаратів. Тим часом дверцята автомашини відчинилися, і першим з неї виліз Козлик. Натовп привітав його радісними вигуками. Всі подумали, що це і є космонавт. Козлик ніяково усміхався. Фоторепортери заклацали затворами фотоапаратів. Слідом за Козликом з машини виліз Мига. Його теж привітали вигуками й оплесками. За ним виліз Жуліо. Цього разу вигуки були тихші, бо ж ніхто не знав, хто з них справжній космонавт.

Нарешті місячні коротульки побачили, як з автомобіля почала вилазити якась дивовижна істота, схожа зовні чи то на закутого в панцир рицаря, чи на водолаза в повному своєму спорядженні. Всі зрозуміли, що це і є справжній космічний мандрівник. Натовп заревів від радості. Всі замахали руками. В повітря полетіли шапки. Одна жителька жбурнула в Незнайка букет квітів. Фотографи, які вертілися навкруги, заклацали затворами апаратів з подвоєною силою. До Незайка підскочив працівник телестудії, сунув йому під ніс мікрофон і сказав:

— Прошу вас сказати кілька слів нашим глядачам. Як проходив космічний переліт? Як ви себе почуваєте після польоту? Чи сподобалось вам наше місто?

Мига, що стояв поруч, відтіснив працівника телестудії вбік, узяв у нього мікрофон і мовив:

— Шановні телеглядачі! Пані й панове! Прибулий на нашу планету космічний мандрівник поділиться своїми враженнями в нашій наступній телепередачі. А зараз йому конче потрібен відпочинок, бо він дуже втомився після космічного перельоту. Першим, хто побачив, як космонавт спускався на нашу Землю, були я і пан Жуліо, власник магазину різнокаліберних томи рів, Зміїна вулиця, № 33. Ми з паном Жуліо поверталися з мого заміського маєтку на автомашині й побачили, як пан космонавт спускався згори за допомогою невеличкого парашута, розміщеного у нього, як ви бачите, за плечима, ніби крила. — По цій мові Мига показав рукою на капюшон-парашут, що був за плечима у Незайка, і вів далі: — Ми з паном Жуліо запропонували свою гостинність і допомогу шановному прибульцеві з космосу, взявши на себе всі витрати, зв'язані з його утриманням, і всі турботи про нього, включаючи харчування та медичну допомогу. З нами під час нашої поїздки був також пан Козлик. Дозвольте, панове телеглядачі, представити вам пана Козлика. Подобиці будуть повідомлені в наступній передачі. Дякую за увагу!

Помітивши, що натовп навколо збільшується з кожною хвилиною, Мига підморгнув оком Жуліо та Козликові, схопив Незайка за руку й потяг до входу в готель. Місячні коротульки, що зібралися біля входу, кричали "ура", плескали в долоні й привітно всміхалися Незайкові. Всі тяглися до нього руками. Кожному хотілося помацати його скафандр. Позаду Незайка ішов здоровий поліцейський і лупцював гумовим кийком по

руках кожного, хто намагався доторкнутися до Незнайка.

Нарешті Незнайко і його супутники продерлися крізь натовп і опинилися у вестибюлі готелю. Перше, що вони побачили, була величезна телевізійна камера на коліщатках, керована оператором. Товстий, схований у чорній гумовій трубці електричний провід тягнувся від телекамери по підлозі і зникав у глибині коридора. Назустріч нашим подорожнім уже біг товстенький, кругленький коротулька в акуратному голубому костюмі і білій краватці.

Це був хазяїн готелю пан Хапс. Низенько вклонившись прибулим і потиснувши їм руки, він повів їх по довгому коридору, щоб показати призначений для них номер. Телевізійна камера невідступно рухалась попереду, не зводячи з мандрівників свого круглого скляного ока, з чого можна було зробити висновок, що місячні телеглядачі бачили на своїх екранах не лише прибуття Незнайка до готелю, але й вселення його в номер.

Зупинившись біля широко відчинених дверей у кінці коридора, пан Хапс уклонився і сказав:

— Прошу, заходьте, це ваш номер. Прямо перед вами велика приймальня, ліворуч їдальня і маленька приймальня, праворуч вітальня і кабінет, за ним спальня, поряд з якою ванна. Сподіваюся, тут вам буде зручно.

Незнайко ввійшов у приймальню, і йому здалося, ніби він потрапив не в звичайний номер готелю, а в ательє телевізійної студії. Посеред кімнати стирчала ще одна телекамера на коліщатках, по кутках, неначе якісь головаті, тонконогі чудовиська, стояли чотири прожектори, що заливали все довкола яскравим, сліпучим світлом. По всій кімнаті тяглися товсті електричні проводи. На підлозі розмістилися трансформатори, реостати, схожі на залізні решітчасті ящики, пофарбовані чорною емалевою фарбою.

Навколо всіх цих приладів метушилися працівники телестудії і кіностудії. Один з них тримав у руках мікрофон, постукував по ньому напівзігнутих пальцем і гугняво твердив:

— Один, два, три, чотири! Один, два, три, чотири! Як чути? Як чути?

Побачивши Незнайка, який зайшов у номер, він перестав стукати по мікрофону й урочисто заговорив: — Ось він зайшов, шановні телеглядачі! Ви бачите його одягнутим у космічний скафандр, виготовлений з металу і якогось невідомого на нашій планеті пластичного матеріалу. На голові у нього металевий шолом із склом, крізь яке він чудово бачить. Як ви можете впевнитися самі, пан прибулець з космосу з'явився у супроводі кількох осіб, серед яких ви бачите власника готелю, всіма нами шанованого і дуже симпатичного пана Хапса. Готель пана Хапса — це першокласний заклад: першокласні номери з усіма вигодами, першокласний ресторан з першокласним фонтаном, першокласний майданчик для танців з плавальним басейном. Цілу ніч грає першокласний оркестр. Тут ви можете першокласно відпочити, першокласно попоїсти й першокласно провести час у першокласному товаристві. Тут є першокласні номери на різні ціни...

Поки співробітник телестудії розхвалював на всі способи готель пана Хапса, до Незнайка підійшов якийсь коротулька в білому халаті, з невеличким шкіряним саквояжем у руках.

— Мене звати лікар Шприц, — сказав він. — Гадаю, що наш дорогий прибулець з космосу потребує медичної допомоги, яку я готовий надати одразу ж, притому зовсім безплатно. Далеко не зайвим було б зараз провести хоча б поверховий медичний огляд. У першу чергу треба дослідити серцеву діяльність.

Лікар Шприц витяг з кишені чорну дерев'яну трубочку, приставив Незнайкові до грудей і припав до неї вухом.

— Удари серця прекрасно прослуховуються крізь скафандр, — сказав він. Ритм серця трохи прискорений, що пояснюється збудженням від зустрічі і тієї уваги, яку виявили космонавтові жителі нашого міста.

Кажучи це, лікар Шприц вирвав з рук працівника телестудії мікрофон і приставив його до дерев'яної трубочки, яку й далі притискав до грудей Незнайка.

— Шановні глядачі! — мовив він. — Пані й панове! З вами говорить лікар Шприц. Ви чуєте глухі удари: тук! тук! тук! Це б'ється серце космонавта, який прибув на нашу планету. Увага, увага! Говорить лікар Шприц. Моя адреса: Холерна вулиця, будинок п'ятнадцять. Прийом хворих щоденно з дев'ятої ранку до шостої вечора. Допомога вдома. Виклики по телефону. Прийом у нічні години оплачується в подвійному розмірі. Ви чуєте удари космічного серця. Є зуболікарський кабінет. Видалення, лікування і пломбування зубів. Плата помірна. Холерна, будинок п'ятнадцять. Ви чуєте удари серця...

Тим часом кімнату заповнювали нові відвідувачі: кореспонденти й кореспондентки різних газет і журналів. Вони щільним кільцем оточили Мигу, Жулію й Козлика, засипаючи з усіх боків питаннями. Жулію, в якого язик розв'язувався добре тільки тоді, коли мова заходила про різнокаліберні товари, старався відмовчуватись. Козлик теж не поспішав з відповідями. Тож на всі запитання відповідав Мига, і треба сказати, робив це дуже винахідливо, тобто, коли можна було, відповідав на запитання прямо, коли не знав, що сказати, — ухилявся від прямої відповіді, але ні разу не сказав "не знаю". Так, на запитання одного з кореспондентів, скільки часу космонавт пробуде в їхньому місті, Мига відповів:

— Скільки треба буде.

На запитання, чи відвідає він інші міста, сказав:

— Відвідає, якщо захоче.

На запитання, чи не має космонавт наміру закупити в їхньому місті якісь товари, відповів:

— Це залежатиме від того, які товари ми зможемо йому запропонувати.

Цікавих було стільки, що бідолашний Мига почав втрачати терпець і вже ледве стримувався, щоб не наговорити кому-небудь грубощів.

Зрештою запитання почала задавати кореспондентка журналу "Домашнє і декоративне собаківництво".

— Я представниця журналу "Домашнє і декоративне собаківництво", — з гідністю заговорила вона. — Прошу вас відповісти на запитання, яке, безумовно, може зацікавити наших читачок: чи є домашнє і декоративне собаківництво на тій планеті, звідки прибув наш шановний космічний мандрівник?

— Безперечно, є, — підтвердив Мига.

— Які породи декоративних собак там найбільше розповсюджені?

— Різні, мадам.

— Які породи мають перевагу?

— Перевагу мають найкращі і найменш кусючі, — відповів Мига, всіляко стараючись зберегти на обличчі приємну усмішку. У приймальні тим часом з'явилася представниця однієї з рекламних фірм. На ній була вузенька, яскраво-зелена сукня, на голові такий самий яскраво-зелений модний берет, з-під якого вибивались у всі боки косми. Видно було, що, поки вона пробиралась крізь натовп вулиці, зачіска її зазнала значних змін. Обличчя у неї було суворе і рішуче, з рівним, гострим, трохи червонястим носом і крихітними сірими очками, в яких світилась упертість. У руках вона тримала кілька фанерних плакатів, закріплених на палицях, на грудях висів невеличкий фотографічний апарат у шкіряному футлярі. Підбігши до Незнайка, вона сунула йому в руки плакат, на якому було написано:

"Коротульки не шкодуватимуть і не витратять марно гроші, якщо їстимуть пряники кондитерської фабрики "Зоря".

Відскочивши кроків на два-три назад, вона спрямувала на Незнайка фотографічний апарат і зробила знімок. Побачивши це, Мига зовсім втратив витримку. Він підскочив до Незнайка, вирвав у нього з рук плакат і люто шпурнув його на підлогу, після чого підскочив до представниці рекламної фірми і штурхнув її ногою. Представниця, однак, не захотіла лишатися в боргу і в свою чергу дала йому стусана, вдарила по голові плакатом та ще й на довершення всього плюнула йому на рукав піджака.

Діставши такого відкоша, Мига затрясся від обурення.

— Геть звідсіля! — загорлав він, шаленіючи. — Заберіть її, або я за себе не відповідаю! Геть усі звідси! Припиніть телевізійну передачу зараз же! Ви повинні підписати з нами контракт і заплатити гроші. Ми не зобов'язані показувати вам космонавта безплатно!

Але ніхто не хотів виходити, й Мига накинувся на хазяїна готелю.

— Пане Хапсе, це неподобство! Хто дозволив напустити сюди всю цю публіку? Ми зараз же виїдемо з вашого готелю!

— Панове, прошу звільнити приміщення! — закричав, злякавшись, Хапс. — Панове, прошу вас усіх геть звідси! Через вас я можу втратити постояльців. Аудієнція закінчена!

Побачивши, що ніхто його не слухає, Хапс кивнув поліцейським, що стояли біля дверей, і ті почали орудувати своїми кийками.

Телеглядачі, що стежили за цим побоїщем, бачили, як нещасні кореспонденти й кореспондентки вискакували з кімнати, старанно уникаючи ударів електричних кийків.

Працівники телестудії тим часом витягували за двері свої трансформатори, реостати, прожектори та іншу апаратуру. Останнім з кімнати виїхав телеоператор, сидячи верхи на своїй телекамері.

На цьому телевізійна передача закінчилася.

Розділ тринадцятий

ВИНИКНЕННЯ ТОВАРИСТВА ГІГАНТСЬКИХ РОСЛИН

Наступного ранку в усіх газетах з'явилося повідомлення про те, що в місячне місто Давилон прибув космічний мандрівник. Тут були знімки, на яких Незнайко був сфотографований тоді, коли він вилазив з автомашини, і тоді, коли вже виліз, і тоді, коли появився в готелі.

Найбільший інтерес викликала фотографія, де Незнайко був знятий з рекламним плакатом, що закликав місячних жителів купувати пряники кондитерської фабрики "Зоря". Того дня в кондитерських магазинах продали стільки пряників, скільки раніше не продавали за цілий місяць. Магазины збували покупцям весь залежаний товар, бо ніхто не хотів нічого їсти, крім цих пряників, а хазяїн кондитерської фабрики збільшив випуск пряників у кілька разів і заробив великі гроші.

У газетах була вміщена також фотографія лікаря Шприца, знятого якраз у той час, коли він оглядав Незнайку. Під знімком надрукували не тільки ім'я лікаря Шприца, а й його адресу. Тому всі хворі, які мали ще досить сил, аби пересуватися самим, кинулися до нього, а ті, що не могли вийти з дому, почали дзвонити йому по телефону. Кожному хотілось лікуватися тільки у лікаря Шприца. Біля його будинку вишикувалась черга завдовжки на всю Холерну вулицю. Лікар Шприц нікому не відмовляв у медичній допомозі, але одразу ж збільшив плату за лікування. Гроші рікою потекли до нього.

Такі вже звичаї у місячних жителів! Місячний коротулька нізащо не їстиме цукерок, пряників, хліба, ковбаси чи морозива тієї фабрики, яка не друкує об'яв у газетах, і не піде лікуватися до лікаря, що не придумав якоїсь карколомної реклами для залучення хворих. Звичайно місячний коротулька купує лише ті речі, про які читав у газеті, коли ж він побачить десь на стіні ловко написане рекламне оголошення, то може купити навіть ту річ, яка йому зовсім непотрібна.

У ці дні місто Давилон гуло, ніби розтривожений вулик. Кожний житель, прокидаючись ранком, зараз же хапав газету, щоб скоріше узнати якісь новини про Незнайку. Багато коротульок бігали до готелю "Ізумруд" і товпилися там цілими днями, сподіваючись хоч краєчком ока побачити коротульку, що прибув з глибин космосу. Приїжджі з інших міст не хотіли поселятися ніде, крім готелю "Ізумруд", бо там вони могли запросто зустрітися з космонавтом і подивитись на нього зблизька. Прибутки пана Хапса одразу подвоїлись, тому що він уміть підвищив плату за номери, а приїжджих було багато.

Мига і Жуліо добре скористалися з цього становища: вони настрахали пана Хапса, що переїдуть з Незнайком в інший готель, після чого пан Хапс дозволив їм жити в готелі зовсім безплатно.

Багато місячних коротульок сиділи з ранку до ночі біля своїх телевізорів і дивились

усі спектаклі та передачі, боячись пропустити передачу з Незнайком. На їхній подив, такої передачі все не було. Це пояснювалося тим, що Мига й Жуліо не погоджувались показувати Незнайка безплатно, а власник телевізійної студії хоч і не відмовлявся від оплати, але пропонував таку сміховинно малу суму, що Мига навіть розсердився. Він сказав, що власник студії, очевидно, має їх за якихось недоумків, а вони цілком при своєму розумі й за таку нікчемну суму не погодилися б показувати по телебаченню не те що прибульця з космосу, а навіть простого пуделя.

Кінчилось тим, що розгнівані телеглядачі почали дзвонити власникові телестудії по телефону, погрожували, що перестануть платити внески за користування телевізорами. Ці погрози вплинули, і власник змушений був погодитись на ті умови, які запропонував Мига.

Після успішно завершених переговорів відбулася телевізійна передача так званої космічної конференції. Учасниками цієї конференції були представники газет і журналів, а також численні вчені: математики, фізики, хіміки, астрономи, місяцезнавці. Всі вони зібрались у великому залі, що належав телевізійній студії. На підвищенні стояв стіл, за яким сиділи Незнайко, Мига, Козлик і Жуліо.

Конференція почалася з того, що Незнайко розповів присутнім усе, що знав про ракету, на якій здійснено переліт, про її будову й керування, а тоді вчені й журналісти давали йому запитання.

Журналісти цікавились головне тим, що їв Незнайко, перебуваючи в ракеті, і що пив, які бачив сні і чи сподобались йому жителі Давилона. Запитання вчених мали трохи інший характер і стосувались переважно того, що бачив Незнайко під час своєї космічної мандрівки, що спостерігав на поверхні Місяця і який вигляд має планета Велика Земля.

Відомо, що місячні астрономи називають нашу планету Великою Землею, на відміну від своєї власної планети, яка зветься у них просто Землею. Місячних астрономів дуже цікавило, чи є навколо Великої Землі тверда оболонка, і вони були вкрай здивовані, коли Незнайко сказав, що навколо нашої Землі ніякої твердої оболонки нема і що земні жителі живуть, так би мовити, під відкритим космосом.

Космічна конференція закінчилась досить пізно, а другого дня була організована передача розмови Незнайка з двома вченими, з яких один був астрономом — його звали Альфа, а другий — місяцезнавцем, його звали Мемега. Альфа й Мемега докладно розпитали Незнайка, який вигляд має нічне небо, коли на нього дивитися з Землі, які на ньому видно окремі зірки й сузір'я, а також планети, який вигляд має Сонце й самий Місяць.

Вислухавши відповіді Незнайка, Альфа й Мемега звернулися до телеглядачів і зробили офіційну заяву про те, що відомості, подані Незнайком, можуть зробити велику послугу місячній астрономії і взагалі науці.

Незнайко в свою чергу запитав Альфу й Мемегу, звідки місячні вчені знають про існування Великої Землі та інших планет, а також Сонця і зірок, якщо вони ніколи їх не бачили.

Альфа відповів, що хоча ні Сонця, ні Великої Землі їм не видно, але про них можна здогадатися, спостерігаючи різні явища. Припливи і відпливи у морях, які є на Землі, незаперечно свідчать про існування якихось масивних тіл, що перебувають на певній відстані від поверхні Місяця. Маса морської води притягає і Сонце, і Велика Земля, за ступенем притягання можна обчислити розміри цих тіл і навіть відстані до них. Крім того, є надчутливі прилади, котрі виявляють притягання таких віддалених планет, як Меркурій, Венера, Марс чи хоча б Сатурн, а це дає змогу досить точно визначити місцезнаходження їх на небосхилі. І це ще не все, звичайно. У астрономів є радіотелескопи, гравітоноскопи й нейтриновізори, для яких зовнішня місячна оболонка не може бути перешкодою. За їх допомогою дістають сигнали, що йдуть не тільки від Сонця чи планет, а навіть від далеких зірок, і це дало можливість місячним астрономам створити досить докладну карту зоряного неба.

Незнайка зацікавило також питання, чому на Місяці, або, точніше кажучи, на Землі, буває зміна дня і ночі. Адже зовнішня оболонка Місяця закриває доступ сонячному промінню, і якщо це справді так, то на Землі повинно бути завжди темно. Місяцезнавець Мемегі пояснив Незнайкові, що Сонце разом з видимим промінням випускає безліч невидимих променів, котрі мають, однак, величезну проникливу силу. Ці невидимі промені, проникаючи крізь товщу місячної оболонки, змушують внутрішню її поверхню світитися, тобто в свою чергу випромінювати світлові й теплові животворні промені. Цілком зрозуміло, що світіння це можна спостерігати лише в тій половині оболонки Місяця, яка повернута до Сонця. Тож і світло буде лише в одній півкулі Землі. У другій півкулі в той же час буде темно, або, просто кажучи, там буде ніч. Чергування ж дня і ночі відбувається тому, що планета Земля не стоїть нерухомо всередині оболонки, а безперервно обертається.

Звісно, місячним жителям дуже пощастило, що речовина місячної оболонки має властивість світитися під впливом Сонця. Не будь цього, на Землі вічно панувала б непроглядна тьма й ніяке існування коротульок на ній було б немислиме, — сказав Мемегі.

На закінчення Незнайко спитав, чому місячні астрономи або місяцезнавці досі не збудували літального апарата, здатного досягти зовнішньої оболонки Місяця. Мемегі сказав, що будівництво такого апарата обійшлося б дуже дорого, а у місячних учених нема грошей. Гроші є тільки у багатів, але жодний багач не згодиться потратити кошти на діло, від якого не можна сподіватися великих баришів.

— Місячних багатів не цікавлять зірки, — сказав Альфа. — Багаті, мов свині, не люблять задирати голову, щоб подивитися вгору. Їх цікавлять тільки гроші!

— Так, так! — підхопив Мемегі. — Багаті кажуть: "Зірки — не гроші, їх у кишеню не покладеш і каші з них не звариш". Бачите, яке невігластво! Для них має цінність тільки те, що можна з'їсти або сховати в кишеню. Та що про них говорити!

Вся ця розмова, як було сказано, передавалася по телебаченню. Телеглядачі були дуже задоволені, бо вони не тільки побачили прибульця з космосу, але й узнали багато цікавого для себе.

Окрім контракту, укладеного із студією телебачення, Мига й Жуліо уклали договір з кіностудією на зйомку фільму про прибуття космонавта. Незнайка знову одягли в скафандр, підняли на невеликому вертольоті в повітря і скинули вниз. Кінооператори зняли, як він спускався вниз з парашутом. Потім було знято, як Мига й Жуліо підбігли до Незнайка, допомогли йому встати, посадили в автомашину й повезли в готель. Як Незнайко прибув у готель, як його зустрічали жителі Давилона, як його оглядав лікар Шприц — усе це було знято раніше, тому кінооператорам лишилося зафіксувати на кіноплівці тільки те, як Незнайко скинув скафандр і постав перед місячними глядачами у своєму натуральному вигляді, тобто у звичайному одязі.

Після всіх цих кінозйомок виник цілий кінофільм, який показували в усіх кінотеатрах, а також по телебаченню.

У ті ж дні газети почали друкувати оповідання про величезні овочі, фрукти, ягоди і взагалі плоди, що ростуть на Великій Землі. Оповідання ці звичайно були з цікавими малюнками: зображали то коротульок, які витягували з землі велетенську ріпу, буряк або моркву; то грядку, де росли огірки, завбільшки з коротульку; то дивовижні дині, гарбузи або кавуни такі завбільшки, як двоповерховий будинок. На одному малюнку було показано навіть збирання фруктів, причому один абрикос, персик, одна слива або винна ягода ледве вміщувалась на вантажній автомашині. Приголомшивши уяву читачів такими оповіданнями та малюнками, Мига й Жуліо опублікували повідомлення про те, що залишений на місячній поверхні міжпланетний корабель навантажено насінням гігантських рослин, які можна було б з вигодою використати, коли б була можливість їх звідти вивезти. Тут же друкувалося повідомлення про заснування акціонерного товариства для побудови літального апарата, який міг би досягти зовнішньої оболонки Місяця й доставити насіння гігантських рослин на Землю. Наприкінці була надрукована адреса контори, де можна було придбати акції: "Вулиця Фертинга, будинок № 3, контора № 373".

Треба сказати, що тепер уже точно не відомо, чому вулиця Фертинга мала таку назву. Деякі давилонські жителі вважають, що колись на цій вулиці жив коротулька, якого звали Фертинг. Його іменем названо вулицю. Інші пояснюють виникнення назви вулиці тим, що колись на ній селилися тільки дуже багаті коротульки, у яких було багато фертингів, або, просто кажучи, грошей. Правда, в ті дні, коли на Місяць прибув Незнайко, багаті уже не селилися на вулиці Фертинга, бо на той час усі вони переїхали в найкращі райони міста, де було більше світла й свіжого повітря. На вулиці Фертинга були споруджені великі будинки, в яких наймали собі приміщення різні ділові контори. Власниками цих контор були так звані ділові коротульки, вся діяльність яких зводилась до того, щоб витягти фертинги з кишень інших коротульок. Оскільки в усіх конторах тільки й займалися витяганням фертингів, ця назва якнайкраще пасувала вулиці.

Контора, яку найняли Мига та Жуліо, містилася на третьому поверсі вісімнадцятиповерхового будинку й мала всього дві кімнати. В першій кімнаті стояв великий полірований письмовий стіл, кілька м'яких шкіряних крісел, такий же м'який диван, над яким у розкішній позолоченій рамі висіла картина. На картині були

зображені незрозумілі кольорові кривульки й закарлючки. В кутку кімнати стояла шафа з прозорими скляними дверцятами, в ній зберігався Незнайків скафандр. Кожен відвідувач контори міг вільно підійти до шафи й полюбуватися скафандром, у якому була здійснена ця надзвичайна космічна мандрівка.

Друга кімната була трохи менша від першої. У ній було п'ять великих вогнетривких скринь і велика вогнетривка шафа для грошей. У вогнетривких скринях зберігалися акції товариства — всього на суму п'ять мільйонів фертингів, тобто в кожній скрині на один мільйон.

Як тільки всі акції були привезені з друкарні й сховані в скринях, Мига й Жуліо влаштували перше засідання акціонерного товариства. На цьому засіданні Мига запропонував пустити в продаж два мільйони акцій, а решту — три мільйони — поділити між собою. Таким чином, у кожного з них буде на цілий мільйон акцій. Коли буде доставлене насіння гігантських рослин, його поділять на п'ять рівних частин. Дві частини доведеться віддати коротулькам, які купили акції, а три частини Незнайко, Мига й Жуліо поділять між собою.

— А навіщо нам насіння? — спитав Незнайко.

— Продамо, — сказав Мига. — Ми ж теж повинні дещо заробити на цьому дільці. Тобі теж не завадять грошенята.

Незнайко сказав, що буде цілком задоволений, якщо пощастить доставити насіння для місячних коротульок і визволити з біди Пончика, котрий лишився на поверхні Місяця.

— Ну, якщо тобі не будуть потрібні гроші, ми візьмемо їх собі, — сказав Жуліо.

Так вони й вирішили, а тоді перейшли до розподілу обов'язків. За спільною згодою Незнайка призначили касиром, Мигу — скарбником, а Жуліо — головою. Обов'язком касира було сидіти в конторі і продавати акції, обов'язком скарбника — зберігати виручені від продажу гроші, а обов'язком голови — призначати засідання акціонерного товариства для вирішення невідкладних питань...

Коли впоралися з усіма цими справами, Незнайко згадав про Козлика й сказав, що добре було б і для нього придумати якусь посаду. Мига відзначив, що Козлика можна призначити швейцаром, але проти цього заперечив Жуліо, мовляв, тримати при конторі швейцара не обов'язково і краще призначити Козлика розсильним. Мига не погодився з цим, кажучи, що розсильному нічого робити в конторі, бо ж його нікуди буде посилати, а швейцар потрібен для престижу, тобто для більшої солідності: одразу буде видно, що контора солідна й нікого надувати не збирається. Жуліо сказав, що розсильний теж потрібен для престижу, до того ж хтось може подзвонити в контору по телефону й попросити доставити акцію додому, а коли ніхто дзвонити не стане, то можна буде посилати Козлика по газети, по лимонад або ще якісь покупки.

Суперечка розгорялася дужче й дужче. Жуліо грюкав по столу кулаком, кричав, що він голова і з його думкою повинні рахуватися, а Мига кричав, що він скарбник і не збирається викидати гроші на оплату непотрібної посади, а якщо з ним незгодні, то він вийде з акціонерного товариства й забере свої акції. Незнайко намагався їх заспокоїти,

але в нього нічого не виходило. Акціонерному товариству загрожував розвал. Невідомо, чим би все скінчилося, якби не втрутився сам Козлик.

— Друзі, — сказав він, не треба через мене сваритися! Зробимо так: я обійму обидві посади — і розсильного, й швейцара.

І суперечка вщухла. Всі швидко дійшли згоди, й на цьому перше засідання акціонерного товариства закінчилося.

Розділ чотирнадцятий

ПЕРШІ ТРУДНОЩІ

Того ж дня, коли в газетах з'явилося повідомлення про заснування Акціонерного товариства гігантських рослин, у місті Давилоні сталася дуже важлива подія: пограбували банк, що належав одній з найбільших корпорацій давилонських промисловців. Пограбували його вранці, через кілька хвилин після відкриття банку, а через півгодини все місто вже трубило про це. Розповідали, що в нападі на банк брало участь до сорока грабіжників, які приїхали на броньованих автомобілях і були озброєні не тільки пістолетами й гвинтівками, а навіть кулеметами й ручними гранатами. Казали, що при пограбуванні вбили всіх службовців банку, крім касира, який сховався у вогнетривкій скрині. Під час перестрілки, яка виникла між бандитами й поліцейськими, кількох поліцейських було уколошкано, а з бандитів не постраждав ніхто, якщо не брати до уваги ватажка зграї, якому один із грабіжників відстрелив помилково вухо.

В усьому місті тільки троє коротульок нічого не знали про цю подію. То були Незнайко, Мига й Козлик. З самісінького ранку вони засіли в своїй конторі, чекаючи покупців акцій, але покупці чомусь не з'являлися і тому їм ні від кого було дізнатися, що трапилось. Скоро, однак, у контору прибіг Жуліо й розповів про цю надзвичайну історію.

Від грабіжників тепер нема ніякого порятунку, — сказав він. — От-от пограбують нашу контору.

— А я боюся не того, — сказав Мига. — Я боюся, що тепер усі говоритимуть про це пограбування, а про наше акціонерне товариство зовсім забудуть. Ніхто й не подумає купувати акції.

Побоювання Миги, виявилось, були небезпідставні. За день жодна жива душа не заглянула в контору. На другий день усі газети рябіли повідомленнями про пограбування банку. Газети спростовували чутку, ніби в пограбуванні брали участь сорок чи п'ятдесят бандитів. Повідомлялося, що бандитів було тільки двоє. Вони ввійшли в приміщення банку як звичайнісінькі відвідувачі, зачинили вхідні двері і, погрожуючи пістолетами працівникам, веліли всім їм лягти на підлогу, долілиць, після чого наказали касирові відчинити вогнетривку касу. Як тільки переляканий на смерть касир виконав наказ, вони вигребли з каси всі гроші й сховали їх у валізу, яку принесли з собою. Посадивши касира у вогнетривку скриню і пригрозивши пристрілити його, мов собаку, якщо тільки він спробує зчинити тривогу, обидва бандити взяли свою валізу і вийшли на вулицю.

Це помітила одна працівниця банку, котра, як і всі інші, лежала в той час на підлозі. Упевнившись, що небезпека їй більше не загрожує, вона дотяглася рукою до стола, за яким працювала, і натиснула кнопку електричного сигналу.

Сигнал почули поліцейські, які за своєю звичкою сиділи в караульному приміщенні й грали в "козла". Миттю припинивши гру, вони вискочили на вулицю і побачили, як двоє грабіжників сіли в автомашину й поїхали. Поліцейські негайно сіли в поліцейський автомобіль і кинулися переслідувати грабіжників. Побачивши, що поліцейські доганяють їх, один з грабіжників вихопив пістолет і почав палити з нього, намагаючись прострілити шини поліцейського автомобіля. Це йому вдалося. Шина на одному з передніх коліс лопнула. Автомобіль втратив керування і на всьому ходу врізався у ліхтарний стовп. Четверо поліцейських роз'юшили носи, а п'ятий випав з машини і, стукнувшись об бруківку, скрутив собі в'язи.

Це, правда, не допомогло бандитам утекти від розплати, бо ще дві автомашини з поліцейськими включилися в погоню. Почалася перестрілка. Бандитові, який стріляв дуже влучно, вдалося вивести з ладу й ці обидві машини, але поліція пустила в хід броньовані автомобілі, озброєні кулеметами. Зрештою бандитів затримали, але, на загальний подив, у них зовсім не було награбованих грошей. Машину ретельно обшукали, проте валіза з грішми зникла, ніби розтанула в повітрі.

Доправлені в поліцейське управління грабіжники заперечували свою провину, твердячи, що ніякої валізи вони не бачили, ніякого банку не грабували й не думали навіть грабувати. На запитання поліцейського комісара Пшигля, навіщо в такому разі вони стріляли в поліцейські машини, вони відповіли, нібито не знали, що переслідують поліцейські, а, навпаки, думали, що за ними женуться бандити.

Поліцейський комісар сказав, що все це виверти, бо відрізнити поліцейського від бандита не так уже й важко. У відповідь на це грабіжник, який стріляв із пістолета, сказав, що теперішнього поліцейського не відрізниш від бандита, бо поліцейські часто діють спільно з бандитами, бандити ж переодягаються в поліцейську форму, щоб зручніше було грабувати. І тому чесному коротульці вже зовсім байдуже, хто перед ним: бандит чи поліцейський.

Про що іще говорив поліцейський комісар Пшигль із затриманими, газети замовчували. Писалося тільки, що викрадена з банку сума дуже велика і сягає трьох з половиною мільйонів фертингів. Повідомлялося також, що внаслідок зіткнення з бандитами семеро поліцейських дістали різні ушкодження, один же з поліцейських, на ім'я Шмигль, порвав штани й загубив у метушні каску.

На закінчення майже всі газети просили читачів поділитися своїми думками про те, що сталося. Кожному ж, хто дасть свідчення, які допоможуть поліції знайти викрадені гроші, обіцяли добру винагороду.

Нічого, звісно, й говорити, що читачі негайно ж поділилися своїми думками. Другого дня в газетах було надруковано багато читацьких листів. Ось один із них:

Вважаю, що валізу з грішми грабіжники викинули з автомашини в ту мить, коли побачили, що від переслідування їм не втекти. Рекомендую поліції обшукати всі

палісадники й двори, повз які проїжджали бандити. Валізу, безперечно, знайдуть в одному з названих мною місць. Якщо валізи там нема, то її, значить, уже хтось знайшов, про що тупоголові поліцейські могли б догадатися і самі.

З пошаною читач Гопс.

А ось другий лист:

Прошу взяти до уваги, що у бандитів могли бути спільники. Поки пришелепкуваті поліцейські, висолопивши язика, ганялись на своїх автомобілях по всьому місту, спільники заховали грошенята в надійному лисці. Там і шукайте їх.

З палким читацьким привітом Персик.

А ось лист, в якому читачі запідозрюють у крадіжці касира:

На нашу думку, гроші вкрав касир і влаштував увесь цей спектакль, щоб одвести від себе підозру. "Грабіжники" з'явилися в банк, коли грошей у касі не було. Само собою зрозуміло, що пішли вони з банку з порожньою валізою, ввівши в оману поліцейських роззяв, з чим їх і поздоровляємо!

Читачі Трухт і Лопушок.

Листи надходили і від читачок:

Поспішаю сповістити, що вкрадені гроші закопано у дворі будинку № 47 по Кривій вулиці. Бажаю успіху в розшуках і щастя в особистому житті. Ваша щира читачка й шанувальниця пані Кактус. При цьому повідомляю, що прекрасно пишу на друкарській машинці, знаю кулінарію і вмію грати на трубі.

Ось лист, у якому читач Бузоні подає важливі відомості:

Гадаю, що тупоголові поліцейські погналися не за тими, хто справді вчинив крадіжку. Наша доблесна поліція знову схопила облизня. Так їй і треба! Винагороду за подані мною відомості прошу вислати на адресу: Пацюкова гірка, будинок № 16, кв. 6.

Бузоні.

Ще одне цінне свідчення.

Гроші заховано в автомобільних шинах. Перевірте негайно. Це звичайні штучки бандитів.

Ваш щирий доброзичливець Брехсон.

Був ще й такий лист:

Гроші поцупили самі поліцейські. Це кажу вам точно.

Читач Сарданапал.

Подані читачами відомості були дуже цінні для поліції, яка одразу вжила ряд необхідних заходів. По-перше, арештували банківського касира, і хоча той клявся, що грошей не крав, поліцейський комісар Пшигль сказав, що триматиме його під арештом, поки знайдуться гроші. По-друге, обнишпорили всі палісадники й двори по дорозі, де їхали грабіжники, але валізи, як і слід було чекати, ніде не знайшли. По-третє, двір будинку № 47 по Кривій вулиці поліцейські геть розрили. Наслідок: 1) валізу не знайшли; 2) знайшли одного дохлого кота; 3) від зміщення ґрунту завалилася стіна будинку.

Нічого й казати, що поліцейські насамперед захотіли перевірити, чи справді не

заховано вкрадені гроші в шинах автомобіля. Намір цей, однак, здійснити не вдалося, бо автомобіль, на якому тікали бандити, безслідно зник. Почалися гарячкові пошуки зниклого автомобіля, в яких брало участь мало не все населення Давилона.

Як тільки на вулиці зупинявся чийсь автомобіль, до нього одразу ж кидався який-небудь коротулька й розпорював шини ножом. Такі дії пояснювалися тим, що ніхто не знав точно, якої марки була розшукувана машина. Зрештою всі шини були порізані, й автомобільний рух у місті припинився. Фірма, що торгувала автомобільним бензином, зазнала величезних збитків.

Проте найбільшу увагу поліції привернув лист, де якийсь Сарданапал доводив до загального відома, ніби гроші викрали самі поліцейські. Ця заява здалася поліцейському комісарові Пшиглю вкрай образливою, і він сказав, що не заспокоїться доти, поки не засадить цього Сарданапала в холодну.

Наказавши дати йому адресну книгу, Пшигль заходився її перегортати й був украй здивований, що не знайшов там жодного коротульки на прізвище Сарданапал.

— Прізвище явно вигадане, — мовив Пшигль, — але для поліції це не може бути перешкодою.

Прибувши до редактора газети, в якій було опубліковане це образливе послання, Пшигль наказав пред'явити йому оригінал листа, сподіваючись, що за штемпелем на конверті йому вдасться встановити, звідки листа послано. Листа негайно знайшли, але на його конверті не було ніякого штемпеля. Працівник відділу листів згадав, що лист надійшов не поштою: його приніс якийсь незнайомий суб'єкт. На запитання Пшигля, який був на вигляд цей суб'єкт, працівник пригадав тільки, що він був лисий.

— Ах, он що! — вигукнув Пшигль. — То він, значить, був лисий? Для поліції цих відомостей цілком достатньо. Не мине й трьох днів, як цей лисий буде в наших руках!

Почалися поголовні арешти всіх лисих. На вулиці дуже часто можна було бачити, як поліцейські підходили до ні в чому не винуватого коротульки і, наказавши зняти капелюх, з усієї сили смикали за волосся. Якщо коротулька верещав від болю, поліцейський відпускав його; якщо ж коротулька терпів біль мовчки, поліцейський запідозрював, що перед ним лисий, котрий заховав свою лисину під майстерно зробленою перукою, і посилав його на допит у поліцію.

В ті дні поліцейське управління працювало з ранку до ночі. Поліцейський комісар Пшигль з чотирма своїми помічниками — Диглем, Гиглем, Спиглем і Псиглем — безперервно допитували лисих, прибулих з усіх кінців міста. Якщо нещасний лисенький коротулька не міг довести, де він був під час пограбування банку, його негайно саджали в холодну. Все це було страшенно безглуздо, бо лисих запідозрювали зовсім не в пограбуванні банку, а лише в тому, що один з них написав цього дурного образливого листа.

В ці ж дні почалося кілька великих судових процесів.

Перший судовий процес був затіяний власником будинку № 47 по Кривій вулиці паном Куксом. Пан Кукс звинуватив свою квартирантку пані Кактус у тому, що вона навмисне вигадала, нібито валіза з грішми закопана у дворі його власного будинку,

через що проводилися розкопки, які привели до обвалу стіни, і що зробила це пані Кактус нібито для того, щоб помститися йому за надто високу квартирну плату.

Пані Кактус намагалась довести, що ніякого листа вона не писала і, в свою чергу, подала в суд на редактора, що надрукував у своїй газеті листа, до якого вона не мала ніякого відношення.

Третій судовий процес затіяли торговці бензином, звинувативши фабриканта автомобільних шин Пудла в тому, що він надрукував від імені коротульки Брехсона листа, який спонукав давилонців (та й не тільки давилонців) псувати один одному автопокришки. Цим фабрикант Пудл начебто домігся збільшення збуту своєї продукції, оскільки всім потрібні були нові шини, й завдав непоправної шкоди торговцям бензином.

Щоправда, бензинникам не вдалося примусити пана Пудла відшкодувати завдані їм збитки, тому що Брехсон, виступивши на суді, засвідчив, що ніхто не примушував його посилати в газету листа. А припущення, що вкрадені в банку коштовності сховано в шинах, він висловив тільки тому, що саме перед цим дивився по телебаченню кінофільм про пригоди однієї знаменитої злодійської зграї, яка ховала крадені діаманти в автомобільних покришках.

Знайшлися, проте, свідки, які заявили, що Пудл і Брехсон були знайомі і їх навіть бачили разом у той день, коли пограбовано банк. Справа, таким чином, на цьому не закінчилась, і було призначено новий судовий розгляд.

Про все це писали в газетах, повідомляли по радіо й телебаченню. Публіка ні про що інше не могла ні думати, ні говорити, ні слухати. Всі тільки й говорили, що про ці судові процеси, про вкрадені гроші, про зниклі валізи, про дохлих котів, про переслідування, якого зазнали в місті лисі, і всяке таке інше. Про Незнайка, про космічний корабель, про гігантські рослини тепер ніхто навіть не згадував. Все це витіснилося з пам'яті коротульок новими, свіжими, животрепетними подіями.

Побачивши, що ніхто не з'являється в їхню контору купувати акції, Мига страшенно засмутився, він казав, що коли так піде далі, то їхнє акціонерне товариство лопне, й усі вони зостануться злиднями.

— Що ж, це цілком може бути, — підтвердив Жуліо. — Недавно в газеті писали, що в нас майже щодня лопається якесь акціонерне товариство.

— А як вони лопаються? — зацікавився Незнайко.

— Ну, буває, задумують якісь ділові коротульки організувати прибуткове товариство, випустять акції, щоб зібрати капітал, витратять грошенята, а акції у них ніхто не купує. В таких випадках кажуть, що їхнє товариство лопнуло або вилетіло в трубу. Насправді ж ніхто, звісно, не лопається. Це просто фігуральний вислів, який означає, що товариство загинуло, припинило існування — лопнуло, як мильна булька, — пояснив Жуліо.

— А то, буває, збереться яка-небудь згряя шахраїв, — сказав Козлик. — Випустять акції, продадуть їх, а самі втечуть з грішми. Тоді теж кажуть, що товариство лопнуло.

— Ось через таких пройдисвітів тепер у нас вже й чесним коротулькам не вірять, —

сказав Мига. — От ми, наприклад: ми організували своє акціонерне товариство, щоб облагодіяти бідняків. Чого ми хочемо? Ми хочемо дістати для бідняків насіння з Місяця, а бідняки самі ж не хочуть давати нам для цього гроші. Де ж справедливість, я вас питаю?

— А може, у бідняків нема грошей? — висловив припущення Незнайко.

— Нема грошей, то хай знайдуть! — презирливо пирснув Мига. — Звичайно, у бідняків нема грошей, тобто у них нема великих грошей, хочу я сказати. Коли і є, то якісь жалюгідні копійки. Але ж бідняків багато! Якщо кожен бідняк наскребе хоча б невеличку суму та принесе нам, то у нас набереться чималий капіталець і ми зможемо добряче нажитися... тобто... Тьху! Ми зможемо не нажитися, а дістати насіння гігантських рослин. Для такого діла не можна скупитися. Кому ж це вигідно? Це вигідно самим біднякам. Якщо кожен бідняк виростить у себе на городі огірка хоча б такого завбільшки як Козлик або кавуна завбільшки з двоповерховий будинок, кому від цього вигода? Мені? Тобі? Козлику? Це вигідно передусім самому біднякові. З одного такого кавуна він зможе видобути стільки солодкої цукрової юшки, що на цілий цукровий завод вистачить. Це ж багатство! У нас кожен бідняк багатцем стане! І почнеться тоді благодать!

— Ось ти й скажи про це самим біднякам, — пробурчав Жулію. — А ми й без тебе розуміємо.

— Це зауваження правильне. Ми мало приділяємо уваги рекламі, — погодився Мига. — Якщо ми хочемо, щоб у нас купували акції, то повинні рекламувати їх.

Після цієї розмови Мига почав бігати по місту і здавати в газети рекламні оголошення. В цих оголошеннях кожному коротульці, який придбає хоч би одну акцію, обіцяно величезні бариші. Крім того, Мига домовився з рекламною майстернею, і художники цієї майстерні намалювали величезний плакат, який встановили на одній з найбільших площ Давилона. На цьому плакаті намалювали Незайка в скафандрі й написали величезними літерами:

Коротульки не шкодуватимуть і не витратять марно гроші, якщо купуватимуть акції Товариства гігантських рослин по одному фертингу за штуку!

Розділ п'ятнадцятий

ДІЛО ЙДЕ НА ЛАД

Поки Мига гасав по місту, влаштовуючи рекламні справи товариства, Жулію пропадав у себе в магазині, торгуючи різнокаліберними товарами, і в контору навідувався рідко. Поступово він зневірився в успіхові початого діла й не хотів втрачати прибутків, що їх давала йому торгівля. У конторі повсякчас сиділи тільки Незайко та Козлик. У перші дні Незайко поважно сидів за столом, очікуючи покупців акцій. Перед ним лежав грубий зошит у твердій картонній обкладинці й автоматична ручка. На зошиті було написано гарними літерами: "Прибутково-видаткова книга". Одна шухляда столу була вщерть напхана приготовленими на продаж акціями. Друга шухляда призначалася для грошей, виручених від продажу. Поки що ця шухляда була порожня, і чим далі йшли дні, тим менше лишалося надії, що колись у ній з'являться

гроші.

Козлик теж спершу справно чергував у коридорі біля дверей, але, побачивши, що покупці не приходять, перебрався в контору, і вони з Незнайком цілими днями грали в "плюсики-нулики", сидячи на м'якому дивані, і вели всякі розмови. Від знічев'я Незнайко часто дивився на картину з незрозумілими кривульками та закарлючками, яка висіла на стіні, і все намагався зрозуміти, що на ній зображено.

— Ти, братику, краще на цю картину не дивися, — казав йому Козлик. — Не суши собі голову даремно. Тут усе одно нічого второпати не можна. У нас усі художники так малюють, тому що такі картини купують тільки багаті. Один намалює ось такі кривулячки, другий зобразить якісь незрозумілі лінії, третій взагалі наллє відро рідкої фарби й ляпне нею посеред полотна, так що вийде якась незграбна, безглузда пляма. Ти на цю пляму дивишся і нічого не можеш зрозуміти — просто гидота якась! А багаті дивляться та ще й хвалять. "Нам, — кажуть, — і не треба, щоб картина була зрозумілою. Ми зовсім не хочемо, щоб якийсь там художник чомусь там нас учив. Багатий і без художника все розуміє, а біднякові й не треба нічого розуміти. На те він і бідняк, щоб нічого не розуміти і в темноті жити". Бачиш, як міркують. Я таких міркувань доволі наслухався, коли працював у мильного фабриканта. Є такий мильний фабрикант Грязинг. Тільки я у нього працював не на фабриці, а вдома. Груби топив. Ну, братику, надивився ж я, як багаті живуть. Будинок у нього величезний! Кімнат видимо-невидимо! Тільки груб доводилось двадцять п'ять штук топити, не рахуючи камінів. А парового опалення пан Грязинг не хотів у себе заводити. З камінами, каже, вигляд розкішніший. Автомобілів у нього десять штук було. А костюмів — хоч греблю гати! Як збереться в гості їхати, то години дві думає, який костюм надівати. Чесне слово, не брешу! Слуг у нього — не перелічити. Один слуга обід варить, другий на стіл подає, третій посуд миє, четвертий килими пилюсочить. Шоферів — п'ять штук. Поки один пана Грязинга на автомобілі катає, четверо в передпокої у шахи ріжуться. Вранці, як тільки Грязинг прокинеться, зараз же в електричний дзвоник дзвонить, щоб несли йому одягатися. Принесуть йому, значить, одяг, почнуть одягати, а він тільки руки підставляє та ноги простягає. Потім посадять його перед дзеркалом, почнуть причісувати, намажуть носа вазеліном, щоб гарний колір був, а він сидить та очима лупає — ото тільки й діла! Захоче їсти він, так ось перед дзеркалом сидячи, — і снідати. Години дві за столом сидить — от щоб я з цього місця не зійшов! Потім поваляється на дивані і їде в гості або на автомобілі кататись. Увечері наїдуть до нього приятелі, приятельки. Заведуть музику, танці. Розгуляються так, що потрощать усі меблі, розіб'ють рояль і пороз'їжджаються додому. Потім згадують: от, кажуть, добре повеселилися!

— А навіщо ж меблі трошити? — здивувався Незнайко.

— Ну, так у них заведено. Не знають, що робити знічев'я, ну, давай, значить, меблі трошити. Так і в запрошеннях пишуть: "Просимо завітати до нас на журфікс. Буде поламано дванадцять крісел, чотири плюшевих дивани, два роялі, розсувний стіл і розбито всі вікна. Збір гостей о шостій годині вечора. Прохання прибути без

запізнення".

— Ну, а потім, що ж вони, без меблів сидять?

— От чудило! Меблі вони нові куплять.

— Даремно тільки гроші марнують! — пробурмотів Незнайко. — Краще бідним віддали б.

— Жди! Бідним віддавати вони не люблять. Це нецікаво.

— Що ж, цей Грязинг тільки те й робив, що на дивані валявся та меблі трошив? — спитав Незнайко. — А коли ж він своєю фабрикою управляв?

— Навіщо йому фабрикою управляти? Для цього він має управителя. Раз на тиждень управитель приходить до нього звітувати. А він як побачить, що прибутки від фабрики зменшились, одразу ж управителя геть і призначає нового. От новий і почне старатися, щоб прибутки були більші: зменшить оплату робітникам, підвищить ціни на мило. Отож сам Грязинг нічого не робить, а гроші наживає. Уже кілька мільйонів нажив.

— Нащо ж багачам стільки грошей? — здивувався Незнайко. — Хіба багач може кілька мільйонів проїсти?

— Проїсти! — пирхнув Козлик. — Якби вони тільки їли! Багач же наситить череву, а потім починає насищати свою пиху.

— Яку це пиху? — не зрозумів Незнайко.

— Ну, це коли хочеться туману напустити. Наприклад, один багач побудує собі великий палац, а другий подивиться і каже: "Ага, ти такий палац збудував, а я звезду вдвічі більший!" Один візьме собі кухаря та лакея, а другий каже: "Ну то я собі візьму не тільки кухаря й лакея, а ще й швейцара". Один найме цілий десяток слуг, а другий каже: "Ну то я найму два десятки, та ще й пожежника в касці у себе на подвір'ї під навісом поставлю". Один заведе три автомобілі, другий одразу ж заведе п'ять. Та ще й хвастає: "Я, — каже, — кращий за нього. У нього тільки три автомобілі, а в мене цілих п'ять". Кожному, розумієш, хочеться показати, що він кращий за інших, а оскільки розум, доброта, чесність у нас нічого не варті, то вихваляються один перед одним тільки багатством. І тут уже ніяких меж нема. Пиха — це така річ: її нічим не наситиш. Я сам, братику, спробував, яка це погана штука. Адже я не завжди бідняком був. Правда, я й багачем не був. Просто у мене постійна робота була. Я тоді на завод прийшов і заробляти почав пристойно. Навіть про чорний день почав гроші складати, на той випадок, якщо раптом знову безробітним стану. Тільки важко, звичайно, було втриматись, щоб не витратити гроші. А тут усі ще почали казати, що мені треба купити автомобіль. Я й кажу: нащо мені автомобіль? Я можу й пішки ходити. А мені кажуть: пішки соромно ходити. Пішки тільки бідняки ходять. До того ж автомобіль можна купити на виплат. Зробиш невеличкий грошовий внесок, одержиш автомобіль, а потім будеш щомісяця потроху платити, поки всі гроші виплатиш. Ну, я так і зробив. Нехай, думаю, всі вважають, що я теж багач. Заплатив перший внесок, узяв автомобіль. Сів, поїхав та й звалився в ка-а-ах-ха-наву (від хвилювання Козлик навіть заїкатись почав). Авто-аха-мобіль поламав, розумієш, ногу зламав і ще четверо ребер. Цілих три місяці

лікувався потім. Усі свої заощадження на лікарів витратив. Усе-таки вилікувався, тільки відтоді, як почну хвилюватися, ніяк не можу слово "ав-то-аха-мобіль" ска-аха-сказати, кожного разу кажу "авто-аха-мобіль", от.

— Ну, автомобіль ти відремонтував потім? — спитав Незнайко.

— Що ти! Поки я хворів, мене з роботи прогнали. А невдовзі прийшов час і за автомобіль внесок платити. А грошей у мене нема! Ну мені кажуть: віддавай тоді авто-аха-ха-мобіль назад. Я кажу: ідіть, беріть у ка-а-ха-ханаві. Хотіли мене судити за те, що автомобіль розбив, та побачили, що з мене все одно нічого взяти, й відчепилися. Так ні автомобіля у мене не стало, ні грошей.

Таких історій Козлик розповідав безліч. Життя його було багате на різні пригоди. Незнайко з цікавістю слухав його, і йому не доводилося скучати.

Одного разу Незнайко та Козлик сиділи й розмовляли, як звичайно. Несподівано двері відчинилися. Вони думали, що прийшов Мига, але в контору увійшов незнайомий коротулька. На ньому була старезна блуза з витертими на ліктях рукавами. Колись вона була синя, але від довгого вжитку вицвіла й побіліла, особливо на плечах. Штани на ньому були якогось незрозумілого бруднувато-сірого кольору, з торочками внизу, а на колінах красувались дві великі, старанно пришиті чотирикутні латки з чорної матерії. Голову його прикрашав старий солом'яний бриль з діркою на самому видному місці і обірваними, ніби обгризеними по краях крисами, з-під яких вибивалося сиве волосся.

Незнайко мимоволі всміхнувся, побачивши цей маскарадний костюм, але його усмішка миттю зникла, як тільки він глянув на обличчя відвідувача. Воно було худе, наче висушене, і смугляве, як буває у коротульок, які цілими днями працюють просто неба. Вираз обличчя був суворий. А особливо вражали очі. Вони дивилися з-під сивих брів насторожено, з тривогою, але водночас з гідністю і чи то з потаємним болем, чи то з докором. Ні, Незнайко не міг сміятися, зустрівшись з поглядом цих сумних очей, та й ніхто не зміг би сміятись.

Привітавшись з Незнайком і Козликом, сивий коротулька поставив у куток сучкувату палицю, яку тримав у руках, дістав з кишені акуратно складений шматок газети, розгорнув його і, показавши Незнайкові, запитав:

— Це у вас?

Незнайко побачив надруковане в газеті оголошення про створення Акціонерного товариства гігантських рослин і кивнув головою:

— У нас.

Козлик підсунув гостеві м'яке крісло й дуже чемно сказав:

— Сідайте в крісельце, дідусю.

Відвідувач подякував Козликові, сів на краєчок крісла й сказав:

— Виходить, усе це правда?

— Що — правда? — не зрозумів Незнайко.

— Ну, правда, що є це казкове пасіння?

— Авжеж, правда, — відповів Незнайко. — Але насіння це зовсім не казкове, а

найсправжнісіньке. Нічого казкового чи фантастичного в цьому нема.

— Ви б не казали так, якби знали, що це значить дня нас, бідняків! — мовив коротулька. — Я ось... ми ось... — заговорив він хвилюючись. — Ми ось усім селом склалися: хочемо сприяти цьому великому ділу, тобто теж, значить, хочемо бути акціонерами. Ми всією громадою зібрали ось гроші... Кожний дав скільки міг...

Він всунув за пазуху руку й дістав носовичок, у якому були зав'язані вузликом гроші.

— Скільки ж ви хочете придбати акцій? — спитав Незнайко.

— Одну, голубчику! Тільки одну. Нам вдалося зібрати всього один фертинг, та й то по наших прибутках це велика сума.

— Але на одну акцію припадає дуже мало насіння. Його ж не вистачить на все ваше село, — сказав Козлик.

— Голубчику, та ви дайте нам хоч одне зернятко! Хай у нас виросте хоч один гігантський огірок. Хіба ми будемо їсти його? Ми його залишимо на насіння. І другий урожай, якщо треба буде, залишимо, і третій... Ми згодні чекати й рік, і два, й три, й чотири. Хай тільки буде у нас надія, що колись ми виб'ємося із злиднів. З надією, голубчику, жити легше.

В цей час у контору вернулися Мига й Жуліо. Козлик тихенько смикнув Мигу за рукав і шепнув на вухо:

— Покупець прийшов! Акцію хоче купити.

Мига одразу підійшов до покупця, потиснув йому руку й спитав, як його звать.

— Мене звать Сивеньким, — сказав відвідувач. — У селі в нас мене всі звать Сивеньким.

— Дозвольте поздоровити вас, пане Сивенький, — сказав велично Мига. — Кращого застосування для своїх капіталів ви не могли й придумати. Це найпевніше і найприбутковіше діло, яке будь-коли існувало на світі. Би перший, хто побажав придбати наші акції, а тому дозвольте сфотографувати вас. Завтра ж ваш портрет буде вміщений у газеті.

Мига одразу підійшов до телефону й викликав фотографа. Відвідувач тим часом розв'язав вузлик і виклав на стіл цілу купу мідяків. Жуліо звелів Незнайкові й Козлику перелічити гроші. Незнайко й Козлик заходилися рахувати, але ніяк не могли впоратися з цим ділом. Всі мідяки були дрібні: по сантику, та по два, та півсантика, тільки одна крупна монетка була трисантикова.

Нарешті гроші порахували, й Жуліо звелів Незнайкові видати покупцеві акцію. Обережно взявши акцію в руки, Сивенький з цікавістю почав розглядати її. З одного боку акції зображено величезного кавуна і крихітних коротульок. Деякі коротульки, приставивши до кавуна дерев'яну драбину, намагалися видертися на нього. П'ятеро — вже залізли на верхівку кавуна й танцювали там, узявшись за руки. Поряд на грядці дозрівали гігантські огірки. Кожен огірок завбільшки з коротульку. Позаду виднілися крихітні сільські будиночки, над якими, ніби будівельний ліс, височіло колосся гігантської земної пшениці. На зворотному боці акції були зображені космічна ракета і

Незнайко в скафандрі. Тут же надруковано повідомлення про те, задля чого створено акціонерне товариство. Вгорі написано красивими різноколірними літерами: "Акціонерне товариство гігантських рослин — шлях до багатства і розквіту. Ціна 1 фертинг". Поки Сивенький розглядав акцію і, здавалося, забув про все на світі, Мига пошептався про щось із Жуліо, а потім відрахував десять акцій і, подаючи їх Сивенькому, сказав:

— Ми вирішили видати першому нашому покупцеві премію в розмірі десяти акцій. Просимо прийняти від нас цей подарунок. Тепер ви наш акціонер і теж повинні сприяти якнайшвидшому поширенню акцій. Умовляйте всіх своїх знайомих і незнайомих купувати наші акції, кажіть, що кожен, хто придбає нашу акцію, у найкоротший строк стане багатцем.

Сивенький з вдячністю прийняв акції, акуратно загорнув їх у хустинку і сховав за пазуху. В цей час з'явився фотограф із своїм апаратом. Він звелів Сивенькому сісти в крісло, закинувши ногу за ногу.

— Таким чином латочка на одному коліні у вас буде закрита, — пояснив фотограф, а на другу латочку я попрошу вас покласти вашого бриля... Тільки не так, а ось так, щоб дірочку на брилі не було видно...

— А ось цього якраз і не треба, — втрутився в розмову Мига. — Сфотографувати треба так, щоб усі латки й дірки добре вийшли на знімку. Хай усі бачать, до чого у нас доводять злидні коротульок. Як тільки всі побачать, що навіть ось такі бідняки купують наші акції, то одразу кинуться в нашу контору, наче голодні вовки... А вам, голубе, нічого соромитись своїх латок, — сказав Мига Сивенькому. — Хай соромляться ті, хто вас зробив злидарем. Багаті хай соромляться! Це вони обідрали вас, як козел липку. Все своє життя ви працювали на них і не змогли навіть заробити на пристойний одяг.

Поки Мига виголошував промову, фотограф зробив знімок, і Сивенький зібрався йти.

— Скажіть, — спитав його на прощання Мига, — як ви дізналися про наше товариство? Що наштовхнуло вас на думку купити акцію?

— А що наштовхнуло? — відповів, подумавши, Сивенький. — Наштовхнув, можна сказати, випадок. Цей клопоть газети, який ви бачите в моїх руках, попав до мене зовсім випадково. У нашому ж селі самі бідняки живуть. Газет ніхто не передплатує, книжок ніхто не купує. На це ні в кого грошей нема. Але почитати газетку нам іноді вдається. Це трапляється, коли кому-небудь у магазині загорнуть у клопоть старої газети покупку. Кожний з нас такі клапті газет збирає; сам читає й іншим дає почитати. Саме так і цього разу вийшло. Один наш односелець купив у магазині сиру, а сир йому загорнули в цей клопоть газети. От і стали ми всім селом про це казкове насіння читати, а потім вирішили скластися разом і купити хоч одну акцію. Надто вже привабливе діло! Земельки у кожного з нас мало. Свого врожаю не вистачає, щоб прогодуватися. А в багатів землі багато. От і йдеш, значить, до багача працювати. Він виділить тобі ділянку землі. Ти на цій ділянці виростиш пшеничку, ріпку, скажімо, чи картоплю. Половину врожаю собі візьмеш, а другу половину мусиш віддати багачеві,

тому що дозволив на своїй землі попрацювати. Багачеві це вигідно. Він поділить свою землю на ділянки: одну ділянку мені віддасть, другу тобі, третю йому... Ми всі, значить, працюємо, і кожний половину свого врожаю багачеві несе. А багач же, виходить, і не працює, а врожаю у нього найбільше збирається. От і виходить: у одних грошей хоч греблю гати, а другі з голоду пухнуть...

— Так, так, — перебив його Мига. — Це правда! Одні з голоду пухнуть, а другі — хоч греблю гати! Все це дуже цікаво, що ви розповідаєте, але тепер скоро всьому лиху настане кінець. До побачення. Бажаємо вам усього доброго!

По цих словах Мига поплескав Сивенького по спині, випровадив за двері й крикнув навздогінці:

— Тож не забудьте: якщо комусь із ваших друзів удасться роздобути грошей, нехай і вони приходять до нас по акції!

Розділ шістнадцятий

НА СЦЕНІ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ ПАН СПРУТС

Як тільки Сивенький зник за дверима, Мига ляснув себе по лобі й сказав:

— Ми тут жбурляємо на вітер гроші, вміщуємо оголошення у газетах, а сільські жителі, виявляється, і газет не читають!

— По-моєму, треба встановити кілька рекламних плакатів на дорогах, далеко від міста, щоб їх бачили сільські коротульки, — придумав Жулію.

Мига й Жулію мерщій сіли в машину й поїхали в рекламну майстерню. Там вони заходилися пояснювати художникам, де і які плакати треба встановити, а коли повернулись у контору, застали в ній ще трьох покупців. По обвітраних, засмаглих обличчях можна було догадатися, що всі троє були сільські жителі, та ще й бідняки. Одежина на них була блаженська, латана, взуття — стоптане. У одного майже зовсім ніякого взуття не було, тобто на ногах у нього були подерті черевики без підшов. Незнайко й Козлик схилилися над столом, на якому були розкладені мідяки, й старанно перелічували їх. Покінчивши з цим, Незнайко вручив коротулькам придбані ними акції. Руки покупців від хвилювання тремтіли, а той, що був без підшов, розхвилювався так, що аж заплакав.

— Знаєш, братику, — сказав він Козликові, — я ж приїхав у місто, щоб купити собі черевики, чесне слово, та узнав тут про всі ці гігантські боби, огірки й капусту. От і вирішив замість черевиків купити, розумієш, акцію.

— І правильно зробив, — похвалив його Козлик. — Черевики кожний осел може купити, а який же осел купить акцію!

— Що правда, то правда! — закивав головою коротулька. — А чи не можна знати, скоро на ці акції ми одержимо насіння?

— Скоро, скоро, — встряв у розмову Мига. — Ось зберемо потрібну суму грошей і зразу ж посадимо за роботу різних спеціалістів-конструкторів. Вони швидко створять проект літального корабля, а там, дивись, і по насіння можна буде летіти. З грішми, сам розумієш, усе швидко робиться.

Коротульки хотіли ще про щось запитати, але Мига сказав:

— Поздоровляю вас, дорогі друзі, із вступом в акціонерне товариство! Тепер усьому вашому лиху скоро прийде кінець, і ви будете жити розкошуючи. Кращого застосування для своїх капіталів ви не могла придумати.

Мига потиснув кожному покупцеві руку, випровадив їх усіх з контори й кинувся обнімати Незнайка та Козлика.

— Ура, братики! — закричав він. — Здається, наше діло вже йде на лад!

Діло справді швидко пішло на лад. Правда, в той день покупці більше не з'являлися, зате коли Мига й Жуліо прийшли в контору наступного дня, вони побачили, що торгівля акціями відбувається досить жваво. Перед Незнайком і Козликом раз у раз з'являлися всякі коротульки й викладали на стіл свої гроші. Тут були вже не тільки сільські жителі, а навіть міські. Один з них розповів нашим друзям, що колись він пішов із села, де у нього залишився невеликий клаток землі. Він мріяв найнятися десь на завод чи на фабрику й заробити грошей, щоб придбати землі, бо ж його клаток давав дуже малий урожай. Нарешті йому вдалося влаштуватися робітником на фабрику, проте за довгі роки праці він так і не зміг зібрати суму, якої вистачило б на купівлю землі.

— Тепер у мене одна мрія, — сказав він. — На ті гроші, які мені пощастило заощадити, куплю ваших акцій, а коли одержу насіння, повернуся в село й хазяйнуватиму.

— Добре діло задумали! — з почуттям вигукнув Мига. — Господарювати на своїй земельці — то справжня насолода, скажу я вам! А чи багато, дозвольте спитати, вам пощастило заощадити грошей?

— Та грошей не так і багато: п'ятнадцять фертингів.

— Ну що ж, давайте сюди ваші п'ятнадцять фертингів, а ми вам дамо п'ятнадцять акцій. Це буде чудово, повірте мені. Якби ви навіть цілий рік думали, і то не змогли б придумати кращого застосування для своїх капіталів.

Коротулька виклав з кишені гроші і, одержавши акції, вийшов.

— От бачите, — сказав, розпливаючись в усмішці, Мига, — покупець неодмінно розкошелиться, якщо з ним поговорити щиро. Покупці люблять ввічливість.

А бажаючих придбати акції з кожним днем було все більше. Незнайко й Козлик з ранку до вечора продавали акції, Мига ж тільки те й робив, що їздив у банк. Там він обмінював дрібні гроші на крупні й складав у вогнетривку шафу. Багато покупців приходили в контору дуже рано. Від нічого робити вони товпилися на вулиці, чекаючи, коли відкриється контора. Це привертало увагу перехожих. Поступово всім у місті стало відомо, що акції Товариства гігантських рослин мають великий попит.

Міські жителі збагнули, що з часом ціна на акції може підскочити. Всі пригадували дивовижний випадок, коли акції якогось нафтового товариства, куплені по одному фертингу за штуку, згодом продавалися спочатку по два, потім по три, потім по п'ять фертингів, а в той день, коли стало відомо, що з-під землі, де провадилися розвідувальні роботи, вдарив нарешті нафтовий фонтан, ціна на акції підскочила до десяти фертингів за штуку. Кожен, хто продав свої акції того дня, одержав у десять разів більше грошей,

ніж затратив спочатку.

Наслухавшись таких розповідей, кожен, кому вдалося заощадити на чорний день сотню-другу фертингів, купував гігантські акції, щоб продати їх, як тільки підскочить ціна. І два мільйони акцій, що зберігалися у двох вогнетривких скринях, були швидко розпродані.

Побачивши, що торгівля акціями йде дуже успішно, Мига й Жуліо вирішили пустити в продаж акції і з інших скринь.

— Ще невідомо, чи вдасться нам виручити якісь гроші за насіння, — сказав Жуліо. — Краще вже продавати акції, поки за них платять.

А за акції і справді охоче платили. Їх купували тепер уже не тільки жителі Давилона, але й приїжджі з інших міст. Не виявили ніякої зацікавленості до акцій лише крупні багатчі. Вони були певні, що Товариство гігантських рослин — це звичайне акціонерне товариство, яке незабаром лопне й перестане існувати. Адже багатчі прекрасно знали, що всі ці акціонерні товариства й компанії створювались лише для того, щоб привласнити чужі гроші, або, простіше кажучи, обібрати бідняків.

А проте незабаром появився багач, який зацікавився гігантськими акціями. Це був пан Спрутс — один з найбагатших жителів міста Грабунберга. Зовні пан Спрутс нічим не вирізнявся серед інших грабунберзьких багатчів, які загалом не відзначалися великою красою. У нього було широкувате, дещо витягнуте в сторони обличчя, з маленькими, наче гвіздки, очима й надзвичайно тоненьким носиком, затиснутим між двома пухленькими щічками. Завдяки широкому обличчю і деякій припухлості щік здавалося, наче пан Спрутс увесь час усміхається, і це надавало йому химерного вигляду. Однак нікому не спадало на думку сміятися з нього, бо кожен, хто розмовляв з паном Спрутсом, думав не про його зовнішність, а тільки про його багатство.

Багатство пана Спрутса становило цілий мільярд фертингів, тобто він був мільярдером, або, як любили казати грабунберзькі багатчі, пан Спрутс коштував один мільярд. Треба сказати, що багатчі в місті Грабунберзі (як, зрештою, і в інших містах) цінували коротульок не за їхні здібності, не за їхній розум, доброту, чесність і такі інші моральні якості, а тільки за ті гроші, які вони мали. Коли коротульці вдавалося зібрати тисячу фертингів, про нього казали, що він коштує тисячу фертингів; коли хтось мав тільки сто фертингів, казали, що він коштує сотню; коли ж у когось нічого не було за душею, то казали з презирством, що він взагалі нікчемний коротулька — зовсім нічого не вартий.

Пан Спрутс був власником величезної мануфактурної фабрики, відомої під назвою Спрутсівської мануфактури, яка випускала колосальну кількість найрізноманітніших тканин. Крім того, у нього було близько тридцяти цукрових заводів і кілька латифундій, тобто величезних земельних угідь.

На всіх цих земельних угіддях працювали тисячі коротульок, які вирощували бавовну для Спрутсівської мануфактури, цукрові буряки для його цукрових заводів, а також величезну кількість місячного жита й пшениці, якими пан Спрутс широко торгував.

Почувши про успіхи нового акціонерного товариства, пан Спрутс викликав до себе, свого головного управителя пана Крабса і сказав:

— Послухайте, пане Крабс, що це ще за нове товариство з'явилося? Якись там гігантські рослини. Ви нічого не чули?

— Аякже, чув, — відповів пан Крабс. — Я вже давно придивляюся. На чолі цього товариства стоять Мига й Жуліо — два дуже спритні шахраї із світовим ім'ям. Один з них, а саме Мига, не раз сидів у тюрмі за шахрайство. Думаю, що все їхнє акціонерне товариство — дурниця, бо, по-моєму, ніякого космічного корабля нема, отже, ніякого гігантського насіння теж нема.

— Добре, якщо нема. А якщо є?

— Ну, якщо є, то обидва шахраї прекрасним чином наживуться і стануть багатими й поважними коротульками.

Спрутс нетерпляче махнув рукою.

— Я не про те! — сказав він. — Ніякої біди не буде, якщо вони наживуться. У нас нікому не забороняється збагачуватись за рахунок інших. Але що буде, якщо у нас тут і справді з'являться ці гігантські рослини?

— Що буде? — промимрив пан Крабс. — Я, признатися, про це ще не подумав.

— А ось подумайте. Якщо кожен нещасний бідняк почне вирощувати на своїй невеличкій ділянці гігантські рослини, то зможе прогодуватися й не вирощуючи бавовни, чи пшениці, чи цукрових буряків для нас. Хіба не так?

— Мабуть, так, — погодився пан Крабс.

— Хто ж захоче в такому разі працювати на наших фабриках? — вів далі Спрутс. — Кожен поїде в село й почне вирощувати гігантські плоди для себе. Що буде тоді з нашими прибутками? З кого ми будемо вибивати фертинги, якщо ніхто не захоче на нас працювати?

— О, то це ж катастрофа! — вигукнув пан Крабс. — Може, треба скупити якнайскоріше всі ці прокляті акції і затримати будівництво літального корабля?

— Гадаю, що це не вихід, — відповів Спрутс. — Як тільки ми почнемо скуповувати акції, вони зразу ж почнуть підніматися в ціні, й тоді у нас не вистачить грошей, щоб скупити їх усі. До того ж, якщо ми тільки затримаємо будівництво літального апарата, хтось його й без нас побудує і до насіння, зрештою, таки добереться. По-моєму, треба умовити цих двох пройдисвітів Мигу й Жуліо втекти куди-небудь разом з грішми, тоді всі побачать, що все то була звичайна шахрайська витівка, і перестануть мріяти про це прокляте насіння.

— Геніально придумано! — вигукнув пан Крабс. — З вашого дозволу я зараз же сідаю в автомашину і їду в Давилон на переговори з Мигу та Жуліо.

— Їдьте, їдьте, пане Крабс! Я на вас покладаюся.

Наслідком цієї розмови було те, що наступного ранку пан Крабс з'явився у конторі Товариства гігантських рослин. Купивши про людське око кілька акцій, він відкликав Мигу та Жуліо і сказав:

Я приїхав з міста Грабунберга за дорученням відомого підприємця Спрутса, щоб

поговорити з вами. Чи не могли б ми зустрітися якось увечері?

Мизі й Жуліо надзвичайно цікаво було узнати, чого хоче від них знаменитий фабрикант, і вони одразу погодилися на зустріч. Як тільки робота в конторі закінчилась, вони поїхали в готель, де мало відбутися побачення з Крабсом. Пан Крабс запропонував їм повечеряти разом, і за хвилину всі троє сиділи в ресторані за столиком.

За звичкою, властивою усім діловим коротулькам, пан Крабс повів розмову здалека. Поцікавившись, чи бували Мига та Жуліо в місті Грабунберзі, і дізнавшись, що їм уже довелося бувати там, він почав усіляко розхвалювати це місто і його жителів, що то, мовляв, найрозумніші, найдобріші й найчесніші коротульки на світі і що пан Спрутс, який є корінним грабунбержцем, теж найрозумніший, найдостойніший і найчесніший коротулька, а до того всього має таке колосальне багатство, яке багатьом і не снилося.

Згадка про багатство пана Спрутса змусила розпливтися у найширшій усмішці пухлі, рум'яні щоки пана Крабса, а його трохи витрішкуваті, блискучі очі аж зажмурилися. Тріпнувши головою і ніби прокинувшись від приємного сну, пан Крабс вирішив, що вже достатньо привернув своїх співрозмовників до Спрутса, і сказав:

— Ви вже, напевне, догадуєтесь, про що мені доручив поговорити з вами пан Спрутс?

— Думаю, мова піде про купівлю великої партії гігантських акцій, — висловив припущення Мига.

Але помітивши з виразу обличчя Крабса, що він помилився у своєму здогаді, Мига додав:

— На жаль, повинен сказати, що з цього нічого не вийде, бо майже всі акції уже розпродані. Не сьогодні-завтра наша контора закриється і замість неї буде відкрито конструкторське бюро по проектуванню літального апарата.

— Оце саме те питання, яке дуже цікавить пана Спрутса, — відповів Крабс. — Пан Спрутс вважає, що вам зовсім нема потреби затівати будівництво літального апарата. Це надзвичайно не вигідно, бо вимагатиме величезних затрат. Ви розпорошите всі гроші, котрі так важко виручили, продавши акції, і залишитесь ні з чим.

— Пан Спрутс помиляється, — відповів Мига. — Затрати будуть не такі вже й великі, і в той же час появиться джерело нових прибутків. Будівництво такого незвичайного літального апарата викличе цілком певний інтерес у всіх коротульок. У всіх газетах можна буде вміщувати звіти про хід робіт, ознайомлювати читачів з різними проектами та конструкціями. Все це ми будемо робити не безплатно. Наші газети дуже ласі до всіляких новин і не пошкоднують коштів на оплату такої інформації. А телебачення? А кіно? Ви уявляєте, який вигідний контракт можна буде укласти із студією телебачення на показ підготовки до цього нечуваного польоту. А що буде в час старту літального корабля чи коли почнуться перші дослідження по вирощуванню гігантських рослин? Тисячі телеглядачів сидітимуть біля своїх телевізорів, як приковані. Гроші річкою потечуть у наші кишені. Це поза всяким сумнівом!

— Може, пан Спрутс хотів би сам узятися будувати літальний корабель і нажитися

на цьому? — висловив припущення Жулію.

— Ні, ні! — вигукнув пан Крабс. — Пан Спрутс вважає, що це невигідна й надзвичайно шкідлива справа. Ви уявляєте, що може трапитись, коли на нашій планеті з'являться ці гігантські рослини? Продуктів харчування стане дуже багато. Все буде дешеве. Зникнуть злидні! Хто ж тоді захоче працювати на нас з вами? Що станеться з капіталістами? Ось ви, наприклад, стали тепер багатими. Всі дивляться на вас заздро. У вас багато грошей. Ви можете задовольнити всі свої примхи. Можете найняти собі шофера, щоб возив вас на автомашині, можете найняти слуг, щоб виконували всі ваші накази: прибирали ваші житла, доглядали вашого собаку, вибивали килими, одягали вам гамаші, та хіба мало що! А хто має робити все це? Все це має робити для нас біднота, яка потребує заробітку. А який бідняк піде вам слугувати, якщо він ні в чому не відчуває нестатку? Адже вам доведеться самим усе робити. Навіщо ж тоді вам усе ваше багатство? Тепер ви розумієте, яка біда загрожує всім багачам від цих гігантських рослин? Якщо й настане такий час, коли всім буде добре, то багачам неминуче буде погано. Зважте на це.

Мига й Жулію так замислились, що спочатку навіть не знали, що сказати. Жулію почав терти рукою лоба, ніби це помагало йому зібратися з думками, й нарешті буркнув сердито:

— Що ж, по-вашому, ми повинні відмовитись від нашого вигідного діла?

— Але ж ви самі бачите, що це діло зовсім не вигідне, — сказав Крабс.

— Що ж нам робити?

— А нічого й не треба робити, — весело усміхаючись, відповів Крабс. — Вам треба просто зникнути.

— Як — зникнути? Отак просто зникнути? Задарма?! — закричав Мига.

— Ну, навіщо ж задарма? — спокійним голосом сказав Крабс. — Беріть із собою п'ять мільйонів, які ви встигли виручити, продавши акції, і тікайте кудись подалі.

— Дякуємо, що дозволяєте нам узяти наші ж гроші! — сердито пробурчав Мига. — Ми збиралися виручити значно більше.

— Ну, куди вам більше? Це ж п'ять мільйонів!

— Але на двох! — вигукнув Мига.

— Що ж, на кожного по два з половиною мільйони — це немало, — розсудливо сказав Крабс.

— Це, правда, немало, але нам хотілося б по три, — відповів Мига. — І потім, у нас є ще Незнайко й Козлик. Ми не можемо так залишити своїх друзів. Ми повинні дати кожному хоча б по мільйону. А втім, Козликові можна дати півмільйона.

— Ні, ні, — втрутився в розмову Жулію. — Козликові теж треба дати мільйон. Інакше він може на нас образитись.

— Похвально, що ви піклуєтесь про своїх друзів! — вигукнув пан Крабс. — Це значить, що у вас добрі серця. Мабуть, я спробую щось зробити: випрошу у пана Спрутса для вас два мільйони. Але повинен попередити, що для мене це буде важко. Пан Спрутс — страшенний жаднюга й не випустить так просто гроші із своїх рук. Мені

доведеться як слід попрацювати, перш ніж удасться умовити його. От якби ви дали мені із своїх двох мільйонів хоча б сто тисяч, я б уже постарався для вас.

— Що ж, — сказав Мига. — Я вважаю, що всяка праця має бути оплачена. Ніхто ні на кого не повинен даремно працювати. Ви нам дістанете два мільйони, а ми вам заплатимо сто тисяч.

— Домовилися! — зрадів пан Крабс. — Вважайте, що я почав діяти.

Розділ сімнадцятий

ВЕЛИКИЙ БРЕДЛАМ

Читачеві корисно буде знати таке: від'їжджаючи з Грабунберга, пан Крабс домовився із Спрутсом, що у своїх донесеннях він називатиме Мигу й Жулію не просто по імені, а якось інакше, наприклад: мерзотниками, шахраями або ослами. Це було конче потрібно для конспірації, щоб його дії лишились у таємниці. Справа в тому, що грабунберзькі багаті (як, зрештою, багаті і в усіх інших містах) стежили один за одним, підслуховували телефонні розмови, підкуповували поштових службовців, щоб ті узнавали зміст чужих листів і телеграм. Усе це їм потрібно було, щоб успішніше влаштовувати свої дільця і обдурювати один одного. Пан Спрутс розумів, що коли інші багаті пронюхають про його переговори з Мигою і Жулію, то хтось може подумати, ніби він зацікавлений у гігантських акціях. Тоді всі кинуться, щоб купити якнайбільше акцій, а вигода від того може бути тільки для Жулію з Мигою.

Пам'ятаючи про свою домовленість з Крабсом, пан Спрутс ніскільки не здивувався, коли одержав телеграму, в якій було написано:

— "Два осли зажадали два мільйони. Що робити? Крабс".

Прочитавши ці слова, пан Спрутс зрозумів, що йдеться зовсім не про справжніх, усім відомих чотириногих, довговухих тварин, а про Мигу та Жулію, яких Крабс назвав ослами лише для того, щоб збити з пантелику любителів пхати свого носа в чуже просо. Всебічно обдумавши зміст одержаної телеграми, пан Спрутс викликав свою секретарку й звелів їй відповісти Крабсові такою телеграмою:

— "Зволікайте. Водіть за носа. Збираю великий бредлам. Спрутс".

Що означають фрази "зволікайте" і "водіть за носа", можна сподіватися, зрозуміло кожному, а слова "збираю великий бредлам" означали, що пан Спрутс вирішив обговорити пропозицію Миги й Жулію на раді капіталістів.

Треба сказати, що всі багаті, які жили в місячних містах, об'єдналися в товариства, котрі називалися бредламами. Так, наприклад, був сирний бредлам, до якого входили власники сироварних фабрик; цукровий бредлам, що об'єднував усіх цукрозаводчиків; вугільний бредлам, що об'єднував власників вугільних шахт і так далі. Такі бредлами потрібні були багачам для того, щоб тримати в покорі робітників і витягувати з них якнайбільше прибутків. Зібравшись разом, капіталісти домовлялися між собою, яку заробітну платню платити робітникам. Завдяки цій змові ніхто не платив робітникам більше від тієї суми, котру капіталісти встановили спільно, і робітники ніяк не могли добитися поліпшення умов життя. Крім того, бредлам встановлював ціни на продукцію, яка виробляється: наприклад, на цукор, на хліб, на сир, на тканини, на вугілля. Ніхто

не мав права продавати товари дешевше від установленної бредламом ціни, і тому ціни весь час були високі, що знову-таки дуже вигідно для фабрикантів.

Крім окремих так званих малих бредламів, був один так званий великий бредлам, до якого входили представники всіх інших бредламів. Головою великого бредламу був пан Спрутс.

Через день після того, як секретарка сповістила всіх членів великого бредламу про те, що їм треба прибути на нараду, великий бредлам зібрався в кабінеті пана Спрутса за великим круглим столом, і пан Спрутс зробив повідомлення про причини такого негайного засідання. Довідавшись, яка біда їм загрожує у зв'язку з появою гігантських рослин, члени бредламу розхвилювалися і всі, мов один, пристали на пропозицію пана Спрутса, який сказав, що все діло з гігантськими рослинами неодмінно треба вбити в зародку, тобто ще до того, як воно розвинеться на повну силу.

Після пана Спрутса виступив меблевий фабрикант і власник лісопильних заводів Дубс, який прославився тим, що в нього була важка, наче витесана з дубової колоди, голова, яка важко поверталася то в один бік, то в другий і ледве нахилилася, коли йому треба було подивитися вниз. Коротульок з такими головами серед місячних жителів називали дуботолками. Пан Дубс сказав, що у нього є дві дуже здібні й навіть талановиті, у своєму роді, особи (саме так пан Дубс і висловився), які можуть узятися до цього діла і миттю приберуть з дороги Мигу й Жулію, а разом і Незнайка з Козликом.

Вони тобто кокнуть їх, не кажучи лихого слова, десь у темному кутку за невелику винагороду, або, якщо сказати простіше, уб'ють, — пояснив свою думку пан Дубс.

Пан Спрутс сказав, що пан Дубс, мабуть, його не зрозумів, бо, говорячи про те, що діло треба вбити в зародку, він зовсім не думав, що когось треба вбити в буквальному розумінні цього слова.

— Такі методи в даному разі не годяться, — сказав пан Спрутс. — Оскільки діло вже набрало широкого розголосу, то інтерес до гігантських рослин лише зросте, якщо хто розправиться з Мигу й Жулію у такий енергійний спосіб. Це може примусити власників гігантських акцій добиватися прискорення доставки насіння з поверхні Місяця, і з усіх наших зусиль не буде ніякого пуття. Вбити треба саму думку про гігантські рослини, тобто зробити так, щоб ніхто більше не вірив, що є таке фантастичне насіння, а цього можна домогтися, якщо Мига й Жулію втечуть з вирученими від продажу акцій грішми.

— Чому ж вони досі не втекли? Хіба їм самим цікаво, щоб у нас появилось це дурацьке насіння? — запитав капіталіст Тупс.

Капіталіста Тупса ніяк не можна причислити до тих коротульок, яких називають дуботолками, бо голова у нього була цілком благовидна й вільно поверталася в усі боки, проте думав він, напевне, так само туго, як і пан Дубс.

— Думаю, що ці Мига й Жулію — два дуже великі хитруни, — відповів пан Спрутс. — Вони розуміють, що всім нам було б надзвичайно вигідно, якби вони забралися звідси кудись подалі зі своїм насінням, і тому вимагають від нас три мільйони.

— Три мільйони чого? — спитав, схопившись із свого місця, консервний фабрикант Скнаринс.

Цей Скнаринс був дуже худий і дуже жовтий коротулька, що всім своїм виглядом скидався на суху тараню. Очі у нього були такі самі тьмяні й згаслі, як у дохлої риби, і оживали лише тоді, коли мова заходила про гроші. Ось і тепер, як тільки Скнаринс почув слова "три мільйони", в очах його спалахнули неспокійні вогники, й він підскочив так жваво, мовби його хто зненацька штрикнув ззаду шилом.

— Ну, чого три мільйони! — нетерпляче відповів Спрутс. — Звісно, не три мільйони старих калаш, а три мільйони фертингів.

— Ах, так! — вигукнув пан Скнаринс, наче тільки тепер зрозумів, про що йшла мова. — Виходить, три мільйони фертингів повинні дати ми їм?

— Саме так, — підтвердив пан Спрутс. — Ми їм.

— А не вони нам?

— Ні, ні. Не вони нам, а ми їм.

— Тоді це для нас не вигідно, — заявив Скнаринс. — Якби три мільйони дали вони нам, оце було б вигідно, а якщо ми їм, — це не вигідно.

— За що ж вони давали б нам три мільйони? — заперечив пан Спрутс.

— Це правда, що ні за що.

Очі Скнаринса знову потухли. Він сів на своє місце, але одразу ж знову підскочив, енергійно затряс головою і сказав:

— Однак... це... це страшенно не вигідно!

Слідом за Скнаринсом виступив житель місячного міста Брехенвіля мільйонер Жадинг. Він сказав:

— Пан Скнаринс має рацію. Важко віддавати гроші, коли їх можна не віддавати, але коли треба віддати, то легше їх вийняти все-таки не з своєї кишені, а з чужої... Правильно я кажу?

Косо зиркнувши з-під брів на багачів, які сиділи круг столу, пан Жадинг голосно зареготав, після чого повів далі:

— Три мільйони — сума, безперечно, велика, тут і говорити нічого, але якщо її розкласти на всіх багачів, у тому числі й на дрібних, а дрібних багачів, як ми знаємо, більше, ніж великих (відомо, що всякої дрібноти значно більше на світі, ніж речей порядних... Правильно я кажу? Ха-ха-ха!), то кожному доведеться заплатити не так уже й багато... Таким чином, можна зібрати й не три, а цілих чотири мільйони і навіть більше. Три мільйони віддамо цим авантюристам Мизі й Жулію, хай котяться звідси, а решту грошей візьмемо собі за труди. Правильно я кажу?

— Неправильно! — перебив його Спрутс. — Як тільки ми почнемо збирати з різної дрібноти гроші, всім стане відомо, навіщо це нам потрібно. Всі розуміють, що багатим не хочеться, щоб з'явилися ці фантастичні рослини. Ось тоді спробуй доведи, що на світі нема ніяких гігантських рослин. Ні, панове, гроші на це діло повинні дати тільки ми з вами: тільки ті, хто зараз перебуває у цій кімнаті. І ніхто — розумієте, ніхто, — жодна жива душа не повинна знати, про що у нас тут була розмова. А вам, пане

Жадинг, має бути соромно! Тут стоїть питання про збереження всіх наших багатств, а ви і в цю мить думаєте тільки про те, щоб погріти руки, хочете привласнити зайву сотню фертингів. Соромтеся!

— Ну що ж, — замахав руками пан Жадинг, — сотня фертингів, вона, що ж... Сотня фертингів — завжди сотня фертингів. Правильно я кажу?... Сотня фертингів на дорозі не валяється. Хіба вам самому не потрібна сотня фертингів? А не потрібна, то дайте мені її. Правильно я кажу?

Мільйонер Жадинг довго ще бурмотів щось про сотню фертингів, але нарешті він вгамонився. Пан Спрутс вирішив, що з усією цією справою вже покінчено, але раптом слова попросив пан Скуперфільд — власник величезної макаронної і вермішельної фабрики, відомої під назвою "Макаронне підприємство Скуперфільда".

Пан Скуперфільд, як і пан Жадинг, був жителем місячного міста Брехенвіля. Треба сказати, що серед брехенвільців ніхто не прославився більше, ніж оці Жадинг і Скуперфільд. Справедливість, однак, вимагає згадати, що прославились вони обоє не якимись добрими ділами, а тільки своєю скупістю. Жителі Брехенвіля ніяк не могли дійти остаточної думки, хто ж із цих двох скупердяг скупіший, і через це між ними весь час виникали суперечки. Якщо хтось твердив, що скупіший — Скуперфільд, то одразу ж знаходився інший коротулька, який починав доводити, що скупіший — Жадинг. Ті, що сперечалися, наводили сотні прикладів на підтвердження своєї правоти, кожен закликав на допомогу свідків і очевидців, що так чи інакше постраждали від скупості того чи того жаднюги, в суперечку поступово встрявали нові й нові коротульки, і діло частенько кінчалося бійкою.

Читачеві цікаво буде дізнатися, що, незважаючи на цілковиту схожість характерів, Жадинг і Скуперфільд на вигляд були повною протилежністю один одному. Жадинг своєю зовнішністю був дуже схожий на пана Спрутса. Різниця була в тому, що обличчя у нього було трохи ширше, ніж у пана Спрутса, а ніс трішечки вужчий. У той час, як у пана Спрутса були дуже акуратні вуха, в Жадинга вуха були великі й недовладно стирчали в сторони, від чого обличчя ставало ще ширше. Що стосується Скуперфільда, то він, навпаки, зовні більше скидався на пана Скнаринса: таке ж пісне, як у тарані, обличчя, але ще більше, якщо так можна сказати, жилаве й висохле; такі ж порожні, риб'ячі очі, хоч наче трошки живіші. На відміну від Скнаринса, пан Скуперфільд був зовсім лисий, у нього на голові не було жодної волосини; худя шкіра так туго облягала його череп, що здавалося, ніби голова його була костяна. Губи у нього були тоненькі, зовсім безкровні. До того ж голос у нього був дуже немилозвучний: якийсь різкий, деренчливий. Коли він говорив, то здавалося, наче хтось заліз на дах будинку й шкребе там по іржавому залізу тупим ножом.

Незважаючи на те, що вуха у пана Скуперфільда були такі ж великі, як у пана Скнаринса, чув він надзвичайно погано. Йому раз у раз вчувалося, ніби його хтось про щось питає, тому він щохвилини крутив на всі боки головою, прикладав до вуха долоню і препротивно пищав: "Га? Що?.. Ви щось сказали? Я трохи недочув..." — хоча ніхто й не думав ні про що питати його.

Кожен, хто вперше бачив пана Скуперфільда, нізачо не повірив би, що перед ним мільйонер, такий він був худий і, коли так можна висловитись, вузлуватий. Треба, однак, сказати, що худнув пан Скуперфільд зовсім не від того, що йому не було чого їсти, а від своєї жадності. Кожного разу, коли йому доводилось потратити фертинг, він так нервував, так терзався від жадності, що втрачав на вазі. Щоб відшкодувати ці втрати, він з'їдав щоденно по чотири сніданки, по чотири обіди й чотири вечері, але все одно не міг потовстіти, бо йому не давала спокою думка, що він витратив на харчі надто вже велику суму грошей.

Пан Скуперфільд прекрасно знав, що ця жадність шкодить його здоров'ю, але із своєю собачою натурою (так він казав сам) нічого вдіяти не міг. Він чомусь узяв собі в голову, що його й без того колосальне багатство безперервно має зростати, й коли йому вдавалося збільшити свій капітал хоча б на один фертинг, він мало не стрибав од радості. Коли ж треба було витратити фертинг, він впадав у відчай, йому здавалося, ніби настає кінець світу, ніби скоро всі фертинги, наче під впливом якоїсь лихої сили, зникнуть з його скринь і він з багача перетвориться на злидаря.

Якщо інші багаті цілком володіли своїми грішми, користувалися ними для своїх примх і забаганок, то про Скуперфільда можна було сказати, що гроші повністю володіли ним. Він цілковито перебував під їхньою владою, був покірним слугою своїх грошей. Він старанно плекав, беріг і ростив свої капітали, не маючи від них ніякої, хоча б найменшої користі для себе.

А втім, ніхто не вбачав у поведінці Скуперфільда нічого особливо ненормального, бо в суспільстві, де найбільшою цінністю були гроші, така поведінка видавалася природною, і нікому не спадало на думку, що пана Скуперфільда давно треба було відвести до лікаря і лікувати його з тією дбайливістю, з якою лікують кожного, хто з'їхав з глузду.

Попросивши слова, пан Скуперфільд устав, начепив на ніс окуляри й почав терти долонею свою облізлу голову, наче старався розігріти застигли в мозку думки. Якраз у цю мить йому здалося, ніби хтось щось сказав, тому він приклав, за своєю звичкою, до вуха руку, почав крутитися в різні боки і заскрипів своїм заіржавілим голосом:

— Га?.. Що?.. Ви, здається, щось сказали?.. Я трохи недочув... Га?

Упевнившись, однак, що всі сидять мовчки, він заспокоївся і сказав:

— Панове, прошу слухати мене уважно, бо для глухих повторювати свої слова я по два рази не буду. Га?.. І прошу не перебивати мене... Так-от, що ж я хотів сказати? Гм! Так! Тьху! Забув!.. Ніхто, панове, не знає, що я хотів сказати? — Він почав крутитися і бурмотіти про себе: — Гм! Так! Тьху! Стільки ослів довкола, і ніхто не знає, що я хотів сказати! Ага! — вигукнув він раптом і стукнув по підлозі палицею з кістяним набалдашником, яку завжди тримав у руках. — Ось про що: про гроші! Про що ж іще? Звісно, про гроші. Тьху! Про ці трикляті три мільйони, щоб вони провалилися крізь землю!.. Хто сказав, що три мільйони треба платити? Га? Крабс сказав? А хто він, ваш Крабс? Він шахрай, ваш Крабс! Що я, Крабса не знаю? Га?.. Я всіх знаю чудово! Всі шахраї! Прошу не перебивати!.. А якби Крабс сказав, що чотири мільйони треба

платити, ви б чотири виклали? Га?.. А може, зовсім не три мільйони треба платити, а тільки два чи один? А може, жодного? Га?.. Прошу не перебивати! Я вас не перебивав! А може, Крабс усе це затіяв, щоб покласти три мільйони в кишеню? Ви не знаєте? А я знаю!.. Прошу не перебивати! Я ось поїду в Давилон і побалакаю сам з цими Мigoю і Жуліо. Хай вони забираються безплатно під три чорти! Мало їм того, що заробили на продажу акцій, вони ще в кишеню нам залізти намагаються! Це розбій! Я доведу їм! Я дам їм палицею в морду!

Сказавши це, пан Скуперфільд заходився розмахувати своєю палицею з кістяним набалдашником і стукати нею по столу, водночас вилазячи з-за столу, щоб одразу їхати в Давилон до Миги та Жуліо.

Капіталісти, які сиділи поруч, посхоплювалися й почали заспокоювати його, але він не хотів заспокоюватись і з такою силою розмахував палицею, що деяким капіталістам добряче перепало. Зрештою його все-таки посадили на стілець, поклали на голову холодний компрес, і тільки тоді він трохи втихомирився.

Коли стало тихо, пан Спрутс вирішив засідання вести далі і сказав:

— Я думаю, всі ви розумієте, панове, що діло це надзвичайно тонке. Його треба вирішити одразу, одним ударом. Якщо кожен з нас почне їздити в Давилон і торгуватися з Мigoю та Жуліо, це може тільки зашкодити нам. Як тільки Мига й Жуліо зрозуміють, що нам дуже хочеться позбутися їх, вони вимагатимуть від нас ще більше. Відверто скажу, що ці Мига й Жуліо просто два дурні, бо зажадали від нас дуже мало. Нам треба якнайскоріше скористатися з цього, поки вони не передумали. Я пропоную не торгуватися із-за дрібниць і вирішити негайно. Тут нас тридцять один член великого бредламу. Якщо три мільйони поділити на тридцять один, то вийде менше, ніж по сто тисяч фертингів. Для кожного з нас ця сума просто мізерна.

— Панове! — закричав, схоплюючись, Скуперфільд. — Панове, навіщо вам ділити три мільйони на тридцять один? Це ж важко! Значно легше поділити три мільйони на тридцять. Не рахуйте мене. Вас залишиться рівно тридцять. Три мільйони поділіть на тридцять, вийде рівно по сто тисяч з кожного. Отже, вам не доведеться витратити час на розрахунки, а час, як відомо, дорожчий від грошей, бо гроші можна вернути, а втрачений час не вернеш нізащо на світі...

Кажучи це, Скуперфільд виліз із-за столу й почав пробиратися до дверей — як був, з компресом на голові. Побачивши цей маневр, Спрутс закричав:

— Держіть його! Не дайте йому втекти!

Кілька капіталістів кинулися ловити Скуперфільда, але той проявив незвичайну спритність: палицею звалив власника численних нічліжок пана Дрянинга, який кинувся наперейми, ногою розчинив двері й загуркотів униз по сходах.

Помітивши, що капіталісти Скнаринс і Жадинг теж вилізли з-за столу з явним наміром накивати п'ятами, пан Спрутс велів секретарці замкнути двері на ключ і сказав:

— Панове, насамперед ми повинні засудити цей негідний вчинок і виключити Скуперфільда з членів нашого товариства. Віднині ніхто не повинен мати з ним ніякого

діла. Наш бредлам усіляко переслідуватиме його. Скоро він зрозуміє, що, порушивши наші правила й вибувши з членів бредламу, він утратив значно більше, ніж йому здається... А тепер, панове, може, ще комусь хочеться вирушити слідом за Скуперфільдом?..

Пан Спрутс обвів поглядом збори і, побачивши, що більше ніхто не виявляє наміру вийти, закінчив:

— Якщо ні, то не гаймо марно час і заплатімо гроші.

Усі багаті почали діставати з кишень свої чекові книжки й авторучки. Відомо, що капіталісти ніколи не платять гроші готівкою, а виписують чеки, по яких завжди можна одержати гроші в банку.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Розділ вісімнадцятий

ЯК СКУПЕРФІЛЬД ПОПАВ У ПАСТКУ

Сховавши одержані чеки у вогнетривку шафу, пан Спрутс розпрощався з капіталістами і звелів секретарці послати Крабсу таку телеграму:

"Бредлам відбувся. Двом ослам один на двох. Телеграфуйте згоду. Спрутс".

Одержавши цю телеграму, Крабс зрозумів, що Спрутс надумав дати Мизі й Жулію не два, а лише один мільйон. Це зовсім не здивувало Крабса, бо він добре знав, що пан Спрутс діє завжди обачливо й на вітер грошей кидати не буде. Крабса задовольняло те, що Спрутс не відмовився заплатити гроші, й тепер можна було сподіватися, що, погодившись розпрощатися з одним мільйоном, він, зрештою, розстанеться і з двома.

Всебічно обміркувавши таке становище, пан Крабс вирішив нічого не казати про одержану телеграму Мизі та Жулію, бо ж, дізнавшись про її зміст, вони теж дійшли б думки, що справи складаються, загалом, успішно, й могли б ще більше підвищити ціну за те, що зникнуть. Зустрівшись з ними, пан Крабс сказав, що ніяких вістей від пана Спрутса нема, але надії на успішне завершення справи втрачати не слід.

Його заява все ж засмутила пана Жулію, якому кортіло скоріше втекти з усіма грішми.

— Дуже шкода, що пан Спрутс не поспішає, — сказав Жулію. — Наша торгівля акціями закінчується, і тепер саме час накивати п'ятами, тобто, просто кажучи, вшитися.

— Гаразд, — мовив Крабс. — Я пошлю телеграму Спрутсу і спробую прискорити діло.

Насправді ж Крабс нікому в той день не телеграфував. Натомість він пішов у ресторан і добряче пообідав. Повернувшись до себе в готель, поспав годинку, а тоді, купувачись у плавному басейні, знову зустрівся з Мигоею та Жулію. Зібравшись утрюх, друзі спочатку повечеряли, а потім пішли в нічний театр, де за невелику плату дозволялося жбурляти в акторів гнилими яблуками, і як слід повеселилися.

Прокинувшись другого дня, пан Крабс нікому не сказав ні слова і послав Спрутсу таку телеграму: "Два осли вимагають два. На один не згодні. Що робити? Крабс".

У відповідь він того ж дня одержав від Спрутса телеграму, в якій стояло лише одне

слово:

— "Умовляйте".

Одержавши цю телеграму, Крабс виждав ще деньок, і нічого не сказавши ні Мизі, ні Жулію, відповів Спрутсу:

— "Умовляв. Упираються".

Невідомо, до чого довів би цей обмін телеграмами, якби наступного ранку в готелі, де зупинився пан Крабс, не з'явився раптом Скуперфільд із своєю палицею в руках і в звичайному своєму вбранні — у чорному довгополому піджаку з двома розрізами на спині, чорних штаних і чорному високому капелюсі, відомому під назвою циліндра. Зіткнувшись з Крабсом, який саме в цей час виходив з готелю, Скуперфільд широко розставив руки й завищав своїм огидним голосом:

— А, здрастуйте, пане Крабсик! Дуже радий бачити вас!

— Здрастуйте, — сказав Крабс, намагаючись розтягнути свої губи в усмішці, хоча видно було, що зустріч з цим всесвітньовідомим скнарою не давала йому ніякої радості.

— Як поживаєте? Як ваше здоров'я? — явно стараючись зав'язати розмову, спитав Скуперфільд.

— Здоров'я моє добре, — сказав Крабс.

— Я теж себе паршиво почуваю, — підхопив Скуперфільд, не розчувши відповіді Крабса, і вів далі: — Яке щастя зустріти знайоме обличчя в цьому чортовому Давилоні. Наш Брехенвіль у тисячу разів кращий. Як ви вважаєте?

— Брехенвіль — місто прекрасне, але в Давилоні теж непогано, запевняю вас.

— Цілком з вами згоден, — закивав головою Скуперфільд, — такого поганого містечка я ще ніде не бачив, щоб воно провалилося на цьому місці! У мене до вас запитання. Ви, я бачу, живете в цьому готелі. Як він, по-вашому, хороший?

— Дуже хороший готель, — підтвердив Крабс.

— Але дорогий, мабуть. Га?

— Так, трохи дорожуватий.

— От бачте, щоб він провалився на цьому місці! У мене є пропозиція. Якщо хочете, я не братиму для себе номер, а поселюся в одному номері з вами. Отже, кожен з нас платитиме вдвоє менше. Га?

Панові Крабсу не дуже усміхалася перспектива мати такого сусіда, проте, поки точилася ця розмова, він устиг зметикувати, що Скуперфільд неспроста прибув у Давилон. Подумавши про це, він вирішив потіснитися і, користуючись тим, що Скуперфільд буде під боком, постаратися вивідати його плани.

Вернувшись з паном Скуперфільдом у свій номер, пан Крабс сказав:

— Улаштовуйтесь, будь ласка. Місця, як бачите, на двох вистачить.

Окинувши поглядом приміщення і видавивши на обличчі подобу усмішки, яку з таким же успіхом можна було сприйняти за гримасу огиди, пан Скуперфільд подякував Крабсові й подався прямо у ванну. Там він стягнув з голови циліндр, дістав з нього зубну щітку й зубний порошок, рушник, півдюжини носовичків, запасні шкарпетки, два старі гвіздки й шматок мідного дроту, підібрані ним десь на вулиці. Очевидно, циліндр

у пана Скуперфільда був не тільки головним убором, а й правив за дорожню валізу, а також склад для утильсировини.

Сховавши всі ці речі в шафу, пан Скуперфільд дістав із свого циліндра ще брусок суничного мила, але в що мить побачив на полиці біля вмивальника другий, точнісінько такий же брусок мила, що належав Крабсу. Поклавши своє мило поряд, пан Скуперфільд якийсь час дивився на обидва ці бруски, після чого почав старанно намилювати руки й щоки; проте не своїм милом, а тим, що лежало поряд. При цьому він щиро радів, що йому вдалося таким чином зекономити.

Умившись як слід, пан Скуперфільд вирішив також почистити зуби, причому совав зубну щітку не в ту коробочку, де був його порошок, а в ту, що належала Крабсові. Почистивши зуби, пан Скуперфільд ще довго відкривав то одну коробочку, то другу, намагаючись визначити, який порошок краще пахне: його чи Крабсів. Кінчилися ці експерименти тим, що він чхнув якраз у ту мить, коли совав свій ніс у коробочку, й весь порошок злетів угору, наче хмара.

Побачивши, як багато зубного порошку втрачено з його власної необережності, пан Скуперфільд засумував. Але помітивши, що в руках він тримав не свою коробку, а Крабсову, Скуперфільд одразу заспокоївся. А коли до того ж упевнився, що в коробочці лишилося ще трохи зубного порошку, він пересипав частину його в свою власну коробочку і вже в зовсім доброму настрої вернувся в кімнату.

— Як добре, що я зустрівся з вами, — сказав він Крабсу, який чекав на нього. — Я, правда, хотів поговорити спершу з цими двома недоумкуватими Мигю та Жулію, але думаю, що великої різниці не буде, коли поговорю з вами. Я навіть думаю, що так буде краще. Об'єднавшись разом, ми можемо облагодити вигідне дільце. Ви мене розумієте?

— В чому ж полягає ваше дільце? — зацікавився Крабс.

— Як вам, напевне, відомо, великий бредлам погодився виплатити цим двом аферистам три мільйони фертингів... — почав пан Скуперфільд.

Панові Крабсу якраз нічого про ці три мільйони фертингів не було відомо, оскільки він знав, що вимога Миги й Жулію обмежувалася двома мільйонами. А проте він зразу ж зметикував, що пан Спрутс вирішив нажитися на цьому ділі й збільшити суму, щоб мільйон фертингів покласти у свою кишеню. Не подавши виду, що він узнав від Скуперфільда важливу таємницю, пан Крабс сказав:

— Так, так, мені це, звісно, відомо.

— Ну так-от, — вів далі Скуперфільд. — Можу вас запевнити, що великий бредлам погодиться дати не три, а чотири й навіть п'ять мільйонів. Ми з вами можемо порадити Мизі й Жулію, що вимагати треба п'ять мільйонів, і поставимо умову, щоб, одержавши гроші, вони віддали мільйон нам. Адже нам з вами непогано буде одержати по півмільйончика, га? Гроші немаленькі! Га?

Слухаючи Скуперфільда, Крабс перебирав у думці всі вигідні й не вигідні сторони пропонуваного Скуперфільдом дільця. Він, звичайно, одразу зрозумів, що для нього самого це діло не вигідне, бо ж, виступивши проти великого бредламу, він ризикував накликати на себе гнів всесильних капіталістів, які не простили б йому, коли б він

обдурив їх. Разом з тим Крабс бачив, що Скуперфільд затіяв небезпечну гру. Спантеличені Мига й Жуліо могли б не зупинитися на п'ятьох мільйонах, і тоді невідомо, чим би все це кінчилося. Вивідавши в розмові, що Скуперфільд відмовився внести свою частку грошей і втік із засідання великого бредламу, Крабс вирішив не розкривати йому своїх планів і сказав:

— Охоче допоможу вам, пане Скуперфільд. Якщо бажаєте, ми хоч зараз вирушимо до Миги та Жуліо. Вони живуть на дачі за містом. Ми вмиць домчимо на моїй машині. Заодно можна буде й пообідати у них.

— Пообідати, що ж, це можна, — зрадів Скуперфільд. — Добре б і пообідати, а то тут у ресторанах такі ціни деруть з відвідувачів, щоб їм провалитися на місці, просто ніяких капіталів не вистачить. Можна й пообідати.

— От і добре, — сказав Крабс. — З вашого дозволу я тільки на хвилинку вийду, і ми поїдемо.

Вийшовши з номера, пан Крабс підкликав посильного і звелів йому віднести на пошту таку телеграму Спрутсу:

— "З ослами пора кінчати. В місті з'явився брехенвільський скупій Скуперфільд. За наслідки не відповідаю. Крабс".

— От і все, — сказав він, повернувшись в номер. — Тепер можна й вирушати.

Пан Скуперфільд надів свій циліндр, і через п'ять хвилин вони вже мчали містом у шикарній восьмициліндровій автомашині Крабса. Настрій у Скуперфільда був чудовий. Він щиро радів, що безплатно прокатається в шикарній машині та ще й до того пообідає на дурняка, не кажучи вже, що створювалась можливість облагодити, як він висловлювався, вигідне дільце.

Зробивши кілька поворотів і промчавши по вулицях, машина виїхала з міста й помчала по рівному і прямому, як стріла, асфальтованому шосе. Праворуч і ліворуч від дороги тяглися поля то з квітучим місячним соняшником, то з гречкою, від якої в повітрі ширилися приємні, солодкуваті медові пахощі, то з місячною пшеницею, що колосилась і хвилювалася, наче море. Машина мчала повз села із садами й городами. Скуперфільд жваво крутив на всі боки головою. Види природи захоплювали його. Побачивши на лузі отару овець чи козу на прив'язі, він штовхав Крабса під лікоть і, хвилюючись, кричав:

— Дивіться, дивіться, овечки! Чесне слово, овечки, щоб мені провалитися на місці! Які симпатичненькі! А оно коза! Дивіться, коза! Та що ж ви не дивитесь?

Крабс, який сидів за кермом, тільки посміхався тихенько. Несподівано дорога описала велику дугу, і за поворотом відкрився зелений луг з величезним ставом, посередині якого плавали білі гуси. Вигляд спокійної води з квітучими лілеями й лататтям, з білосніжними птахами, що легко й граціозно трималися на дзеркальній гладіні ставка, так вплинули на пана Скуперфільда, що він завмер від захоплення й не міг вимовити й слова. Вчепившись у рукав пана Крабса, він деякий час мовчки тряс його руку, а потім закричав прямо в вухо:

— Гуси! Гуси!

— Та що ви, гусей ніколи в житті не бачили? — здивувався Крабс.

— Не бачив, щоб мені провалитися на місці, чесне слово! Тобто, точніше сказати, не пам'ятаю вже, коли бачив. Адже я, чесно сказати, ніколи не буваю за містом.

— Це ви серйозно? — недовірливо спитав Крабс.

— Чесне слово, пане Крабсе. Коли ж мені? Я все життя добував гроші й ні разу навіть у зоопарку не був. Та й чого я туди піду? Адже за вхід треба гроші платити. Так і зовсім розоритися можна! Скажіть, отаке вигадали! Я ж не з'їм цих звірів, якщо подивлюся на них. За що ж тут гроші платити?

— Але ж звірів теж чимось треба годувати, от гроші й потрібні на корм, — сказав Крабс.

— От іще! — пробурчав Скуперфільд. — Ну й нехай дурні звірам на корм гроші дають, а мені це не по кишені. Думаю, звірі як-небудь і без мене проживуть.

— Але ви, я бачу, все-таки дуже любите тварин, — сказав пан Крабс.

— Люблю, щоб мені провалитися, це ви точно підмітили. Буває, побачиш якесь звірятко, так і хочеться його приласкати або погладити, слово якесь гарне сказати, навіть поцілувати... От, не вірите? Чесне слово! Одного разу зустрів я на вулиці собача. Такий гарненький був цуцик, що я одразу вирішив зайти в магазин і купити йому ліверної ковбаси, та, на щастя, не було при собі дрібних грошей, а розмінювати десять фертингів не захотілося. Гроші, знаєте, така річ: поки десятка ціленька — це десятка, а витрат з неї хоч п'ять сантиків — це вже не десятка. Гм!

— Ось приїдемо до Миги та Жулію, у них ви побачите різних тварин, — сказав пан Крабс. — У них на дачі ставок, а на тому ставку й гуси, й качки, й селезні, навіть лебеді є.

— Невже й лебеді?

— Так, а в саду просто на волі живуть кролі, цесарки, фазани. Крім того, у них маленьке ручне ведмежа є. Таке симпатичне!

— Та що ви? І не кусається?

— Навіщо ж? Лагідне, мов ягнятко.

— І його можна погладити?

— Звичайно. Ось приїдемо, і можете гладити скільки завгодно.

Пан Скуперфільд навіть засовався на місці від нетерплячки. Йому хотілося скоріше побачити ведмежа й прилаштити його.

Пан Крабс тим часом уже давно звернув з шосе й вивів машину на лісову дорогу, обабіч якої височіли місячні кедрі, дуби, каштани, а також зарості місячного бамбука. Всі ці дерева були не такі великі, як наші земні, а карликові, як і всі інші рослини на Місяці. Вибравши місце, де дерева росли не дуже густо, пан Крабс зменшив швидкість, повернув кермо, й машина поїхала лісом, уже зовсім без дороги.

Відчувши тряску й огледівшись, пан Скуперфільд виявив, що вони їдуть по лісовій цілині, і спитав:

— Чого це ми звернули з дороги?

— А це ми навпростець, — сказав Крабс. — Так буде скоріше.

Заглибившись далеченько в ліс, Крабс несподівано зупинив машину. Вийшовши з автомобіля, він відкрив капот і заходився копирсатись у двигуні. Вимкнувши непомітно систему запалювання, він заліз знову в машину й почав натискувати ногою на педаль стартера. Стартер скреготів, наче бив по залізу канчуком, але двигун не хотів заводитись.

— Заїло? — співчутливо спитав Скуперфільд.

— Заїло! — стурбовано підтвердив Крабс.

Він знову виліз із машини, покопирсався в двигуні, пробувчи завести його. Нарешті сказав:

— Мабуть, двигун перегрівся. Доведеться, нам з вами пройти пішечки. А втім, тут недалеко.

Довелося й Скуперфільдові залишити автомашину.

Пан Крабс відкрив багажник, вийняв з нього звиту джгутом вірвовку й непомітно засунув її в кишеню, після чого зачинив дверцята кабіни й пішов прямо в лісову гущавину. Пан Скуперфільд плентався за ним, спотикаючись об купини й чортихаючись про себе на кожному кроці.

Незабаром пан Крабс побачив, що місце, куди вони зайшли, було досить глухе, і, зупинившись, сказав:

— Здається, ми не туди заблукали. Що ви на це скажете?

— Що ж я можу сказати, голубе? Адже не я вас веду, а ви мене, — резонно зауважив Скуперфільд.

— Це справді так! — пробурмотів Крабс. — Ну нічого, зараз я вилізу на дерево й подивлюся звверху, куди нам іти. Поможіть-но мені видертись ось хоча б на цей кедр.

Вони разом підійшли до кедра, трохи вищого за інші дерева. Глянувши вгору й побачивши, що гілки, за які можна було б ухопитися руками, досить високо, пан Крабс притулив Скуперфільда спиною до стовбура і сказав:

— Стійте тут, зараз я вилізу вам на плечі й тоді зможу дотягнутися руками до гілок. Підождіть тільки трішечки, я спочатку скину черевики.

Крабс нахилився, але не знімав черевиків, а непомітно витяг з кишені вірвовку і вмить прив'язав Скуперфільда до стовбура поперек живота.

— Гей! Гей! — закричав Скуперфільд. — Навіщо ви це робите?

— Ну, мені ж треба прив'язати вас до дерева, а то ви ще впадете, коли я почну вилазити вам на плечі, — пояснив Крабс.

Сказавши так, Крабс почав бігати навколо кедра, не випускаючи вірвовки, і незабаром руки й ноги пана Скуперфільда були міцно прив'язані до дерева, та йсам він був обмотаний вірвовкою, наче булонська ковбаса.

— Гей, перестаньте жартувати! — кричав Скуперфільд, відчуваючи, що не може поворухнути ні рукою, ні ногою. — Звільніть мене зараз же, а то я покличу на допомогу.

— Навіщо ж кликати на допомогу? — заперечив Крабс. — Я і сам допоможу, коли вам щось треба.

Кажучи це, Крабс підняв циліндр, що впав з голови Скуперфільда, й надів знову

йому на голову, а впущену палицю поставив поряд, притуливши до дерева.

— От бачите, як добре, — сказав він.

— Розв'яжіть мене, а то я плюватимусь! — заверещав Скуперфільд.

— Навіщо ж плюватися? Це нечемно, — відповів Крабс.

Скуперфільд усе-таки плюнув, але не влучив у Крабса.

— От бачите, як негарно, — спокійно сказав Крабс. — Тепер я змушений буду заткнути вам рот.

Він витягнув з кишені брудну ганчірку, якою витирав автомашину, згорнув її і всунув у рот Скуперфільду, а щоб той не міг виплюнути цей кляп, зав'язав йому ще рот носовичком. Тепер Скуперфільд міг тільки тихенько мугикати і трясти головою.

— Ну що ж, — сказав Крабс, уважно оглянувши Скуперфільда з усіх боків. — Здається, все зроблено правильно. Дихайте тут повітрям, милуйтеся природою. Думаю, що до кінця дня я встигну вернутись і звільнити вас. А зараз поки раджу вам не тратити даремно сили й не намагатися вирватись. Однак це нічого не дасть.

Помахавши Скуперфільду на прощання ручкою, пан Крабс повернувся до своєї машини, сів у неї і поїхав назад у місто.

Розділ дев'ятнадцятий

ВТЕЧА

Перше, що побачив пан Крабс, повернувшись у готель, була телеграма від Спрутса:

"З ослами кінчайте. Два мільйони одержите в банку. Про виконання телеграфуйте. Спрутс".

Прочитавши телеграму, Крабс одразу подзвонив по телефону Мизі та Жулію й викликав їх до себе.

— Ось що, хлоп'ята, — сказав він, як тільки Мига й Жулію приїхали. — Тепер треба діяти не гаючись. Купіть велику валізу, вкладіть у неї всі гроші від продажу акцій і приїздіть сюди з цими вашими Козликом та Незнайком, тут на вас чекатиме друга валіза з двома мільйонами, які я одержу для вас у банку. Звідси ми з вами вирушимо в Грабунберг, а з Грабунберга ви можете мандрувати далі, куди вам захочеться. Ви куди вирішили їхати?

— В Сан-Комарик. Є таке місто на березі моря. Поживемо в Сан-Комарику, доки набридне, а тоді поїдемо подорожувати, — відповів Мига.

— От і чудово! — сказав Крабс. — У Сан-Комарику можна прекрасно повеселитися. А втім, з грішми скрізь добре.

— Гадаю, що всім одразу не слід виїздити, — сказав Жулію. — Це може викликати підозру. Ми з Мигею виїдемо сьогодні, а Незнайко з Козликом можуть виїхати завтра. Ми їм купимо квитки на поїзд.

— Можна й так, — згодився Крабс. — Готуйтеся, а я поїду в банк по гроші. — Розставшись з Мигею та Жулію, Крабс не поїхав одразу в банк, а заїхав спочатку в редакцію газети "Давилонські гуморески". Хазяїном цієї газети був не хто інший, як пан Спрутс, інакше кажучи, вона видавалась на Спрутсові кошти. Будинок редакції, а також усі друкарські машини і все обладнання друкарні належали Спрутсу. Всім

працівникам, починаючи з редактора й кінчаючи незначним складачем, платили гроші, які давав Спрутс. Правда, й прибутки від продажу газет повністю належали Спрутсу.

Проте, треба сказати, що прибутки ці були не дуже великі й частенько не перевищували витрат. Але пан Спрутс і не ганявся за великими баришами. Газета потрібна була йому не для прибутку, а для того, щоб без перешкод рекламувати свої товари. Рекламували з великими хитрощами. А саме: в газеті часто друкувалися так звані художні оповідання, причому, якщо герої оповідання сідали пити чай, то автор неодмінно згадував, що чай пили з цукром, який вироблявся на цукрових заводах Спрутса. Господиня, розливаючи чай, обов'язково зазначала, що цукор вона завжди купує спрутсівський, тому що він дуже солодкий і дуже поживний. Якщо автор оповідання описував зовнішність героя, то завжди, ніби ненароком, згадував, що піджак його був куплений років десять — п'ятнадцять тому, але мав вигляд новенького, бо пошитий був із тканини, випущеної мануфактурою Спрутса. Усі позитивні герої, тобто всі хороші, багаті або так звані респектабельні коротульки в цих оповіданнях обов'язково купували тканини, випущені спрутсівською фабрикою, і пили чай із спрутсівським цукром. У цьому й полягала таємниця їхнього процвітання. Тканини носилися довго, а цукру, тому що він був дуже солодкий, потрібно було мало, що сприяло заощадженню грошей і накопиченню багатств. А всі погані коротульки в цих оповіданнях купували тканини якихось інших фабрик і пили чай з іншим цукром, а тому весь час зазнавали невдач, вони постійно хворіли і ніяк не могли вибитись із злиднів.

Крім таких "художніх" оповідань, у газеті друкувалися звичайні рекламні оголошення, що прославляли спрутсівський цукор і вироби Спрутсівської мануфактури. Цілком зрозуміло, що ні рекламні оголошення, ні художні оповідання не могли привернути особливої уваги публіки, а тому в газеті щоденно вміщувалися повідомлення про цікаві події і пригоди, а також різноманітні гуморески, тобто коротесенькі веселі оповіданнячка або анекдотики, спеціально для того, щоб насмішити простодушних читачів. Читач, який купив газету, маючи намір прочитати гуморески, заодно ковтав і "художні" оповідання, що, власне кажучи, від нього й вимагалось.

Увійшовши в кабінет редактора, якого, до речі, звали Гризлем, пан Крабс побачив за столом, заваленим різними рукописами, коротульку, схожого на товстого старого пацюка, вирядженого в сірий піджак. Перше, що в ньому впадало в очі, було видовжене, ніби витягнуте вперед обличчя з гнучким, рухливим носиком, вузьким ротом і коротенькою верхньою губою, з-під якої визирали два гостренькі, сліпучо-білі зуби.

Побачивши Крабса, з яким він давно був знайомий, пан Гризль усміхнувся, від чого два зуби ще більше вилізли з-під верхньої губи й уперлися в коротеньке підборіддя.

— Щось, видно, спішне й, наскільки я можу догадатися, важливе? — спитав Гризль, поздоровкавшись з Крабсом.

— Ви догадливі, як завжди! — засміявся Крабс.

— Догадатися, зрештою, не важко, бо дрібні розпорядження пан Спрутс завжди віддає письмово або диктує по телефону, — відповів Гризль.

— Цього разу діло таке, що ні телефону, ні пошти довірити не можна, — сказав Крабс.

Оглянувшись на двері й упевнившись, що вони щільно зачинені, пан Крабс присунувся до Гризля ближче і, притишивши голос, сказав:

— Це стосується гігантських рослин.

— А що, Товариство гігантських рослин може лопнути? — насторожився Гризль і поворушив своїм носом, ніби до чогось принохуючись.

— Повинно лопнути, — відповів Крабс, роблячи наголос на слові "повинно".

— Повинно?.. Ах, повинно! — посміхнувся Гризль, і його верхні зуби знову вп'ялися в підборіддя. — Ну, воно й лопне, якщо повинно, смію запевнити вас!

— Ха-ха!.. — зареготав він, задираючи вгору свою пацючу голову.

— Треба вмістити в газеті невеличку статтю, яка кинула б тінь на це товариство, — почав пояснювати Крабс. — Власники гігантських акцій повинні відчувати, що вони мають справу з пройдисвітами і що всі їхні акції по суті не становлять ніякої цінності. Але категорично нічого стверджувати не слід. Треба тільки посіяти деякий сумнів.

— Розумію, — відповів Гризль. — Досить невеличкого сумніву, щоб усі кинулися продавати акції. Не мине й двох днів, як їх замість фертинга продаватимуть по п'ятачку. Мабуть, пан Спрутс хоче скупити ці акції по дешевинці, щоб продати, коли вони знову підскочать на ціні?

— Пан Спрутс нічого не казав мені про свої плани, — холодно відповів Крабс. — Наше діло, щоб у завтрашній газеті з'явилася ця стаття, все інше нас не обходить.

— Розумію, — закивав головою пан Гризль.

— І ще одне, — сказав Крабс. — Ніхто про цю статтю не повинен заздалегідь знати.

— Розумію. Я сам особисто займуся цією справою, — відповів Гризль.

Як тільки Крабс опинився за дверима, пан Гризль узяв свою авторучку, поклав перед собою чистий аркуш паперу і, нахиливши голову, почав швидко писати. Літери в нього виходили якісь товстенькі й водночас гостроносенькі, з довгими, опущеними вниз хвостами. Коли дивитися збоку — здавалося, він не писав, а акуратно розсаджував на поличках жирних хвостатих пацюків.

Обсадивши цими пацюками всю сторінку, пан Гризль натиснув кнопку електричного дзвоника.

— Віддайте це негайно в набір, — сказав він секретарці, яка з'явилася у дверях, і подав їй списаний аркуш. — Та дивіться — нікому ні гу-гу, — додав він, прикладаючи палець до губів, або, точніше сказати, до зубів.

Секретарка миттю зникла з аркушем у руках, а пан Гризль почав думати, де роздобути грошей, щоб якомога більше закупити гігантських акцій, тільки вони подешевшають.

Поки Крабс розмовляв з редактором Гризлем, а потім їздив у банк по гроші, Мига й

Жуліо займалися своїми справами. Спочатку вони з'їздили на вокзал і купили два залізничні квитки до Сан-Комарика на завтрашній день. Повертаючись назад, вони заїхали в універмаг, де купили досить велику валізу, виготовлену з куленепробивного фіброліту, а коли їхали повз кінотеатр, купили два квитки на кінокартину, яка звалася "Таємничий незнайомиць, або Розповідь про сімох задушених і одного утопленого в мазуті". Упоравшись з усіма цими справами, вони повернулися в контору, й Жуліо сказав Незнайкові та Козлику:

— Ви, братики, сьогодні попрацювали доволі. Ось вам квитки, можете піти в кіно. Після кіно йдіть обідати, а на роботу приходьте завтра вранці. Сьогодні сюди більше не з'являйтеся. Ми з Мигею за вас попрацюємо. Ось вам на обід гроші.

Незнайко та Козлик узяли квитки й гроші і з радістю побігли в кіно. Мига одразу ж сів за стіл і почав продавати відвідувачам акції, а Жуліо забрався в кімнату, де стояла вогнетривка шафа, і заходився вигрібати з неї у валізу гроші. Коли каса була очищена до останнього фертинга, він вирвав із записної книжки аркушик, нашкрібав на ньому олівцем записку й поклав її у вогнетривку шафу на поличку поряд із залізничними квитками.

Повернувшись у контору, Жуліо кивнув Мизі й крадькома показав пальцем на валізу, набиту грішми. Мига зрозумів, що все готово. Вставши з-за столу, він випровадив з контори відвідувачів, сказавши, щоб вони приходили завтра. Як тільки відвідувачі вийшли, друзі узяли валізу, зачинили контору й одразу ж поїхали.

Хвилин за десять вони вже сиділи в готелі й рахували гроші, привезені Крабсом. Щоб порахувати два мільйони, потрібно було б, звичайно, чимало часу, але ж гроші були складені пачками по десять тисяч, тому діло йшло швидко. Друзі лише перевірили кілька пачок. Упевнившись, що у валізі, привезеній Крабсом, було рівно два мільйони, Жуліо відрахував із цих грошей сто тисяч, віддав їх Крабсу і сказав:

— Можете одержати свої гроші. Ви їх чесно заробили. Бажаємо, щоб вони пішли вам на користь.

— Спасибі вам, друзі, — сказав Крабс. — А тепер ми з вами повинні швиденько зникнути з міста, тим більше, що по дорозі нам доведеться облагодити ще одне дуже вигідне діло.

— Яке діло? — зацікавились Мига й Жуліо.

— Звільнення знаменитого мільйонера Скуперфільда.

— А що з ним?

— Його викрала згряя розбійників, які вимагають за звільнення великий викуп, — пояснив Крабс. — Мені випадково стало відомо, де розбійники ховають пана Скуперфільда. Отже, ми можемо звільнити його. За пристойну винагороду, зрозуміло. Думаю, що можна буде здерти з нього крупний чек і одержати по цьому чеку гроші в банку.

— Скільки ж можна взяти в цього скнари за його звільнення? — спитав Жуліо.

— Мільйон, гадаю, можна.

— Мільйон?! — вигукнув Жуліо.

— А що, по-вашому, це багато? — занепокоївся Крабс.

— По-моєму, мало, — відповів Жулію. — Менше ніж за два мільйони і братись до такого діла не слід.

— Ну що ж, візьмемо з нього три мільйони, і край, — запропонував Мига. — Якраз по мільйону на кожного з нас.

— Це резонна пропозиція! — схвалив Жулію. — їдьмо.

А пан Скуперфільд тим часом втратив будь-яку надію на звільнення. У ту мить, коли Крабс прив'язав його до дерева, він так отетерів, що не міг пояснити те, що сталося. Все, що трапилося з ним, здалось йому нечуваним зухвальством. Досі ніхто ніколи не прив'язував його до дерев, до того ж так безцеремонно. Ганчірка, якою підступний Крабс заткнув йому рота, нестерпно смерділа бензином. Від того сморіду у Скуперфільда паморочилось у голові. Бідолаха відчував, що ось-ось гепнеться непритомний і, мабуть, таки гепнувся б, якби не був надійно прикріплений до дерева. Зрештою, він усе-таки втратив свідомість, а коли опритомнів, почав смикатись усім тілом, намагаючись розірвати пута. Всі ці зусилля призвели тільки до того, що вірьовки, якими він був зв'язаний, ще глибше врізались у його тіло, і це завдавало йому нестерпного болю.

Витративши марно сили й упевнившись, що спроби звільнитися ні до чого не ведуть, Скуперфільд завмер. Від нерухомості руки й ноги і навіть тулуб у нього затерпли, стали немовби чужі — Скуперфільд не відчував, що вони в нього є. Все тіло у нього ніби зникло, а разом з ним зникло й відчуття болю.

Теплий, ласкавий вітерець налітав поривами й ворухив на деревах листочки. Скуперфільдові здавалося, ніби дерева привітно махають йому сотнями своїх крихітних зелених рученят і щось тихесенько нашіптують своєю лісовою мовою. У траві красувалися рожеві й ніжно-голубі квіточки. Скуперфільд не знав, як вони називаються, але дивитись на них йому було надзвичайно приємно. Вгорі в гіллі дерев пурхали маленькі червоногруді пташки, сповнюючи повітря веселим цвірінканням. Деякі з них сідали в траву, щось дзьобали там, а потім знову злітали вгору. Скуперфільд ніколи не бачив лісових пташок зблизька і дивився на них з величезною насолодою.

Побачивши, що Скуперфільд не ворухиться, декотрі птахи перестали боятись і пролітали в нього біля самого носа. А одна пташинка навіть сіла йому на плече. Мабуть, вона сприйняла Скуперфільда за якийсь неживий предмет, як ото обгорілий пень. Сидячи на плечі, вона позирала навкруги, нахилиючи голівку то в один бік, то в другий, а потім пурхнула й полетіла, зачепивши краєчком крила Скуперфільда за щоку. Це зовсім розчулило Скуперфільда. Відчувши ніжний дотик милої істоти, Скуперфільд так розчулився, що аж заплакав.

"Який прекрасний світ і яке хороше життя! — подумав він. — Чому я досі не помічав цього? Чому ніколи не ходив у ліс і не бачив усієї цієї краси? Клянусь, якщо лишуся живим, якщо вирвуся звідси, обов'язково щодня ходитиму в ліс, дивитимусь на дерева, на квіточки, слухатиму ніжний шепіт листочків, і радісне щебетання птахів, і веселе цвіркотання коників. І на метеликів дивитимусь, і на бабок, і на милих

працелюбних мурашок, і на гусей, і на качок, і на індиків, і на все, на все, що тільки є на світі! Ніколи мені це не набридне!"

Поплакавши, Скуперфільд трохи заспокоївся. Настрій його поліпшився, і він сказав сам собі:

— Не будемо, однак, втрачати надії. Хтось, зрештою, прийде і звільнить мене.

І він почав мріяти, як винагородить свого рятівника.

"Я нічого не пошкодую, — казав подумки. — Я йому дам п'ять фертингів, от... Так... Хай я провалюся на цьому самому місці, якщо не дам п'ять фертингів... Хоча, якщо сказати по правді, п'ять фертингів забагато. Дам я йому краще три фертинги або один. Мабуть, одного вистачить".

Раптом він невдало ворухнувся, і вірówka з такою силою вп'ялася йому в бік, що він мало не завив од болю.

— Ні, ні, краще дам п'ять фертингів, — сказав він. — Для такого діла шкодувати не треба. Доведеться на чомусь іншому заощадити.

Час минав, але ніхто не з'являвся, щоб виручити з біди Скуперфільда. Тому він сказав:

— Дідько з ним, дам десять фертингів. Аби тільки хтось прийшов. Бо так тут і гігнути можна.

Минуло півгодини, й він підвищив ціну за свій порятунок до двадцяти фертингів, потім до тридцяти, до сорока, до п'ятдесяти. За годину він нагнав ціну до ста фертингів і на цьому зупинився.

— Дурні! — лаяв він своїх майбутніх рятівників. — Ходять десь, пороззявлявши роти, і жоден телепень не може прийти сюди, щоб одержати сто фертингів. Неначе сто фертингів на дорозі валяються! Та скажи мені, що десь можна одержати задарма сто фертингів, я, здається, побіжу на край світу. І навіть далі! Чесне слово, щоб я провалився на місці!

Деякий час він прислухався, затамувавши подих, але жоден сторонній звук не долетів до нього, жодна гілка не тріснула під ногою рятівника.

— Дурні, осли, ідіоти! — втрачав витримку Скуперфільд. — Отаке недбальство! Хотів дати сто фертингів, а тепер дулю вони від мене дістануть! Можуть і не з'являтися! Отак завжди буває! Самі пальцем не хочуть ворухнути, щоб заробити гроші, а потім кажуть, що в усьому багачі винуваті! Щоб вони всі провалилися на місці!

Рішення не платити грошей повернуло Скуперфільду гарний настрій, проте ненадовго, бо в ту ж хвилину він відчув, що хоче їсти. Знічев'я Скуперфільд почав обдумувати, що б з'їв на обід, якби раптом опинився в їдальні. Уява малювала йому найсмачніші страви, і за п'ять хвилин він так розпалився, що готовий був заплатити за своє звільнення тисячу фертингів.

"Даю тисячу фертингів! — подумки заволав він. — Дві тисячі даю! Три! Мало?.. Десять тисяч даю, щоб вам провалитися на місці!"

Однак поступово почуття голоду притупилося. Скуперфільд уже шкодував, що так високо підняв ціну, але ось його почала мучити спрага.

— Сто тисяч даю, — сказав Скуперфільд і навіть здивувався власним щедротам.

Якийсь час він роздумував, чи не підняти ціну до мільйона, потім сказав:

— Ні, краще здохнути, ніж такі гроші платити!

Саме в цю мить з дерева впав на нього дикий клоп і сильно вкусив його за шию.

— А-а! — заверещав Скуперфільд. — Даю мільйон! Даю!

Та клоп не звернув на ці обіцянки уваги й куснув Скуперфільда вдруге.

— Два мільйони даю! — закричав Скуперфільд.

Клоп укусив його третій раз.

"Ах ти, звіря чортове! — подумки вилаявся Скуперфільд. — Мало тобі двох мільйонів? Три даю, щоб тобі провалитися на місці!" І раптом він відчув, що клоп і справді провалився йому за комір, почав кусати за спину. Почуваючи себе безсилим розправитись із нікчемною комахою, Скуперфільд просто оскаженів.

— Ну стривай, дай мені тільки звільнитися! — пригрозив він. — П'ять мільйонів даю за звільнення! Все багатство віддаю! Не потрібні мені ніякі гроші, щоб вони провалились тут же на місці!

І одразу ж, наче у відповідь на його благання, в лісі почулися чийсь кроки. Скуперфільд підвів голову й побачив трьох коротульок. Один з них видався йому схожим на Крабса. Однак Скуперфільд не встиг як слід роздивитися, тому що коротулька зараз же зник за деревом. Двоє інших тим часом підійшли до Скуперфільда. Читає, безумовно, вже догадався, що ці двоє були Мига й Жуліо.

Зупинившись за два кроки від Скуперфільда, Мига й Жуліо уважно оглянули його, тоді Мига спитав:

— Пан Скуперфільд, якщо не помиляюся?

— М-м! М-м! — радісно промимрив Скуперфільд і закивав головою.

У місті стало відомо, що ви потрапили до рук розбійників, які вимагають за ваше звільнення великий викуп. Ми прийшли, щоб урятувати вас, — сказав Мига.

— М-м! М-м! — знову промимрив Скуперфільд.

— Гадаю, що спочатку слід було б розв'язати йому рота, — сказав Жуліо. — Інакше ми від нього нічого не доб'ємося.

— Резонне зауваження, — погодився Мига.

Підійшовши до Скуперфільда впритул, він розв'язав хустку, що стягувала йому рота. Скуперфільд виштовхнув з рота язиком ганчірку й, відплювавшись, сказав:

— Фа-фі-фо! Ця фанфіфка, фанфіфка фрофлята! Кха!.. Тьфу! Фанфіфка фрофлята! Фанфіфка фрофлята!

— Нехай мене уб'ють, коли я хоч що-небудь розумію! — вигукнув Мига.

— Мабуть, він каже: "Ганчірка проклята", — догадався Жуліо. — Думаю, що мова йде про ганчірку, яка була у нього в роті...

— Фак! Фак! — зраділо закивав головою Скуперфільд. — Фанфіфка, фанфіфка фрофлята! Фанфіфка фрофлята! Фак! Тьфу!

— Ну добре, добре, — почав заспокоювати його Мига. — Це нічого. Це природно у вашому становищі. Спробуйте, однак, узяти себе в руки. Потренуйтеся трохи. Я гадаю,

коли язик у вас розімнеться, ви зможете говорити правильно.

Скуперфільд почав вимовляти різні слова для практики. Скоро язик у нього й справді розім'явся, тільки літера, "р" ніяк не виходила. Замість неї він вимовляв літеру "ф".

— Ну, це не така вже й велика біда, — сказав Мига. — Думаю, ми можемо продовжити переговори. Ви як діловий коротулька, повинні розуміти, що нам нема ніякої рації виручати вас з біди безплатно. Правда?

— Пфавда, пфавда! — підхопив Скуперфільд. — Скільки ж ви хочете взяти з мене?

— Три мільйони, — відповів Мига.

— Що? — вигукнув Скуперфільд. — Три мільйони чого?

— Ну, не три мільйони старих калощ, звичайно, а три мільйони фертингів.

— Знову тфи мільйони фефтингів? Це грабіж, щоб я пфовалився на цьому місці! — закричав Скуперфільд.

— Соромтеся, пане Скуперфільд! Який же це грабіж? Ми ж не пристаємо до вас з ножом до горла. У нас з вами звичайна ділова розмова. Як кажуть: ми вам, ви нам. Ми чесні підприємці, а не якісь розбійники.

— Так, не фозбійники! — пробурчав Скуперфільд. — Може, ви і є найспфавжнісінькі фозбійники! Звідки я знаю!

— Соромно, соромно, пане Скуперфільд. За що ж ви нас ображаєте? Ми теж могли б сказати, що ви розбійник. Чесних коротульок у лісі не прив'язують.

— Ну гаразд, — пробурчав Скуперфільд. — Все одно тфи мільйони дуже кфупна сума.

— Скільки ж ви хочете заплатити нам? — спитав Жуліо.

— Скільки? Ну я міг би дати вам п'ять... ні, я можу дати тфи фефтинги.

— Що? — заволав Жуліо. — Три фертинги? За кого ви нас маєте? Ми не старці, і ваших подачок не потребуємо. Ви, мабуть, не хочете, щоб вас порятували. Ну що ж, насильно нікого звільняти не збираємось.

— Як так не хочу? — заперечив Скуперфільд. — Мені, повірте, нема ніякої фадості тут стифчати.

— То чого ж ви пропонуєте три фертинги? Це ж курям на сміх.

— Ну гафазд, хай буде п'ять фефтингів. П'ять фефтингів теж добфі гфоші, запевняю вас.

— Ходімо звідси! — сказав Мига зі злістю. — Він, очевидно, не хоче, щоб його врятували.

Мига й Жуліо рішуче рушили геть.

— Гей! — закричав Скуперфільд. — Що ж ви так ідете? Хочете десять фефтингів? Гей! Стійте! Двадцять даю!.. Не хочете, ну й дідько з вами, щоб ви провалились на місці! Мене хтось інший дешевше вфятує!

Побачивши, що Мига и Жуліо зникли з очей, Скуперфільд засумував і пошкодував, що не погодився на вимоги здирників, але враз знову почулися кроки. Побачивши, що його "рятівники" йдуть назад, Скуперфільд зрадів.

— "Ну, тепер все гаразд! — подумав він. — Коли вони повертаються — значить, вирішили взяти двадцять фертингів. Дідька лисого я тепер дам двадцять. Досить їм і п'ятнадцять".

Важко сказати, чому більше радів Скуперфільд. Чи тому, що, зрештою, матиме волю, чи тому, що заощадить п'ять фертингів.

Його здивувало, однак, що Мига й Жулію не поспішали звільняти його. Підійшовши до дерева, вони почали заклопотано нишпорити навколо й щось шукати в траві.

— Що ви там шукаєте? — занепокоївся Скуперфільд.

— Ганчірку, — відповів Мига. — Адже ми повинні лишити вас тут у такому стані, як і знайшли. Хтось, розумієте, трудився, затикав вам рота ганчіркою, а ми прийшли, ганчірку викинули. Це, по-вашому, чесно? Чужу працю поважати треба, голубе! Чи ви, може, хотіли б, щоб ми вчинили безчесно?

— Жулію знайшов ганчірку й почав засовувати її знову до рота Скуперфільду.

— А-а! — зарепетував Скуперфільд. — Не тфеба ган— чіфки! Тьфу! Ганчіфки, ганчіфки, ганчіфки не тфеба! Аф! Аф!

— Дасте три мільйони? — погрозово спитав Жулію.

Скуперфільд закивав головою. Жулію витягнув у нього з рота ганчірку. Скуперфільд почав старанно відпльовуватись. Відплювавшись, мовив:

— На жаль, у мене нема з собою гфошей.

— Нічого. Дасте чек.

— У мене нема з собою чекової книжки.

— Брехня! — відповів Мига. — Жоден капіталіст не виходить з дому без чекової книжки.

— Ну гафазд, фозв'яжіть мене.

Мига й Жулію вмить розв'язали віршовку. Скуперфільд деякий час стояв біля дерева, наче приріс до нього, а тоді впав, мов підкошений, на землю.

— Що з вами? — кинувся до нього Мига.

— Не знаю, — промимрив Скуперфільд. — Ноги не діють. І фуки теж.

— Мабуть, заніміли від нерухомості, — висловив припущення Мига.

Не довго думаючи, Жулію почав згинати й розгинати Скуперфільдові руки, як це звичайно роблять при штучному диханні, а Мига в цей час піднімав і опускав його ноги. Через кілька хвилин Скуперфільд відчував, що вже може керувати своїми кінцівками і сказав:

— Пустіть, я сам.

Він підвівся, кречучи, кілька разів нахилився, присів, потім надів на голову циліндр, що валявся на землі, взяв палицю з кістяним набалдашником, що лежала поряд з циліндром, і сильно вдарив нею по голові Жулію. Не чекаючи нападу, Жулію впав. Побачивши, що Скуперфільд дременув геть, Мига кинувся доганяти його, але раптом гепнувся, спіткнувшись об коріння, що стирчало з-під землі. Підвівшись, він побачив, що Скуперфільд зник за деревами.

— Ах ти гадина! — пробурмотів Мига люто.

Побачивши, що Жуліо лежить нерухомо, Мига підкликав Крабса, який ховався за деревом, і вони разом кинулись до автомашини, що стояла віддалік.

Розділ двадцятий

КРАХ ТОВАРИСТВА ГІГАНТСЬКИХ РОСЛИН

Уночі Незнайко й Козлик спали погано. Їм обом снилися страшні сни: Незнайкові снилося, ніби його весь час переслідують якісь шахраї і він ховався від них то десь на вкритому пилом горищі, то в темному підвалі. Нарешті він сховався в порожню бочку, та саме в цю мить хтось почав наповнювати бочку мазутом. Незнайко хотів вилізти з бочки, але раптом чиясь рука чіпко вхопила його за чуба й не давала навіть висунути голови. Відчуваючи, що ось-ось захлинеться у цій чорній, смердючій рідині, Незнайко зробив одчайдушне зусилля і... прокинувся. Упевнившись, що він зовсім не в бочці, а вдома в постелі, Незнайко знову хотів був заснути, проте зненацька побачив, що вікно тихо відчинилось і в нього лізуть якісь підозрілі типи в картатих кепках і з пістолетами в руках. Скочивши з постелі, Незнайко кинувся тікати. Рятуючись від переслідувачів, він забіг на якусь залізничну станцію, де стояли цистерни з мазутом. Одна цистерна була порожня. Незнайко заліз у неї, але цистерна чомусь почала наповнюватись мазутом. Спочатку мазут дістав Незнайкові до пояса, потім до грудей, нарешті дійшов до горла. Незнайко почав плавати в мазуті, але рівень рідини піднімався чимраз вище. Незнайка, зрештою, притиснуло до стелі. Чорна тягуча рідина почала лізти йому в рот і в ніс, заліпила очі. Відчуваючи, що задихається, Незнайко закричав з усієї сили і знову прокинувся.

Побачивши, що він, як і раніше, лежить у постелі, Незнайко поволі заспокоївся і знову хотів заснути, коли це почувся стогін Козлика.

— Пустіть мене! Пустіть! — благав, розкинувшись на своїй постелі, Козлик.

Незнайко почав термосити його за плече, проте Козлик не покидався.

— Пустіть мене! — так само кричав він.

— Та чого ти репетуєш! Тебе ж ніхто не тримає, — сказав Незнайко.

— Мені, розумієш, приснилося, ніби розбійники, яких ми бачили в кіно, спіймали мене й душать капроновим зашморгом, — сказав, прокидаючись, Козлик.

— А мені весь час сниться, наче я в мазуті тону, — признався Незнайко.

— Це все від учорашньої кінокартини, — сказав Козлик. — От завжди, як підеш у кіно, так потім цілу ніч душать кошмари.

Поговоривши про те, що кінофільми краще робити веселі, а не страшні, і трохи заспокоївшись, друзі знову заснули, але жахливі сни не залишали їх до ранку.

Прокинувшись раніше, ніж звичайно, Незнайко та Козлик поснідали без апетиту й вирішили піти в контору пішки, щоб хоч трошечки провітрити голови після безсонної ночі. Вийшовши на вулицю, вони побачили на розі продавця газет, який гучно викрикував:

— Газета "Давилонські гуморески"! Останні новини! Море сміху! Всього за два сантики! Повідомлення про крах Товариства гігантських рослин! Сенсація! Власники гігантських акцій нічого не одержать! "Давилонські гуморески"! Крах товариства! Море

сміху!..

Купивши за два сантики газету, Незнайко й Козлик почали шукати повідомлення про крах Товариства гігантських рослин, але в газеті нічого про це не писалося. Тільки переглянувши газету вдруге, вони натрапили на невеличку замітку.

Останнім часом читачі нашої газети дуже часто зверталися до нас з проханням розповісти про гігантські рослини. Але що можна розповісти про ці горезвісні рослини, про які справді тепер можна почути багато чуток і погослів. Про них з певністю можна сказати тільки те, що сказати про них нічого, бо про них вірогідно відомо тільки те, що про них певно нічого не відомо. Багато легковірних коротульок у своєму легковір'ї доходять до того, що купують акції цих легендарних рослин. Ми зовсім не хочемо кинути тінь на Товариство гігантських рослин. Ми не хочемо також сказати, що, купуючи акції, коротульки нічого не матимуть, бо, купуючи акції, вони дістають надію на поліпшення свого добробуту. А надія, як відомо, теж дечого варта. Задарма, як кажуть, і болячка не сяде. За все треба платити гроші, а заплативши, можна й помріяти. При першій можливості редакція знову повернеться до розмови про гігантські рослини.

Редактор Гризль.

Прочитавши замітку, Козлик скрушно похитав головою і сказав:

— Однієї такої замітки досить, щоб перестали купувати наші акції. Видно, когось із багатів завидки взяли, що наші акції так добре розходяться. Але байдуже! Тепер це нам не страшно, бо майже всі акції вже розпродано. Пізно схопилися, голубчики!

— А яке діло багачам, купуватимуть наші акції чи ні? — спитав Незнайко.

— Багачам до всього є діло! — відповів Козлик. — Думаю, їм взагалі не хочеться, щоб у нас були гігантські рослини. Адже що вигідне для бідняків, те не вигідне для багатів. Це давно відомо.

Отак собі розмовляючи, Незнайко та Козлик дісталися до вулиці Фертинга і ще здалеку побачили біля будинку контор великий натовп. У деяких коротульок в руках були акції із зображенням гігантських рослин. Коротульки піднімали акції вгору, розмахували ними в повітрі, й кричали:

— Пустіть нас! Хай нам повернуть наші гроші! Нас ошукали! Виявляється, ніяких гігантських рослин нема!

— Геть звідси! — кричав на них швейцар, що стояв біля входу. — Контори відкриваються о дев'ятій годині, а доти нікому доступу в приміщення нема. Марш, поки я не напустив на вас поліцейських!

Пробившись крізь натовп, Незнайко з Козликом піднялися по сходах до дверей, і Козлик, обернувшись до натовпу, закричав:

— Братики, не вірте газетам! Вас обдурюють. Гігантське насіння є. А якщо хто хоче забрати гроші назад, ми можемо віддати.

— А, ось вони, ошуканці! — закричав хтось у натовпі. — Бийте їх!

Кілька акціонерів вибігли на східці й хотіли схопити Козлика, але двері враз відчинилися, вискочив поліцейський у мідній блискучій касці і пустив у хід свого

електричного кийка. Натовп миттю відступив назад.

Поліцейський сказав:

— О дев'ятій годині контора відкриється, тоді можете йти й одержувати свої гроші, а доти ніяких балачок!

Обернувшись до швейцара, поліцейський махнув на Незнайка та Козлика своїм кийком.

— Пропусти цих! — наказав він.

Одержавши від швейцара ключ від контори, Незнайко та Козлик швидко піднялися на третій поверх.

— Найрозумніше, що можна зробити, — це повернути бажаним гроші, — сказав Козлик. — Я думаю, паніка вщухне, як тільки всі пересвідчаться, що в першу-ліпшу мить зможуть забрати свої капітали назад.

Сказавши це, Козлик увійшов до контори й заглянув у кімнату, де стояла вогнетривка шафа. Його здивувало, що важкі залізні двері шафи були відчинені. Одним стрибком підскачавши до шафи, Козлик заглянув у неї і побачив, що в шафі було порожньо.

— Незнайку! — закричав він злякано. — Гроші зникли!

— Куди ж вони могли дітися? — спитав, вбігаючи, Незнайко.

— Не уявляю! — розвів руками Козлик. — Мабуть, нас обікрали.

Раптом він помітив на одній з полиць шафи клаптик паперу й два залізничні квитки.

— Стривай, тут записка є, — сказав Козлик і почав читати вголос.

"Дорогі друзі!

— було нашкрябано в цій записці нерівними друкованими літерами. —

Ми змушені ратувати втечею. Вазміть кветки, сидайте напоязд і валяйте не гайна в Сан-Комарик, де ми вас ізустрінем. Ваші доброзичливці Мига й Жуліо".

— От несподіванка! — вигукнув Козлик. — Виявляється, Мига й Жуліо вже втекли і, звичайно, грошенята прихопили з собою. Тепер ми з тобою тут, мов у пастці.

З цими словами Козлик підбіг до виходу з контори й замкнув двері на ключ, що було зроблено своєчасно, бо в ту ж мить за дверима почувся тупіт ніг. Це натовп акціонерів прорвався у приміщення і мчав коридором. Підбігши до контори, власники гігантських акцій почали грюкати кулаками в двері й кричати:

— Гей, ви! Відчиніть, а то погано буде! Поверніть нам гроші!

Козлик, не довго думаючи, підбіг до вікна й розчинив його. Глянувши вниз і впевнившись, що стрибати з висоти третього поверху небезпечно, він дістав з вогнетривкої скрині шматки вірьовок, якими колись були перев'язані пачки з акціями, й почав зв'язувати їх. Незнайко помагав йому. Галас за дверима тим часом нарастив. Двері від ударів дрижали, але не піддавались.

Несподівано настала тиша. Натовп наче причаївся за дверима. Висунувшись із вікна, Козлик спустив кінець вірьовки у двір і, пересвідчившись, що вона дістає до землі, прив'язав другий кінець до труби парового опалення біля вікна.

— Спускайся, — скомандував він Незнайкові.

Незнайко не примусив просити себе двічі й швидко поліз по вірьовці вниз. За дверима в цей час знову почувся галас.

— Ану, вдаримо! — закричав хтось.

Пролунав могутній удар.

— Ще разок!

Двері здригнулися. Побачивши, що Незнайко благополучно досяг землі, Козлик ухопився руками за вірьовку і зсунувся з підвіконня.

— Ще раз! — заволав хтось за дверима.

Цього разу удар був такий сильний, що двері затріщали, зіскочили з завісів і впали на підлогу. Разом з дверима в кімнату влетіло кілька коротульок з величезною стільницею від письмового стола, що її вони використали як таран. Все це сталося так несподівано, що деякі коротульки впали на підлогу, роз'юшивши собі носи. Натовп ураз заповнив контору. Частина акціонерів побігла до вогнетривкої шафи, інші кинулися відчиняти вогнетривкі скрині й витягати із них шматки паперу, в який колись були загорнуті пачки акцій.

Упевнившись, що грошей ніде нема, коротульки так розлютувалися, що розбили скляну шафу, витягли Незнайків скафандр і пошматували його вщент. Нарешті вони зазирали у вікно й побачили вірьовку, що звисала донизу.

— Через вікно втекли! — догадався хтось.

Кілька коротульок почали спускатися по вірьовці, решта вибігли з кімнати й кинулись униз по сходах. Але було вже пізно. Незнайка та Козлика і слід прохолов. Спустившись по вірьовці, вони побігли через двір, який, на їхнє щастя, був прохідний. Опинившись на другій вулиці, вони змішалися з натовпом і невдовзі були далеко від місця пригоди.

— Треба піти на Кручену вулицю в магазин різнокаліберних виробів. Може, ми застанемо там пана Жуліо, — висловив припущення Козлик.

Друзі швидко пройшли на Кручену вулицю, звернули в Зміїний провулок і стали шукати магазин різнокаліберних товарів, але його ніде не було.

— Оце так штука! Тепер ще й магазин кудись подівся! — з досадою вигукнув Козлик.

Вони оглянули весь Зміїний провулок від початку й до кінця, потім — у зворотному порядку. Нарешті пройшлися по ньому в третій раз. І от Козлик зупинився біля кондитерського магазину, якого, здалося йому, колись тут не було, і сказав:

— Що за історія! По-моєму, тут різнокаліберний магазин був, а тепер якась кондитерська.

Незнайко та Козлик увійшли в кондитерську і спитали одну з продавщиць, чи не знає вона, куди подівся різнокаліберний магазин. Продавщиця сказала, що різнокаліберний магазин закрився, бо господар несподівано розбагатів і поїхав подорожувати, а тепер тут кондитерська.

— Бачив? "Несподівано розбагатів і поїхав подорожувати!" — пробурмотів Козлик,

коли вони з Незнайком вийшли на вулицю.

Він витягнув з кишені записку, яку залишив Жулію, й почав знову її читати.

— Чому Мига й Жулію пишуть, що змушені рятуватися втечею? — сказав Козлик. — Може, вони заздалегідь дізналися, що надрукують газети, і тому вирішили вчасно зникнути з грішми? В усякому разі, нам не можна тут залишатись, а теж треба їхати в Сан-Комарик. Це гарне місто. Я колись жив там.

Поїзд на Сан-Комарик відходив лише наприкінці дня, але Незнайко й Козлик боялися повертатись у готель, де вони могли потрапити в руки акціонерів, яких вони мимоволі обдурили. Протинявшись до обіду в міському парку, друзі розшукали невеличку їдальню, де ніколи доти не бували, і як слід пообідали, витративши там майже увесь свій капітал. У них лишилось кілька сантиків, і вони потратили їх на морозиво та ще купили пляшку газованої води з сиропом, яку вирішили взяти з собою в дорогу.

Прибувши на вокзал задовго до відходу поїзда, вони ввійшли у вагон. Провідник перевірів квитки і сказав, що їхні місця на верхніх полицях.

— От і добре, — сказав Козлик Незнайкові. — На верхніх полицях нас ніхто не помітить. Адже в поїзді може їхати хтось з наших акціонерів. Було б зовсім недоречно, якби нас упізнали.

Вилізши на верхні полиці, Незнайко і Козлик зручно розляглися на них і почали крадькома стежити за новими пасажирами.

Вагон тим часом потроху наповнювався. Внизу, якраз під полицею, де лежав Незнайко, влаштувався якийсь товстенький коротулька. Сунувши валізу під сидіння, він витягнув з кишені цілу купу газет і заходився читати їх. Тут були й "Ділова кмітливість", і "Давилонські гуморески", й "Газета для товстеньких", і "Газета для тоненьких", і "Газета для розумних", і "Газета для дурнів".

Так, так! Не дивуйтеся: саме "для дурнів". Деякі читачі можуть подумати, що нерозумно було б так називати газету, бо хто ж купуватиме її з такою назвою. Адже нікому не хочеться, щоб його вважали глупаком. Однак давилонські жителі на такі дрібниці не зважали. Кожен, хто купував "Газету для дурнів", казав, що він купує її не тому, що вважає себе дурнем, а тому, що йому цікаво узнати, про що там для дурнів пишуть. До речі, газету цю робили дуже розумно. Все в ній навіть для дурнів було зрозуміло. Тому "Газета для дурнів" розходилась великим тиражем, і продавали її не тільки в місті Давилоні, а й у багатьох інших містах.

Не важко догадатися, що "Газету для товстеньких" читали не тільки товстуні, а й ті, хто мріяв скоріше потовстіти, так само, як "Газету для тоненьких" читали не тільки худенькі коротульки, але й ті, яким хотілося позбутися зайвого жиру. Власники газет чудово розуміли, що вже сама назва має збуджувати інтерес читача, інакше ніхто не купував би їхню газету.

За кілька хвилин Незнайко помітив, що другу нижню полицю зайняв пасажир, який був ніби прямою протилежністю першому. Інакше кажучи, він був дуже худий. Вигляд він мав такий, наче незадовго до цього блукав по болоту й ще не встиг як слід

висохнути. Його чорні штани були пом'яті і вкриті жовто-коричневими плямами грязюки. Така сама жовто-коричнева пляма була й на його капелюсі-циліндрі, наче в нього хтось жбурнув здалеку грудкою грязюки. На спині його чорного піджака красувалася велика трикутна дірка. Такі дірки звичайно утворюються, коли випадково зачепишся спиною за гілку або за гвіздок, що стирчить у стіні. Трошки нижче спини до піджака причепився рудуватий болотний реп'ях, який у народі називають реп'яшком. Такий же реп'яшок причепився до ліктя і ще один ззаду до штанів.

Усівшись на лавку, цей болотний мешканець стягнув з голови свій чорний циліндр і, ніби штукар, почав витягати з нього різні речі. Незнайко, який стежив за всім цим із своєї верхньої полиці, з подивом помітив, як із циліндра з'явилися зубна щітка й зубний порошок, брусок пахучого суниного мила, рушник, кілька носовичків, запасні шкарпетки і, нарешті, два іржавих гвіздки та шматок мідного дроту.

Задивившись на це видовище, Незнайко й не помітив навіть, як поїзд рушив і вони поїхали.

Розділ двадцять перший

ПРИГОДИ СКУПЕРФІЛЬДА

Читачі, досить напрактиковані у читанні книжок і тому звиклі схоплювати все, так би мовити, на льоту, вже догадалися, певно, що цей худенький пасажир у чорному циліндрі був не хто інший, як пан Скуперфільд. Відтоді, як йому вдалося врятуватись від своїх "визволителів", минуло не більше доби, але за цей порівняно невеличкий час Скуперфільд встиг зазнати дуже багато пригод.

Спочатку він біг лісом, не переводячи подиху, стараючись якнайдалі втекти від Миги, який гнався за ним. Обернувшись назад і впевнившись, що за ним ніхто не женеться, він значно зменшив швидкість, тобто, просто кажучи, пішов не кваплячись. Усередині в нього все співало, все тріумфувало. Він був щасливий від того, що здобув довгождану свободу й при тому не витратив жодного сантика.

Абсолютно не уявляючи собі, в який бік треба йти, щоб вийти на дорогу, де його могла підібрати попутна машина, Скуперфільд вирішив іти, не звертаючи, прямо й прямо, сподіваючись, що ліс десь та кінчиться і він вийде до якогось житла.

Внаслідок пережитих хвилювань почуття голоду зовсім зникло, тобто у нього пропав апетит. Треба сказати, що так буває дуже часто. Кожний по собі знає, що різні почуття не можуть володіти нами всі разом. Звичайно якесь сильніше почуття витісняє всі інші, дрібніші почуття, і тоді ми забуваємо про речі, які доти здавалися нам надзвичайно важливими. На цей бік справи якраз і звернув увагу Скуперфільд. Він помітив, що йому зовсім розхотілося їсти, і тоді зрозумів, що почуття голоду пропало у нього від хвилювання. Це відкриття навело Скуперфільда на думку, що можна чимало зекономити на їжі, якщо, приміром, добре похвилюватися перед сніданком або обідом. Для цього досить було затіяти якусь неприємну розмову або просто посваритися з ким-небудь.

Захопившись цими оригінальними думками, Скуперфільд не помітив, як почуття голоду знову почало підкрадатися до нього. Опам'ятався він тільки тоді, коли у нього в

животі боляче засмоктало. Скуперфільд знав, що звичайно ті, хто заблукав у лісі, тамують голод ягодами, лісовими горіхами або грибами. От він і почав старанно нишпорити очима навкруги, проте ніде не побачив ні горіхів, ні ягід, ні навіть грибів. Втративши надію знайти щось їстівне, Скуперфільд спробував жувати траву, однак трава була гірка, і він зараз же з огидою виплюнув її. Розглядаючись на всі боки, він ненароком забрів у болото. Відчувши під ногами трясовину, вирішив обійти небезпечне місце, але земля заходила в нього під ногами ходором. Скуперфільд злякався, побіг назад, та ступив лише кілька кроків і вскочив прямо в калюжу. Побачивши, що круг нього рідка болотна грязь, Скуперфільд почав стрибати з купини на купину. Ледве-ледве вдалося йому вилізти на твердий ґрунт, але при цьому він попав у зарості реп'яхів. Подряпавши обличчя і руки, він продерся через колючки й усівся на траву, щоб хоч трохи перепочити.

Однак довго сидіти він не зміг, бо на нього напали руді болотні мурахи, укуси яких дуже болючі. Скуперфільд, сам того не підозріваючи, вмовстився на мурашину купу. Спершу він топтав мурах ногами й лупив своєю палицею, але, побачивши, що їх не стає від цього менше, вирішив залишити поле бою і відступити. У ту ж мить він помітив, що навколо стало темніше.

Зрозумівши, що схиляється надвечір, Скуперфільд надав ходу. Думка про те, що йому доведеться заночувати в лісі, викликала у нього жах. Часом йому здавалося, що ліс рідшає і він ось-ось вийде на узлісся, але то було оманливе враження. Ліс не кінчався, а морок ставав густіший і густіший.

Скуперфільд розумів, що за кілька хвилин настане цілковита темрява, й почав шукати, де б заночувати. В одному дереві він помітив на висоті свого зросту велике дупло. Вирішивши, що зручнішого місця для ночівлі тепер уже не знайти, Скуперфільд заліз у це дупло й заходився влаштовуватись на ніч.

Дупло виявилось досить просторим. У ньому можна було сидіти, задерши ноги догори й притулившись до стінки спиною. Скуперфільдові здалося, що це дуже зручно, тим паче, що знизу дупло було заслане сухим торішнім листям. Знявши з голови циліндр і поклавши його на дно дупла поряд з палицею, Скуперфільд вирішив якнайскоріше заснути, але гострий голод геть проганяв сон. До того ж у нього почали боліти ноги. Скуперфільд подумав, що ноги болять з незвички спати взутим, і зняв черевики. Ноги, однак, не перестали боліти. До того ж боліли вже не тільки ноги, а й спина і все тіло. Скуперфільд розумів, що коли б йому вдалося простягтися на весь зріст, то біль минув би, але в дуплі ніяк не можна було простягтися. Там можна було сидіти, тільки скоцюрбившись.

Стало зовсім темно, температура знизилась, і Скуперфільда почав діяти холод. Почуваючи, що він мерзне дужче й дужче, Скуперфільд знову взувся, надів на голову циліндр, звів комір піджака, а зверху поклав на себе свою палицю і чекову книжку, проте від того йому не стало тепліше. Досі Скуперфільд сліпо вірив, що його чекова книжка, з якою він не розставався все життя, здатна виручити його з найбільшої біди. Але цього разу на своєму особистому досвіді він пересвідчився, що все-таки бувають

випадки, коли ні банківський чек, ні наявні гроші не становлять ніякої цінності.

Відчувши, що він уже геть задубів, Скуперфільд вискочив з дупла й почав стрибати навколо дерева, а потім виконав кілька гімнастичних вправ у швидкому темпі. Це йому допомогло. Але ненадовго. Тільки-но Скуперфільд заліз у дупло, його знову почав діймати холод. Кілька разів протягом ночі він вилазив із свого сховища, стрибав, наче коник, щоб хоч трошки зігрітися, і гриз кору дерева, намагаючись утамувати голод. За ніч він ні на хвилинку не заплющив очей і втомився так, ніби ним возили воду. Ніч видалася йому нескінченно довгою, і, щойно зажеврів світанок, він покинув своє негостинне сховище, дивуючись, що взагалі лишився живим.

Проте на цьому пригоди Скуперфільда не закінчились. Після безсонної ночі він майже нічого не тямив і брів куди очі дивляться. До того ж у лісі ще було не зовсім видно. Він зосліпу наражався на дерева й мало не роз'юшив собі носа. Нарешті він все-таки вибрався з лісу. Перед ним простягалася зелена долина, подекуди вкрита сірувато-білими плямами, і Скуперфільд подумав, що то сніг. Спустившись у долину, він побачив, що то був зовсім не сніг, а туман, який згущався над охололою за ніч землею. Шар туману стелився так низько і був такий густий, що Скуперфільд брів у ньому, неначе по горло в воді. Збоку могло видатись, ніби то по морю, яке залило всю долину, пливе голова Скуперфільда в чорному циліндрі.

Скуперфільдові й самому здавалося, наче і руки, й ноги, і навіть тулуб у нього зникли, а лишилася тільки голова, яка невідомо на чому трималася. Поглядаючи вниз, він бачив лише невиразні обриси своїх плечей. Коли ж дивився вгору, то бачив сріблясту поверхню місячного неба, що подекуди спалахувала рожевими й голубуватими відблисками. Це нагадувало йому нагромадження велетенських металевих скель, що якимось чудом повисли в повітрі.

Нічого, звісно, й казати, що Скуперфільд і колись міг скільки завгодно милуватися красою ранкового неба, але колись йому не доводилося прокидатися так рано. Занурений по горло в туман, який тягнувся навколо до самого обрію, Скуперфільд залишався ніби віч-на-віч з ранковим небом, яке займалося чистими, ніжними і яскравими барвами, і це видовище сповнювало його якимсь урочистим і високим почуттям. Здавалося, він відкрив у природі якусь нову, незвідану, ніким не бачену красу, і шкодував, що ніколи не вчився малювати й не може зобразити фарбами цю величну картину, щоб забрати її з собою і вже ніколи з нею не розлучатися.

Відчуваючи, як щось ніби розпирає його зсередини, Скуперфільд мав якесь незбагненне бажання обняти розпростерте над ним небо. І він почував, що може зробити це, коли тільки простягне руки. І він простягнув руки, але якраз у цю мить втратив під ногами ґрунт і покотився в яр.

Перекинувшись кілька разів через голову, він скотився на дно яру й залишався лежати долілиць, розкинувши руки. Дрібні камінці й грудки сухої землі, що котилися слідом за ним, деякий час били його по спині. Невдовзі цей рух припинився. Обмацавши себе з усіх боків, Скуперфільд упевнився, що не поламав ребер, почав шарити руками кругом себе, сподіваючись знайти циліндр, що злетів з голови. На

щастя, циліндр лежав недалеко. Витрусивши камінці, що попали в нього, Скуперфільд натягнув свій головний убір на належне йому місце і почав озиратися на всі боки. А втім, це не мало ніякого сенсу, бо в тумані зовсім нічого не було видно.

Обмацуючи перед собою землю палицею, Скуперфільд дістався до протилежного схилу яру й почав дертися по ньому вгору. Кілька разів він зривався і скочувався назад, але, зрештою, йому вдалося вибратись на поверхню. Відхекавшись трохи й побачивши, що туман став прозорішим, Скуперфільд подався далі.

Скоро туман розвіявся, і Скуперфільд побачив, що бредє пухкою землею, засадженою якимись темно-зеленими ламкими кущиками, що діставали йому до колін. Вирвавши з землі один кущик, він помітив на корінні кілька бульб. Роздивившись бульби уважно, Скуперфільд почав догадуватись, що то звичайнісінька картопля. А втім, він зовсім не був певен, що це так, бо досі бачив картоплю тільки смажену або варену та ще й чомусь уявляв, що картопля росте на деревах.

Очистивши від землі одну картоплину, Скуперфільд відкусив трохи і спробував її розжувати. Сира картопля здалася йому страшенно несмачною, навіть гидкою. Зрозумівши, однак, що ніхто не став би вирощувати зовсім непридатні плоди, він запхнув вирвані з землі півдесятка картоплин у кишеню піджака й рушив далі.

Іти пухкою землею, безперервно плутаючись ногами в картоплинні, було дуже важко. Скуперфільд на всі заставки проклинав коротульок, які наче йому на зло, розпушили кругом землю і посадили на його дорозі всі ці кущики.

Як і слід було сподіватися, йому все-таки вдалося, зрештою, дістатися до краю картопляного поля. Вибравшись на тверду землю, Скуперфільд полегшено зітхнув і в ту ж мить відчув запах диму. Від цього запаху на нього ніби повіяло теплом і хатнім затишком.

"Коли є дим — значить, є і вогонь, а коли є вогонь — значить, десь тут готується їжа", — подумав Скуперфільд.

Оглянувшись довкола, він помітив удалині зарості лози і цівку диму, що піднімалася над нею. Припустивши щодуху, Скуперфільд продерся крізь гущавину і опинився на березі річки. Виглянув із-за кущів і побачив, що річка в цьому місці робила закрут, утворивши невеличкий півострів. Плакучі верби з вигнутими стовбурами схилилися над річкою, звішуючи у воду свої довгі віти з сріблясто-зеленими листочками, що безперервно тремтіли. Прозорі струмочки води тихо плескалися в корінні дерев. Двоє коротульок плавали недалеко від берега і, здавалося, щось шукали в річці. То один, то другий зникали під корчами, а виринувши, старанно пирхали. Ще двоє сиділи на березі біля вогнища й підкладали сухий хмиз у вогонь.

Біля самої води під великою, старою вербою стояв будинок не будинок, хижа не хижа, а скоріше якась казкова хатинка. Всі стіни були заклеєні якимись незрозумілими малюнками. На одному малюнку був зображений коротулька в картатому плащі і з люлькою в зубах. На другому — точно такий же коротулька, і теж із люлькою, але чомусь перевернутий догори ногами. Над цим перевернутим коротулькою стирчала чиясь величезна нога в до блиску начищеному черевіку. Поряд були банка з

чорницею, зелені стручки гороху, чиясь голова з волоссям, покритим білою пухнастою піною, чийсь рот з червоними губами, що розтяглися в усмішці, і величезними сліпучо-білими зубами. Далі знову чиясь намилена голова, що лежала чомусь боком, чашка з кавою, що аж парувала, ще банка з чорницею, здоровенна муха, знову нога... Все це — без ніякого смислу і зв'язку, наче якийсь божевільний художник, побачивши будівлю, надумав прикрасити її своїм несамовитим пензлем.

І все-таки не це приголомшило Скуперфільда. У нього перехопило подих, коли над входом у цю чудернацьку хатину він побачив вивіску, на якій величезними друкованими літерами написано:

"МАКАРОННЕ ПІДПРИЄМСТВО СКУПЕРФІЛЬДА".

— Що за нісенітниця! — здивовано пробурмотів Скуперфільд. — Що це за макаронне підприємство, щоб воно провалилось тут же на місці! І хто дав їм право писати на цій блазеньській халупі моє ім'я? Чи все це мені тільки сниться?

Він заходився протирати кулаками очі, але ні річка, ні дерева, ні коротульки, ні хатина з написом не зникали.

— А якщо це не сон, тоді що ж? Насмішка? — скипів Скуперфільд, і його кулаки самі по собі стиснулися від злості.

Йому вже здавалося, ніби все це кимсь навмисне підстроєно, ніби хтось підкорив його своїй волі і примусив тинятися по лісах та болотах, стрибати по купинах, скочуватися в яр, і все для того, щоб заманити його сюди й показати оцю безглузду вивіску.

— Якась нісенітниця! Хуліганство! Образа особи! Щось зовсім дике й безглузде! — бурмотів Скуперфільд, удвадцятье прочитавши напис, який так вразив його.

Але поволі Скуперфільд почав пригадувати, що вже десь бачив такий напис, що він, власне, йому дуже й дуже знайомий.

— А! — мало не закричав Скуперфільд раптом. — Згадав! Я ж бачив його на ящиках з макаронами, які випускає моя власна макаронна фабрика, щоб я провалився тут же на місці.

Придивившись, він упевнився, що напис і справді був зроблений на довгому фанерному ящику з-під макаронів, що вся хижа була споруджена з усяких таких ящиків. Тут були ящики з-під тютюну, з зображенням коротульки з люлькою в зубах, і з-під мила, з зображенням намиленої голови, і з-під зубного порошку, в зображенням сліпучо-білих зубів.

У цей час коротульки, яні пірнали в воді, вилізли на берег і пристали до тих, що грілись біля вогнища. Скуперфільд хотів підійти до них, але його стримувало те, що коротульки були не зовсім одягнуті. На одному були тільки штани й черевики, другий був у піджаку, але без штанів, у третього не було на ногах черевиків, у четвертого — капелюха. Побачивши, що коротульки поставили на вогонь велику бляшанку з-під томатів і почали щось кип'ятити в ній, наважився знехтувати правила пристойності і підійшов до них.

— Здрастуйте, дорогі друзі, чи не знайдеться у вас чогось поїсти? — спитав він

жалібним голосом. — Чесне слово, цілу ніч нічого не їв.

Його слова викликали у коротульок бурю сміху. Той, що був без сорочки, зо сміху впав на спину й почав дригати в повітрі ногами. А той, котрий був без штанів, ляпав себе долонями по голих колінах і кричав:

— Що? Як ти сказав? Цілу ніч не їв? Ха-ха-ха! Вибач, братику, — мовив нарешті він. — Ми живемо за правилом: п'ять хвилин сміху замінюють буханець хліба. Тому якщо вже нам випадає посміятися, то ми сміємося не менше, як п'ять хвилин.

— Хіба те, що я сказав, таке смішне? — заперечив Скуперфільд.

— Авжеж, братику! Хто ж уночі їсть? Ми думали, з тобою хтозна-що трапилось, а ти кажеш: цілу ніч не їв!

Вони знову зареготались, а Скуперфільд сказав:

— Коли б же я тільки вночі не їв! Але вчора я навіть не пообідав! Проклятий Крабс обіцяв погостувати обідом, а замість того завіз мене в ліс і прив'язав до дерева.

Ці слова викликали у коротульок новий напад сміху.

— Що? — кричали вони. — Прив'язав до дерева? Погостував, нічого не скажеш! Цей Крабс, видно, великий жартівник!

І цього разу вони сміялися не менше як п'ять хвилин. Нарешті той, що був у піджаку, сказав:

— Вибач, братику, ти, я бачу, хороший хлопець. З тобою не занудьгуєш. От тільки шкода, нагодувати тебе нічим. Хотіли наловити раків на сніданок, та сьогодні ловля невдала вийшла. Мерзотники ховаються на такій глибині, що не дістанеш, а вода зранку така холодна, що терпіти не можна. От, якщо хочеш, попей з нами чайку. — Гей, Мізинчику, — звернувся він до босого коротульки. — Неси-но сюди ще один кухоль і починай розливати чай. Сьогодні твоя черга.

Мізинчик скоренько приніс півдесятка консервних бляшанок, поставив їх на стіл, збитий з двох великих ящиків, потім зняв з вогню бляшанку з-під томатів і почав наливати з неї окріп у консервні бляшанки.

— Прощу до столу, — запросив він, покінчивши з цим ділом.

Усі посідали на ящики, які правила тут за стільці. Скуперфільд теж сів. Побачивши, що всі взяли консервні бляшанки й почали сьорбати з них, Скуперфільд теж узяв бляшанку і, сьорбнувши з неї, зрозумів, що там був не чай, а простий окріп.

— Де ж чай? — здивовано запитав він.

— Це ж і є чай, — пояснив Мізинчик. — Він, правда, без чаю, але це такий чай без чаю. Тепер така мода.

— Гм! — буркнув Скуперфільд. — Ну, чай, — це справді забобон! Дідько з ним! Від нього організму все одно нема ніякої користі. Але де ж цукор?

Це запитання викликало новий вибух сміху. Безштанько пирснув прямо в свою бляшанку, так що окріп вихлюпнувся йому на голі коліна. А Мізинчик сказав:

— Вибач, братику, цукру у нас теж нема. І купити ні на що. Ми вже давно п'ємо чай без цукру.

— Яка ж користь просту воду хлебтати? — похмуро буркнув Скуперфільд.

— Е, не кажи так, братику, є користь, — мовив той, що був без сорочки. — Ось ти за ніч, приміром, промерз, організм твій охолонув. Треба йому зігрітися. А як? От ти гарячої водички попей, гаряча водичка розтечеться по всіх твоїх жилочках, організму одразу стане тепліше. Та й у шлунку буде не порожньо. Вода теж корисна.

— Відро води замінює склянку сметани, — вставив Мізинчик. — Наука це давно вже знає.

Усі знову засміялися.

— А хто ви, братики? І що робите? — спитав Скуперфільд, починаючи сьорбати окріп.

— Ми, братику, так звані безштаньки-безробітні. Чув, може, є такий фах? — відповів той, що був без сорочки. — Колись і ми були не гірші за інших, а втратили роботу — опустилися, як кажуть, на дно. Вся наша біда в тому, що у кожного з нас чогось бракує. Ось бачиш, у мене на тілі нема навіть сорочки, у цього нема черевиків, цей ходить без шапки. А спробуй появитися в місті без черевиків чи хоча б без шапки, тебе одразу схоплять фараончики й відпровадять на острів Дурнів.

— Що ж, це природно, — підтвердив Скуперфільд.

— Отож у місті нам, як бачиш, не життя, але й без міста неможливо. Зараз я ось візьму у Мізинчика сорочку й піду в місто. Може, де пощастить підробити. А завтра він, Мізинчик, взує мої черевики, й теж піде на заробітки. Так ми й перебиваємося з дня на день: двоє вдома сидять, двоє на промисел ходять. Словом, біда! Бачу, що тепер уже нам не вибитися із злиднів.

Насьорбавшись окропу, Скуперфільд відчув, що йому й справді стало тепліше. Правда, особливої ситості він все-таки не відчував.

Діставши з кишені картоплини, він сказав:

— Я, братики, знайшов тут якісь штучки. Може, їх можна їсти?

Побачивши картоплини, коротульки засміялися:

— Так це ж картопля! — сказали вони. — Її можна спекти.

— А ви вмієте?

— Як же не вміти! — вигукнув Мізинчик.

Він схопив картоплини й побіг до вогнища.

— То ви, братики, печіть, а я принесу ще.

По цих словах Скуперфільд виліз із-за столу й попрямував до лозняка.

— Куди ж ви? — закричали коротульки.

— Я зараз, братики! Я миттю! — крикнув Скуперфільд, зникаючи в кущах.

Він швидко пробрався крізь зарості і, опинившись на картопляному полі, почав виривати з землі кущі разом з картоплинами. Позривавши з коренів картоплини, наповнив ними свій циліндр доверху й уже хотів був іти назад, як раптом відчув, що хтось його схопив ззаду за комір. Зрозумівши, що він попав до рук сторожа, Скуперфільд рвонувся і кинувся тікати.

— Ось я тобі! — кричав сторож, з усіх сил розмахуючи сучкуватим дрючком.

Кілька разів він дуже боляче уперіщив Скуперфільда по спині палицею і перестав

гнатися лише тоді, як загнав його в яр.

Опинившись знову на дні яру й розгубивши по дорозі всю картоплю, Скуперфільд почав думати, куди йому краще податися: вниз яром чи вгору. Вилазити з яру він боявся, щоб знову не потрапити на очі сторожеві. Однак, подумавши як слід, вирішив, що краще все ж іти вгору, бо в такому разі було більше надії утекти звідси.

Скуперфільд правильно розраховував. Помандрувавши з півгодини, він вибрався з яру й побачив вдалині дорогу, по якій то в той, то в той бік мчали автомашини.

Сподіваючись, що хтось змилюється над ним і доведе до міста, Скуперфільд підійшов до краю дороги. Як тільки здалеку показувалась автомашина, він починав махати циліндром. Невдовзі йому пощастило. Якийсь коротулька зупинив машину і, відчинивши дверцята, запросив його сісти.

— Вам куди треба? — спитав він, запускаючи двигун.

— Мені в Брехенвіль, — мовив Скуперфільд. — Думаю, що тепер мені вже найкраще буде повернутися додому.

— В такому разі вам треба в протилежний бік, — сказав коротулька. — Я ж їду в Давилон.

— Ну, та байдуже! — махнув рукою Скуперфільд. — Поїду спершу в Давилон, а звідти поїздом у Брехенвіль. До речі, зайду до цього мерзотника Крабса й розквітаюся з ним за те, що він прив'язав мене до дерева. І ще мені треба забрати речі, залишені в його номері.

Скуперфільд почав докладно розповідати новому знайомому про свої пригоди і про підлий вчинок Крабса, замовчавши лише про те, з якою метою вони вирушили у спільну поїздку. Все, що стосувалося грошових справ, Скуперфільд старався зберігати в таємниці й ніколи не порушував цього правила. Коротулька голосно сміявся, слухаючи цю розповідь, і був дуже радий, що доля послала йому такого кумедного супутника. А втім, скоро вони розпрощалися, бо приїхали в Давилон.

Подякувавши власникові автомобіля за його люб'язність, Скуперфільд пішов прямо в готель. Там його повідомили, що Крабс ще вчора поїхав у Грабунберг. Але Скуперфільд сказав, що йому треба забрати залишені в номері речі. Поскладавши знову в циліндр мило, рушник, носовички, а також гвіздки і шматок дроту, Скуперфільд пішов у ресторан, звелів подати чотири обіди й почав їсти, як кажуть, за чотирьох.

Пообідавши й випивши для доброго травлення їжі пляшечку мінеральної води, він рішив, що тепер уже ніщо не перешкоджає йому повернутись у свій рідний Брехенвіль. Як ми вже знаємо, волею випадку він потрапив на той же поїзд і навіть у той же вагон, у якому Незнайко та Козлик їхали в Сан-Комарик. Відомо, що Брехенвіль стоїть по дорозі в Сан-Комарик.

Розділ двадцять другий

ЯК НЕЗНАЙКО ТА КОЗЛИК ПРИБУЛИ В САН-КОМАРИК

Поклавши витягнуті з циліндра речі на невеличкий столик біля вікна вагона, Скуперфільд уважно оглянув свій головний убір і, побачивши на ньому брудну пляму, заходився зчищати її рукавом. Розмазавши бруд рівномірно по всьому циліндру, він

заспокоївся і склав свої речі назад у циліндр, а потім сховав циліндр під лавку. В цю мить Скуперфільд побачив провідника, який проходив по вагону, і, довідавшись від нього, що поїзд прибуває у Брехенвіль о третій годині ранку, попросив розбудити його.

— Добре, добре, — сказав провідник.

— Не "добре, добре", а неодмінно розбудіть! — пробурчав Скуперфільд. — Прошу зважити, що я сплю дуже міцно й проситиму дати мені ще поспати, але ви не слухайте мене: хапайте прямо за комір і випихайте з вагона.

Побачивши, що товстенький пасажир, який сидів навпроти, читає газети, Скуперфільд попросив дати йому почитати "Давилонські гуморески". Взявши газету, він прочитав у ній повідомлення про різні крадіжки, пограбування, убивства, підпали та отруєння, що сталися за день, а тоді почав читати анекдотики, які його добре розвеселили й спричинили йому добрий настрій. Покінчивши з анекдотиками, він хотів узятися до художніх оповідань, але його увагу привернула вже відома нам статейка, в якій писалося про гігантські акції. Прочитавши цю статейку, Скуперфільд глибоко задумався. Він добре знав, що газета "Давилонські гуморески" належала мільярдерові Спрутсу, тому в ній друкувалося тільки те, що могло дати вигоду цьому багачеві.

"Отже, Спрутсу вигідно, щоб перестали купувати гігантські акції, — сказав сам собі Скуперфільд. — Може, йому навіть хочеться, щоб ціни на них упали?.. Так, так! Який же я телепень, що не додумався до цього зразу. Недарма Спрутс так старався, щоб Мига й Жуліо зникли з грішми. Адже як тільки вони зникнуть, ціни на акції неодмінно впадуть. Тоді пан Спрутс дешево скупить їх, а коли ціна знову підскаче, продасть і розбагатіє ще більше. Що ж, треба перебігти Спрутсові дорогу й скупити гігантські акції раніше за нього. Це буде вигідне дільце!"

Зрадивши, що він придумав діло, на якому зможе нажити величезні бариші, Скуперфільд потирав від задоволення руки й навіть щось потихеньку заспівав. Помітивши, однак, що вже настала ніч і багато пасажирів сплять, він вирішив, що і йому пора спати, тим більше, що минулу ніч він зовсім не спав. Розстеливши залишену провідником постіль, Скуперфільд простягнувся на повен зріст на лавці, сказавши подумки:

— "Ну, братику, в поїзді спати — це не те, що в дуплі!"

Він уже готовий був заснути, але надумав перевірити, чи не поцупив хто з-під лавки циліндр. Засунувши руку під лавку, він упевнився, що циліндр був на місці. Це заспокоїло Скуперфільда, але якраз у цю мить він чомусь згадав про свою палицю. Пошаривши рукою по підлозі й не знайшовши палиці, він почав шукати її у себе на лавці, потім на лавці у товстуна, який у цей час уже хропів, накрившись газетою; зазирнув навіть на верхні полиці, де спали Незнайко з Козликом. Палиці ніде не було.

"А може, я прийшов у вагон уже без палиці? — майнула в Скуперфільда думка. — Може, я десь забув її?"

Він почав пригадувати, що справді давно не бачив своєї палиці, й поступово йому стало ясно, що він забув її або в готелі, куди заходив, щоб забрати свої речі, або в машині у коротульки, який підвіз його, або у тих коротульок, які частували його

окропом.

"А може, вона залилася в дуплі?" — мало не закричав Скуперфільд.

Він уже хотів зажадати, щоб зупинили поїзд, бо вирішив їхати назад шукати палицю, але зрозумів, що це обійдеться йому набагато дорожче, ніж купити нову палицю. Тому він знову поклав голову на подушку й спробував заснути.

Але думка про те, що доведеться потратити гроші на нову палицю, не давала йому спокою. Він з усіх сил намагався пригадати, де залишив палицю, однак міг згадати лише те, що тримав палицю в руках, коли стукнув нею по голові Жуліо.

"А добряче я його уперішив тоді", — подумав він.

І все-таки ця думка не дала йому полегкості. Його гризла досада. Згадав, скільки грошей заплатив за палицю, і проклинав себе за те, що купив палицю з кістяним набалдашником, а не з залізним, та обійшлася б йому значно дешевше.

Невідомо, доки тривали б його муки, якби не несподівана пригода.

Перед тим, як лягти спати, Незнайко і Козлик вирішили попити газованої водички з сиропом. Відкупоривши пляшку, вони половину води випили, а половину лишили на ніч. Щоб пляшка часом не перекинулася вночі, Козлик поставив її на своїй полиці біля стіни вагона й підпер збоку подушкою, на якій спав. Уночі від тряски вагона подушка потроху зсунулася вбік, пляшка від цього нахилилась, і газувана вода почала капати з шийки. Скуперфільд, місце якого було під Козликом, ураз помітив, що зверху щось капає. Підставивши долоню, він зібрав у ній кілька краплин і, лизнувши їх язиком, встановив, що капала газувана вода з сиропом. Вважаючи нерозумним допускати, щоб цей корисний напій пропадав даром, він підставив під краплини рота, стараючись роззявити його якомога ширше.

Пляшка тим часом нахилилась від тряски дужче, й вода потекла з неї тоненькою цівкою. Зі смаком ковтаючи цю солодку, пахучу рідину, що приємно пощипувала за язик, Скуперфільд прикидав подумки, скільки б коштувала йому газувана вода, коли б довелося заплатити за неї. Цю суму він віднімав від суми, витраченої на загублену палицю, й відчував задоволення, що сума пропажі ніби ставала меншою. Пляшка тим часом нахилилась більше, і газувана вода текла не перестаючи. Відповідно до цього текли й думки в голові Скуперфільда. Поступово захопившись, він уже мріяв про те, як було б добре, коли б у кожній залізничній поїзді йому вдавалося випити хоча б пляшку газуваної води безплатно. Поділивши ціну загубленої палиці на ціну пляшки газуваної води з сиропом, він підрахував, скільки разів йому довелося б проїхати залізницею, щоб повернути гроші, витрачені на купівлю палиці.

Захопившись цими приємними розрахунками, Скуперфільд поступово забув про свої прикросі й у нього знову з'явився гарний настрій. Якраз у цю мить пляшка зовсім перекинулася і полетівши вниз, стукнула Скуперфільда по лобі.

— От, завжди так! — пробурмотів Скуперфільд, схопившись за лоба руками. — Не встигнеш відчувати задоволення, як доводиться за це розплачуватися! Прокляте життя, щоб воно провалилося на місці!

Помацавши лоб, він пересвідчився, що цього разу відбувся гулею. Почуваючи, що

біль від удару потроху минає, він заспокоївся і нарешті заснув.

А поїзд мчав і мчав уперед. Колеса ритмічно постукували. Час теж не стояв на місці. Коли Скуперфільд заснув, було далеко за північ. Не минуло й двох годин, як попереду засвітилися вогні Брехенвіля. Колеса застукотіли на стрілках. Поїзд уповільнив хід і невдовзі зупинився.

Але Скуперфільд спав собі й далі. Провідник забув його розбудити й згадав про це, коли поїзд уже відійшов від станції.

— От так штука! — вигукнув провідник, зупиняючись біля Скуперфільда. — Здається, цей дивак хотів вийти в Брехенвілі... Так, справді! Ну що ж, висаджу його на наступній станції, а в Брехенвіль він зможе вернутися приміським поїздом. Тепер уже все одно нічого не вдієш.

Щоб уникнути неприємних розмов, він вирішив поки що не будити Скуперфільда, а почав термосити його, як тільки поїзд зупинився на наступній станції, що мала якусь дивну назву — "Паноптикум".

— Вставайте скоріше, вам пора виходити! — кричав провідник і смикав Скуперфільда за плече.

У відповідь на це Скуперфільд тільки відмахувався рукою і хропів собі, наче зверталися не до нього. Побачивши, що поїзд скоро відійде й від цієї станції, провідник розсердився не на жарт і закричав Скуперфільдові прямо у вухо:

— Слухайте, мій добродію, перестаньте дурня клеїти, а то вам доведеться заплатити штраф за проїзд без квитка. Ваш квиток кінчився ще в Брехенвілі.

Почувши, що йому доведеться за щось там платити, але не второпавши за що, Скуперфільд на хвилинку прокинувся, зіскочив з лави й осовіло втупився в провідника. Скориставшись з цього, провідник схопив його за комір, притягнув до виходу й випхнув на перон. Вернувшись назад, він підняв газету, що валялася на підлозі, дістав з-під лавки циліндр, напханий всякою всячиною, і, підійшовши до дверей, тицьнув усе це в руки ошелешеному Скуперфільдові. Скуперфільд хотів щось запитати й уже роззявив був рота, але поїзд саме в цю мить рушив, і він так і стояв на пероні, роззявивши рота.

Незнайко та Козлик навіть не чули, що сталося вночі. Вони спали досить міцно, бо минулої ночі їм не вдалося як слід виспатися через кінокошмари. Вже давно розвидніло, а вони все спали і, напевно, проїхали б Сан-Комарик, якби провідник не розбудив їх.

— Гей! — закричав він. — Вам, певно, хочеться теж проспати свою станцію! Ану, вставайте!

Побачивши, що Незнайко та Козлик навіть не ворухнулися, він почав стукати по їхніх полицях стальними щипцями, якими пробивав квитки. Почувши стукіт, Незнайко та Козлик прокинулись.

І саме вчасно!

Поїзд уже підходив до станції. Багато пасажирів, схопивши свої валізи та клунки з речами, товпилися біля дверей вагона. Незнайко і Козлик зіскочили з своїх полиць і теж почали пробиратися до виходу.

Сан-Комарик було велике місто, тому тут виходило багато пасажирів. Як тільки поїзд зупинився, широкий перон одразу заповнився приїжджими, які одразу змішалися з тими, що зустрічали, від'їжджали і проводжали. Вийшовши з вагона, Незнайко та Козлик стали озиратися навсебіч, сподіваючись побачити в цьому строкатому натовпі Мигу та Жулію. Перед ними мелькнуло багато облич, але жодного, схожого на Мигу та Жулію, не було.

А може, вони зустрічають нас біля іншого вагона, — висловив припущення Незнайко, ставши навшпиньки й стараючись над головами роздивитись, що робилося біля інших вагонів.

— Подождемо, — сказав Козлик. — Нам нікуди поспішати. Скоро перон очиститься, і вони побачать нас.

— Або ми їх, — сказав Незнайко.

— Авжеж — або ми їх, — підтвердив Козлик.

Скоро натовп тих, що приїхали, і тих, що зустрічали, схлинув, а після відходу поїзда розійшлися і ті, що проводжали. Перон спорожнів, і на ньому не лишилося нікого, крім Незнайка та Козлика.

— Що ж це? — дивувався Козлик. — Правду сказати, у мене ці Мига та Жулію ніколи не викликали довір'я. Я вже чекав, що вони вступнуть з нами якийсь кепський жарт. А може, вони помилились і прийдуть зустрічати нас до наступного поїзда?

До них підійшов залізничний службовець у форменому кашкеті і спитав, що вони тут роблять.

— Нас, розумієте, повинні були зустріти, але не зустріли, — пояснив Козлик.

Ну, не зустріли, так іншим разом зустрінуть, а стовбичити тут нічого. Це заборонено правилами, — сказав службовець.

— А коли прибуде наступний поїзд з Давилонна? — спитав Козлик.

— Завтра в цей же час, — відповів службовець і подався далі.

— Що ж, приїдемо сюди завтра. Може, вони переплутали дні, — сказав Козлик.

Вони пройшли через вокзал і попрямували вулицею.

— Що ж нам тепер робити? — спитав Незнайко.

— Треба десь роздобути грошей, — відповів Козлик. — У нас же з тобою навіть на обід нема. Та й на нічліг дістати треба.

— А де ж ми роздобуватимем гроші?

— Ну, доведеться шукати роботу. Ти коли-небудь служив у ресторані?

— Ніколи в житті, — признався Незнайко.

— Найкраще, — сказав Козлик, — це десь у ресторані офіціантом улаштуватися або кухарем. Ближче до їжі, — пояснив він. — Я колись уже служив у ресторані швейцаром. Бачив, як офіціанти працюють. Нічого складного. Тільки влаштуватися важко. Завжди всі місця зайняті.

Побачивши по дорозі ресторан, Козлик сміливо відчинив двері, й вони з Незнайком зайшли. Для сніданку час уже був пізній, а для обіду ранній, тому в ресторані відвідувачів не було. За буфетним прилавком стояв хазяїн ресторану. Він заклопотано

цокав на рахівниці, підраховуючи чи то прибутки, чи то видатки, і Козлик, побачивши його, спитав:

— Вам кухарі або офіціанти не потрібні?

Хазяїн перестав цокати на рахівниці і, зиркнувши на Незнайка та Козлика, спитав:

— А хто з вас кухар?

— Я кухар, — відповів Козлик. — А ось він офіціант.

— Який же з тебе кухар? — усміхнувся хазяїн. — Кухарі завжди бувають товстенькі, а ти он який худий.

— Ви тільки візьміть мене, я обов'язково потовстію, — відповів Козлик.

— От ти спочатку потовстій, а тоді я тебе візьму, — сердито буркнув хазяїн.

— А чи не можна в такому разі ось йому кухарем? — показав Козлик на Незнайка.

— Він, здається, товстіший за мене.

— Але ж ти сказав, що він офіціант, а не кухар, — заперечив хазяїн.

— Це нічого. Він може й кухарем.

— Ти справді вмієш готувати їжу? — звернувся хазяїн до Незнайка.

— Точно не скажу, бо ні разу не пробував, — відповів Незнайко. — Треба спробувати.

— Ні, — відповів хазяїн. — Мені такий кухар не потрібен. І взагалі мені кухар не потрібен. У мене вже є кухар.

— Тоді візьміть його за помічника, — запропонував Козлик.

— І помічник не потрібен.

— Тоді візьміть нас за офіціантів.

— І офіціанти не потрібні. Мені й своїх офіціантів доведеться звільняти. Бачиш, відвідувачів зовсім нема.

— Ну візьміть нас хоч посуд мити, — не вгавав Козлик.

— У мене є кому мити посуд, — махнув хазяїн рукою.

— Якийсь осел! — вилаяв Козлик хазяїна, коли вони з Незнайком вийшли на вулицю. — Ну скажи, будь ласка, яка йому різниця, хто з нас кухар, ти чи я, якщо йому взагалі кухарі не потрібні? Тільки час на розмови змарнували!

В другому ресторані розмова була приблизно така ж. Довідавшись, що Незнайко та Козлик згодні працювати в його ресторані, бути кухарями, офіціантами, буфетниками, пекарями, касирами, перемивальниками посуду, натирачами підлоги, директорами, нічними сторожами, швейцарами, хазяїн запитав:

— І ви все це можете?

— Все можемо, — запевнив Козлик.

— А пророкувати майбутнє не можете?

— Чого ні, того ні, — розвів Козлик руками. — Пророкувати майбутнє, на жаль, не можемо.

— А я от вам напророчу ваше майбутнє, — сказав хазяїн. — Зараз ви вилетите за двері й ніколи більше сюди не повернетесь.

— Чому ж? — спитав Козлик.

— Тому що я так напрозорочив.

— Цей теж осел! — виніс свій присуд Козлик, опинившись за дверима. — На його місці я б не гірше пророкував.

У наступному ресторані розмова була ще коротша. Не встиг Козлик роззявити рота, як хазяїн грюкнув кулаком по столу і гаркнув:

— Геть! І щоб я тебе більше не бачив!

— Коротко, але не зовсім чемно! — мовив Козлик.

Цілком зрозуміло, що ці слова теж були сказані вже на вулиці.

Перші невдачі не збентежили Козлика. Вони з Незнайком ще довго ходили по ресторанах, але всюди їм відмовляли, насміхалися з них. Після цього вони почали ходити по магазинах, бажаючи найнятися продавцями. З таким же успіхом. Власники магазинів цікавилися більше покупцями, ніж продавцями.

Скоро настав вечір. Повсюди спалахнули яскраві вогні реклам. Центральні вулиці міста, куди забрели в цей час Незнайко з Козликом, засяяли електричним світлом, задзвеніли веселощами й музикою. Кругом гуляли й танцювали коротульки, скрипіли гойдалки, оберталися каруселі, чортові колеса та інші пристосування для веселого дозвілля. У цьому відношенні Сан-Комарик нічим не відрізнявся від інших великих місячних міст.

Незнайко та Козлик заздро поглядали на коротульок, які сиділи біля ресторанів за столиками і їли різні смачні страви. Дивитися на все це їм не мати можливості втамувати голод було дуже тяжко.

— Найкращий спосіб заглушити апетит — це дивитись у криві дзеркала, — сказав Козлик. — Я особисто завжди так роблю. Коли смієшся, голод не так сильно відчувається.

Вони почали бродити вздовж кривих дзеркал, виставлених край тротуару, і роздивлятися свої відображення. Одно з дзеркал так спотворило їхні фізіономії, що Незнайко й Козлик, незважаючи на кепський настрій, не змогли втриматись од сміху.

Посміявшись, Незнайко помітив, що їсти справді хочеться менше. В цей час вони побачили коротульок, які стовпилися перед невеличким дерев'яним помостом, над яким красувалася вивіска: "Веселий балаганчик". На помості за завісою, зробленою із звичайного простирадла, стояв якийсь кумедний коротулька. Він просунув голову в круглий отвір посеред простирадла, а глядачі, які стояли біля помосту, шпурляли в нього гумовими м'ячами, цілячись просто в обличчя. Коротулька кумедно кривлявся й безглуздо шарпався то в один бік, то в другий, стараючись уберегти обличчя від ударів, і це дуже звеселяло глядачів.

Почувши сміх, Незнайко та Козлик підійшли ближче й теж почали реготати, дивлячись кумедні гримаси цього потішного коротульки.

— Навіщо ж він так? — спитав, задихаючись від сміху Незнайко. — Це ж, мабуть, боляче, коли по обличчю м'ячем?

— Звісно, боляче, — відповів Козлик. — Але ж треба якось заробляти на життя. Йому хазяїн платить за це.

І Незнайко побачив хазяїна балаганчика. Він стояв біля великої білої корзини, доверху наповненої гумовими м'ячами. Кожен, хто хотів шпурнути м'яча в коротульку, платив господареві сактик. Якраз у цю мить якийсь глядач, бажаючи потішити себе й інших, заплатив одразу за п'ять м'ячів і почав шпурляти їх в обличчя коротульки. Від чотирьох м'ячів коротульці вдалося ухилитися, зате п'ятий влучив йому просто в око, та з такою силою, що повіка вмить розпухла. Око в бідолахи заплющилось і перестало бачити. Зляканий коротулька сказав, що сьогодні він уже не зможе працювати, й пішов додому. Хазяїн балаганчика, однак, не розгубився і, вилізши на поміст, закричав:

— Ану, друзі, хто хоче заробити три фертинги? Плачу цілих три фертинги тому, хто протримається до закриття.

— Ставай сам! — закричав хтось із глядачів. — Ану підставляй свою товсту пику!

В цей час Козлик швидко пробрався крізь натовп і, вискочивши на поміст, сказав:

— Давай я спробую.

— Спробуй, спробуй! Тільки не пиши, коли дістанеш м'ячиком по носі, — почулося з натовпу.

Усі навкруг засміялися. Стараючись не звертати уваги на насмішки коротульок, Козлик сховався за завісу й просунув у отвір голову. Він одразу ж побачив, що завіса не давала можливості сильно відхилити голову й діяти тут треба якнайспритніше. Не встиг він оглянутися довкола, як "гра" почалась і досить влучно кинутий м'яч стукнув його по лобі.

Це на секунду приголомшило Козлика й нагадало, що ловити гав тут не можна. Після першого удару по лобі було кілька сильних ударів по щоках, а один м'яч влучив йому навіть у ніс. Але найдужчий удар припав йому в вухо. Біль був такий, що у Козлика мимоволі виступили на очах сльози. Щоб якось ухилитись від м'ячів, він шарпався з одного боку в другий, кріпко зажмурився, стараючись уберегти очі, і від цього виходили дуже смішні гримаси.

Глядачі веселилися від душі. Почувши сміх, до натовпу приставали нові перехожі. Торгівля м'ячами йшла дуже жваво. Хазяїн ледве встигав брати гроші.

Але Незнайкові цього разу було не до сміху. Він стежив за рухами свого друга, серце йому завмирало, і Незнайко переживав таке почуття, ніби удари сипалися не на Козлика, а на нього самого. Він ладен був благодіяти коротульок, щоб вони не кривдили бідного Козлика, ладен був лупцювати всіх, хто кидав у нього м'ячі, а заодно й хазяїна балаганчика, який придумав цю безглузду розвагу заради власної вигоди.

А час минав. У повітрі ставало холодніше. Невдовзі натовп почав потроху рідшати, а потім і зовсім розійшовся. Хазяїн дав Козликові три фертинги найдрібнішими монетками й закрив свій "веселий балаганчик" на ніч.

За п'ять хвилин Незнайко й Козлик сиділи в теплому приміщенні їдальні й апетитно вминали смачний перловий суп з пирогами та гречану кашу з маслом. Козлик аж кректав од задоволення, цмокав губами й жмурився, мов голодне котеня, яке принесли з морозу й почастували сметанкою. Незнайко теж на всі заставки розхвалював і суп, і кашу, й пироги. Після пережитих хвилювань їжа видавалася йому особливо смачною.

Розділ двадцять третій
У "ТУПИЧКУ"

Готель "Економічний", куди пішли ночувати Незнайко й Козлик, славився своєю дешевизною. За п'ятдесят сантиків тут можна було дістати на ніч цілком пристойний номер, що було майже вдвічі дешевше, ніж у якомусь іншому готелі. Цим і пояснювалось, що готель "Економічний" завжди мав пожильців. Кожен, прочитавши на вивісці напис: "Найдешевші номери у світі", не довго думаючи, йшов у цей готель. Заплативши п'ятдесят сантиків, Незнайко й Козлик одержали ключ і, знайшовши свій номер, опинились у невеличкій чистенькій кімнатці. Тут були стіл, кілька стільців, шафа для одягу, умивальник з дзеркалом біля стіни й навіть телевизор у кутку.

— Дивись, — сказав задоволено Козлик. — Де ще можна знайти за п'ятдесят сантиків номер, та ще з телевизором? Можеш повірити мені на слово, що ніде. Недаром готель називається "Економічний".

Відчинивши шафу й поклавши на полицку свої капелюхи, Незнайко та Козлик хотіли трохи відпочити, але в цей час задзвонив дзвоник і на тому місці, де звичайно буває електричний вимикач, заморгало червоне вічко. Глянувши на цей світловий сигнал, Незнайко й Козлик помітили, як із отвору, що був у стіні, висунувся плаский металевий язичок із заглибиною на кінці; а під нею замиготів світловий напис: "Сантик".

— А бодай тобі! — вигукнув Козлик і з досадою почухав потилицю. — Я, здається, вже знаю, що це за штука. По-моєму, ми потрапили в готель, де беруть окрему плату за користування електрикою. Бачиш — язичок. Якщо не покладеш на нього сантик, то світло погасне й ми опинимось у темряві.

Не встиг він це сказати, як лампочка під стелею погасла й кімната поринула в морок.

Козлик дістав з кишені сантик і поклав монетку в заглибину на кінці язичка. Язичок миттю зник у отворі разом з монеткою, і лампочка засвітилася знову.

— Ну, тепер усе гаразд, — легенько зітхнув Козлик.

У цей час Незнайко звернув увагу на те, що в номері не було ліжок.

— На чому ж ми спатимемо? — здивовано спитав він.

— Тут відкидні ліжка, — пояснив Козлик. — Так часто буває в дешевих готелях. Удень ліжка все одно нікому не потрібні, вони відкидаються до стіни, а на ніч опускаються знову.

Незнайко розглянувся по кімнаті і впевнився, що ліжка тут справді були зроблені наче відкидні полиці, як у вагонах поїзда.

Козлик підійшов до однієї полиці і потягнув за пригвинчену збоку металеву ручку. Проте ліжко не відкинулось, а замість того з стіни висунувся ще один металевий язичок і під ним знову замиготів напис: "Сантик".

— Ну, чорти! — вигукнув Козлик. — Так тут, значить, і за ліжка треба платити!

Він всунув у заглиблення язичка сантик. Ліжко враз відкинулось, а із стіни зараз же висунулося ще три язички, під якими замиготіли написи: "Простирadlo — 1

сантик", "Ковдра — 1 сантик", "Подушка — 2 сантики".

— А! — закричав Козлик. — Тепер мені зрозуміло, чому готель називається "Економічний"! Тому що тут можна зекономити силу-силенну грошей. Захотів зекономити сантик — спи без простирадла або без ковдри. За два сантики можеш спати без подушки. А за цілий п'ятак спи на голій підлозі. Цілковита вигода!

Витягнувши жменьку монеток, Козлик почав класти їх на висунуті язички. Один за одним язички зникали, ніби ковтали монетки, а з отвору, що відкривався в стіні, вискакували, як з автомата, то акуратно складене простирadlo, то подушка, то ковдра.

Постеливши постіль, Козлик підійшов до другої полиці й приготував постіль для Незнайка. Оскільки спати їм ще не хотілось, друзі вирішили подивитися телевізор. Підійшовши до телевізора, Козлик повернув ручку. Телевізор, одначе, не ввімкнувся, зате зверху висунувся вже знайомий нам язичок і зажадав одразу заплатити п'ять сантиків.

— Та це ж грабіж! — обурився Козлик. — Такі гроші платити тільки за те, щоб подивитися телевізор!

Побурчавши трохи, він усе-таки дістав п'ять сантиків і поклав їх на язичок. П'ять сантиків зникли в утробі телевізора. Екран одразу засвітився, і на ньому замигтіли кадри незнайомого фільму. Фільм розповідав, як зграя поліцейських і шпиків ловила зграю злочинців, що викрали якісь коштовності. Поліцейські раз у раз улаштовували облави, засідки, раптові наскоки, але злочинцям щоразу вдавалося хитро обманути поліцейських і втекти від переслідування.

Незнайко і Козлик дивилися фільм з середини й ніяк не могли зрозуміти, де і які коштовності злочинці вкрали. А їм усе-таки чомусь хотілося з'ясувати це. В той же час їм надзвичайно цікаво було узнати, піймають, зрештою, злочинців чи ні.

Тим часом картина ставала дедалі напруженішою і динамічнішою. Одна за одною відбувалися карколомні погоні, масові бійки та оглушлива стрілянина. На самому цікавому місці, коли ватажка злочинців от-от мали схопити, телевізор раптом вимкнувся, вгорі знову висунувся язичок і замиготів напис: "5 сантиків".

— На, жери! — з досадою пробурчав Козлик і скоріше опустив у телевізор ще п'ять сантиків.

Екран засвітився знову, бандити кинулись виручати свого ватажка. Поліцейські стали метати бомби із сльозоточивими газами, а потім викликали на підмогу броньовані автомобілі й знову пустились у погоню, трощаючи й ламаючи все на своїй дорозі.

І все-таки Незнайкові та Козликові не вдалося додивитися цей захоплюючий фільм до кінця. Коли язичок висунувся п'ятий раз, Козлик сказав:

— Годі! Ми не Скуперфільди якісь, щоб кидати гроші на вітер! До того ж і спати нам уже пора.

Вирішивши на ніч умитися, Козлик підійшов до вмивальника, але й тут довелося витратити сантик на воду, сантик на мило й сантик на рушник.

Слідом за Козликом почав умиватися Незнайко. Та тільки-но він намилив обличчя,

як щось клацнуло й вода перестала текти. Незнайко крутив кран то в один бік, то в другий, стукав по ньому кулаком, однак це не помагало. Мило нестерпно щипало йому очі, а змити було нічим. Тоді Незнайко почав кликати на допомогу Козлика. Відчувши недобре, Козлик підбіг до крана, але саме в цей час погасло світло, й кімната знову потонула в темряві. Єдине, що можна було побачити в темноті, це наполегливе миготіння червоного вічка на стіні й поблискування під ним металевого язичка.

Зрозумівши, що знову треба платити за електрику, Козлик кинувся до язичка, дістаючи на ходу з кишені сантик. Миттю злизавши монетку, ясичок зник у стіні, і світло загорілося. Налагодивши таким чином справу із світлом, Козлик підбіг до умивальника й побачив, що тут висунувся язичок, який вимагав плату за воду.

— Ах ти ненаситна утроба! — вилаявся Козлик. — Я ж з тобою розплатився вже! Ну, на, жери, якщо тобі мало!

Сантик миттю зник, і вода полилася з крана. Незнайко зміг нарешті змити мило, яке роз'їдало йому очі.

Важко зітхнувши, Козлик підрахував, скільки ще у нього монеток, і сказав, що треба скоріше лягати спати, бо грошей у них лишилося мало. Друзі роздяглися, залізли в ліжка, але на цьому їхні витрати не припинилися. Невдовзі вони відчули, що в кімнаті стало холодно. Хоч як куталися вони в ковдри, холод проймав їх аж до кісток. Нарешті Козлик вискочив з постелі й вирішив сказати, щоб їх перевели в тепліший номер. Він підбіг до дверей і, побачивши на стіні ряд кнопок з написами: "Коридорний", "Посильний", "Покоївка", "Офіціант" заходився щосили натискувати на них, але у відповідь на це із стіни лише висовувались язички, і кожен з них невмолимо вимагав: "Сантик", "Сантик", "Сантик".

— Всі ви подуріли! — обурювався Козлик. — Де я вам наберу стільки сантиків!

У цей час Незнайко помітив на стіні ще дві кнопки, під якими були написи: "Опалення" і "Вентиляція".

— Стривай, — сказав він. — Ми, напевно, забули ввімкнути опалення.

Він натиснув кнопку, але й тут із стіни висунувся язичок і заявив про своє бажання одержати сантик.

— Останній раз даю! — пробурчав Козлик, дістаючи з кишені монетку.

Сантик подіяв магічно. Почулося приглушене гудіння, і з отвору, що був під умивальником, у кімнату почало надходити тепле повітря. Відчувши, що в кімнаті стало тепліше, друзі позалазили в ліжка і, зігрівшись, поснули.

Вранці вони прокинулися ще на світанку й вирішили скоріше втекти з готелю, щоб зберегти останні монетки. Однак і тут перед ними виникла перешкода: дверцята шафи, в якій вони залишили свої капелюхи, були наглухо замкнуті. Хоч як смикав Козлик за ручку, з дверцят лише висовувався язичок, вимагаючи сантик за збереження речей. Побачивши, що робити нічого, Козлик поліз у кишеню по монетку.

— Хай їм чорт! — лютував він. — Це якесь здирство, а не готель. Тут поживеш, то не тільки без капелюха лишишся, — дивись, як би й штани не зняли. Скоро й чхнути безплатно не дадуть.

Заскочивши в закусочну й нашвидку поснідавши, друзі побігли на вокзал, сподіваючись, що Мига й Жуліо з'являться до приходу поїзда. Але їхні надії були марні. Поїзд прибув, а Мига й Жуліо так і не з'явилися.

— Тепер ясно, що вони обдурили нас і втекли з грішми, — сказав Козлик.

Вони знову подалися шукати роботу, але й цього дня їхні пошуки були марні. Козлик сказав, що це байдуже, адже скоро відкриється "Веселий балаганчик", і можна буде спробувати підробити там. Прийшовши на вулицю, де був уже знайомий їм розважальний заклад, Незнайко й Козлик побачили, що вчорашній коротулька видужав і вже стояв на помості, ухиляючись від м'ячів, які летіли йому в обличчя. Правда, під оком у нього був великий синець, але коротулька, видно, звик не звертати уваги на такі дрібниці.

— Що ж, — сказав Козлик, — я думаю, це нічого. Скоро його хто-небудь стукне м'ячиком так, що він упаде, тоді я знову займу його місце.

Передбачення Козлика збулося. Невдовзі справді хтось кинув м'яч з такою силою, що коротулька не встиг відхилитися. Цього разу м'яч поцілів у друге око. Схопившись рукою за підбите око й заливаючись слізьми від болю, бідолаха мерщій кинувся додому. Козликові було шкода нещасного коротулька, але водночас він був радий, що тепер зможе заробити трохи грошей.

Та не встиг він запропонувати хазяїнові свої послуги, як один коротулька, що стояв поблизу, вискочив на поміст і закричав:

— А тепер я буду! Кидайте в мене.

Він одразу просунув голову в отвір у завісі, і м'ячі полетіли в нього.

Цей новий коротулька, виявилося, був хорошим актором. Він спритно уникав ударів. Знаючи, проте, що публіці не подобається, коли м'ячі летять мимо, він час від часу нахиляв голову й навмисне підставляв під удар лоб. М'ячик, не завдавши коротульці особливої шкоди, відскакував від лоба, а коротулька, вдаючи, ніби удар був сильний, падав на підлогу й, висунувшись із-за завіси, дригав ногами в повітрі. Це страшенно смішило глядачів і приваблювало нових перехожих. Хазяїн був дуже задоволений, що йому трапився такий хороший працівник.

Козлика не полишала надія, що й цей сміливець не протримається довго, однаке той протримався до закриття балагану.

— Тепер нам з тобою доведеться лягти спати без вечері, — гірко мовив Козлик.

— А хіба в тебе не лишилось більше грошей?

— Лишилося тільки двадцять сантиків, але ці гроші будуть нам потрібні, щоб заплатити за нічліг.

— А може, краще ці гроші проїсти, а переночувати просто на вулиці? — спитав Незнайко.

— Що ти! Що ти! — злякано замахав Козлик руками. — Хіба ти забув, що я тобі про острів Дурнів розповідав? Краще без їжі потерпіти, ніж потрапити поліцейським у руки.

— Не бійся, як зголоднієш дуже, то й на острів Дурнів захочеш, — пробурчав Незнайко.

— Що ж, буває і так, — погодився Козлик.

Отак собі розмовляючи, друзі йшли містом. Що далі відходили від центру, то рідше траплялися їм освітлені вітрини магазинів і яскраві вогники реклам. Будинки ставали нижчі, а вікна тьмяніші. Асфальтовані тротуари кінчилися, почалися просто бруковані, з вибоїнами й великими купами сміття. Усе це справляло на Незнайка гнітюче враження. Самі назви вулиць могли викликати неприємне почуття. Якщо в багатьох кварталах міста частіше траплялись такі назви, як Світла вулиця, Щаслива вулиця, бульвар Радості, то тут здебільшого були такі назви, як вулиця Злиднів, Темна вулиця, Брудна вулиця, Болотна або Гнила.

Помітивши, що вони забрели в якусь глушину, Незнайко спитав:

— Хіба ми не підемо сьогодні в "Економічний" готель?

— Ні, братику, — відповів Козлик. — "Економічний" готель нам сьогодні не по кишені. В нас на кожного всього по десять сантиків, а за таку суму можна переночувати лише у Дрянинга в "Тупичку". Це так готель називається, — пояснив Козлик.

Пройшовши по Великій Глухій вулиці, наші друзі звернули на Малу Глуху й, минувши Перший, Другий і Третій Глухі провулки, завернули в невеличкий закуток, який називався Сміттевий тупичок. У кінці цього закутка стояв великий сірий будинок, що скидався на величезний сміттевий ящик.

Над вхідними дверима, які раз у раз відчинялися, пропускаючи все нових коротульок, висіла вивіска з написом: "Загальнодоступний готель Тупичок".

Тепер уже жевідомо точно, чи то готель називався так, що містився в тупичку, чи вулиця була названа тупичком тому, що тут був готель з такою назвою.

Незнайко та Козлик увійшли в двері і опинилися перед конторкою з віконцем. Зазирнувши у віконце, Козлик запитав:

— У вас знайдеться два місця по десять сантиків?

Хтось, кого Незнайко, стоячи збоку, не бачив, відповів:

— Знайдеться. Мінус другий поверх, місця двісті п'ятнадцяте й двісті шістнадцяте.

Козлик подав у віконце гроші й одержав два залізних жетони, на яких були викарбувані цифри: 215 і 216.

— А що означає мінус другий поверх? — поцікавився Незнайко. — Чому мінус?

— Цей будинок не тільки піднімається вгору, але й опускається вниз, під землю, — пояснив Козлик. — Усі горішні поверхи — плюс, а ті, що вниз, — мінус. Мінус другий поверх — це значить другий підземний поверх.

— А чому нам не можна вгору?

— Вгору дорожче, — відповів Козлик. — От розбагатіємо, то й переберемось угору.

Спустившись брудними дерев'яними сходами на два поверхи вниз, наші друзі ввійшли у двері і опинилися у величезній кімнаті з низькою, вигнутою, задимленою стелею. Перше враження у Незнайка було таке, ніби він знову попав у каталажку. Такі ж полиці, на яких лежали коротульки, така ж чавунна груба з довгими трубами, що тяглися через усю кімнату, така ж тьмяна лампочка під стелею. Уся різниця полягала в

тому, що тут було набагато брудніше й тісніше. Полиці були не з пластмаси, як у каталажці, а з грубих, почорнілих неструганих дерев'яних дощок, і стояли вони так щільно, що між коротульками, які лежали на них, здавалося, важко було просунути палець.

На відміну від арештованих, які сиділи в каталажці, тутешні пожильці користувалися значно більшою свободою. Кожний тут вважав, що має право робити все, що йому заманеться. Тут не тільки пекли картоплю в приску, але й варили в бляшанках з-під консервів юшку, смажили якісь довгі, безформні коржі з тіста, розвішуючи їх на гарячих бляшаних трубах. На цих же трубах висіли, поряд з коржами, чийсь шкарпетки, чиясь випрана білизна, геть порване ганчір'я, що було колись одежею, навіть чийсь черевики.

Від усього того, що смажилося, варилося, пеклося, сохло й просто чаділо, в приміщенні був такий задушливий сморід, що в Незнайка перехопило дух і потемніло в очах. Відчувши, що у нього паморочиться голова, він захитався й почав хапатися руками за стіну. Побачивши, що Незнайко раптом зблід, Козлик підхопив його під руки й сказав, що це нічого, що це у нього з незвички й поступово мине.

— Старайся тільки не дихати носом. Дихай ротом, — радив Козлик.

Незнайко ретельно затиснув пальцями носа. Потроху він віддихався і прийшов до тями.

— Тепер тобі треба полежати, і все буде гаразд, — втішав його Козлик.

Підтримуючи Незнайка під руку, він провів його між рядами полиць, наче по лабіринту. Побачивши прибиті до полиць таблички з цифрами 215 і 216, Козлик зупинився.

— Ось і наші місця, — сказав він.

Не довго думаючи, Незнайко заліз на полицю і побачив, що тут не було навіть матраца, а замість подушки лежав звичайний дерев'яний чурбак.

— Що це? — здивувався він. — Як же тут спати?

— Спи та й годі, — озвався коротулька з сусідньої полиці. — Якщо захочеш, то й на голій дошці заснеш, а не захочеш, то й на м'якій перині без сну валятимешся.

— Це правда, братику, — підхопив другий коротулька. — Колись і в цій нічліжці були матраци та подушки, так, повіриш, дійшло до того, що ніхто спати не міг.

— А чому? — поцікавився Незнайко.

— Тому що в матрацах завелися блощиці та інші шкідливі комахи. Від них, повіриш, нікому життя не було. Зате коли матраци стали вже непридатні, хазяїн готелю пан Дрянинг вирішив нових не заводити, а старі велів спалити разом з блощицями. Справжнє благодіяння вчинив! З тих пір добре стало.

— І нам добре, й панові Дрянингу теж непогано: не треба витрачатися на матраци, — пристав до розмови третій коротулька.

— Ти, братику, на Дрянинга не сердься, — сказав перший. — Він коротулька хороший. Справжній благодійник наш. Так і в газетах пишуть. Якби не він, скільки коротульок лишилося б без нічлігу! В якому ще готелі ти знайдеш місце за десять

сантиків?.. Ех, ти! Недарма тебе називають Норовистим!

— А тебе недарма звуть Поступливим, — відповів Норовистий. — Думаєш, Дрянинг цю нічліжку для нашого з тобою задоволення побудував? Аякже! Для власної вигоди!

— Яка ж вигода в десяти сантиках? Якби він гнався за вигодою, то побудував би готель, у якому можна фертинг за номер брати, а то й два. А він про бідних піклується, про тих, у кого нема фертингів. Так і в газеті писали!

— Який же ти тюхтій, братику! Мало що в газетах напишуть! Щоб хороший готель побудувати, треба багато грошей затратити. Та й на обстановку треба витратитись. У хорошому готелі тобі дадуть за фертинг цілу кімнату, а тут нас бачиш скільки напхано; один над одним лежить! З кожного по десять сантиків — це вийде вигідніше, ніж по фертингу за цілу кімнату брати, — сказав Козлик.

— Кажуть, цей Дрянинг накупив за безцінь у кожному місті на околицях ділянок землі й набудував таких готелів, наче ящиків для сміття, — сказав Норовистий. — Ну й що ж, прибуток вірний. Бідняки ж є скрізь!

— Не слухай його, братику, — зашепотів Поступливий, повернувшись до Незнайка. — А лягай-но краще спати. Тобі добре місце дісталось на середній полиці. На верхній полиці спати душно, бо нагріте повітря завжди вгору піднімається, а на нижній полиці небезпечно: пацюк може вкусити.

— Пацюки — це найпаскудніше діло в дрянингівських готелях, — сказав Козлик. — Торік я жив у дрянингівській нічліжці в місті Давилоні. Там у нас одного коротулька вкусив пацюк за шию. Страшенно мучився бідолашний! На шиї у нього здулося жовно завбільшки, мов два кулаки, от не брешу, чесне слово! Відтоді я боюся, щоб і мене не вкусив пацюк. Мені все чомусь здається, що він мене вкусить неодмінно за те ж місце, що й того коротулька, — показав Козлик пальцем на шию.

— А пацюк може вкусити того, хто на середній полиці лежить? — спитав Незнайко.

— Пацюк усе може, — сказав Норовистий. — Звичайно, йому вигідніше вкусити спершу того, хто на нижній полиці лежить. Але бувають пацюки скажені. Такий пацюк біжить, наче з ланцюга зірвався, і кусає всіх без розбору. Він не дивитиметься, на якій ти полиці лежиш!

— Що ви там про пацюків завели? Чи у вас більше нема про що говорити? — закричав коротулька, що лежав на верхній полиці. — Ось зараз я злізу і заткну вам горлянки!

Коротульки притихли. Огидний запах уже не так дратував нюх Незнайка, але було нестерпно душно. Надумавши лягти спати, Незнайко почав стягати з себе сорочку, але Норовистий сказав:

— А ось цього я тобі не раджу. Закусають!

— Хто кусає? — здивувався Незнайко.

— А от побачиш хто, — усміхнувся Норовистий.

Незнайко зважив на пораду Норовистого і влігся на полиці не роздягаючись. Скоро він відчув, що на нього напали якісь дрібненькі звірята й почали немилосердно кусати. Незнайко чухався, роздираючи тіло мало не до крові, та це не помагало.

— Ти краще не чухайся, братику, — порадив йому Поступливий. — Роздряпаєш тіло, то вони ще більше кусатимуть. Блощиці дуже чутливі до запаху крові.

— Ти ж казав, що блощиць спалили разом з матрацами, — пробурчав Незнайко.

— Ну й що ж? Тих спалили, а це розвелися нові. Все одно їх тепер менше стало. Ти просто не уявляєш, братику, скільки їх колись було. Тепер благодать. Ти тільки потерпи трошки спочатку, а потім вони нассуться крові й ляжуть спати. Блощицям теж спати треба.

Проте Незнайкові не хотілося чекати, коли блощиці нап'ються його крові. Правда, якийсь час він терпів, а потім скочив на підлогу й почав скидати з себе цих огидних комах. Повітря внизу було не таке душне, тому Незнайко вирішив сидіти всю ніч на підлозі, сподіваючись, що блощицям не заманеться шукати його тут. Сівши на підлозі й притулившись спиною до дерев'яного стояка, він задрімав, але в ту ж мить відчув, як щось торкнулося його ноги. Розплющивши очі, він побачив перед собою гладкого сірого пацюка, який витягнув уперед свій гострий вусатий писок і, ворушачи кінчиком носа, обнюхував Незнайків черевик.

— Киш! Щоб ти пропав! — злякався Незнайко й відсмикнув ногу.

Пацюк, не дуже поспішаючи, відбіг убік і, зупинившись недалеко, позирав на Незнайка блискучими, наче намистинки, очима. Тривожно оглянувшись, Незнайко помітив, як з-під лавки виліз другий, точно такий же пацюк і теж став ворушити носом. Зваживши, що спати з блощицями все-таки безпечніше, ніж з пацюками, Незнайко поліз назад на полицю. Цього разу він вирішив послухатись поради Поступливого й лежав тихо, добровільно віддаючи себе на розтерзання блощицям.

— Їжте, чортяки! Хоч усього з'їжте! — сердито бурчав він. — Все одно життя таке, що його й не шкода!

Навколо нього всі вже спали. Багато коротульок були простуджені й задихалися — їх душив кашель. Деяких мучили у сні кошмари. Вони стогнали, щось мимрили, вигукували, і Незнайко щоразу здригався. Побачивши, що й іншим коротулькам доводиться не солодко, Незнайко перестав звертати увагу на свої страждання, на навколишній шум, сморід, задуху і укуси блощиць. До того ж він чомусь згадав про Пончика й почав вираховувати, на скільки днів може вистачити тому запасів їжі в ракеті.

Згадавши, що запас їжі був приготовлений на десять днів для сорока восьми мандрівників, Незнайко помножив сорок вісім на десять. Це він зробив, щоб узнати, на скільки днів вистачить їжі, коли замість сорока восьми мандрівників буде лише один. Вийшло чотириста вісімдесят. Знаючи, що в році, якщо заокруглити, триста шістдесят днів, а в місяці тридцять днів, Незнайко вирахував, що їжі в ракеті має вистачити на рік і чотири місяці.

Упевнившись, що безпосередня загибель від браку їжі Пончикові поки що не загрожує, Незнайко заспокоївся. Зроблені арифметичні розрахунки, однак, так втомили Незнайка, що очі самі заплющились, і він поринув у сон.

Розділ двадцять четвертий

ПРИГОДИ ПОНЧИКА

А що ж Пончик? Захопившись Незнайком, ми зовсім забули про нього. Це, мабуть, недобре, адже багатьох читачів може цікавити і його доля. Ми розлучилися з Пончиком, коли той пішов з Незнайком у місячну печеру й загубив там один свій космічний чобіток. Читачі, напевно, пам'ятають, що Незнайко в той час саме провалився крізь місячну оболонку.

Гукнувши Незнайка кілька разів і впевнившись, що його поблизу немає, Пончик страшенно перелякався і, замість вирушити на пошуки свого друга, вирішив якнайскоріше повернутися в ракету. Вибравшись з печери, він пошкандибав по прямій, ніби промінь, доріжці до космічного корабля, що виднівся вдалині.

Однак сонечко припікало з такою страшною силою, що Пончик не витримав і кинувся бігти підстрибцем. Від швидкого бігу і другий космічний чобіток злетів у нього з ноги, але Пончик і не подумав його піднімати, а навіть зрадів, бо ж бігти зовсім без чобіт було куди легше. За якихось двадцять хвилин він добіг до ракети й натиснув кнопку, що була у хвостовій частині. Дверцята шлюзової камери гостинно розчинилися. Не довго думаючи, Пончик заліз у ракету. Тут він почував себе безпечно. Ніщо тепер не загрожувало йому, але його все-таки турбувало якесь прикре почуття, від того що він утік з печери, залишивши Незнайка без допомоги.

Знаючи з власного досвіду, що всяке прикре почуття можна витіснити якимось протилежним, тобто приємним почуттям, Пончик вирішив піти в харчовий підсік і трохи, як він любив висловлюватись, підзаправитись там. Забравшись у харчовий відсік, він почив знищувати все, що було в целофанових і хлорвінілових трубочках, тюбиках, мішечках, пакетиках, дістаючи їх з термостатів, холодильників і саморегулюючих космічних духових шаф.

Пончик, що, як відомо, був мастак поїсти, показав на наочному прикладі, яке велике може бути розходження між теоретичними розрахунками й практичним життям. Незнайко встановив, що Пончикові вистачить їжі більше ніж на рік, бо всі свої обчислення він зробив, маючи на увазі звичайного їдця, не беручи до уваги його індивідуальні, тобто особисті, властивості. Вся біда була в тому, що особисті якості Пончика полягали в його надзвичайній недисциплінованості. Кажучи простіше, він міг їсти що завгодно, де завгодно й скільки завгодно.

Того, що за розрахунками Незнайка мало вистачити на рік і чотири місяці, насправді вистачило Пончикові лише на чотири з половиною доби. Покінчивши за цей рекордно короткий строк із запасами, що були в харчовому відсіку, Пончик пробрався у хвостову частину ракети і спробував жувати насіння, яке зберігалось у складському приміщенні.

Насіння, однак, видалось йому несмачним. Отоді він знову згадав про Незнайка.

"Мабуть, Незнайко повернувся б у ракету, якби не знайшов десь харчів, — подумав Пончик. — А оскільки він не повернувся, то, виходить, знайшов харчі, а коли це так, то мені немає ніякої рації сидіти в ракеті, а треба вирушити на пошуки Незнайка".

Натягнувши на себе космічний скафандр і підбравши нові, підходящого розміру

космічні чоботи, Пончик вискочив з ракети й побіг щодуху до вже відомої нам печери. Діставшись до печери, він спустився у бурульчастий грот, а звідти в тунель з крижаним дном. Тут він посковзнувся, як і Незнайко, і, проїхавши на животі похилою площиною, полетів у підмісячний колодязь. Через деякий час він помітив, що вискочив з колодязя й летить на страшній висоті з розкритим парашутом над якимось приморським містом. Сильний вітер ніс його вбік. Поступово знижуючись, Пончик пролетів над приморськими містами Лос-Свиносом і Лос-Кабаносом. Уже значно знизившись, він підлетів до міста Лос-Поганоса, але вітер, змінивши свій напрям, поніс його до моря. Пончик бачив, що купелі йому не уникнути. Втопитися він не боявся, бо був товстенький, а товстенькі коротульки, як відомо, в воді не тонуть. Єдине, чого він боявся, це щоб його не вкусила акула.

Шльопнувшись у воду, він одразу почав діяти руками та ногами і за якусь годину опинився вже біля берега. Прибій того дня був особливо сильний, і Пончикові ніяк не вдавалося пришвартуватись до берега. А все це тому, що в громіздкому космічному скафандрі він був дуже неповороткий і не міг маневрувати в бурхливій морській воді з достатньою спритністю. Тільки-но він відчував під собою дно й намагався стати на ноги, ззаду набігала хвиля, перекидала його і, перекинувши на спину, тягла назад у море. Проборсавшись біля самого берега хвилин двадцять, він зрозумів нарешті, що йому треба скинути скафандр. Перекидаючись у хвилях, ніби дельфін, він примудрився скинути з себе космічні чоботи, потім гермошолом, а потім і сам скафандр. Усе це, вже непотрібне йому тепер космічне причадалля, було підхоплене й віднесене морем, а Пончик став одразу обтічним і рухливим. Ухилившись від хвиль, що налітали на нього, Пончик вискочив на берег.

Найперше, що потрібно було йому після героїчної боротьби з розбурханою водяною стихією, був відпочинок. Скинувши з себе мокрий одяг, він розклав його на березі сушитись, сам же ліг поряд відпочивати. Теплий, лагідний вітерець приємно обвівав його тіло. Морські хвилі ритмічно шуміли, а це заспокоювало й навівало сон. Однак вирішивши не спати, бо це нерозумно в незнайомій обстановці, Пончик заходився вивчати навколишню місцевість.

Вузький пологий берег, що тягнувся смугою вздовж моря, був обмежений стрілчастими, наче підмитими водою, пагорбами, які поросли зеленою травичкою і дрібним чагарником. Сам берег був покритий сліпучо-білим пісочком і якимось прозорим камінням, схожим на уламки крижаних чи скляних брил. Оглянувши уважно кілька таких каменів і лизнувши один з них язиком, Пончик упевнився, що це не крига й не скло, а кристали звичайної кухонної солі. Вибравши кілька великих кристалів, він поклав між ними кілька менших кристалів і почав їх товкти. У нього вийшла дрібна, придатна для їди столова сіль.

Пончик був практичним коротулькою, він не звик розставатися з тим, що попадало йому до рук, а тому натовк солі якомога більше й наповнив нею кишені курточки. Упевнившись, що одяг його висох, Пончик одягнувся й пішов уздовж пагорбів туди, де, за його розрахунками, мало бути місто, яке він бачив, коли спускався на парашуті.

Розрахунки його були правильні. Діставшись до краю пагорбів, він побачив, що море утворило тут широку затоку, на берегах якої уступами розкинулось дуже красиве місто, яке звалось Лос-Поганос. Сюди з'їжджалися багаті з усіх інших міст, бо тут був чудовий клімат і можна було прекрасно повеселитися.

Найбільша й найкрасивіша вулиця Лос-Поганоса тягнулася вздовж берегової лінії. У будинках, які стояли тут лише по один бік вулиці, містилися численні магазини, ресторани, їдальні, закуочні, готелі, кінотеатри, веселі балаганчики, підземні гаражі й бензозаправні станції. По другий бік вулиці, тобто безпосередньо на березі моря, були пляжі, купальні, вишки для стрибків у воду, пристані для човнів і пароплавів, плавучі ресторани, морські гойдалки й каруселі, чортові водяні колеса, параболоїди та інші розважальні механізми, і скрізь — повно коротульок, які тут відпочивали.

Прогулявшись по набережній і надивившись на купальників-коротульок, Пончик зупинився біля невеличкого будинку, над входом у який було написано: "Харчозаправна станція". Зовні цей заклад нічим не відрізнявся від звичайного ресторану. Як і в багатьох інших ресторанах, тут була відкрита веранда із столами, за якими обідали відвідувачі. Різниця полягала лише в тому, що тут можна було пообідати чи поснідати, не виходячи з автомашини, а це дуже зручно для любителів автомобільного спорту. Досить зупинити свій автомобіль біля входу й дати сигнал, як з ресторану вибігав офіціант і подавав обід прямо в машину.

Пончик хотів зараз же зайти в цей харчозаправний заклад і пообідати разом з усіма, але його збентежила афіша, яка висіла біля входу. На афіші було написано:

"Ласкаво просимо!

Годуємо смачно!

Сьогодні за гроші, завтра в борг".

Саме ця остання фраза видалася Пончикові незрозумілою, бо він не знав, що таке гроші.

— Не будемо поспішати, а спершу придивимось трошки, — сказав сам собі Пончик.

Сівши неподалік веранди на лавочці, він почав стежити за тими, що обідали. Звернув увагу, що кожний відвідувач ресторану, пообідавши, давав офіціантові якісь папірці або металеві кружечки.

"Може, ці папірці та кружечки і є гроші?" — подумав Пончик.

Щоб перевірити свій здогад, він підійшов до офіціанта й спитав:

У вас тут чомусь написано: "Сьогодні за гроші, завтра в борг". А що буде, як зробити навпаки: завтра за гроші, сьогодні в борг?

Офіціант сказав:

— Іди он до хазяйки, нехай вона тобі пояснить, а я не філософ, щоб такі питання вирішувати.

Пончик підійшов до хазяйки, яка в цей час рахувала гроші за прилавком, і повторив своє запитання.

— Що таке тарілка каші, сподіваюсь, знаєш? — запитала хазяйка.

— Ще б пак! — підтвердив Пончик.

— Ну то йди за мною.

Вона провела Пончика через кухню, у якій, задихаючись біля величезної плити, працювали куховарки й кухарі, й, відчинивши двері на подвір'я, сказала:

— Бачиш біля сарая дрова? Порубай їх, дістанеш тарілку каші або п'ять сантиків.

Пончик підійшов до купи дров і почав рубати їх сокирою. Купа була велика, й Пончик упорався з нею не раніше як години за дві.

— Ну, що тобі дати? Гроші, чи ти, може, хочеш каші? — спитала хазяйка, коли Пончик вернувся до неї.

— Каші, — відповів Пончик, але, згадавши, що хотів подивитись на гроші, сказав: — Давайте краще гроші.

Хазяйка відрахувала п'ять сантиків. Пончик покрутив їх у руках, подивився з усіх боків і сказав:

— А якщо мені хочеться каші?

— Тоді повертай гроші.

Хазяйка явно зраділа, що сантики вернулися знову до неї.

Сівши за стіл і одержавши від офіціанта тарілку гречаної каші, Пончик озброївся ложкою і заходився їсти. Каша була добра, з маслом, а все ж Пончикові здалося, що їй чогось бракує. Він одразу зрозумів, що каша несолена, й почав шукати на столі сільницю. Впевнившись, що сільниці на столі не було, він сунув у кишеню руку, дістав пучку солі й посолив кашу. Його дії привернули увагу інших відвідувачів. Побачивши, що товстенький коротулька посипав якимось білим порошком кашу, після чого із задоволенням почав уминати її, всі зацікавлено поглядали на нього, а коротулька, що сидів поруч, спитав:

— Скажіть, що то за порошок, яким ви посипали кашу? Мабуть, якісь нові ліки?

— Ніякі не ліки, а просто сіль, — сказав Пончик.

— Яка сіль? — не зрозумів коротулька.

— Ну просто сіль. Столова сіль, — пояснив Пончик. — Ви що, солі ніколи в житті не бачили?

Коротулька здивовано знизав плечима:

— Не розумію, про яку сіль ви кажете!

— Мабуть, тутешні мешканці їдять їжу без солі, — сказав Пончик. — А от у нас їдять усі страви з сіллю. Це дуже смачно. Якщо хочете, покуштуйте.

Він дав пучку солі місячному коротульці, який саме їв суп.

— Як же її їсти? — спитав коротулька.

— Киньте в суп і розмішайте. Побачите, як буде смачно.

Коротулька вкинув сіль у суп, розмішав ложкою і з деяким острахом, наче боявся спектися, покуштував. Спочатку він сидів, закам'янівши на місці, й тільки кліпав очима, немов прислухався до своїх внутрішніх відчуттів, а потім усі побачили, як його обличчя повільно розпливлося в усмішці. Прокотнувши ще ложку супу, він вигукнув:

— Просто чудово! Зовсім інший смак!

Схилившись над тарілкою, він почав сьорбати суп, кректів від задоволення,

цмокаючи губами й на всі заставки вихваляючи їжу. Саме в цей час офіціант приніс йому каші.

— Скажіть, а кашу теж можна їсти з сіллю? — спитав коротулька.

— Все можна, — відповів Пончик, — і суп, і борщ, і щі, й бульйон, і кашу, й макарони, й вермішель, і салат, і картоплю... Навіть простий хліб можна їсти з сіллю. Від цього він стає тільки смачнішим.

Він дав коротульці ще пучку солі. Коротулька посолив кашу й почав їсти з таким задоволенням, що Пончика, який давно впорався з своєю кашею, аж завидки брали.

— Скажіть, а чи не можете ви мені дати трошки солі? — звернувся до Пончика коротулька, який сів за столом навпроти і з цікавістю стежив за тим, що відбувалося.

Пончик уже був засунув руку в кишеню, щоб дістати пучку солі, але разом із заздрістю в ньому прокинулася і жадоба, отож він сказав:

— Бач, який хитрий! А ви мені що дасте?

— А що ж вам дати? — розвів коротулька руками. — Хочете, я вам дам сантик?

— Гаразд, давайте монету, — згодився Пончик.

Одержавши сантик, він дав коротульці пучку солі. Тоді й інші відвідувачі почали підходити до нього. Кожний давав йому сантик, а натомість одержував пучку солі. Пончик задоволено спостерігав, як перед ним на столі росла купа монеток. Не обійшлося й без непорозумінь. Один коротулька, не розібравшись, що до чого, спробував їсти сіль у чистому вигляді й тут же з огидою виплюнув. Другий купив у Пончика одразу десять пучок солі за десять сантиків і вкинув сю ту сіль у тарілку з супом. Ясно, суп у нього вийшов такий, що в рот узяти було неможливо.

Пончик став пояснювати всім, що сіль треба вживати в невеличкій кількості, інакше смак від неї втрачається, і вже ні в якому разі не можна їсти саму чисту сіль. Усе це надзвичайно зацікавило коротульок, які навіть не уявляли собі, що їжу можна споживати з сіллю. Кожному хотілося перевірити новий метод харчування. Деякі, пообідавши без солі, починали обідати вдруге, тепер уже з сіллю. Багато було таких, що, покуштувавши з сіллю супу або борщу, перевіряли, наскільки смачнішими стають від солі щі чи макарони, млинці, картопля, смажені кабачки та інші страви.

У Пончика вже завелися гроші, тож він і сам щохвилини просив офіціанта принести йому то борщу, то каші, то щів і наочно демонстрував перед новими відвідувачами переваги харчування з сіллю. Хазяйка побачила, що справи її ресторану йдуть краще, й була дуже вдоволена.

До кінця дня Пончик розпродав увесь свій запас солі і, напхавши кишені мідяками, пішов з ресторану. Наступного ранку він збігав на берег моря, скоренько натовк солі й знову прийшов на харчозаправну станцію. Тут він побачив, що хазяйка приготувала для нього спеціальний столик, над яким висіла табличка з написом: "Продаж солі". За цим столом Пончик сидів, торгував сіллю й одночасно підобідував собі, замовляючи то одну, то іншу страву. Все це було дуже вигідно для нього й до того ж зручно.

За кілька днів звістка про те, що на харчозаправній станції годують якимись надзвичайними стравами з якоюсь казковою сіллю, поширилася по всьому місту.

Бажаючих поїсти новомодних страв було стільки, що хазяйка розширила веранду й кухню, а вздовж набережної звеліла зробити навіс з брезенту й поставити під ним ще два десятки столів. Збагнувши, що страви будуть ще смачніші, якщо сіль класти в їжу, коли її варити, хазяйка домовилася з Пончиком, що сама купуватиме у нього весь запас солі, потрібний для її ресторану.

Тепер Пончикові не треба було цілими днями торгувати в ресторані сіллю, і він почав мізкувати, як би нажити на цьому ділі побільше грошей. Власники інших ресторанів зверталися до нього з просьбами доставляти і їм сіль, отож він надумав збільшити видобуток цього цінного харчового продукту й заснував соляний завод. З цією метою він найняв неподалік від моря старенький, підбитий вітром сарайчик, у якому раніше смолили човни, купив півдюжини великих мідних ступ — і завод був готовий. Шестеро робітників на цьому заводі тільки те й робили, що товкли сіль у мідних ступах. Троє робітників заготовляли сировину, тобто носили з морського берега кристали солі. І, нарешті, ще троє робітників розносили в мішках сіль по їдальнях та ресторанах. Сам Пончик тепер нічого не робив, а тільки одержував гроші. Кожному своєму робітникові він платив за день по фертингу. Всі витрати на оплату робітників складали таким чином лише дванадцять фертингів на день, а весь денний видобуток солі він продавав власникам ресторанів за двісті сорок — двісті п'ятдесят фертингів. Виходило, що Пончик клав у кишеню мало не в двадцять разів більше грошей, ніж віддавав робітникам, і тому багатів, як кажуть, не по днях, а по годинах.

Якщо перше Пончикові самому доводилося товкти сіль і носити її на своїй спині в ресторан, то тепер це робили за нього інші, а грошей у його кишеню попадало в багато разів більше. Пончик вирахував, що кожний робітник давав йому за день у середньому двадцять фертингів прибутку. Зрозумівши, що він матиме тим більше прибутку, чим більше буде у нього робітників, Пончик найняв вісімнадцять робітників і хотів ще більше найняти, але трухлявий сарайчик не міг умістити великої кількості коротульок, тому Пончик надумав побудувати поряд друге, значно просторіше приміщення.

Жив тепер Пончик на широку ногу, як і всі інші місячні багатчі, й навіть називався він уже не просто Пончик, а пан Понч. З готелю він переїхав у власний будинок, найняв собі слуг, які одягали його й роздягали, прибирали в його кімнатах, доглядали за будинком. Знічев'я він цілі дні просиджував у ресторанах, їв там найсмачніші страви, а в перервах між їдою тинявся на березі затоки й катався на чортових водяних колесах або на морському параболоїді.

Багатьом, очевидно, відомо, як влаштоване звичайне чортове колесо. Це величезний дерев'яний круг, насаджений на вісь, поставлену сторч. Охочі до розваг коротульки сідають у центрі цього круга, після чого він починає обертатися дедалі швидше. Відцентрова сила, що виникає від обертання, скидає коротульок одного за одним з круга на землю. Переможцем вважається той, хто найдовше втримається на цьому колесі. Водяне чортове колесо влаштоване так само, як і звичайне, але встановлюють його не на землі, а на воді. Тут відцентрова сила скидає коротульок не на землю, а на воду, що значно смішніше й навіть приємніше, особливо в жарку погоду.

Що стосується морського параболоїда, то він зроблений так, як і чортове водяне колесо, з тією різницею, що обертовий диск зроблено у формі величезного блюдця з піднятими догори краями. Коротулька, якого відцентрова сила відкидає чимраз далі від центру, підкочується до краю блюдця, а потім з силою вилітає вгору і падає у воду, описавши перед цим у повітрі криву лінію, схожу на параболу.

На таких параболоїдах, яких було безліч на узбережжі затоки, любили розважатися, приїжджаючи в Лос-Поганос, багаті, бо відцентрова сила, польоти в повітрі і пірнання в воду так впливали на організм, що у них поліпшувався апетит. А вони це дуже цінували, бо ж страшенно любили поїсти. Цим, можливо, пояснювалось і те, що й Пончик більше любив обертатися на параболоїді, ніж на простому водяному колесі.

Однак таке безтурботне життя Пончика тривало недовго. Багатьом місячним коротулькам вдалося незабаром дізнатися, де він бере кристали солі для свого заводу. Це призвело до того, що недалеко від берега один за одним почали виникати невеличкі соляні заводи. Кожний, кому пощастило зберегти достатню суму грошей, витрачав її на спорудження такого заводу і починав примножувати своє багатство. Тому солі з кожним днем добували чимраз більше, а продавали її щораз дешевше. І вона вже не давала таких баришів, як напочатку. Якщо колись Пончик, витративши на оплату робітника фертинг, одержував натомість двадцять фертингів прибутку, то тепер ніхто не міг витиснути а робітника більше, ніж один фертинг. Проте й це було дуже вигідно, отож соляний промисел і далі розвивався.

Становище значно погіршало, коли в Лос-Поганос повернувся з поїздки найбільший землевласник Дракула, якому належало все морське узбережжя від Лос-Поганоса аж до самого Лос-Свиноса. Дізнавшись, що якісь невідомі особи розтягують з узбережжя кристали для переробки їх на соляних заводах, він наказав обгородити узбережжя парканом, а кристали давати лише тим, хто за них платитиме. Отож половина прибутку, який одержували власники соляних заводів, тепер попадала в кишені землевласника Дракули.

І це було б ще нічого, коли б сам Дракула та власники інших морських узбереж, де були запаси солі, не почали будувати на своїх землях величезних соляних заводів. На цих заводах сіль мололи вже не вручну, а застосовуючи удосконалені машини. Солі почали виробляти так багато, що ціни на неї надзвичайно впали. Прибутки власників соляних заводів стали ще меншими, а це їм, звичайно, не дуже подобалось. Власники великих заводів вважали, що надмір солі з'явився через те, що розвелось дуже багато дрібних заводів. А дрібні солепромисловці бачили причину всього цього невдоволення в тому, що з'явилися великі заводи, які виробляли страшенно велику кількість солі.

Кінчилося все це тим, що власники великих заводів, яким легше було домовитись, бо їх було менше, об'єдналися в бредлам. На першому ж засіданні цього заново спеченого бредламу власники великих заводів дійшли висновку, що з власниками дрібних заводів треба якнайскоріше покінчити. Пан Дракула, якого обрали на голову соляного бредламу, сказав:

— Найкращий вихід з такого становища — це продавати сіль іще дешевше. Власники дрібних заводів змушені будуть продавати сіль по надто низькій ціні, їхні заводики почнуть давати збитки, і їх доведеться закрити. А от тоді ми знову підвищимо ціну на сіль, і ніхто не перешкоджатиме нам наживати капітали.

Так вони й зробили. Сіль почали продавати по такій низькій ціні, що Пончикові й іншим дрібним хазяйчикам доводилось витрачати на придбання соляних кристалів і оплату робітників значно більше грошей, ніж вони виручали від продажу своєї продукції. Дрібні соляні заводики почали закриватися один за одним. Пончик тримався найдовше. Щоб якось зводити кінці з кінцями, він продав свій будинок, продав нове приміщення для заводу, яке щойно побудував, але все ж і для нього настав день, коли в кишені не лишилося ні сантика. Не стало грошей навіть, щоб розплатитися з робітниками.

Ще добре, що власник приморських розважальних закладів узяв Пончика працювати біля чортового колеса. Якби не це, Пончик зовсім лишився б без засобів до існування.

Розділ двадцять п'ятий

ПАНІКА НА ДАВИЛОНСЬКІЙ БАРЖІ

Ми залишили пана Скуперфільда якраз у той час, коли провідник висадив його з вагона в місті Паноптикумі. Скуперфільд стояв на пероні й осовіло дивився вслід поїзду. Як тільки поїзд зник удалині, Скуперфільд підійшов до лавочки, що стояла край платформи, й простягся на ній, поклавши під голову циліндр і накрившись газетою. Час був ранній. Ще було зовсім темно, й ніхто не заважав Скуперфільдові трохи поспати.

Невдовзі розвидніло. На пероні з'явився якийсь залізничний начальник і, розбудивши Скуперфільда, сказав, що спати тут не дозволяється. В цю мить до станції підійшов поїзд. Перон швидко заповнили пасажирів, що вийшли з поїзда. Вставши з лавочки й насунувши на голову циліндр, Скуперфільд постояв у задумі й пішов слідом за іншими пасажирами в місто.

Звернувши увагу на газету, яку він усе ще тримав у руках, Скуперфільд згадав, що збирався скупити гігантські акції, тільки-но впаде на них ціна, й почав прикидати, скільки можна було б заробити на цьому ділі. Подумавши, він зрозумів, що для проведення такої важливої грошової операції мав би бути не в своєму Брехенвілі, а в Давилоні, Грабунберзі чи хоча б у Сан-Комарику, бо тільки в цих містах були спеціальні ринки, на яких продавалися різні акції.

Треба сказати, що ринок, на якому торгують акціями, дуже відрізняється від звичайного ринку, де торгують яблуками, помідорами, картоплею або капустою. Річ у тім, що продавцеві фруктів чи овочів досить розкласти свій товар на прилавку, щоб усі бачили, чим він торгує. Продавець акцій носить свій товар у кишені, і єдине, що може робити, це викрикувати назву своїх акцій і ціну, по якій він хоче їх продати. Покупцеві теж лишається тільки викрикувати назву тих акцій, які він хоче купити.

З того часу, як з'явилися акціонерні ринки, деякі місячні коротульки почали купувати акції не тільки для того, щоб мати частку в баришах якогось підприємства, а

для того, щоб продавати їх по більшій ціні. З'явилися торговці, що купували й продавали дуже багато акцій і мали на цьому великі прибутки. Такі торговці вже не ходили самі на ринок, а наймали для цього спеціальних крикунів — так званих горлодериків. Багато горлодериків працювали здебільшого не на одного, а одразу на кількох господарів. Для одного господаря такий горлодерик купував одні акції, для другого — інші, для третього не купував, а, навпаки, продавав.

Неважко уявити, що творилося, коли такий горлодерик, опинившись на ринку, починав кричати на все горло:

— Беру вугільні скнарингські по сімдесят п'ять! Беру цукрові давилонські по дев'яносто, даю нафтові по сорок три!..

Але неможливо навіть уявити собі, який оглушливий гамір зчинявся, коли всі горлодерики, зібравшись разом, починали викрикувати такі фрази, намагаючись перекричати один одного.

В давні часи, коли з'явилися перші продавці акцій, у місті Давилоні для них відвели цілу площу. Проте жителі прилеглих кварталів почали скаржитись міським властям, що від цих крикунів їм життя не стає. А тому що міські власті ніяких заходів не вживали, жителі самі пробували розганяти крикунів, озброївшись дрючками й камінням. Крикуни не хотіли давати себе скривдити і, в свою чергу, нападали на жителів. Мало не кожного дня відбувалися побоїща! Не знаючи, що робити, міські власті перевели цей крикливий ринок на іншу площу, але й там виникали кровопролитні сутички.

Втративши терпець, міські власті повантажили всіх крикунів на величезну баржу й вивезли їх на середину давилонського озера. Там цю баржу укріпили навечно на якорях. Крикуни дістали можливість кричати хоч до неприємності, тепер це нікому не заважало. Щоранку вони приїжджали на баржу човнами, а згодом між баржею та берегом навіть почав курсувати невеличкий пароплав. І всі були задоволені.

Незабаром таку саму баржу встановили і в місті Грабунберзі, а потім у Сан-Комарику. Коли винайшли телефон, усі три баржі з'єднали телефонними проводами і крикуни з давилоиської баржі в будь-який час могли довідатись про стан справ на грабунберзькій і сан-комаринській баржах.

Як і кожен мільйонер, Скуперфільд на кожній з цих барж мав своїх горлодериків, яким завжди міг дати по телефону наказ купувати ті чи інші акції. Однак завжди треба було знати, коли купувати акції, бо інакше можна було заплатити зайве. Щоб бути в курсі справ і не промахнутися, Скуперфільд вирішив поїхати на давилонську баржу й рознюхати, по якій ціні продаються гігантські акції. Звичайно, він не міг одразу ж вирушити на вокзал, хотів спочатку зайти додому й побувати на своїй макаронній фабриці. Згадавши, що йому треба додому, він оглянувся навкруги й помітив, що йде по якійсь незнайомій вулиці.

— Мабуть, я помилково не туди, куди треба, звернув, коли зійшов з поїзда, — досадливо пробурмотів Скуперфільд.

А все-таки він вирішив іти по цій вулиці далі, сподіваючись, що натрапить на якесь

знайоме місце й догадається, куди йому треба звернути. Вулиця, одначе, скоро скінчилася. Скуперфільд побачив, що вийшов з міста й опинився в чистому полі.

— Що за нісенітниця? Зовсім на край світу забрів! — мимрив Скуперфільд. — Замріявся, дурень, про ці акції так, що й голову втратив!

Повернувшись, він рушив назад, пробрався на другий кінець вулиці, потім звернув на якийсь незнайомий бульвар, а пройшовши його, опинився на якійсь новій, незнайомій йому вулиці.

— Дивина! — сказав собі під ніс Скуперфільд. — Виявляється, у нас в Брехенвілі є такі місця, де я зроду не був. А я гадав, що знаю Брехенвіль як свої п'ять пальців.

Поблукавши цілу годину по якихось невідомих йому завулках, Скуперфільд побачив, що геть заблукав, і став розпитувати перехожих, де Крива вулиця, тобто та вулиця, на якій він жив. Один з перехожих сказав, що Крива вулиця зовсім в іншому кінці міста. Сівши в автобус і проїхавши в іншу частину міста, Скуперфільд розшукав нарешті Криву вулицю, але його здивувало, що будинки тут були якісь не такі, як колись. Усе, здавалося, змінилось до невпізнання відтоді, як він був тут востаннє. Коли ж Скуперфільд підійшов до будинку № 14 (а він жив у будинку № 14), то від подиву навіть роззявив рота. Замість невеличкого одноповерхового будиночка із залізними ґратами на вікнах, перед ним стояв великий двоповерховий будинок з красивим балконом і фігурами двох кам'яних левів при вході.

— Що за дивина! — вигукнув Скуперфільд, протираючи очі й почувуючи, що у нього починає заходити ум за розум. — Може, тут чаклунство яке?

Побачивши на балконі господиню, він закричав:

— Скажіть, хазяєчко, це будинок Скуперфільда?

— Якого ще Скуперфільда? — сердито відповіла господиня. — Це мій будинок.

— А... а... — заакав Скуперфільд, роззявляючи рота, ніби йому бракувало повітря. — А... а куди ж ви мій будинок поділи?

Господиня повернулась до нього спиною і, грюкнувши дверима, пішла з балкона.

Нерішуче потупцявши на місці, Скуперфільд поплентав вулицею далі.

— Що ж... — бурмотів він, не помічаючи, що розмовляє сам з собою. — Що ж, якщо будинок загубився, то треба знайти хоча б мою макаронну фабрику. Не могла ж загубитися ціла макаронна фабрика з дванадцятьма величезними корпусами і п'ятьма тисячами коротульок, які там працювали.

Зустрівши перехожого, Скуперфільд спитав, чи не знає він, де міститься макаронна фабрика Скуперфільда.

— Овва! — засміявся перехожий. — Та хіба вона тут? Макаронна фабрика Скуперфільда міститься у Брехенвілі. Це на кожній макаронній коробці написано.

— А хіба ми з вами не в Брехенвілі? — спантеличено запитав Скуперфільд.

— Як же в Брехенвілі? — здивувався перехожий. — Ми в Паноптикумі.

— В якому ще Паноптикумі?

— Ну, є таке місто — Паноптикум. Не чули хіба?

— А, Паноптикум! — крикнув Скуперфільд, зрозумівши, нарешті, в чому річ. —

Отже, я просто не на своїй станції вийшов. Тож-бо я дивлюся, що тут усе якось не так, як у нас у Брехенвілі.

Повернувшись мерщій на вокзал, Скуперфільд узнав, що до вечора поїздів у Давилон більше не буде й він зможе потрапити туди не раніше, ніж завтра вранці. Це дуже схвилювало Скуперфільда, він знав, що ціни на акції швидко мінялися.

І справді, того дня, коли в газеті "Давилонські гуморески" з'явилась уже відома нам статейка, всі, в кого були гігантські акції, кинулись продавати їх. На давилонській баржі ці акції пропонували спочатку по 80 сантиків штука, потім по 60, по 50, по 30, по 20, по 10, але ніхто не хотів купувати їх. Наступного дня, тобто в той день, коли Скуперфільд блукав по місту Паноптикуму, ціна на акції впала до п'яти сантиків, але все одно ніхто не купував їх.

Власники гігантських акцій були у відчаї. Всі бачили, що витратили свої гроші даремно й тепер не зможуть вернути їх. Однак троє багачів — Жмурик, Тефтель і Ханаконда, — які закупили з метою наживи велику кількість гігантських акцій, швидко зметикували, що треба робити. Вони заплатили чималу суму грошей власникові кількох давилонських газет панові Гадкинзу, і той пообіцяв надрукувати у своїх газетах ряд статей, які мали швидко поправити діло.

І справді, того ж дня у вечірній газеті "Давилонські побрехеньки", яка належала панові Гадкинзу, з'явилася невеличка статейка:

"ПАНІКА НА ДАВИЛОНСЬКІЙ БАРЖІ"

Від учорашнього дня на давилонській баржі панує нечувана паніка. Власники гігантських акцій поспішають збути з рук свій товар. Як завжди, коли продавців багато, а покупців мало, ціни на акції значно впали. В чому причина паніки, що охопила давилонську баржу? Причина ця — мерзенна статейка, надрукована на паскудних сторінках паршивенької газетки "Давилонські гуморески". Власникам гігантських акцій невтямки, що ця брудненька, нікчемна газетка видається на кошти багача Спрутса і друкує лише те, що вигідно для нього. Нема ніякого сумніву, що щупальці ненажерливого Спрутса тягнуться до гігантських акцій. Як тільки ціни достатньо впадуть, акції опиняться у щупальцях Спрутса й він стане єдиним власником цього дуже вигідного діла. Хочеться сказати всім довірливим дивакам: не піддавайтеся паніці. Вже хто-хто, а пан Спрутс своєї вигоди не прогавить".

На другий ранок у "Газеті для любителів почитати лежачи", яка теж належала Гадкинзові, з'явилася стаття "Пильнуйте свої кишені.". В ній було сказано, що кишені треба пильнувати від пана Спрутса, який хоче обдурити власників гігантських акцій і вже почав простягати до них свої щупальці.

Обидві ці статті, звичайно, не лишилися непоміченими і тому гігантські акції одразу підскочили в ціні й до відкриття давилонської баржі продавалися вже не по п'ять, а по п'ятдесят сантиків.

Але панові Скуперфільду, який того ж ранку прибув на давилонську баржу, здалося, що така ціна дуже висока, і він вирішив подождати деньок, сподіваючись, що невдовзі вона впаде.

Другого дня у газеті, що теж належала панові Гадкинзу, з'явилася стаття під назвою "Куди тягнуться щупальці Спрутса?" В ній писалося, що щупальці Спрутса тягнуться до кишень власників гігантських акцій з метою спустошити їх. Ця стаття теж вплинула. Акції почали продавати по шістдесят сантиків. Злякавшись, що незабаром ціна стане ще вище, Скуперфільд наказав своїм крикунам купувати акції по такій ціні. Горлодерики почали скуповувати акції на всіх трьох баржах у величезній кількості. Продавці акцій швидко впевнилися, що товар їх охоче купують, і почали піднімати ціну. Наступного дня гігантські акції продавали вже по сімдесят сантиків, а ще через день — по вісімдесят.

Багачі Жмурик, Тефтель і Ханаконда, не сподіваючись, що ціна підскочить ще вище, й побоюючись, як би вона не почала падати, поспішили продати свої акції Скуперфільдові по вісімдесят сантиків. Правда, вони одразу ж пошкодували, що в них забракло терпцю подождати ще трохи. Річ у тому, що пан Гадкинз вів своє діло далі й того ж дня надрукував статтю, яка називалася: "Чому Спрутс мовчить?" У цій статті Гадкинз вказував на те, що Спрутс не відповів ні слова на висунуті проти нього звинувачення. Раз він мовчить, писав Гадкинз, значить, усе це правда, а якщо все це правда, то Спрутс і справді вирішив підірвати довір'я до Товариства гігантських рослин і прибрати акції до своїх рук.

Кожний, хто читав цю статтю, був певен, що наступного дня акції продаватимуться ще дорожче і вже в усякому разі відновляться в своїй попередній ціні. Скуперфільд був особливо радий, бо хоч і витратив майже всі свої капітали, але встиг накупити силу-силенну акцій, і тепер йому лишалося тільки продавати їх якнайвигодніше. Цілий вечір він сидів біля телефонного апарата і дзвонив своїм давилонським, грабунбурзьким і сан-комаринським горлодерикам, щоб вони зранку вирушали на баржу й продавали акції по фертингу штука. Цілу ніч він просидів, вираховуючи, який матиме прибуток, коли всі акції будуть продані по фертингу. Розрахунок виявився досить складним, бо ж не всі акції були куплені по однаковій ціні, частину з них він придбав, як відомо, по шістдесят сантиків, другу — по сімдесят, третю — по вісімдесят.

Але всі надії Скуперфільда на величезні бариші скоро лопнули, ніби мильна булька. На ранок, ще до відкриття давилонської баржі, в газеті "Давилонські гуморески" з'явилася стаття, в якій пояснювались причини мовчанки Спрутса. В статті писалося, що Спрутс мовчав, бо смішно було відповідати на якісь безглузді звинувачення. Як міг пан Спрутс підірвати довір'я до Товариства гігантських рослин, тоді коли ніякого такого товариства й на світі нема? — запитувалось у статті. Адже відтоді, як засновники цього товариства втекли з грішми, товариство само собою перестало існувати, бо чого ж воно варте без належного йому капіталу, яку ціну можуть мати акції, коли гроші, зібрані від продажу їх, безслідно зникли? Абсолютно ніякої цінності вони мати вже, звичайно, не можуть, і доводиться тільки дивуватися, що є диваки, які витрачають гроші на придбання акцій, годних лише на те, щоб обклеювати ними стіни в комірчинах.

Неважко уявити собі, що робилося на баржі, коли Скуперфільдівські горлодерики

почали пропонувати гігантські акції по цілому фертингу штука. Нічого, крім сміху, їхні наміри не могли викликати. Побачивши це, Скуперфільд звелів продавати акції по дев'яносто сантиків, потім по вісімдесят, по сімдесят... Він мріяв уже тільки про те, щоб хоч вернути свої гроші, але все даремно! Ніхто не хотів брати акцій, навіть коли він зменшив ціну до п'ятдесяти сантиків.

Того ж дня Скуперфільд вирішив не зменшувати більше ціну й подождати наступного дня. Але наступного дня у всіх газетах були надруковані статті, що повідомляли про втечу Миги й Жулію, й опубліковані фотографії, зняті в ту мить, коли розлютований натовп увірвався в контору по продажу гігантських акцій, щоб зажадати свої гроші назад.

На окремих знімках можна було побачити порожні вогнетривкі скрині, порожню вогнетривку касу з навстіж розчиненими дверцятами, а також прив'язану до підвіконня віршовку, по якій Незнайко й Козлик спустилися вниз.

Ніхто, звичайно, не знав, що Спрутс підкупив власників газет, щоб вони не друкували до певного часу повідомлень про втечу Миги й Жулію. Але тепер, коли газети повідомили про це, Скуперфільдові лишалося тільки викинути свої акції. Їх і даром ніхто не хотів брати. Витративши майже весь свій запас грошей на акції, Скуперфільд, як кажуть, сів на мілину. Йому треба було купувати для своєї макаронної фабрики борошно, треба було платити робітникам, а грошей на все не вистачало, і він вирішив знизити робітникам платню: замість фертинга на день почав платити по півфертинга.

Робітники обурилися, бо й на фертинг вони могли жити тільки надголодь. Сказали, що кинуть роботу, якщо Скуперфільд не збільшить платню. Скуперфільд подумав, що робітники хочуть його налякати й не став підвищувати платню. Тоді робітники покинули роботу. Фабрика стала, і Скуперфільд уже не мав ніяких прибутків. Але він все-таки не хотів задовольнити вимогу робітників, оскільки знав, що, не працюючи й зовсім не одержуючи ніякої платні, вони просто загинуть з голоду. Робітникам і справді доводилось важко, але їм допомагали робітники інших фабрик. Вони знали, що коли Скуперфільд здобуде в цій боротьбі перемогу, то й інші фабриканти почнуть зменшувати платню робітникам, і тоді з багачами вже нічого не вдієш.

Скуперфільд хотів набрати для своєї фабрики інших робітників, але в Брехенвілі всі безробітні знали про боротьбу, яку вели з ним робітники, й ніхто не захотів найматися до цього скупердяги.

Побачивши, що йому нічого не вдіяти, Скуперфільд надумав поїхати в якесь інше місто й наwerbувати там робітників для своєї фабрики. В якійсь газеті він вичитав, що менше, ніж будь-де, фабриканти платять робітникам у місті Сан-Комарику й що там нібито найбільше безробітних. Зрадівши, що йому вдалося знайти місто, в якому робітники зазнають таких страшних злигоднів, Скуперфільд залишив усі свої справи і терміново виїхав у Сан-Комарик.

Розділ двадцять шостий

НЕЗНАЙКО ПРАЦЮЄ

Становище, в якому опинилися Незнайко з Козликом, було надзвичайно кепське. Їм ніяк не вдавалося влаштуватися на роботу, й вони буквально пропадали без грошей. За прикладом інших безробітних, вони з ранку до ночі тинялись у тій частині міста, де були багаті магазини. Побачивши, що біля магазину зупинився автомобіль якогось багатого покупця, вони щодуху кидалися, щоб відчинити дверцята й допомогти багачеві вилізти з машини, а коли багач повертався з магазину, помагали йому донести покупки й повантажити їх у багажник. За це багачі інколи давали їм дрібну монетку.

Заробивши у такий спосіб трохи грошей, друзі відкладали десять сантиків на ночівлю, а на решту грошей вечеряли в якій-небудь дешевенькій їдальні. Обідати й снідати в ці дні їм вдавалося рідко. Козлик казав, що коли доводиться переходити на одноразове харчування, то найкраще харчуватися ввечері, перед сном, бо якщо проїси свої гроші вдень або вранці, то до вечора все одно знову зголоднієш і вночі не зможеш заснути.

У дрянингському "Тупичку" вони жили вже не на мінус другому поверсі, а на мінус четвертому, бо за місце на полиці там брали не десять, а лише п'ять сантиків. Проте життя на мінус четвертому поверсі мало чим відрізнялося від життя на мінус другому. Просто там було більше бруду, більше галасу, більше смороду, більше тісняви й більше блощиць. Єдине, чого там було менше, — це свіжого повітря. Що ж до пацюків, то їх було стільки, що вночі неможливо було злізти з полиці, не наступивши якомусь пацюкові на хвіст.

Козлик, як уже сказано, дуже боявся цих огидних тварюк. Ні про що, крім пацюків, він тепер уже й думати не міг і весь час говорив про них. Уночі йому часто снилося, ніби його кусає за шию пацюк, і він, пойнятий жахом, прокидався. І наяву йому весь час ввижались пацюки, навіть у таких місцях, де їх і не було. Кінчилося тим, що його й справді вкусив уночі за шию пацюк. Прокинувшись від страшного болю, Козлик дико скрикнув і скинув з себе цю мерзотну тварюку. Шия в нього одразу розпухла так, що й головою не можна було поворушити. На ранок піднялася температура, і з цього дня він уже не міг встати з полиці.

Тепер Незнайко сам ходив по магазинах, стараючись заробити якнайбільше грошей, щоб нагодувати свого хворого друга. Всі інші пожильці нічліжки теж старалися полегшити страждання Козлика. Деякі пригощали його печеною картоплею, а коли Незнайкові не щастило заробити достатньо грошей, платили за його місце на полиці. Кожний навперебій пропонував якісь ліки, щоб допомогти хворому. Одні казали, що до розпухлої шиї треба прикласти холодний компрес із тертої сирії картоплі, другі радили прикласти компрес з тушкованої капусти, треті запевняли, що прикладати треба варений хрін, четверті пропонували обліпити хворе місце глиною та обв'язати ганчіркою.

Перепробували всі ці засоби, а хворому ставало чимраз гірше. На жаль, ні в кого не було стільки грошей, щоб запросити лікаря, а ніякий лікар не став би лікувати хворого безплатно.

Невдовзі Незнайкові все-таки пощастило влаштуватися на постійну роботу, і в нього

з'явилася надія заробити таку суму грошей, якої вистачило б на оплату лікування. Якось він ішов вулицею і побачив на одному з будинків вивіску, де було написано: "Контора по найму собак няньок". Набравшись сміливості, Незнайко увійшов у будинок і опинився в кімнаті, де на довгій лавочці, що стояла біля стіни, сиділи кілька коротульок. У кінці кімнати, за дерев'яною перегородкою, сидів працівник контори і з кимось розмовляв по телефону. Сівши на краю лавочки, Незнайко спитав коротульку, який сидів поруч, хто такі собачі няньки і навіщо їх наймають. Коротулька сказав:

— Є чимало багатців, які люблять собак, але доглядати самі собак не люблять, тому й наймають інших коротульок, щоб ті няньчилися з ними. Отакі фахівці з догляду за псами й називаються собачими няньками. Іноді таку собачу няньку запрошують погратися з якимось песиком, поки господарі його сходять у театр або в кіно. Така робота зветься роботою за викликом. Але часто собачих няньок запрошують у якийсь багатий дім на постійну роботу. Це значно вигідніше.

— А важко бути собачою нянькою? — спитав Незнайко.

— Це залежить від того, який попадеться собака. Добрий пес ніякого клопоту тобі не завдасть: ти його вчасно нагодуєш та виведи погуляти — це й усе, що він од тебе вимагає. Але є такі розбещені тварюки, які звикли по п'ять разів на день приймати ванну. От ти зранку викупай його в теплій воді, бо холодної він терпіти не може, потім насухо витри, розчеши гребінцем, щоб шерсть не збивалася коvtунами, дай йому поснідати, після того причепури в жилетик або попоночку, щоб він не простудився після купання, і вже тільки тоді веди на прогулянку. На прогулянці теж не спи, а пильнуй, щоб ця тварюка не хапнула кого за ногу, а вона тільки й цілить, щоб перехожого вкусити або погризтися з чужим собакою. Після прогулянки веди його в перукарню. Там йому зроблять манікюр, шерсть пострижуть, накрутять кучерики, писок наодеколонять так, що від нього за кілометр духами несе, наче від якоїсь панії...

— А хіба пускають собак у перукарню? — здивувався Незнайко.

— Аякже! — підтвердив коротулька. — Є спеціальні собачі перукарні. Та й не тільки перукарні. Є спеціальні собачі магазини, що торгують усякими собачими делікатесами, собачі ресторани, закусочні й кондитерські, спеціальні собачі спортзали і спортмайданчики, басейни для плавання і стадіони. Є пси, які люблять бігати наввипередки на таких стадіонах. Їх за це нагороджують медалями. Є також любителі водного спорту, що беруть участь у запливах або грають у водне поло. Але є й такі пси, які самі займатися спортом не люблять, зате люблять дивитись на різні собачі змагання. Я чув, що в місті Давилоні навіть театр збудували для собак.

— Правда, правда! — підхопив другий коротулька. — Одного разу я був у тому театрі. Дуже цікаве видовище! Кажуть, що собак найбільше цікавлять спектаклі за участю сищиків, які ловлять злочинців і розкривають різні злочини. Особливо їм подобаються п'єси, в яких поряд із сищиками участь беруть шукачі-собаки. Один мій знайомий розповідав, начебто медичні дослідження показали, що собаче самопочуття значно поліпшується після того, як пес побуває в собачому театрі або подивиться змагання у собачому спортзалі. Але в цьому ділі треба дотримувати поміркованості, бо

надто часті відвідини собачих змагань можуть розладнати собачу нервову систему. Деякі пси так сильно хвилюються, дивлячись на якісь там собачі біга, що потім кепсько сплять, смикаються уві сні й навіть можуть втратити апетит.

— Я теж колись доглядав за собакою, який жив у дуже багатому домі, — встряв у розмову третій коротулька. — До цього собаки був приставлений спеціальний лікар, який стежив за його здоров'ям і лікував від ожиріння. Псюга завів моду давати хропака цілими днями, а це було для нього шкідливо, от лікар наказав мені весь час його тривожити й не давати спати. Мені раз по раз доводилося стягати його з постелі, а він за це на мене злився й нещадно кусав. Лікар вважав, що для собаки це якраз корисно, бо примушувало його якось рухатися, а від цього він міг схуднути. А проте собака не худнув. Замість нього худнув я і до того ж ходив завжди покусаний. Зрештою він все-таки здох від ожиріння, незважаючи на повсякденну лікарську допомогу.

В цей час двері відчинились, і в контору ввійшов великий білий пудель із заплетеною в кіски гривною і пухнастою китичкою на хвості. Він утягнув за собою на ланцюжку хазяйку в пишному газовому платті й великому модному капелюшку, схожому на корзину з квітами. Слідом за хазяйкою в контору ввійшла служниця, на руках у якої сидів невеличкий кирпатий цуцик, з голови до хвоста вкритий руденькими кучериками.

— Мені потрібна хороша няня для двох моїх чарівних крихіток, — сказала хазяйка працівникові контори, який, побачивши багату відвідувачку, вискочив із-за своєї загородки.

— Будь ласка, пані! — вигукнув він, розпливаючись в усмішці. — В нашій конторі завжди є дуже багатий вибір обслуговуючого персоналу для собак найрізноманітніших і найблагородніших порід. Ви їх усіх бачите перед собою. Кожного з них можна назвати найщирішим другом звірів, фахівцем свого собачого діла, ентузіастом, так би мовити, кімнатного й декоративного собаківництва. Всі вони обізнані з правилами хорошої поведінки, мають вишукані манери й прекрасно виховані... Встать, охلامони! — прошипів він, повернувшись до коротульок, які сиділи на лавочці.

Всі слухняно встали.

— Кланяйтеся пані!

Всі вклонилися. І Незнайко теж.

— Вам залишається, пані, вибрати того, хто більше сподобається.

— Справа тут не в мені, — сказала хазяйка. — Я хотіла б, щоб няня сподобалась моїм чарівним крихіткам... Ну-бо, Роландику, — звернулася вона до пуделя, — покажи, любенький, хто тобі більше подобається.

З цими словами вона зняла повідок з нашійника пуделя. Звільнившись від прив'язі, пудель спроквола пішов до коротульок і почав обнюхувати кожного. Підійшовши до Незнайка, він чомусь дуже зацікавився його черевиками: довго обнюхував їх, після чого задер голову, лизнув Незнайку прямо в щок і сів перед ним на підлогу.

— Ти не помилився, Роландику? — спитала хазяйка. — Тобі й справді подобається цей?.. Ану, подивимось, що скаже Мімі.

Служниця нагнулась і спустила на підлогу маленького собачку. Собачка покотився на своїх коротеньких ніжках прямо до Незнайка й теж сів біля його ніг.

— Дивіться, і Мімі вибрала цього! — усміхнулася служниця.

Незнайко присів і почав гладити обох собак.

— Скажіть, голубе, — спитала хазяйка, — ви й справді любите тварин?

— Душі в них не чую! — признався Незнайко.

— В такому разі я беру вас.

Працівник контори записав Незнайкове ім'я, а також ім'я й адресу хазяйки, яку, до речі, звали пані Мінога, після чого сказав, що Незнайко повинен заплатити за послуги контори фертинг, коли ж у нього немає грошей, то щоб приніс, тільки-но одержить платню. На цьому формальності були закінчені, й Незнайко пішов з контори в супроводі обох собак, а також пані Міноги та служниці.

В домі, де тепер Незнайко мав жити, його поселили у світлій, просторій кімнаті, стіни якої були прикрашені портретами Роланда, Мімішки і якихось інших собак. Посеред кімнати стояло троє ліжок. Двоє були більші — на них спали Роланд і Незнайко. Третє ліжко було менше — на ньому спала Мімішка. Біля стіни була дзеркальна шафа, в якій зберігались собачі фуфайки, шубки, попонки, жилетки, нічні піжамки, а також вечірні панталончики для Мімі.

Найвідповідальнішим ділом, яке доручили Незнайкові, було купання собак. Для цього в домі була спеціальна кімната з двома ваннами. Одна ванна, більша, — для Роланда, друга, менша — для Мімі. Мімішку доводилося купати тричі на день: уранці, опівдні і ввечері. А Роланд купався лише вранці, бо перед купанням йому неодмінно треба було розпускати косички, а це забирало багато часу. Якщо ж коси не розпускати, то, намокнувши у воді, вони збилися б, і собака не мав би такого шикарного вигляду.

Після ранкового купання собак одразу доводилося вести в собачу перукарню, де Роландові знову заплітали кіски, підстригали морду й хвіст, відновлюючи порушену красу. Мімішці в цей же час підживляли щипцями кучерики, змашували шерсть бриоліном, щоб вона красиво блищала, підфарбовували чорною фарбою вії, підмальовували синьою очі, щоб вони здавалися більшими й виразнішими. З перукарні собаки повертались у супроводі Незнайка додому, потім він вів їх прямо в спальню до пані Міноги, яка на цей час вставала з постелі. Побажавши собакам доброго ранку й поцілувавши їх у морди, хазяйка розпитувала Незнайка, як вони провели ніч, тоді відпускала їх снідати, наказавши Незнайкові краще дивитися за ними.

Після сніданку Незнайко з Мімішкою і Роландом ішли заведеним порядком у собачий парк, де в цей час гуляли й інші собаки із своїми няньками. Після прогулянки наставала пора вдруге купати Мімішку, а Роланд розважався тим, що ловив у саду цвіркунів і коників. Потім усі троє ішли в собачий ресторан обідати. Пообідавши, собаки відпочивали годинки півтори, а Незнайко в цей час пильнував, щоб їх не кусали мухи. Після відпочинку всі троє гуляли по місту. Мімішка і особливо Роланд були великими любителями бродити вулицями, а надто в центрі міста, де вони могли досхочу розглядати стрічних пішоходів. Гомін натовпу, шум автомобілів, а також

найрізноманітніші запахи від перехожих, які вловлював тонкий нюх собак, — все це давало їм незбагненне, тільки собакам доступне задоволення.

Вернувшись з прогулянки, собаки робили фіззарядку, тобто бігали за Незнайком по саду, стрибали через кущі й квіткові клумби. Такі вправи вважалися дуже корисними для собачого самопочуття, хоч і не дуже подобались садівникові, в обов'язки якого входило стежити за садом. Після фіззарядки був відпочинок, під час якого Незнайко заповняв так званий собачий журнал. У цей журнал записувались усі більш-менш значні і навіть незначні події з життя Роланда та Мімішки.

Нарешті наставала пора вечеряти, після чого час проводили по-різному. Коли у пані Міноги була звана вечеря, то Незнайко приводив Мімі й Роланда в кімнати, щоб гості могли помилуватися собаками. Коли Мінога їхала в театр, то неодмінно брала з собою і Мімішку, бо в той час була мода тягати по театрах своїх кімнатних цуциків. Усіх, хто з'являвся в театр або на концерт без собаки, вважали нещасними злиднями і сміялися з них. У такі вечори Незнайко опікувався тільки Роландом, і вони вдвох ішли в спортивний собачий зал або в плавальний басейн, де дивилися якесь собаче змагання, або вирушали в дрянингський "Тупичок" і провідували хворого Козлика.

Треба сказати, що Незнайко ніколи не забував про свого хворого друга. Не минало й дня, щоб він не заскочив до нього хоча б на хвилинку. Як завжди, це вдавалося зробити в час післяобідньої прогулянки. Щоразу, обідаючи з собаками, Незнайко не з'їдав свою порцію до кінця, а ховав у кишеню то пиріжок, то котлетку, то крайчик хліба і ніс усе це голодному Козликові.

Першого ж дня він звернувся до пані Міноги з проханням заплатити йому хоча б за тиждень наперед, бо йому треба допомогти хворому приятелеві, який перебував у дрянингській нічліжці. Пані Мінога сказала, що тепер він живе в багатому домі, у товаристві пристойних собак, і йому не личить водити компанію із злидарем Козликом, який навіть свого житла не має, а спить у чужій нічліжці.

— Ні про яких таких Козликів я не хочу й чути! — сказала вона. — Якщо ж ви при мені або при Мімішці з Роландом вимовите якесь непристойне слово на взірець "нічліжки", я вас звільню. Що ж до платні, то ви одержуватимете її раз на тиждень, тільки не наперед, а як мине тиждень.

Справді, як тільки минув тиждень, хазяйка заплатила Незнайкові п'ять фертингів. Для нього це була велика радість. Другого дня, під час післяобідньої прогулянки з собаками, він зайшов у лікарню і запросив до Козлика лікаря.

Лікар уважно оглянув хворого й сказав, що його найкраще було б покласти в лікарню, бо хвороба дуже запущена. Довідавшись, що за лікування в лікарні доведеться заплатити двадцять фертингів Незнайко страшенно засмутився і сказав, що він одержує всього лиш п'ять фертингів на тиждень і йому потрібен буде цілий місяць, щоб зібрати таку суму.

Коли протягти ще місяць, то хворому вже не допоможе ніяка медицина, — мовив лікар. — Щоб врятувати його, потрібне негайне лікування.

Він дістав олівець і клаптик паперу й почав робити якісь розрахунки.

— Ось, — сказав нарешті він. — Я приходитиму двічі на тиждень і робитиму хворому уколи. За кожний візит будете платити мені по півтора фертинга. Решта грошей піде на ліки. Думаю, тижнів за три ми зможемо поставити хворого на ноги.

Він одразу ж виписав багато рецептів. Тут були різні медикаменти як для прийому всередину, так і зовнішні: вітаміни різних сортів, антибіотики, синтоміцинова емульсія для прикладання до розпухлої шиї, а також стрептоцид, пірамідон і новокаїн.

Лікування справді пройшло успішно, і за два тижні лікар дозволив Козликові вставати, а ще за тиждень сказав, що тепер йому приходити нема потреби, бо хворий зовсім видужав; йому конче треба тільки добре харчуватися, щоб відновити сили.

Це був радісний день як для самого Козлика, так і для Незнайка. Вони сиділи на полиці в дрянингському "Тупичку" і мріяли.

Тепер нам не треба буде витрачати гроші па оплату лікаря і ліків, — казав Незнайко. — Ти будеш краще харчуватися, а коли сили твої відновляться, теж знайдеш якусь хорошу постійну роботу.

— О, це було б чудово! — щасливо усміхаючись, мовив Козлик.

На підлозі біля них лежали Роланд з Мімішкою і, здавалося, прислухались до їхньої розмови. Насправді ж вони ні до чого не прислухались, а підстерігали пацюка, який ховався від них під полицею. Роланд з природи був чудовим ловцем пацюків, тому він з величезним задоволенням ходив з Незнайком у дрянингську нічліжку, де саме повітря, здавалося, було просякнуте пацючим смородом. Опинившись з Незнайком у нічліжці і спіймавши пацюка, Роланд звичайно не загризав його, а, лише придушивши трохи, віддавав погратися Мімішці. Мімішка вищала й бігала, тримаючи пацюка в зубах, потім на хвилиночку відпускала його і вдавала, ніби дивиться вбік, а коли пацюк намагався втекти, знову ловила його. Все це страшенно розважало мешканців нічліжки, які тепер щодня з нетерпінням чекали, коли прийде Незнайко із своїми собаками.

Радість Незнайка й Козлика була недовгою. Пані Мінога вже давно звернула увагу на те, що від її улюбленої Мімішки почало чомусь тхнути пацюками. Запідозривши недобре, вона подзвонила по телефону в контору розшуку й дала завдання простежити, де буває Незнайко, гуляючи з собаками. Власник контори доручив що справу досвідченому сищику панові Біглю, який невідступно слідкував за Незнайком три дні, після чого подав докладний звіт про його дії. Вивчивши звіт, власник контори розшуку повідомив Міногу про точну адресу дрянингського готелю і час, коли Незнайко буває там із довіреними йому собаками.

Діставши цю звістку, пані Мінога мало не зомліла. Дізнавшись від покоївки, що Незнайко недавно пішов на прогулянку, вона негайно викликала з розшукної контори сищика Бігля і звеліла йому відвезти її разом з покоївкою туди, де він бачив Незнайка з її улюбленцями.

І ось саме в ту мить, коли Незнайко й Козлик мріяли, а Мімішка гралася з пацюком, якого щойно спіймав для неї Роланд, двері відчинились, і в нічліжці з'явилась пані Мінога в супроводі покоївки й сищика Бігля. Побачивши Роланда, який розлігся на брудній підлозі біля ніг Незнайка, і свою улюблену Мімішку з огидним пацюком у

зубах, пані Мінога заверещала і, закативши очі, впала на підлогу. Сищик перелякався і, взявши Міногу за талію, почав щосили трясти її, а покоївка тим часом бризкала їй на обличчя одеколоном. Нарешті пані Мінога опритомніла і, побачивши, що Мімішка все ще бавиться пацюком, закричала:

— Ах, заберіть же від неї цього мерзотного, цього гидкого пацюка! Дайте мені сюди! Дайте зараз же!

Сищик Бігль миттю підскочив до Мімішки і, відібравши у неї напівдохлого пацюка, шанобливо подав хазяйці.

— Що це? Ідіть геть! — завищала Мінога, відпихаючи від себе пацюка і тіпаючись усім тілом. — Навіщо ви тицяєте мені цю огидну, мерзотну тварюку? Ідіть геть, кажуть вам!

— Ви ж самі сказали "дайте"! Я думав, вам хочеться пацюка, — розгублено промимрив Бігль.

— Нащо мені пацюк? Я сказала, дайте Мімішку, дурна ви тварина!

Сищик шпурнув пацюка на підлогу і, впіймавши Мімішку, подав хазяйці.

— Ах ти бідна моя лапочка! Мімочка моя! Моя красунечка! — заголосила господипя, притискаючи Мімішку до грудей і цілуючи її прямо в ніс. — Хто дав тобі цього огидного пацюка? Це він? — закричала вона, показуючи на Незнайка. — Це він привів тебе в це жахливе звіряче лігво? Роланде! Ти чого лежиш на брудній підлозі? Хіба ти не бачиш, скільки там бруду, паскудна ти тварина! Марш зараз же до мене!

Покоївка схопила Роланда за нашійник і потягла до хазяйки.

— Ходімо зараз же звідси! — кричала Мінога. — Тут бруд! Тут мікроби! Собаки захворіти можуть! А ви, мерзенна тварина, ви звільнені! — закричала вона, звернувшись до Незнайка. — Не смійте з'являтися до мене! Я не потерплю, щоб ви вили собаки по різних розбійницьких кублах! Я вас до суду віддам, недолюдок, мерзотна ви істота!

Вона галасувала доти, доки зникла за дверима із своїми собаками. Незнайко не міг навіть слова сказати на свій захист. Та й що він міг сказати?

Розділ двадцять сьомий

ПІД МОСТОМ

Козлик був страшенно приголомшений тим, що скоїлося.

— Це все через мене! — казав він. — Якби я не захворів, нічого не сталося б.

— Не біда! — втішав кого Незнайко. — Я особисто зовсім не шкодую, що не зустрівся більше з цією противною Міногою. А роботу якусь ми знайдемо. Не переживай!

Козлик потроху заспокоївся, а надвечір по нічліжці поширилася чутка, що завтра має приїхати відомий багач Скуперфільд, який набиратиме робітників для своєї макаронної фабрики. Всі мешканці дрянингського "Тупичка" зраділи. Майже всі вони вже давно втратили надію дістати постійну роботу на фабриці.

— Нарешті й нам усміхнулося щастя! — казали вони. — Кінчиться наша нужда, й ми розпрощаємося з цією паскудною нічліжкою. Нехай Дрянинг сам живе тут із своїми

пацюками!

Ходили чутки, що Скуперфільд вирішив збільшити випуск макаронних виробів, і тому йому потрібно більше робітників, а оскільки було відомо, що за кількістю безробітних Сан-Комарик посідає перше місце, то він і надумав приїхати сюди. Ніхто не знав, звідки в нічліжку проникли такі чутки, але відомо, що наступного дня Скуперфільд і справді з'явився у Сан-Комарику. Разом з ним прибуло сто двадцять сім великих автофургонів, якими перевозили макаронні вироби. Тепер ці автофургони мали перевезти завербованих Скуперфільдом робітників на макаронну фабрику в Брехенвіль.

Весь Сміттевий тупичок, а також прилегла до нього Глуха вулиця з провулками були забиті макаронними автофургонами. Два такі автофургони, пофарбовані яскравою оранжевою фарбою, заїхали на подвір'я готелю Дрянинга. Один із них був пересувним ларком для продажу макаронних виробів. Цього разу в ньому ніяких макаронних виробів не було, а весь він був заповнений гарячими сосисками та хлібом, їх мали роздати новоприйнятим на фабрику коротулькам. У другому фургоні приїхав сам Скуперфільд із своїм управителем.

Як тільки Скуперфільд з управителем вилізли з кабіни, шофер витяг з фургона невеличкий дерев'яний стіл з двома стільцями і поставив їх посеред двору. Управитель дістав з портфеля грубий зошит з написом: "Макаронний журнал", поклав його на стіл поряд з портфелем, і почали вербувати робітників. Усі, хто хотів працювати ка макаронній фабриці, підходили по черзі до столу. Скуперфільд сам придивлявся до кожного, побоюючись, щоб не прийняти на роботу когось кривого, безногого, безрукого і взагалі слабосильного або хворого.

— Я не хочу платити гроші різним калікам, — твердив він своїм гидким писклявим голосом. — На моїй фабриці всі повинні працювати як слід, а не бити байдики. Ви повинні розуміти, що їдете не на курорт, а на макаронну фабрику.

Оглянувши коротульку з усіх боків, він так ляскав його рукою по спині, ніби старався збити з ніг, тряс йому руку з такою силою, наче задумав одірвати її, а потім казав:

— Поздоровляю вас, дорогий друже, із вступом на роботу! Можете одержати сосиску.

Продавщиця з пересувного ларка тут же давала коротульці бутерброд із сосискою, а управитель занотовував його ім'я у зошит і брав у нього розписку в тому, що він одержав сосиску. Всю цю комедію з сосисками Скуперфільд придумав для того, щоб нові робітники побачили, який він добренький, і краще працювали на нього. Нічого й казати, що роздавав він сосиски не даром, а мав намір вирахувати подвійну вартість їх, коли розплачуватиметься з робітниками, й таким чином облагодить побіжно ще одне вигідне дільце.

Оглядаючи коротульок, Скуперфільд починав розмову з деякими з них, тому що хотів ознайомитися з їхніми думками й настроями. Побачивши Незнайка, він суворо запитав:

— Бунтувати будеш?

— Це як — бунтувати? — не зрозумів Незнайко.

— А ти хто такий, що смієш задавати мені питання? — спалахнув Скуперфільд. Це моє діло запитувати, а твоє діло відповідати. Коли тебе запитують, ти повинен відповісти коротко: "Так пане. Ні, пане". І все. Зрозумів?

— Так, пане, ні, пане, — слухняно відповів Незнайко.

— Гм! — пробурмотів Скуперфільд. — Ти, може, дурник?

— Так, пане, ні, пане.

— Гм! Гм! Ну, це, зрештою, добре, що ти дурник. Принаймні не баламутитимеш робітників на фабриці, не підбурюватимеш їх, щоб кидали роботу. Правильно я кажу?

— Так, пане, ні, пане.

— Ну гаразд, — сказав Скуперфільд. — Одержуй сосиску.

Коли вербовка закінчилась, усіх робітників посадили в автофургони й вивезли з Сан-Комарика. Вже була пізня ніч, коли автоколона із ста двадцяти семи фургонів з'явилася на вулицях Брехенвіля. Скуперфільд заздалегідь розробив план, за яким автофургони мали в'їхати на подвір'я макаронної фабрики, після чого всі новоприйняті робітники повинні були зайняти свої місця біля тістомішалок, пресів, котлів, печей, біля сушильних макаронних і вермішельних шаф, тобто одразу ж приступити до роботи. Але про цей план дізналися робітники, які працювали тут колись. Хтось із Сан-Комарика повідомив їх, що Скуперфільд набирає в нічліжці нових робітників. Колишні робітники, не бажаючи уступати свою роботу зайдам, одразу ж зайняли фабричне подвір'я, замкнули ворота й приготувалися до зустрічі. Як тільки фургони з'явилися біля воріт фабрики, коротульки, що засіли у дворі, стали кричати з-за огорожі:

— Браття, вас обдурили! Не приступайте до роботи! Вас хочуть зробити зрадниками! Ця фабрика наша! Не віднімайте у нас роботи!

Прибулі коротульки вилізли з фургонів і стояли розгублені. Скуперфільд теж вискочив з кабіни.

— Не вірте їм! — закричав він. — Це ледарі! Вони не хочуть працювати. Вони хочуть, щоб їм дурно гроші платили!

— Ми зовсім не ледарі! — кричали з-за огорожі. — Це Скупер хоче, щоб ми задаром працювали, а ми боремося за свої права. Він і вас обдере, якщо ви будете за нього працювати.

— Ану, заткніть їм пельки! Що ви їх слухаєте? Відчиняйте ворота, або я всіх вас звільню! — закричав Скуперфільд і підбіг до воріт.

Слідом за ним до воріт кинулися і деякі прибулі із Сан-Комарика. У відповідь на це з-за огорожі полетіли поліна й каміння. Злякавшись, сан-комаринці позадкували від воріт. Ворота зараз же відчинилися, і робітники, які засіли на фабриці, вискочили й заходилися лупцювати прибулих палицями, качалками, чим попало. Прибулі, поійняті жахом, розбігалися.

— Стійте! — кричав Скуперфільд. — Ви не маєте права тікати. Ви повинні працювати на фабриці! Що ж, я вас даремно годував сосисками? Зупиніться, нещасні! Ви повинні відробити хоча б сосиски!

Але ніхто його не слухав. Прибулі сан-комаринці не знали вулиць у Бреженвілі, вони метушилися в темряві, мов поросята, що попали на чуже капустяне поле, а бреженвільці наскакували на них то з одного боку, то з другого. Кілька коротульок спіймали Незнайка та Козлика і, притягнувши їх до річки, кинули у воду.

— Ось викупайтесь у холодній водичці. Знатимете, як помагати цьому жаднюзі Скуперфільду! — кричали вони.

Незнайко й Козлик мало не захлинулись у воді, а коли вилізли на берег, то побачили, що в Незнайка потонули в річці черевики, а в Козлика зник капелюх.

— Це найгірше, що могло з нами трапитися! — сказав Козлик, тремтячи від холоду. — Тепер нам лишилося тільки потрапити до поліцейських у лапи й опинитися на острові Дурнів.

Вони з Незнайком вирішили посидіти на березі до ранку, а коли розвидниться, пошукати в річці зниклі речі.

Як тільки розвиднілось, Незнайко та Козлик роздяглися і полізли у воду. Вони пірнали доти, поки посиніли від холоду, але ні черевиків, ні капелюха так і не знайшли. Очевидно, їх віднесло течією.

Місто незабаром прокинулось. На набережній з'явилися перехожі. Щоб не потрапити на очі поліцейським, Незнайко та Козлик пішли вздовж берега і сховалися під мостом.

У такому вигляді нам не можна йти в місто, — сказав Козлик. — Перший стрічний поліцейський схопить нас. Краще ми зробимо так: ти даси мені свій капелюх і посидиш тут, поки я роздобуду щось поїсти.

— Краще ти дай мені свої черевики, а сам посидь тут, — сказав Незнайко. — Тобі після хвороби важко багато ходити.

Козлик відповів, що йому не важко, але Незнайко наполягав на своєму. Але з його пропозиції, однак, нічого не вийшло, бо виявилось, що Козликові черевики на нього замалі. Добувати їжу довелося піти все-таки Козликові, а Незнайко лишився сидіти під мостом без капелюха й босоніж.

Сидіти під мостом самому було нудно, тому Незнайко напружував усі свої розумові здібності, щоб придумати яку-небудь розвагу. Спершу він проспівав усі пісеньки, які знав, потім загадав сам собі всі відомі йому загадки й розгадав їх, потім почав згадувати прислів'я і приказки, як-от: "Кому пирога й млинці, а кому гулі та синці", "Голодній курці просо на думці" або "Голодному й вівсяник добрий". Усього цього, правда, йому вистачило ненадовго, й він заходився перебирати в пам'яті різні випадки із свого життя, згадував всіх своїх друзів та знайомих.

Непомітно в голові його спливла згадка про Пончика. Незнайко уявляв, що Пончик досі сидить у ракеті, й страшенно журився, що нічим не може йому допомогти. Він згадав, що Пончик дуже любив поїсти.

"Як би це не довело його до біди! — подумав Незнайко. — Хоч би він не прикінчив усіх запасів перш, ніж наспіє допомога".

Скоро голод почав так мучити Незнайка, що він уже ні про що не міг думати. Тільки одна думка крутилася тепер у нього в голові: "Куда ж подівся Козлик? Чому він

не повертається?"

Щоб заглушити голод, Незнайко знову почав співати пісні, пригадувати приказки, загадувати й розгадувати загадки. До кінця дня його терпіння геть вичерпалося. Він уже вирішив вилізти із своєї схованки й піти шукати Козлика, але в цей час помітив, що під міст спускається згори якийсь коротулька. Спершу Незнайко подумав, що то Козлик, але, придивившись, побачив, що то не Козлик.

Коротулька тим часом підійшов ближче і, побачивши Незнайку, спитав:

— Ти що тут робиш?

— Сиджу, — відповів Незпайко.

— Щось я тебе тут перше не бачив.

— Мабуть, тому, що я тут не сидів, — пояснив Незнайко.

— Ти новачок, чи що?

— Як це — новачок?

— Ну, новенький: перший раз під мостом ночуєш.

— Хіба я ночую? — здивувався Незнайко.

— Чого ж ти сюди заліз? Хіба не ночувати?

— Ні.

Незнайко хотів розповісти, що з ним сталося, але знову почулися кроки, й під мостом з'явилося ще кілька коротульок.

— Гей, Клюква, Пекар, Горішок! — закричав перший коротулька. — Дивіться, дивачок якийсь: заліз під міст, а каже, що не ночувати прийшов.

Коротульки оточили Незнайку.

— Якийсь підозрілий тип! — мовив той, кого звали Клюквою.

— Мабуть, переодягнутий сищик, — пробурмотів Пекар.

— Одлупцювати б його та в воду! — сказав Горішок.

— Братики, я зовсім не сищик! — почав запевняти Незнайку. — Пустіть мене. Мені треба йти шукати Козлика.

— Якого ще Козлика? — спитав підозріливо Пекар. — Не пускайте його, а то він піде і скаже поліцейським, що ми тут ночуємо.

Незнайко заходився розповідати коротулькам про все, що сталося з ним і з Козликом. Коротульки зрозуміли, що це правда.

— Ну гаразд, — сказав Клюква. — Тобі все одно нікуди не можна йти в такому вигляді. На тобі ж нема ні черевиків, ні капелюха. Поліцейські одразу схоплять тебе. Завтра ми роздобудемо тобі якесь обув'я та шапку, тоді й іди. А Козлик твій, напевно, просто обманув тебе.

— Як — обманув? — здивувався Незнайку.

— Ну, взяв твій капелюх і втік з ним. Адже без капелюха йому по місту гуляти не можна, — пояснив Горішок.

— Ні, братики, Козлик не такий. Він мій друг!

— Знаємо ми, які друзі бувають! — пробурчав Пекар.

Тим часом настав вечір. На мосту і вздовж набережної засвітилися ліхтарі. Їхне

світло, відбиваючись у воді, падало під міст, завдяки чому там було не зовсім темно.

Коротульки лягали спати. Вгорі, під укосом, де чавунні арки мосту спиралися на кам'яні підпори, було дуже багато тайників. Кожен витягав з цих тайників якесь ганчір'я і робив з нього собі постіль. У одного коротульки, якого чомусь звали Мільйончиком, було навіть два старі матраци. На одному матраці він спав, другим укривався. Коротулька, якого звали Пузирем, мав гумову надувну подушку. Витягнувши цю подушку з якоїсь тріщини між камінням, він старанно її надув і, підклавши під голову, мовив:

— Чудова річ! Для того, хто розуміє, звичайно.

Коротулька, який першим побачив Незнайка (його звали Чижи́к), сказав:

— Тобі теж треба придбати деякі речі. А поки що, на ось тобі.

І він кинув Незнайкові оберемок якогось дрантя. Побачивши, як Незнайко невміло розстеляє на землі ганчір'я, Чижи́к сказав:

— Учися, братику, учися! Я думаю, згодом ти звикнеш. А на свіжому повітрі навіть корисно спати. До того ж тут іще й те добре, що нема блощиць. Страх, як не люблю цієї гидоти! Загалом, усе було б добре, якби не фараончики, — зітхнув він. — Не дозволяють, кляті, під мостом спати!

Усі нарешті вляглися, а Пузир навіть почав хропіти на своїй надувній подушці.

— От що значить з комфортом спати! — сказав Клюква, усміхаючись.

Несподівано осторонь почувся шерхіт. Хтось обережно спускався з укусу.

— Тихше! — прошепотів Горішок, підвівшись із землі. — До нас хтось лізе.

— А що, як фараончик? — припустив Клюква.

Усі захвилювалися, крім Пузиря, який спав.

— Може, ноги на плечі? — спитав Мільйончик, виповзаючи с-під свого матраца.

— Схопимо його, а там видно буде, — відповів Клюква.

Коротульки припинили, припавши до землі. Якась чорна постать замаячила на тлі річки, що поблискувала в темряві, й стала пробиратися під міст. Тільки-но постать наблизилась, Пекар і Клюква схопились і, збивши її з ніг, накрили матрацом.

— А тепер що робити? — спитав Мільйончик, навалюючись усім тілом на матрац.

— Відлупцювати — і в воду! — виніс свій присуд Горішок.

— Стривайте, може, це не фараончик, — сказав Клюква.

Мільйончик стукнув кулаком по матрацу і спитав:

— Признавайся, ти фараончик?

З-під матраца почувся жалібний писк:

— Я Козлик!

— Братики, та це ж Козлик вернувся! — вигукнув Незнайко.

Матрац умить стягли, й Незнайко кинувся обнімати свого друга.

— Чому ж ти так довго не приходив, Козлику?

— Та я, розумієш, усе біля магазинів вештався. Думав, хоч що-небудь зароблю. Та так і не заробив ні сантика. Бачиш, сам голодний і тобі нічого не приніс.

— Диви, а ми думали, що Козлик утік! — раділи коротульки.

А Пекар сказав:

— Братики, може, у кого знайдеться шматочок хлібця? Треба ж дати їм переїсти.

Пузир, який щойно прокинувся і здивовано поглядав навкруги, дістав з-за пазухи окраєць хліба. Розламавши хліб навпіл, він подав обидві половинки Незнайкові й Козликові. Двоє друзів почали з апетитом уминати хліб.

Коротульки сиділи довкола і, всміхаючись, дивилися на них.

— Дивіться, братики, — сказав Клюква, — виходить, є дружба на світі!

І всім від цих слів стало так гарно, що ніхто навіть спати не хотів лягати. Тільки Пузир поклав голову на свою улюблену подушку і знову захропів.

Нарешті, коли хліб з'їли, всі лягли й швидко заснули. Невдовзі погасли ліхтарі на набережній, і під мостом стало зовсім темно. Автомобілі все рідше мчали мостом. Нарешті рух припинився зовсім. А ще через півгодини до моста тихо підкотив чорний поліцейський фургон з грубими залізними ґратами на малесеньких віконцях. З фургона вискочили десять поліцейських на чолі із старшим поліцейським Рвиглем.

— П'ять душ туди, п'ять душ сюди! Всі марш під міст, і ніяких балачок! — прохрипів Рвигль, пригрозивши поліцейським удосконаленим електричним кийком.

Поліцейські мовчки розділились на два загони. Перший загін почав спускатися під міст ліворуч від дороги, а другий — праворуч. Опинившись унизу, Рвигль увімкнув потайний електричний ліхтар і прошипів:

— Уперед!

Поліцейські теж увімкнули свої ліхтарі і, освітлюючи поперед себе шлях, рушили з обох боків під міст.

— Стій! — прохрипів Рвигль, побачивши коротульок, які спали на землі. — Оточити їх!.. Приготувати електричні кийки!.. Тс-с-с! Хапайте їх, і ніяких балачок!

Поліцейські з обох боків кинулись на сонних коротульок і почали хапати їх. Клюква перший прокинувся і, побачивши себе в руках поліцейських, загорлав:

— Братики, рятуйтеся! Фараончики!

В цю мить він дістав такий удар електричним кийком по лобі, що втратив свідомість. Інші коротульки почали вириватися з рук поліцейських, але електричні розряди миттю заспокоїли їх. Тільки Пузир не розгубився. Вирвавши з рук поліцейського Пнигтя електричного кийка, Пузир тицьнув його під ніс противникові. Пролунав тріск. Між носом поліцейського і кийком промайнула зелена іскра. Пнигль упав, мов підкошений, а Пузир шпурнув електричного кийка в поліцейського Скригля, що кинувся до нього, а сам ухопив свою надувну подушку, одним стрибком підскочив до берега і скочив у воду. Розгублені поліцейські дивилися, як він плив, швидко віддаляючись од берега.

— Ну й дідько з ним! — пробурчав Рвигль. — Іншим разом спіймаємо й цього. А тепер марш, і ніяких балачок!

Поліцейські потягли вгору по укусу коротульок, які майже не опирались, а також поліцейського Пнигтя, що досі не міг отямитися, після того як йому в ніс ударила зелена іскра.

За п'ять хвилин усе було скінчено. Поліцейський фургон поїхав, а під мостом лишилася купа ганчір'я і два старезні матраци, з яких на всі боки стирчала солома.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Розділ двадцять восьмий

КОЛИ ЗНИКЛА РАКЕТА

Дуже здивувався Знайко, прокинувшись того ранку, коли був призначений відліт на Місяць. Він подивився у вікно і не побачив космічного корабля. Звичайно, коли Знайко дивився у вікно, він бачив ракету, що височіла над дахами будинків, бачив її верхівку, що стирчала на тлі пеба, наче гігантська сигара або поставлений сторч дирижабль. Кожного разу, дивлячись на ракету, Знайко милувався її красивими обрисами, в яких було щось стрімке, щось таке, що нестримно поривалось у височінь, у космос, у невідоме. Іноді Знайко навмисне прокидався рано-вранці, щоб ніхто не заважав йому натішитися цим прекрасним видовищем. Склавши на грудях руки і спрямувавши свій дерзновенний погляд у світовий простір, він стояв біля відчиненого вікна і мріяв. Ракета бовваніла перед ним, виблискуючи сталючими боками, ніби купалась у перших золотих променях сходу сонця. Свіжий ранковий вітерець віяв прямо в обличчя, від чого у Знайка виникало відчуття сили й бадьорості. Йому здавалося, ніби все його тіло ставало легким і гнучким, а на спині виникали крила.

В такі хвилини Знайкові хотілося заспівати, закричати, зробити якесь велике наукове відкриття або підстрибнути вгору й летіти на Місяць.

Те, що цього разу Знайко не побачив у вікні ракети, справило на нього якесь дивне враження. Він мав таке почуття, ніби все, що діялося досі — і знахідка місячного каменя, і відкриття невагомості, й побудова міжпланетного корабля, — все це сталося у сні, а коли він прокинувся, все зникло, мовби нічого й не було.

Звісно, це почуття виникло у Знайка лиш на мить, бо ж він не припускав і думки, що сновидіння могло бути таким довгим і яскравим. Пересвідчившись, що очі все ж не обманули його, він подумав, що ракета могла просто впасти на землю од вітру або від якогось коливання ґрунту. Миттю вискочивши з кімнати, він збіг сходами й помчав до хвіртки.

— От яка біда! — бурмотів про себе Знайко. — А що, коли в ракеті під час падіння щось зламалось або зіпсувалося?

Він вискочив із хвіртки й щодуху побіг вулицею. Через п'ять хвилин він уже підбігав до Космічного містечка, а ще за хвилину увірвався на круглу площу й зупинився мов укопаний. До найостаннішої миті Знайко сподівався, що побачить ракету, яка лежить поперек площі. Він виразно уявляв собі, як вона лежить, і те, що він побачив, збило його з пантелику. На площі ніякої ракети не було: ні стоячої, ні лежачої, ні цілої, ні поламаної.

Почуваючи, що ноги його ніби задерев'яніли, Знайко пробрався до стартового майданчика і дуже ретельно оглянув усе. Стартовий майданчик був зовсім цілий. Все навколо теж було ціле. На землі не було ні подряпини, ні найменшої дірочки, в яку могла б провалитися ракета. Не знаючи, що й думати, Знайко стояв і розгублено

озирався. В цей час він побачив, що через площу до нього біжать Фуксія та Рибка. Вони були страшенно схвилювані. Очі в обох були широко розплющені. Підбігши до Знайка, вони хотіли щось запитати, але тільки безпорадно роззявляли роти, бо від хвилювання нічого не могли сказати.

Спочатку Знайко теж мовчки дивився на них, але він опам'ятався першим.

— Де ракета? — закричав Знайко писклявим голосом.

Не дочекавшись відповіді, він схопив за плечі Рибку й почав трясти її з усієї сили.

— Де ракета, я вас питаю, гуль-тяї?

— Ми не гуль-тяї! — пробелькотіла мало не плачучи Рибка.

— Ну, гуль-тяйки! — виправився Знайко.

Не в силах стерпіти таку грубість, Рибка мовчки відкинула Знайкові руки і, гордо підвівши голову, пішла геть. Фуксія теж з гідністю підвела голову, стиснула губки й подалася за Рибкою. Знайко зачудовано дивився, як вони зникли в своєму будиночку, що стояв край площі. Тільки тепер він збагнув, яку дурницю вчинив, і побіг за ними.

— Прошу пробачення! — закричав він, вскочивши у будинок. — Ви повинні вибачити мені. Я так розгубився, що втратив розум! Будьте ласкаві, скажіть, куди поділася ракета?

— Ми знаємо про це не більше, ніж ви, — відповіла Фуксія. — Ми самі хотіли дізнатись у вас.

— Але ж я нічого не знаю, — розвів Знайко руками. — Знаю тільки те, що більше не бачу її. Раніше бачив, а тепер бачу, що більше не бачу, мовби хто поцупив її у нас з-під носа!

— Схаменіться! Як це можна поцупити ракету? — мовила Фуксія. — Ракета важка!

— Помиляєтесь, — сказав Знайко. — Ви забули про невагомість. Якщо ввімкнути прилад невагомості, то ракета втратить вагу і її можна взяти без ніяких зусиль.

— Але якщо ви це зробите, то теж попадете в зону невагомості й теж втратите вагу. Як же ви будете нести ракету в стані невагомості?

— Але ви забуваєте, що поряд із зоною невагомості є зона вагомості, — заперечив Знайко. — Перебуваючи в зоні вагомості й причепивши трос до ракети, ви легко можете відбуксирувати її в будь-яке місце. Це не викликає сумнівів. Гадаю, нам треба провести опит населення і розвідати, чи не чув хто вночі підозрілого шуму й чи не бачив хто, як викрадали ракету.

Поки точилася ця розмова, до Космічного містечка почали сходитись жителі, які бажали подивитись на відліт космічного корабля. Побачивши, що ракети на місці нема, всі подумали, що запуск уже відбувся і Знайко та його друзі полетіли на Місяць. Усі були страшенно невдоволені, що не були присутні при старті ракети. Дехто навіть розсердився. Особливо лютував професор Зірочка, який навмисне приїхав задля цього із Сонячного міста.

— Це неподобство! — кричав він. — Запуск був призначений на восьму годину ранку, а ще нема й сьомої. Мабуть, Знайко навмисне змінив час відльоту, щоб полетіти без перешкод.

Підходили інші коротульки.

— Знайко, гадина така, полетів передчасно! Шкода йому було, щоб ми подивилися!
— кричав Зірочка. — Ну, хай він попадеться мені, цей Знайко, я з нього котлету зроблю!

— Що ж це таке? — казали коротульки. — Це ж негарно! Хто міг подумати, що цей Знайко така жадина, така гадина!

І саме в цей час усі побачили Знайка, який виходив з будинку разом з Фуксією та Рибкою.

— Дивіться, Знайко! — вигукнув хтось.

Усі побігли до нього. Побачивши натовп, який мчав назустріч, Знайко зупинився, а Фуксія та Рибка навіть кинулися тікати з переляку. Проте вже було пізно. Натовп оточив їх.

— Чому ви не полетіли? Де ракета? Ми думали, що ви полетіли! — вигукували навкруги.

— Хто сказав, що ми полетіли? — суворо запитав Знайко. — Хто міг таку дурницю сказати?

— Ну, хто?.. Це ми самі сказали, бо ракета... де ж вона?.. її нема! — розводили коротульки руками.

— Якщо ракети нема, то це ще не означає, що ми полетіли, — розважливо сказав Знайко. — Це або якийсь дурний жарт, або чийсь зухвалий вибрик, вчинений з незрозумілою для мене метою. Всі ви повинні подати нам допомогу і включитися в розшуки ракети. Ми пропонуємо кожному з вас розпитати у населення, чи не бачив хто вночі чогось підозрілого й чи не має хто якихось відомостей про те, де тепер ракета. Про наслідки опиту прошу повідомити негайно в штаб розшуку, який міститься в будинку Фуксії та Рибки.

Весь ранок коротульки тільки те й робили, що ходили по місту й розпитували один одного, чи не бачив хто вночі чогось підозрілого. Але вночі всі спали, отож ніхто нічого не бачив і не чув. Так усі ці розпити ні до чого й не привели.

Десь опівдні, одначе, надійшла інша новина: зник Незнайко. Скільки шукали, його ніде не було. А згодом стало відомо, що зник і Пончик.

Як тільки Знайкові сказали про це, він одразу догадався, що сталося.

— Все ясно! — закричав він, хапаючись за голову. — Без сумніву, ці два шалапути залізли вночі в ракету й самовільно вирушили в політ!

У цей час у штаб розшуків прийшов астроном Скелко й розповів, що вночі він, як звичайно, заліз на дах свого будинку спостерігати в телескоп зорі й несподівано помітив на небі якесь космічне тіло, що швидко зникло за горизонтом. Одначе він устиг роздивитися, що то була ракета. Спершу він думав, що то була якась чужа ракета, й тому нікому нічого не сказав, але тепер він усе ретельно обдумав і дійшов висновку, що то була наша ракета, тобто та ракета, на якій Знайко і його друзі збиралися летіти на Місяць.

Слідом за Скелком у штаб прийшов коротулька Рогалик. Він теж сказав, що

прокинувся вночі й випадково бачив у вікно, як ці два суб'єкти (тобто Незнайко з Пончиком) пробирались вулицею в напрямку Космічного містечка.

Тепер уже ніхто не сумнівався, що Незнайко й Пончик вирушили на Місяць. Знайко ладен був рвати на собі волосся з досади.

— І хто міг подумати, що таке трапиться! — побивався він. — Правда, від Незнайка можна було сподіватися всякої капості, але від Пончика я нічого такого не ждав.

— Але вони, можливо, зробили це ненароком? — сказала Рибка.

— Як же, "ненароком"! — в'їдливо усміхнувся Знайко. — По-вашому, встали вночі, так, щоб ніхто не бачив, і ненароком залізли в ракету?

— Ні, в ракету вони, безперечно, залізли навмисне, — погодилась Рибка. — А кнопку, певно, натиснули ненароком або жартома. Досить було натиснути кнопку, щоб ракета почала свій політ до Місяця.

— Тепер важко сказати, як це там у них вийшло, тільки за такі жарти я не знаю що зробив би! — гарячкував Знайко.

— Що ж тепер буде з Незнайком і Пончиком? — питали коротульки.

— Відомо що! — сердито бурчав Знайко. — Полетять на Місяць. Чи ви думаєте, що ракета поверне заради них назад? Де ж пак!

— А що вони робитимуть на Місяці? Там же нема повітря, — турбувалися коротульки.

— А нехай роблять, що хочуть! — роздратовано відповідав Знайко. — Самі винні! Не треба було лізти, куди не просять!

— Хіба це гарно так казати? — з докором мовила Фуксія. — Вони зробили помилку й потрапили в біду. Не можна ж залишати їх у біді! Ми повинні допомогти їм.

— Що ж ми можемо зробити? — спитав Знайко. — Летіти їм навздогін? А на чому, дозвольте спитати?

— Ну, треба зробити другу ракету, — сказала Рибка.

— Це не так просто, — відповів Знайко. — Адже приладу невагомості у нас тепер нема. Доведеться будувати багатоступінчасту ракету, яка могла б подолати силу земного тяжіння.

Знайко мав рацію. Щоб подолати силу земного тяжіння, ракета мала б набути початкову швидкість близько дванадцяти кілометрів на секунду, а щоб розвинути таку величезну швидкість, потрібна була така кількість реактивного пального, яка в багато разів перевищувала б вагу самої ракети. У зв'язку з цим космічний корабель доводилось робити багатоступінчастим, тобто з кількох з'єднаних між собою ракет. Перша, найбільша ракета, була вщерть заповнена пальним. До неї приєднувалась друга ракета, яка теж була заповнена пальним. До другої приєднувалась третя така ж ракета. Нарешті йшла ракета, в якій, крім запасів пального, містились різні апаратура, прилади керування, запаси харчів і самі мандрівники.

При запуску такого багатоступінчастого космічного корабля в роботу спочатку включалася перша ракета, але як тільки все пальне в ній вигоряло, вона відокремлювалась од корабля і працювати починала друга ракета. Тепер вага корабля

була менша, і швидкість його зростала. Тільки-но кінчалось пальне у другій ракеті, вона теж відокремлювалась од корабля і падала вниз. Корабель ставав іще легшим. У роботу включалася третя ракета. Таким чином поступово досягалася швидкість, достатня для того, щоб останній ступінь корабля долетів до Місяця за інерцією, тобто з вимкнутим реактивним двигуном. А досить значний запас пального в останньому ступені був потрібен для маневрування та гальмування корабля при посадці на Місяць, і для повернення на Землю.

Хоч яке важке було б завдання, Знайко, Фуксія і Рибка, а також професор Зірочка одразу ж заходилися проектувати міжпланетний корабель. Вони не спали цілу ніч, і на ранок космічний корабель був спроектований, але, звісно, тільки в чорновому варіанті, тобто у формі начерка чи ескіза олівцем. За пропозицією Зірочки корабель був розрахований на дванадцять мандрівників. Розраховувати його на більшу кількість космонавтів не можна було — адже це збільшило б вагу останнього ступеня, бо всередині його мало лишитись місце не тільки для пасажирів, а й для місячного каменя, запаси якого конче треба було доставити на Землю при поверненні з Місяця.

За пропозицією Знайка останній ступінь ракети повинен був мати подвійне керування, а саме: керування для польотів в умовах вагомості й керування для польотів у стані невагомості. Знайко сподівався, що, прибувши на Місяць, вони знайдуть десь у печері поклади місячного каменя. А маючи хоч невеличкий шматочок цього каменя, неважко буде зробити прилад невагомості, що дуже полегшить польоти ракети навколо Місяця і пошуки Незнайка та Пончика.

Закінчивши роботу над ескізом, Фуксія і Рибка одразу ж пішли в Наукове містечко. Там до роботи взялася ціла група інженерів-конструкторів, які почали виконувати докладні креслення окремих вузлів ракети. Креслення ці одразу відсилали на різні заводи для виготовлення окремих відливок, поковок, штамповок, а також різної апаратури для керування космічним кораблем.

Загальний нагляд за виконанням усіх деталей Фуксія і Рибка доручили інженерові Клепці. На своєму швидкохідному автомобілі, що стрибав, плавав і пірнав, він гасав по всьому Сонячному місті як навіжений, і встигав скрізь, де потрібна була його присутність. У цьому відношенні Клепка був, як кажуть, коротулька незамінний.

Незважаючи на всі вжиті заходи, робота йшла все ж не так швидко, як хотілося, і Знайко буквально знемагав від нетерплячки. Розробляти окремі вузли йому було нецікаво, до того ж цю роботу фахівці-конструктори могли виконати значно краще й швидше, ніж він. Знічев'я Знайко почав думати про відкрите ним явище невагомості, стараючись знайти теоретичне обґрунтування процесів, що відбувалися при взаємодії енергії, яку виділяв місячний камінь, із звичайною магнітною енергією.

Своїми думками Знайко звичайно ділився з професором Зірочкою, з яким він за останній час дуже подружив. З коротульками так часто буває: спершу вони посваряться, часом навіть поб'ються, а після цього подружать так, що й водою не роззіллеш. Так сталося і цього разу. Цілими днями обидва вчені не розлучалися один з одним і все обмірковували різні наукові проблеми. Траплялося, звісно, що й тепер вони

гостро сперечалися, але при цьому не втрачали поваги один до одного, розуміючи, що без суперечок у науці ніяк не обійтися. Істина, як любив казати професор Зірочка, народжується в суперечках.

Професор Зірочка дуже цікавився Місяцем і всім, що було з ним зв'язане, в тому числі й місячним каменем, відкриття властивостей якого дало можливість Знайкові перемогти абсолютно непереборну (як це здавалося спочатку) силу тяжіння. Оскільки єдиний зразок місячного каменя, яким можна було користуватися під час дослідів, полетів з необережності Незнайка назад на Місяць, професор Зірочка був позбавлений можливості вивчати властивості місячного каменя, так би мовити безпосередньо й тому розпитував Знайка про всі проведені ним спостереження над цією дивовижною речовиною.

Діставши деякі відомості про цей мінерал, а також про умови, в яких його знайшли на Місяці, професор Зірочка порівняв цілу низку фактів, відомих йому з геології, мінералогії і кристалографії, зробив потрібні обчислення і дійшов висновку, що цей камінь — дуже поширена на Місяці речовина й запаси його, напевне, досить значні. Це повідомлення дуже втішило Знайка, який сподівався, що поклади місячного каменя можна буде використати для багатьох потреб як на Землі, так і на самому Місяці.

Нічого, звісно, й казати, яке велике було нетерпіння Знайка та Зірочки, як хотілося їм скоріше вирушити на Місяць і перевірити свої гіпотези, тобто свої наукові припущення, не кажучи вже про те, що треба було надати допомогу Незнайкові й Пончикові. Минуло, однак, цілих два місяці, поки перші деталі ракети почали надходити в Космічне містечко. Ще два місяці потрібно було для того, щоб усі ці деталі зібрати, припасувати одну до одної, пригвинтити, спаяти чи зварити між собою, встановити на ракеті різні прилади і перевірити їх. Обидва ці останні місяці промайнули для Знайка та професора Зірочки значно швидше, бо вони брали безпосередньо участь у складанні ракети й перевірці всіх її вузлів. Кожен знає, що коли ти чимось зайнятий, то час минає швидше.

Невдовзі Знайко знову міг милуватися з вікна своєї кімнати ракетою, яка, виблискуючи на сонці, гордо височіла над стартовим майданчиком посеред Космічного містечка. Перший і другий ступені ракети були схожі на видовжені сталіні циліндри, вставлені один в один. Третій ступінь являв собою такий же циліндр з закругленою верхівкою і довгою, мов у пляшки, шийкою. Те, що здавалося здалеку шийкою пляшки, й було четвертим, тобто останнім ступенем ракети, в якому містилися кабіна для космонавтів, запаси продовольства і прилади керування. Кожному, хто дивився на ракету збоку, було ясно, що тепер уже недалеко той час, коли вона нарешті здійметься вгору і, подолавши силу тяжіння земної кулі, помчить у космічний простір.

Розділ двадцять дев'ятий

ЗНАЙКО ПОСПІШАЄ НА ДОПОМОГУ

Знищивши Товариство гігантських рослин, пан Спрутс одразу відчув велику полегкість. Тепер він уже був певен, що бідняки не вийдуть з покори у багатців, бо не зможуть використати гігантське насіння, яке назавжди лишиться на поверхні Місяця в

ракеті. Однак він дуже скоро зрозумів, що коли жителі далекої планети Землі послали на Місяць один космічний корабель, то вони можуть послати і другий. Поклявшись, що не допустить на Місяць ніяких земних прибульців з їхнім проклятим, як він висловився, насінням, пан Спрутс покликав до себе найкращих місячних астрономів і запитав, чи можуть вони за допомогою своїх астрономічних приладів виявити наближення до Місяця космічного корабля.

Астрономи сказали, що кожне, навіть невеличке космічне тіло, як-от метеор чи міжпланетний корабель, можна виявити за допомогою гравітонного телескопа. За допомогою іншого приладу, який називається гравітонним локатором, астрономи можуть вимірювати відстань до космічного корабля, а також швидкість і напрям його руху.

Цього цілком досить, щоб заздалегідь передбачити, коли й навіть де, в якому місці місячної поверхні, сяде корабель.

Пообіцявши місячним астрономам значну суму грошей, пан Спрутс наказав їм безперервно стежити за планетою Земля і, коли в міжпланетному просторі з'явиться якесь підозріле тіло, як, наприклад, космічний корабель, одразу ж доповісти йому. Відтоді найдосконаліший гравітонний телескоп давилонської обсерваторії був спрямований до найближчої до Місяця планети, тобто, просто кажучи, до Землі.

Слід сказати, що гравітонний телескоп зовсім не схожий на звичайний оптичний телескоп, у який ми можемо роздивлятися зорі чи планети своїми очима. Гравітонний телескоп — це складний пристрій, схожий на телевізор, він має велику, розширену в кінці трубу, яка легко обертається і може бути спрямована в будь-яку частину місячного неба. Ця труба, або рупор, сплетена з тонесеньких металевих проводів, є антеною, що вловлює хвилі тяжіння, або так звані гравітони, які розсіюються в усі боки від будь-якого космічного тіла. Тільки-но ця трубчаста, або, як її інакше називають, рупорна, антена вловить хвилі тяжіння, телевізійний екран освітлюється, і на ньому виникає зображення кривої лінії. З кривизни цієї лінії і з того, як вона розміститься на екрані, можна судити про величину космічного тіла, за яким стежать. Увімкнувши гравітонний локатор, можна одразу ж дістати відомості про точну відстань до цього тіла, а також про швидкість його руху.

З того часу як головний гравітонний телескоп давилонської обсерваторії спрямували на Землю, астрономам вдалося виявити кілька дрібних космічних тіл. Не тільки розміри, а й швидкість і напрям їхнього руху свідчили про те, що це були звичайні метеори. Однак невдовзі по сусідству з планетою Земля астрономи помітили космічне тіло, яке, здавалося їм, поводитися трохи дивно. Тіло це віддалялось од Землі, але швидкість його чомусь не зменшувалась, а зростала. Це суперечило законам небесної механіки, за якими швидкість тіла, що рухається поблизу планети, могла збільшуватись тільки в тому разі, коли б тіло наближалось до планети. Оскільки ж тіло не наближалось, а віддалялось від Землі, швидкість його мала зменшуватись. Таке прискорення руху могло пояснюватись притяганням якоїсь іншої великої планети, але поблизу Землі ніякої іншої планети не було, тож лишалося припустити, що виявлене

тіло набирало прискорення під впливом якоїсь внутрішньої сили, що була в ньому самому. Джерелом такої сили міг бути діючий реактивний двигун, і коли це так, то виявлене космічне тіло було не що інше, як космічна ракета.

Провадячи свої спостереження далі, давилонські астрономи впевнилися, що космічний предмет, який полонив їхню увагу, поступово набрав швидкість, достатню для того, щоб з часом вийти із сфери земного притягання. Розрахувавши траєкторію, тобто лінію польоту тіла, яке рухалося в міжпланетному просторі, астрономи дійшли висновку, що воно летить до Місяця. Про це негайно доповіли панові Спрутсу. Пан Спрутс велів провадити астрономічні спостереження далі, а тоді подзвонив по телефону головному поліцейському комісарові Ржиглю і повідомив, що має прибути космічний корабель в коротульками на борту, і з ними треба якнайшвидше розправитись, бо вони мають намір сіяти скрізь гігантське насіння і підбурювати бідняків до непокори багачам.

Головний поліцейський комісар Ржигль запевнив, що всі потрібні заходи будуть вжиті, але просив повідомити про час, коли може прибути космічний корабель на Місяць, про місце, де можуть висадитись космонавти і про те, скільки приблизно їх може бути.

Всі ці відомості конче потрібні, — сказав він, — щоб як слід підготуватися до зустрічі космічних гостей і вдарити по них так, щоб вони не встигли отямитись.

— Я звелю, щоб усі потрібні відомості були своєчасно вам доставлені, — відповів пан Спрутс.

Тим часом місячні астрономи вели свої спостереження далі й невдовзі помітили, що космічне тіло вийшло із сфери притягання Землі. Однак політ його був не зовсім точний, і якийсь час навіть здавалося, що воно пролетить повз Місяць, але скоро було помічено, що воно трохи уповільнило свій політ і зробило невеличкий поворот, унаслідок чого курс його став точніший. Такий маневр у космосі могло здійснити тільки кероване тіло, і в давилонських астрономів не лишалося більше сумнівів у тому, що перед ними космічна ракета, а не якась випадкова комета чи метеор. Тепер космічна ракета була вже зовсім близько від Місяця, і за показаннями гравітонних приладів можна було досить точно визначити її вагу та об'єм. Порівнявши здобуті цифрові матеріали і зробивши деякі розрахунки, давилонські астрономи дійшли висновку, що в ракеті могло вмістатися від десяти до двадцяти, а може, й до тридцяти пасажирів. Поки що неможливо було визначити хоч приблизно місце посадки космічного корабля, бо підлетівши на достатню відстань, він не пішов на посадку, а почав облітати довкола Місяця. Астрономи одразу догадалися, що прибулі космонавти вирішили вибрати найзручніше місце для посадки й тому перейшли на орбітальний, тобто круговий, політ.

Місячні астрономи не помилилися в своєму здогаді. Знайко, Фуксія і Рибка заздалегідь домовилися, що не робитимуть посадки доти, поки не знайдуть на місячній поверхні космічного корабля, на якому прилетіли Незнайко та Пончик. Вони знали, що корабель цей треба шукати в районі місячного моря Ясності, але їм довелося не менш

як два десятки разів облетіти Місяць, перш ніж вони знайшли ракету, що самотньо стояла на березі скам'янілого моря.

Пролетівши ще кілька разів по тій же орбіті і встановивши точно, де стоїть ракета на місячній поверхні, космонавти зробили необхідні розрахунки, а тоді запустили електронну саморегулюючу машину, яка в потрібний час увімкнула гальмовий механізм. Посадку здійснили надзвичайно точно, завдяки чому нова ракета опустилась на поверхню Місяця недалеко від старої.

Окрім Знайка, Фуксії та Рибки, в екіпажі корабля були механіки Гвинтик і Шпунтик, професор Зірочка, астроном Сkelко, інженер Клепка, архітектор Кубик, художник Тюбик, музикант Гуся й лікар Пілюлька. Тільки-но корабель сів, Знайко, який був командиром, звелів чотирьом космонавтам, а саме: Гвинтикові, Шпунтикові, Фуксії і Рибці надіти космічні скафандри й вирушити на розвідку.

Перше, що треба було зробити розвідувальному загону, — це обстежити ракету НІП (так домовилися скорочено називати ракету, якою прилетіли Незнайко й Пончик, на відміну від другої ракети, яку вирішили скорочено називати по імені головних її конструкторів Фуксії і Рибки ракетою ФІР).

Надягнувши скафандри, космонавти, призначені в розвідувальний загін, попрямували на чолі із Знайком до ракети НІП і проникли в неї. Ретельно обшукавши всі каюти, кабіни, відсіки та інші допоміжні приміщення, розвідники впевнилися, що Незнайка та Пончика в ракеті нема. Разом з тим вони побачили, що в кораблі не стало двох скафандрів. Від уваги розвідувального загону не уникло й те, що всі продукти, які були в харчовому відсіці, геть з'їдено. Це змусило Знайка та його супутників зробити висновок, що Незнайко й Пончик лишалися в ракеті, поки не прикінчили всіх запасів продовольства, після чого вирішили покинути своє сховище й подалися на пошуки їжі.

Наказавши Фуксії і Рибці, а також Гвинтикові й Шпунтикові ретельно перевірити роботу всіх механізмів і скласти докладний опис усіх пошкоджень, Знайко покинув ракету. Опинившись на поверхні Місяця, він почав оглядатися довкола, намагаючись догадатися, в якому напрямку могли піти Незнайко та Пончик. Прямо перед ним лежала рівнина, схожа на нерухомо застигле море, а вдалині видніли вогненно-червоні гори. По праву руку були такі самі гори, по ліву руку до горизонту тяглися скам'янілі хвилі. Обернувшись назад, Знайко побачив гори, що нагадали йому мильну піну або розстелені на землі хмари. На верхів'ях гір сяяли гігантські брили гірського кришталю. Недалеко від скупчення цих хмарних гір видніла гігантська пірамідальна чи конусоподібна гора. Від її підніжжя до пригорка, на якому стояв Знайко, тяглася світла й пряма, мов сонячний промінь, доріжка.

"Якщо вони й пішли кудись, покинувши ракету, то, безперечно, цією доріжкою", — подумав Знайко.

Дійшовши такої думки, він одразу по радіотелефону дав Кубикові, Тюбикові, Зірочці, Сkelку й інженерові Клепці наказ узяти з собою пристосування, щоб лазити по горах, і йти слідом за ним до пірамідальної гори.

Кубик, Тюбик, Зірочка, Сkelко і Клепка миттю надягли скафандри. Кожен узяв

альпеншток, причепив до пояса льодоруб і моток міцного капронового шнура, а Сkelко, крім того, підвісив на спину свій телескоп, з яким звичайно не розлучався.

Вибравшись із ракети, Кубик, Тюбик, Зірочка і Сkelко рушили по місячній доріжці, стараючись якнайскоріше догнати Знайка, який пішов уперед. Що ж до Клепки, то цей тип, вискочивши з шлюзової камери, зробив кілька неорганізованих стрибків біля ракети, ніби хотів перестрибнути через неї, а тоді пострибав доріжкою, та так швидко, що кількома стрибками обігнав Знайка. Він чудово знав, що на Місяці треба стримувати свої сили й розмірювати рухи, бо вага його тут ушестеро менша, ніж на Землі. Проте Клепка був такий коротулька, який і на Землі не міг посидіти спокійно. А опинившись на Місяці, він одразу відчув нестримне бажання бігати, стрибати, перекидатися, літати і взагалі чинити різні безглуздя. Можливо, це якраз був один з проявів впливу зменшення ваги на психіку коротульки.

Побачивши ці карколомні стрибки, Знайко зрозумів, що припустився помилки, взявши Клепку на Місяць. Він зараз же велів йому вернутися в ракету, але Клепка зовсім не зважив на цей наказ і все перекидався.

— Таке порушення дисципліни неприпустиме в космосі! — роздратовано пробурчав Знайко. — Ну, постривай, я тебе засаджу в ракету, тоді поскачеш!

Саме в цей час Знайко побачив обіч доріжки космічний чобіт, що його Пончик скинув з ноги, коли біг з печери в ракету. Знайко навіть не одразу зрозумів, що то за річ, але, піднявши його, впевнився, що то просто чобіток від скафандра.

Помітивши, як Знайко щось підняв, Кубик, Тюбик, Зірочка, Сkelко й Клепка миттю підбігли до нього.

— Друзі, ми на правильному шляху! — вигукнув Знайко, показуючи їм чобіт. Наша знахідка доводить, що Незнайко й Пончик проходили тут. Не міг же чобіт сам потрапити сюди. Шукаймо далі.

Клепка вихопив у Знайка чобіт, почепив його на вістря альпенштока, підніс угору й побіг з ним уперед, розмахуючи наче прапором. Знайко тільки головою похитав, дивлячись на ці пустощі.

Скоро мандрівники були в печері, на схилі пірамідальної гори. Заглибившись у печеру, вони досягли бурульчастого грота й вирішили ретельно його обшукати. Всі розбрелися серед велетенських крижаних бурульок, що звисали із стелі грота, й незабаром Тюбикові вдалося знайти другий космічний чобіток Пончика.

— Другий чобіт! — закричав Тюбик, розмахуючи знайденим чоботом.

Знайко і всі інші швиденько підбігли до Тюбика.

— Обидві наші знахідки свідчать про те, що скоро ми знайдемо і самого хазяїна цих чобіт, — сказав Знайко. — Вперед, друзі!

Всі пішли далі й невдовзі опинилися в тунелі з крижаним дном. Помітивши, що крижане дно тунеля косо йде вниз. Знайко велів мандрівникам зв'язатися вірьовкою, як це роблять альпіністи, переходячи через льодовики. Це було зроблено своєчасно. Не встигли вони прикріпити до поясів вірьовку і рушити в путь, як Клепка, що йшов попереду, посковзнувся на кризі й, упавши па спину, покотився вниз. Вірьовка в ту ж

мить напнулася і потягла за собою інших мандрівників.

— Ні з місця! Стійте! — закричав Знайко. — Впирайтеся альпенштоками в кригу!

Всі почали вpirатися стальними вістрями альпенштоків у кригу. Це затримало падіння. Підтягнувш до себе на вірьовці Клепку, Знайко розпорядився, щоб його прив'язали позаду всіх і не дозволяли вилазити наперед.

Невдовзі нахил тунелю став такий крутий, що Знайко побоявся спускатися далі.

— Далі не можна всім опускатися, — мовив вік. — Треба когось одного опустити на вірьовці.

— Спустіть мене, — запропонував Сkelко. — Можливо, я побачу щось у телескоп.

Наказавши супутникам вирубати в кризі сходинки, Знайко зв'язав між собою мотки капронового шнура, так що вийшла довга вірьовка. Кінець цієї вірьовки він прив'язав до пояса Сkelка і звелів йому обережно спускатися вниз.

Всі інші космонавти стояли на крижаних сходинках і повільно відпускали вірьовку, пильнуючи, щоб вона не вислизнула з рук.

Про свої враження Сkelко повідомляв нагору по радіотелефону.

— Нахил тунелю дедалі більший! — кричав він. — Стіни розширились... Спуск стає майже прямовисний... Бачу попереду світло... Спуск став прямовисним. Вишу над безоднею. Внизу туман. Хмари... Бачу щось у розривах хмар...

— Що бачиш? — закричав, згоряючи від нетерпіння, Знайко.

— Щось бачу, тільки не бачу що, — відповів Сkelко. — Якась каламуть. Зараз спробую роздивитись у телескоп.

Він довго не подавав ознак життя. Нарешті закричав:

— Земля! Ура! Бачу землю!.. Бачу річку! Бачу зелене поле! Бачу дерева!.. Ліс!

Він замовк, але за кілька хвилин знову почувся його голос:

— Ура! Бачу будинки!.. Якийсь населений пункт бачу! Ура!

— Ура-а-а! — закричали Знайко та Зірочка, а за ними й усі інші коротульки.

Від радості вони ладні були кинутись один одному в обійми, але не могли випустити з рук вірьовку.

А Сkelко вже кричав:

— Знову густі хмари!.. Нічого більше не видно? Якась імла! Тут стає дуже жарко! Піднімайте мене!

Знайко і його друзі потягли Сkelка вгору. Тепер мандрівники знову були всі разом і рушили у зворотну путь. Як тільки вони повернулися в ракету, Знайко провів екстрену нараду. Сkelко розповів, що він бачив унизу якусь невідому землю з населеним пунктом. Можливо, то було велике місячне місто, але можливо, що й невеличке село. Цього Сkelко не міг точно сказати, бо бачив у розривах хмар лише частину населеного пункту.

Місто чи селище — це не має значення, — сказав Знайко. — Якщо там є населений пункт, то є й населення, а якщо це так, то ми повинні негайно летіти туди. Летіти ж можна на ракеті ФІР. Думаю, що вона вільно пройде через тунель.

— Пройти вона пройде, — погодився професор Зірочка, — але як ми доставимо

ракету до тунелю? Хоча сила тяжіння тут у шість раз менша, ніж на Землі, але ми не зрушимо з місця ракету, навіть якщо всі впряжемося в неї.

— Ви забули про невагомість, дорогий друже, — усміхнувся Знайко. — Адже тепер у нас є прилад невагомості, який був установлений на ракеті НІП.

— І правда! — вигукнув професор Зірочка.

Фуксія розповіла, що ракета НІП цілком справна й зовсім не постраждала при посадці на Місяць, усі її механізми діють безвідмовно. Що стосується приладу невагомості, то він теж цілком справний.

Знайко велів принести прилад невагомості і сказав:

— Досить тільки ввімкнути цей прилад, і навколо ракети в радіусі приблизно тридцяти кроків виникне зона невагомості. Якщо ми прив'яжемо до ракети шнур завдовжки хоча б кроків сорок, то можна буде спокійно тягти за шнур, і ракета полетить за нами, ніби повітряна кулька на ниточці.

— Це все ж таки треба перевірити, — сказала Рибка. — Зона невагомості на Місяці може бути значно більшою, ніж на Землі. Адже тут сила тяжіння менша.

— Правильно! — вигукнув Зірочка.

Він одразу ж заходився робити математичні обчислення, які показали, що шнур має бути утричі довший, тобто близько ста двадцяти кроків. Коли ж почали перевіряти на практиці, то виявилось, що цю цифру треба збільшити ще вдвоє. Коли вмикали прилад невагомості, то силу ваги можна було відчувати, лише перебуваючи приблизно за двісті сорок кроків від ракети.

Нарешті практичну перевірку закінчили. До ракети прив'язали довгий капроновий шнур, і Знайко захотів особисто відбуксирувати її до печери. Взявши в руки кінець шнура й відійшовши від ракети на двісті сорок кроків, він подав по радіотелефону команду ввімкнути прилад невагомості. Фуксія одразу ввімкнула прилад. Втративши вагу, ракета повільно відокремилась від поверхні Місяця і піднялася вгору.

Як відомо, всі речі, втрачаючи вагу, завжди піднімаються вгору (якщо вони, звісно, не закріплені). Адже, перебуваючи під впливом ваги, кожна річ ніби стискається або сплющується, хоча б і зовсім-зовсім трошечки. Але як тільки річ утратить вагу, вона ширшає, випростовується і тому відштовхується, як пружина, від поверхні, на якій стояла.

Помітивши, що ракета піднялася на достатню висоту, Знайко тихесенько потягнув за шнур і, не поспішаючи, рушив по місячній доріжці. Ракета повернулась горизонтально і слухняно попливла над поверхнею Місяця. Правда, часом вона опускалась, але торкнувшись поверхні Місяця, відштовхувалась від неї і знову піднімалася вгору.

Коротульки, що сиділи в ракеті, дивилися в ілюмінатори. Всі раділи, бачивши, як Знайко зовсім без будь-яких зусиль тягне величезну ракету на прив'язі.

А проте їхня радість була передчасна. Знайко вже був недалеко від печери і вважав, що завдання виконано, але в цей час ракета знову опустилася вниз. Цього разу Знайко побачив, що вона не відштовхнулася від поверхні Місяця, і відчув, що йому стало важко

її тягти, а ще за кілька кроків він і зовсім не міг зрушити її з місця. Впевнившись, що зусилля його марні, Знайко вирішив, що коротульки, які лишилися в ракеті, задумали з ним пожартувати, і закричав сердито:

— Гей! Що там за жарти! Ви навіщо вимкнули прилад невагомості?

— Прилад увімкнуто. Ніхто й не думав жартувати, — відповіла по радіотелефону Фуксія.

— Ось я зараз подивлюся сам.

Знайко швидко вернувся в ракету і заходився перевіряти прилад невагомості, але хоч скільки вмикав його, скільки вимикав, невагомість не виникала.

— Що ж трапилось? — розгублено бурмотів Знайко. — Одне з двох: або вичерпалась енергія, випромінювана місячним каменем...

— Або що? — нетерпляче запитав Зірочка.

— Або що? Або що? — загомоніли коротульки, що з'юрмилися навкруг.

Замість відповіді Знайко схопив прилад і, вибравшись з ракети, побіг назад, тобто в тому напрямку, де стояла ракета колись.

— Держіть його! Він з досади, певно, збожеволів! — закричала Рибка.

Інженер Клепка, а за ним і Зірочка вискочили з ракети й кинулися за Знайком.

Відбігши від ракети кроків на сто, Знайко зупинився і ввімкнув прилад невагомості. Він одразу відчув, що виникла невагомість, і в ту ж мить помітив, як Клепка та Зірочка, що бігли за ним, відокремились від поверхні Місяця і полетіли вгору. Побачивши цей фантастичний стрибок, Знайко зараз же вимкнув невагомість, від чого Клепка та Зірочка знову поважчали, полетіли вниз і гепнулися на поверхню Місяця. Якби це трапилось на Землі, вони неодмінно покалічилися б, але тут сила тяжіння була менша, тож вони, як кажуть, відбулися тільки легким переляком.

Побачивши, що Клепка та Зірочка, мовби нічого й не сталося, схопились на ноги, Знайко побіг до ракети. Всі коротульки вилізли з ракети й чекали, що він їм скаже. Але Знайко нічого не сказав. Промчавши повз ракету, він підбіг до пірамідальної гори і ввімкнув прилад невагомості. Цього разу невагомості не було.

— Ну що, Знайко? — питали коротульки, підбігаючи до нього. — Як ти поясниш це?

— Що ж тут пояснювати? — розвів Знайко руками. — Ви самі бачили, що он там, вдалині, невагомість виникла. Отже, енергія місячного каменя не вичерпалась. А тут, біля гори, невагомість не виникає. Чи не означає це, що десь поблизу є речовина, яка поглинає енергію, яку виділяє місячний камінь, і не допускає виникнення невагомості.

Не дослухавши до кінця Знайка, професор Зірочка підбіг до нього й почав обнімати.

— Це без сумніву так і є, мій дорогий друже! — вигукнув він. — Ви, мій друже, великий учений! Вам належить честь відкриття не тільки місячного каменя, але й антикаменю: так я пропоную назвати цю нову речовину.

— Але речовина ця ще не відкрита, — заперечив Знайко.

— Відкрита, мій дорогий, відкрита! — закричав Зірочка. — Ви відкрили антикамін, так би мовити, теоретично. Нам залишається тільки практично довести, що він є. Адже саме так багато чого відкривалося в науці. Теорія завжди освітлює шлях практиці. Без

цього вона була б нічого не варта!

— Де ж може бути цей антикамінь? — спитав Кубик. — Де нам шукати його?

— Він може залягати десь під нами, в надрах Місяця або в надрах цієї гори. Недарма невагомість зникає поблизу гори, — сказав Знайко.

— То його треба шукати! — гукнув Клепка. — Треба мерщій брати лопати й починати копати. Чого ж ми тут стоїмо?

— На жаль, я мушу охолодити ваш запал, — сказали Рибка. — Що за гарячка, скажіть, будь ласка? Чого це вам припекло раптом копати?

— Ну, щоб знайти антикамінь, звісно, — відповів Клепка.

— А навіщо антикамінь?

— Як навіщо? Щоб знищувати невагомість.

— Нам, дорогий, треба не знищувати невагомість, а навпаки, створювати її, — сказала Рибка. — Без невагомості ми не зможемо зрушити з місця ракету, отже, не зможемо й полетіти на розшуки Незнайка та Пончика.

— З Незнайком і Пончикові доведеться подождати, — відповів професор Зірочка. — Хоча ми зараз і не знаємо, яка від антикаменю буде для всіх нас користь, але повинні знайти цю дивовижну речовину. Ми повинні діяти насамперед в інтересах науки. Наука потребує жертв.

— Яких жертв? — встряла в розмову Фуксія. — По-вашому, ми повинні принести Незнайка в жертву науці? Не буде цього! Ми спочатку вирушимо на розшуки наших бідолашних друзів, а потім можете шукати ваш антикамінь.

— Погляньте на неї! — вигукнув Зірочка, показуюча пальцем на Фуксію. — Антикамінь такий же наш, як і ваш. Так говорити некультурно!

— Некультурно показувати на інших пальцем! — сказала Рибка.

Невідомо, чим би кінчилася ця суперечка, якби в неї не втрутився лікар Пілюлька.

— Друзі! — сказав він. — Час обіду минув, коли не брати до уваги, що ми пропустили вечерю. Я заявляю категоричний протест проти такого порушення правил. На Місяці, як і на Землі, конче треба дотримуватися суворого режиму, бо нерегулярне харчування і несвоєчасний відпочинок призводять до всіляких захворювань, що особливо небажано в умовах космосу. Пора кінчати з безладдям, благодушністю, розхлябаністю і безтурботністю. Зараз же всі без розмов підуть вечеряти, а потім спати. Це сказав вам я, лікар Пілюлька, а коли сказав я, значить, так і буде, як я сказав!

— Правильно! — підхопив Знайко. — Припинити зараз же різні розмови! На Місяці дисципліна насамперед! Прошу всіх вишикуватися в одну шеренгу. Ану, швиденько! Швиденько! І ти, Пілюлька, теж ставай... Так! Усі на місці? А тепер кроком руш у ракету приймати їжу!

Розділ тридцятий

БОРОТЬБА ПОЧИНАЄТЬСЯ

Так закінчився перший день, який Знайко і його друзі провели на Місяці. Кожен читач, мабуть, догадується, що під словом "день" треба розуміти зовсім не місячний

день, що, як встановила наука, триває на поверхні Місяця близько чотирнадцяти земних діб, а звичайний земний день, що триває приблизно півдобі.

Повечерявши, космонавти залишили ракету ФІР і організовано перейшли в ракету НІП. Лікар Пілюлька сказав, що в ракеті НІП умови для проживання кращі, там кожен може лягти спати в окремій каюті, в той час як у ракеті ФІР усі змушені тулитися в одній дванадцятимісній кабіні. Правда, самому лікареві Пілюльці було зручніше пильнувати за дотриманням режиму, коли всі розміщувалися в одній кабіні, але заради загального добра він вирішив поступитися особистими вигодами.

— Однак майте на увазі, — пригрозив він, — я все одно час від часу прокидатимусь і робитиму нічний обхід. Ніякі порушення режиму не залишаться поза моєю увагою, так і знайте! Це сказав вам я, лікар Пілюлька, а лікар Пілюлька, як уже всім відомо, кидати слів на вітер не любить!

Зробивши таке попередження, лікар Пілюлька забрався у свою каюту й заснув так міцно, що за всі вісім годин, відведені для сну, не прокинувся ні разу.

Почувши богатирське хропіння, яке долидало з каюти Пілюльки, всі коротульки вилізли із своїх постель, і кожен узявся до якогось діла. Тюбик заходився малювати місячні пейзажі. Йому вже давно кортіло скинути скафандр і скоріше відобразити у фарбах все, що пощастило побачити на Місяці.

Гуся узяв флейту й насвистував якісь дивні мелодії, що роїлись у нього в голові. Відчуваючи, що ці мелодії наче тікають від нього й не даються в руки, він схопив аркуш паперу, написав угорі "Космічна симфонія" і почав писати нотні знаки. Посвище, посвище на флейті і пише, потім знову посвище — і знову пише. Добряче йому дісталось б, якби Пілюлька прокинувся і почув усі ці мелодії.

Кубик, не довго думаючи, почав створювати архітектурний проект обладнання під житло місячної печери. За цим проектом вхід у печеру закладався повітронепроникною стіною з герметичними дверима і шлюзовим пристосуванням, після чого печера наповнювалась повітрям. Стіни й стеля печери облицьовувались гранітом чи якимсь іншим красивим каменем. Недалеко від печери на місячній поверхні встановлювались сонячні батареї, що виробляли електроенергію, потрібну для освітлення та опалення приміщення. Всередині печери поступово переобладнувалась: з'явилися кімнати, коридори, зали, підвали, ліфти, телефонні будки, засіки, склади, фотолабораторії, науково-дослідні інститути й навіть підмісячна залізниця для зв'язку з іншими печерами. Проект швидко обростав новими й новими деталями.

Гвинтик і Шпунтик думали, як доставити в печеру ракету й запустити її усередину Місяця. Довго думали й нарешті додумались приробити до ракети хвіст і колеса, щоб вони могли вільно котитися по Місяцю на зразок реактивного роликового трубольота. Єдине, до чого вони не могли додуматись, — це де взяти на Місяці колеса.

Інженер Клепка, який вибився з останніх сил, стрибаючи по Місяцю у скафандрі, ніяких проектів не створював, а замість того вирішив з'ясувати, які вигоди дістає звичайний земний коротулька, потрапивши на Місяць, і яких зазнає незручностей. Продумавши все як слід і зробивши точний підрахунок, Клепка дійшов висновку, що,

потрапивши на Місяць, космонавт має двадцять чотири вигоди, зате зазнає двісті п'ятдесят шість найрізноманітніших незручностей.

Знайко і професор Зірочка билися, в цей час над іншим завданням, а саме — вирішували, які властивості повинен мати заново відкритий антикамінь. Виходячи з того, що ця речовина, очевидно, має властивості, протилежні тим, які має місячий камінь, вони дійшли висновку, що антикамінь скоріше прозорий, ніж непрозорий, скоріше фіолетовий чи синюватий, ніж жовтий, зеленуватий чи сіро-буро-малиновий; теплопровідність його скоріше погана, ніж добра, електропровідність же скоріше добра, ніж погана. Питома вага його скоріше невелика, ніж велика, температура плавлення скоріше низька, ніж висока, залягає він у надрах Місяця скоріше неглибоко, ніж глибоко. З мінералів, які можуть бути супутниками антикаменю, скоріше всього можна назвати місячний камінь, бо ж поклади чистого місячного каменю, взаємодіючи з космічними магнітними силами, могли б створювати стан невагомості, а це порушувало б стабільність верхніх шарів Місяця, що насправді скоріше не спостерігається, ніж спостерігається.

Як Фуксію, так і Рибку найбільше цікавило питання, що треба зробити, щоб прилад невагомості почав діяти в нових умовах. Обміркувавши всебічно це питання, вони зробили висновок, що подолати сили протидії антикаменю можна лише збільшенням розмірів приладу невагомості, а для цього необхідно знайти досить великий кристал місячною каменю і взяти досить сильний магніт.

Другого дня Знайкові та його друзям вдалося розкопати в глибині місячної печери потужні залягання місячного каменю. Умови залягання, як і передбачав професор Зірочка, свідчили про те, що у верхніх шарах Місяця цей мінерал зовсім не дивина. Вибравши найбільший кристал місячного каменю і взявши один з найсильніших магнітів, доставлених на Місяць ракетою, коротульки спробували сконструювати новий прилад невагомості, не виходячи з печери. Як і сподівалися Фуксія та Рибка, невагомість виникла, тільки-но кристал і магніт були зближені на достатню відстань.

Коротульки, які були при цьому досліді, зараз же відокремились від дна печери й піднялися вгору. Плаваючи під стелею печери в найрізноманітніших позах, вони всіляко намагались опуститися вниз, але спроби їхні були марні. Одягнуті у важкі скафандри, вони не могли точно розрахувати рухи свого тіла й використати реактивні сили для переміщення в просторі.

Загальний подив викликало те, що сам Знайко, а також професор Зірочка хтозна з яких причин не зазнали дії невагомості і мовби нічого й не сталося, працювали собі внизу. Вони переносили прилад невагомості з місця на місце, відходили від нього в далекі закутки печери, перевіряли за допомогою пружинних терезів, як змінюється сила тяжіння в різних місцях. Усі питали Знайка й Зірочку, чому на них не діє невагомість, але Знайко та Зірочка тільки посміювались тихенько і вдавали, ніби не чують запитань. Навтішавшись досхочу, вони призналися, що знайшли антикамінь, який і дає можливість їм зберігати вагу.

Вимкнувши прилад невагомості, від чого всі коротульки одразу опустилися вниз,

Знайко витрусив із свого рюкзака кілька дрібних камінців. Усі зацікавлено розглядали їх. Камінці були тверді, зовні схожі на кремій, але, на відміну від кременю, не темно-сірого, а яскраво-фіолетового кольору, до того ж вони мали якусь енергію і тому притягались один до одного, як притягаються наелектризовані предмети або шматочки намагніченого заліза.

Знайко сказав, що вони з великими труднощами відкололи ці камінчики від величезної брили, знайденої у глибині печери, бо антикамінь надзвичайно тверда речовина.

— Чим же пояснюється дія антикаменю? Чому він дає можливість зберігати вагу? — розпитували коротульки.

— Певно, енергія, що її виділяє антикамінь, створює в умовах невагомості зону, на яку дія невагомості не поширюється, — сказав Знайко. — Досить вам мати при собі невеличкий шматочок антикаменю, щоб навкруги утворилася така зона, й невагомість для вас уже буде не страшна. Ось дивіться. Зараз ми з вами зробимо дослід.

Знайко роздав коротулькам шматочки антикаменю і ввімкнув прилад невагомості. Всі коротульки лишилися на місці, бо ніхто не відчув дії невагомості, й тільки Знайко, у якого не було жодного камінця, безпорадно повис у безповітряному просторі печери.

— От бачите! — вигукнув Знайко. — Кожного з вас захищає від дії невагомості антикамінь. Але якщо я наближусь до когось із вас, то теж, напевно, опинюся в зоні вагомості й відчуватиму вагу.

Точно розрахувавши рухи, Знайко махнув руками й підлетів до Пілюльки, який стояв поблизу. Опинившись поруч, він одразу відчув, як сила ваги ніби потягла його за ноги донизу.

— Дивіться! — закричав він. — Тепер я, як і всі ви, твердо стою на ногах. Але якщо я спробую відійти від Пілюльки...

Знайко ступив крок убік і, вийшовши з зони вагомості, яка оточувала Пілюльку, одразу ж полетів під стелю печери.

Решту дня Знайко і його друзі використали на те, щоб забезпечити себе запасами місячного каменю і антикаменю. Частину цих запасів вони залишили в печері, другу частину повантажили в ракету ФІР. В ракету ФІР перенесли і насіння рослин, що зберігалося в ракеті НІП.

На другий ранок призначили запуск ФІР усередину Місяця. Тепер це неважко було зробити. Встановивши ка борту ракети прилад невагомості й захистивши себе від дії невагомості антикаменем, космонавти легко перетягли ракету в бурульчастий грот, а звідти у крижаний тунель, що вів у глиб Місяця. Там ракету встановили на похилій крижаний підлозі тунелю. Кожен зайняв своє місце в ракеті і спуск почався.

Спочатку Знайко ввімкнув основний прожектор у головній частині ракети, потім вимкнув прилад невагомості. Під впливом власної ваги ракета посунула вниз по крижаний підлозі тунелю, освітлюючи попереду собі дорогу. Не чекаючи, коли ракета розженеться надто сильно, Знайко знов увімкнув невагомість. Ракета, втративши вагу, рухалася вперед за інерцією. Стикаючись із крижаними стінами тунелю, від тертя з

ними, вона поступово уповільнювала рух, і тоді Знайко знову вимкнув невагомість. Одразу почала діяти сила тяжіння, ракета прискорювала свій хід.

Поступово нахил тунелю ставав крутіший і крутіший. Незабаром ракета вже не ковзала, а мовби летіла в провалля, далі й далі в глибину оболонки Місяця. Нарешті місячна оболонка закінчилась. Ракета вийшла з провалля і опинилася на просторі. Знайко глянув на годинник і з точністю до секунди записав у бортовий журнал час виходу з тунелю, після чого вимкнув прожектор. Навколо й без того стало ясно. Внизу все закривали густі хмари, проскочивши які, космонавти побачили землю, вкриту зеленими рівнинами й пагорбами, перетятими в різних напрямках рівними дорогами й звивистою стрічкою річки, що тяглася від краю і до краю.

Скелко, який одразу ж припав оком до свого телескопа, оголосив, що бачить на обрії місто. Але то був не Давилон, куди попав Незнайко, а інше місячне місто — Фантомас.

Хоча Знайко з друзями проник усередину Місяця крізь той самий отвір, що й Незнайко з Пончиком, але завдяки тому, що внутрішнє ядро Місяця безперервно оберталося, всі вони опинились над його поверхнею в різних місцях.

Увімкнувши механізм повороту, Знайко перевів ракету в горизонтальне положення, потім увімкнув основний двигун і взяв курс на місто, що видніло вдалині.

За кілька хвилин ракета вже кружляла над Фантомасом. Знайко, який ні на мить не відходив від пульта керування, час від часу дивився у великий призматичний бінокль, у який бачив не тільки будинки, але й автомобілі, трамваї, автобуси і навіть окремих пішоходів. Правда всі вони видавалися надзвичайно крихітними: кожен коротулька — з макове зернятко. Проте у Знайка був дуже гострий зір, і він розгледів з висоти, як ці крихітки вибігали з будинків, задирали вгору свої голівки й привітно махали ручками.

— Вони бачать ракету! — радісно скрикнув Знайко. — Вони вітають нас!

Невдовзі коротульки, що висипали з будинків, заповнили всі тротуари й бруківку. Тепер уже важко було щось роздивитися в загальній масі, і Знайкові здавалося, ніби вся вулиця хвилюється, вирує, клекоче.

— Я не можу розгледіти, що вони там роблять! — закричав він, не одриваючись від бінокля.

— Схоже, що б'ються! — відповів Скелко.

У свій телескоп, який давав значно дужче збільшення, Скелко бачив, як на вулицях з'явилися загони поліцейських у блискучих металевих касках. Вони відтісняли коротульок, які юрмилися на бруківці, лупцювали їх кийками, заганняючи назад у будинки.

— Так, так! — підтвердив Скелко схвильовано. — Схоже, що одні з них лупцюють інших!

Знайко повів корабель на зниження, і Скелко побачив на дахах будинків поліцейських, озброєних гвинтівками. Спершу він подумав, що в руках у них просто палиці, але незабаром помітив, що з тих "палиць" ніби вилітають вогники спалахів з білими хмарками диму.

— Це у них рушниці! — догадався він. — Вони в когось стріляють!

— У "когось"! — іронічно посміхнувся Знайко. — Та вони в нас гатять!

У цей час одному поліцейському вдалося влучити в ракету. Почувся дзвінкий удар. Ракета здригнулась і, втративши керування, почала перевертатись у повітрі. Куля не змогла пробити міцну сталю оболонку, але ж ракета була в стані невагомості, і тому поштовх від кулі став для неї особливо відчутним. Від раптової зміни курсу космонавти попадали із своїх місць. Всі розгубилися.

Знайко отямився першим і, підскачавши до пульта керування, ввімкнув механізм повороту. Йому швидко вдалося припинити обертальний рух ракети й стабілізувати її політ. Упевнившись, що стрілянина внизу все ще триває, він негайно збільшив швидкість і вивів ракету з-під обстрілу.

Для місячних астрономів поява космічного корабля над містом Фантомасом не була несподіванкою. Свого часу вони точно визначили місце, де сіла ракета. Відтоді кілька десятків гравітонних телескопів, розкиданих у різних місячних містах, стежили за цією точкою місячного небосхилу. Дізнавшись, що космічний корабель зробив посадку, пан Спрутс одразу дав наказ посилити загони поліції у тих містах, поблизу яких можна було сподіватися появи космонавтів. Вжиті заходи допомогли: фантомаська поліція, як кажуть, не вдарила лицем в болото і в той момент, коли космічний корабель з'явився над Фантомасом, була вже на ногах. Залишивши позаду місто, Знайко почав шукати зручне для посадки місце. Згори йому було видно невеличкі квадратики оброблених ланів, крихітні хатинки сільських жителів. Хатки потопали в зелені садів. Далі космічний корабель полетів над лісом. Невдовзі ліс кінчився, Знайко побачив на узліссі, серед пагорбів, дуже добру для посадки галявину.

— Ось зручне для посадки місце, — сказав він. — Тут ніхто не живе, й ми нікому не заподіємо шкоди.

Облетівши кругом галявину і погасивши за допомогою гальмового двигуна швидкість. Знайко повернув ракету хвостом униз і почав спуск. Як тільки космічний корабель торкнувся твердого ґрунту, Знайко вимкнув прилад невагомості. Ракета обперлась хвостовою частиною об ґрунт і зупинилася у вертикальному положенні.

Посадка була проведена вдало.

Космонавти один за одним вийшли з кабіни і взявшись за руки, тричі прокричали "ура". Так приємно було після довгої перерви знову опинитися на свіжому повітрі, без скафандрів. Ноги мандрівників тонули в зеленій травичці, серед якої цвіли квіточки. Мандрівників вразило, що й трава й квіточки були напрочуд маленькі, низенькі, зовсім не такі, як ті, звичні на далекій Землі. Щоб роздивитися квіточку, треба було нагнутись або присісти. Це дуже смішило всіх.

Огледівшись довкола, коротульки помітили, що й дерева в лісі були дуже дрібні. Кожне дерево не більше за віник. Крім своїх малесеньких розмірів, ці дерева нічим не відрізнялися від наших земних, але це і було найдивовижніше. Уявіть собі місячний дуб. Він такий же крилатий, як і наш, з таким же потрісканим, зморшкуватим стовбуром, з такими ж вузлуватими гілочками, з такими ж за формою листочками, але

дуже крихітними; такі ж крихітні жолуді ростуть на ньому. Уявіть, що такий дубочок росте у вас на вікні, у вазоні, замість кімнатної квітки і ви зрозумієте, що являє собою найпростісінкий місячний дуб. Такі ж мініатюрні були в місячному лісі берези і сосни, й плакучі верби, й інші дерева.

Звичайно, для коротульок, які самі були завбільшки з палець, і такі дерева, певно, видавалися великими, але вони у себе на Землі звикли до справжніх великих дерев і тому ці місячні деревця, здалося їм, були хоч і дуже гарні, проте смішні. Бігаючи лісом, усі гучно реготали й вигукували:

— Дивіться, дивіться, береза!

— А ось сосна! Дивіться, сосна! А голки на ній! Сміхота! Ха-ха-ха!

Гвинтик знайшов під місячною осичкою крихітний грибочок-красноголовець. Він довго дивився на свою знахідку, не розуміючи, що у нього в руках, нарешті догадався й почав реготати.

— Братики, гриб! — закричав він. — Оце-то гриб! Не заздрю я цим місячним жителям, якщо тут у них такі гриби.

Знайко сказав:

— Знаєте, братики, якщо всі рослини на Місяці отакі дрібні, то насіння, яке ми привезли з Землі, буде для них дуже цінним надбанням.

— Ще б пак! — підхопив лікар Пілюлька. — Вони повинні сказати нам за нього спасибі.

— Поки що вони не кажуть нам спасибі, а гатять по нас з рушниць! — пробурмотів Шпунтик.

— Нічого, ми пояснимо їм, і вони не стрілятимуть, — сказала Рибка.

Після обіду Знайко велів забити навколо ракети кілька кілків і прив'язати до них ракету.

Місцевість для нас зовсім незнайома, — сказав він. — Можливо, тут бувають сильні вітри. Вони можуть повалити ракету.

Тут, певно, не може бути сильних вітрів, — заперечив Клепка. — З усіх боків нас захищають од вітру пагорби. Ми серед цих пагорбів — наче в западині.

Обережність усе-таки не завадить, — відповів Знайко. — Може, тут бувають землетруси, або, точніше сказати, місяцетруси.

Як тільки його розпорядження виконали, він звелів поставити недалеко від ракети сейсмограф для реєстрування місяцетрусів, гравітометр для вимірювання сили тяжіння, магнітометр для вимірювання магнітних сил, термогігрометр, що реєструє температуру й вологість повітря, крильчастий анемометр для вимірювання швидкості й напрямку вітру, а також фотометр, барометр, дощомір та інші метеорологічні прилади.

Зрубавши кілька дерев, коротульки зробили підставки для всіх приладів, а для крильчастого анемометра спорудили вишку. Роботи були в розпалі, і лікар Пілюлька вже збирався витягти свій мікроскоп, щоб почати вивчення мікросвіту Місяця з метою виявлення хвороботворних мікробів, але раптом Тюбик помітив на вершині одного з пагорбів загін коротульок у синіх мундирах і мідних блискучих касках на головах.

Позаду загону їхав відкритий автомобіль з установленою на ньому величезною телевізійною камерою, біля якої стояв телеоператор.

— Ого — місячні коротульки! — закричав Тюбик, показуючи рукою на поліцейських.

— Дивіться, місячні коротульки вже винюхали, де ми! — здивувався Знайко. — Ну що ж, це навіть краще. Тепер ми можемо поговорити з ними і спробувати узнати щось про Незнайка та Пончика.

У цей час командир поліцейського загону Ригль приклав до рота руки рупором і закричав здалеку:

— Гей! Якого чорта вам тут потрібно? Забирайтеся під три чорти, й ніяких балачок!

— Нам треба знайти Незнайка й Пончика! — відповів Знайко.

— Нема у нас ваших дурних Незнайка й Пончика! — загорлав Ригль.

— Допоможіть нам розшукати Незнайка й Пончика, а ми вам дамо насіння наших земних рослин, — запропонував Знайко.

— Летіть ви з вашим дурним насінням геть відціля! — горлав Ригль.

— Без Незнайка й Пончика ми нікуди не полетимо! — стояв на своєму Знайко.

— Якщо ви зараз же не заберетеся з вашою дурною ракетою, я накажу стріляти! — заверещав, не тямлячи себе, Ригль. — Ану, лічу до трьох! Забирайтеся геть відціля — раз! Забирайтеся геть відціля — два!

Побачивши, що поліцейські приготувалися стріляти, Знайко скомандував коротулькам:

— Усі швидко в ракету! Фуксія і Рибка вперед!

Пропустивши вперед Фуксію і Рибку, коротульки один за одним полізли в ракету.

— ...Забирайтеся геть відціля — три! — крикнув тим часом Ригль і махнув кийком.

Пролунали постріли. Навкруги засвистіли кулі. Клепка, який звичайно опинявся попереду всіх, але цього разу був позаду, відчув раптом, як щось обпекло йому руку трошки вище від ліктя. Знайко, що мав сісти в ракету останнім, побачив, як обличчя Клепки спотворилось від болю, а на білому рукаві сорочки з'явилась і почала розпливатися червона пляма крові. Узявши Клепку на оберемок, Знайко втягнув його в кабінку й не гаючи ні секунди, зачинив за собою двері.

Лікар Пілюлька побачив, що Клепку поранено, і кинувся до нього із своєю похідною аптечкою. Оглянувши рану і встановивши, що куля пройшла навиліт, не зачепивши кістку, Пілюлька швидко зупинив кровотечу й наклав на рану пов'язку. Клепка терпляче переносив біль.

Почувши, що кулі так і барабанять по сталій оболонці ракети, Знайко виглянув у ілюмінатор. Поліцейські і далі безладно стріляли.

Впевнившись, що кулі не завдають ракеті шкоди, Ригль знову махнув кийком і закричав:

— Уперед!

Не припиняючи стрілянини з рушниць, поліцейські побігли вперед. Підбігши до ракети, вони люто кинулись на встановлені довкола прилади, і почали трошити їх. Вони

розбили барометр, поламали сейсмограф, зрешетили кулями дощомір і нарешті полізли на вишку, щоб розбити анеометр.

— Це що за варварство таке! — спалахнув від обурення Знайко. — Ну, стривайте, я вам покажу!

З цими словами він увімкнув прилад невагомості. Поліцейські, які не чекали ніякої каверзи, ту ж мить відчували, що ґрунт вислизнув у них з-під ніг. Не в силах збагнути, що діється, вони безпорадно перевертались у повітрі, безладно розмахуючи руками, дригаючи ногами й вихляючи всім тілом. Ніякого пуття від цих рухів, звичайно, не було. Наскакуючи один на одного, вони розлітались в різні боки, підлітали вгору, падали вниз, але, відштовхнувшись від землі одразу ж підстрибували, мов гумові м'ячі, вгору.

Автомобіль, на якому приїхав телеоператор, теж здійснювався вгору. Телеоператор вилетів з нього й перевертався в повітрі, вчепившись руками за свою телекамеру.

Саме в цю мить на допомогу першому загонові прибув другий загін поліцейських. Вони мчали чотирма вантажними автомашинами, в кожній машині по двадцять п'ять поліцейських. Як тільки машини опинились в зоні невагомості, вони відокремились од землі й попливли в повітрі, повертаючись догори колесами. Поліцейські, репетуючи від страху, чіплялися за борти машин. Одні боялися, як би не випасти з перевернутої догори колесами машини, інші, навпаки, самі квапилися вискочити й безпомічно борсалися у повітрі. Ніхто не розумів, що діється. Всіх охопив жах.

— Тепер ці погані місячні коротульки добре налякані, і, я думаю, можна вимкнути невагомість, — сказала Рибка.

— Думаю, що це небезпечно, — відповів Знайко. — Якщо вимкнути невагомість, то місячні коротульки опустяться вниз, а згори на них упадуть автомашини, ще кого-небудь приб'ють. Краще підждемо. Поступово всі вони вилетять із зони невагомості й так чи інакше опустяться вниз.

Все вийшло, як сказав Знайко. Здійнявся вітер, поступово женучи поліцейських, які все перевертались в повітрі, і незабаром усі вони разом із своїми автомашинами зникли за лісом.

Розділ тридцять перший

КОЛОСОК ОДЕРЖУЄ НАСІННЯ ГІГАНТСЬКИХ РОСЛИН

Напад поліцейських відбили, і космонавти нарешті мали можливість спокійно зітхнути. Скоро настав вечір, а за ним ніч. Знайко і його друзі лягли спати, не виходячи з ракети. Для безпеки коротульки вирішили не вимикати на ніч прилад невагомості. Це не завадило їм добре виспатись, бо всі вони були захищені від дії невагомості місячним антикаменем.

Уранці, як тільки всі встали й поснідали, була скликана екстрена нарада.

Знайко сказав:

— Дорогі друзі! Ми тепер повинні бути надзвичайно обережні. Тутешнє населення чомусь зустріло нас вороже. Я вважаю, що це наслідок ідіотської діяльності Незнайка й Пончика (особливо, звісно, Незнайка), які опинилися тут раніше за нас і, безумовно,

встигли зарекомендувати себе з найгіршого боку. Думаю, що нам треба залишитись поки що тут і не робити нових польотів, бо це може тільки розізнати місячних коротульок. Зараз ми з вами почнемо будувати перше Космічне містечко на Місяці. Збудуємо для себе житла, зробимо ангар для ракети, посадимо земні рослини, щоб забезпечити наш загін продовольством на майбутнє, бо ж не відомо, скільки нам доведеться тут пробути. Коли тутешні жителі побачать, що ми не кривдимо нікого, вони почнуть ставитися до нас приязніше, і ми зможемо узнати в них усе про Незнайка з Пончиком і про те, де вони перебувають.

Пропозицію Знайка схвалили, і коротульки під керівництвом архітектора Кубика взялися до будівництва. Гвинтик і Шпунтик одразу ж почали складати універсальний комбінований колісно-гусеничний мотоцикл-всюдихід, що лежав розібраний у спеціальному відсіці ракети. Цей всюдихід був придатний не тільки для їзди, а й для багатьох інших потреб. У ньому був бак для кип'ятіння води, бур для буріння свердловин, пральна машина, плуг, відцентрова помпа з розбризкувачем для поливання рослин, апарат для очищування й кондиціонування повітря, динамомашини, короткохвильова радіостанція, канавокопач і пиросос. Крім усього іншого, переднє колесо всюдихода можна було зняти й замінити на циркулярну пилку, щоб різати дерева, очищати їх від гілок, розпилювати на колоди й робити дошки.

Як тільки Гвинтик і Шпунтик опинилися із своїм всюдиходом у лісі, на будівельний майданчик безперервним потоком почали надходити колоди, бруси, дошки, планки, рейки, штахетник та інші пиломатеріали. Нічого, звісно, й казати, що все на будівництві робили в умовах невагомості, це дуже допомагало коротулькам і прискорювало роботу.

Побачивши, що Гвинтик і Шпунтик завалили пиломатеріалами мало не весь будівельний майданчик, Знайко велів їм поки що припинити цю роботу і зайнятися ремонтом зіпсованих місячними коротульками приладів. Сам Знайко разом з Фуксією та Рибкою досліджували властивості місячного каменю й антикаменю. Замінюючи в приладі невагомості кристали місячного каменю, вони виявили, що величина зони невагомості прямо залежить від розміру кристала: що більший кристал, то більша й зона. Помістивши кристал місячного каменю між полюсами підковоподібного магніта, Фуксія встановила, що зона невагомості шириться вже не в усі боки, а тільки в одрому напрямку, як світловий промінь.

Це було важливе наукове відкриття, і Знайко сказав, що надалі можна буде робити прилади спрямованої невагомості й передавати невагомість на відстань.

Провівши ряд дослідів з кристалами антикаменю, наші дослідники виявили, що в даному разі розміри кристалів не мали помітного впливу на здатність антикаменю усувати невагомість. Незалежно від того, який кристал брали — великий чи зовсім маленький, — він однаково допомагав коротулькам зберігати вагу. Рибка пояснила це тим, що енергія антикаменю має велику потужність, але її дія обмежується невеличкою відстанню, або, висловлюючись науково, проявляється лише на коротких дистанціях.

Захопившись своїми експериментами, Знайко, Фуксія і Рибка не помітили, як із-за

пагорба з'явився місячний коротулька і, розмахуючи якимось папірцем у руці, швидко наближався до них. Він збіг з пагорба, попав у зону невагомості, несподівано для себе підлетів угору й несамовито заверещав з переляку.

Знайко, Фуксія і Рибка оглянулись на зойк і побачили коротульку, який безпорадно борсався в повітрі.

— Старайтеся не робити зайвих рухів! — гукнув йому Знайко. — Зараз ми вам допоможемо!

Коротулька тим часом летів за інерцією в напрямку ракети, що стояла на галявині. Коротульки, зайняті спорудженням будинку, побачили його.

— Я зараз вимкну невагомість, а ви обережненько підтримайте його, щоб не вдарився об землю! — закричав Знайко здалеку.

І Знайко вимкнув прилад невагомості. Місячний коротулька одразу полетів униз, прямо на руки Тюбика та Пілюльки, які вже підбігли до нього. Побачивши, що місячний коротулька ледве дихає, Пілюлька обережно посадив його на землю, притуливши спиною до стовпчика, на якому висів барометр, і тицьнув під ніс флакон з нашатирним спиртом. Нюхнувши нашатирного спирту, коротулька скривився. Обличчя його трохи пожвавішало. Він уже хотів був щось сказати, але відчув, що язик не слухається його, і мовчки подав Пілюльці акцію Товариства гігантських рослин, яку тримав у руці. Коротульки миттю оточили його й почали розглядати акцію, на якій були намальовані величезні огірки, кавуни і колоски гігантської земної пшениці. Пілюлька перевернув акцію на другий бік, і всі побачили зображення космічного корабля і Незнайка в скафандрі.

— Братики, та це ж наш Незнайко! — вигукнув Тюбик.

— Стривайте, тут щось написано, — мовив Пілюлька й заходився читати, що було надруковано на зворотному боці акції.

Тим часом місячний коротулька зовсім оговтався. Він розповів космонавтам, що його звуть Колоском і живе він у селі Неїлівці недалеко звідси, а тоді попросив, щоб йому дали напитися водички, і сказав:

— Колись я прочитав у газеті, що з далекої чужої планети до нас прилетів космічний корабель з насінням гігантських рослин. У статті було сказано, що кожному, хто купить акцію, дадуть цього насіння. Село наше бідне, а все-таки ми нашкребли потрібну суму й купили акцію. Багато бідняків купували тоді акції у складчину. Проте багатіям не сподобалось, що бідняки скоро зможуть вирощувати гігантські рослини і, покінчивши із своїми злиднями, перестануть гнути спину на багатих. У газетах почали писати, що ніяких гігантських рослин на світі нема, й космічного корабля ніякого нема, все це придумали пройдисвіти, щоб обібрати довірливих бідняків. Усі кинулись продавати свої акції. Але деякі бідняки вірять і досі, що гігантське насіння є, і не втрачають надії його одержати.

Ніхто з коротульок не розумів, що то за акції і як їх можна купувати чи продавати. А Знайко, який знав дуже багато, одразу все зрозумів. Тому він сказав:

— Бідняки правильно роблять, що не втрачають надії. Ми й справді привезли

насіння.

Колосок засяяв від радості.

— Побачивши в повітрі ракету, — мовив він, — я одразу подумав, що це космічний корабель летить до нас з насінням.

Знайко велів коротулькам приготувати для Колоска різного насіння, а сам почав розпитувати, чи не чув той чогось про Незнайка та Пончика.

— Як же, як же! — вигукнув Колосок. — Про Незнайка я багато чув. Спершу казали, що він відважний герой, який прилетів з космосу. Його навіть по телебаченню показували. І в кіно. Казали, ніби він привіз нам насіння гігантських рослин. Казали, ніби він дуже хороший і йому хочеться, щоб усі ми добре жили. Потім почали казати, ніби він зовсім не герой, і не хороший, і нізвідки не прилетів, ніби він просто шахрай, який вигадав усю цю історію з насінням, щоб обдурити бідняків і прибрати до рук їхні гроші. В газетах писали, що його треба спіймати, добряче відлупцювати й посадити в холодну.

— То й що ж, спіймали його? — спитав Знайко.

— Де там! — махнув Колосок рукою. — Він кудись утік. Останнім часом про нього нічого й не чути. Може, багатії все-таки запроторили його за ґрати. Адже їм не вигідно, щоб він гуляв на волі і всім розповідав про гігантське насіння. Нещодавно в газеті писали, що про це гігантське насіння не тільки говорити, але навіть думати є злочином, бо в нас ніби й без усякого насіння добре живеться. А хто думає про насіння, той, виходить, невдоволений, і його за це треба посадити в холодну.

— А де у вас ця холодна? — спитав Знайко.

— Та хіба в нас одна холодна? Їх багато. В кожному місті є.

У цей час коротульки принесли великий рюкзак, повний усякого насіння. Знайко пояснив Колоскові, як сіяти земне насіння, і як доглядати сходи. Нарешті Колосок почепив рюкзак за плечі й налаштувався йти додому.

— Скажіть коротулькам з інших сіл, хай теж приходять до нас по насіння, — сказав на прощання Знайко.

Колосок пішов, радісно наспівуючи. Пілюлька мовив:

— Тепер місячні коротульки приходитимуть до нас по насіння, а ми будемо розпитувати їх про Незнайка та Пончика. Може, зрештою, пощастить дізнатися, де їх шукати.

— Може, Незнайко та Пончик і самі прийдуть, — сказав Знайко. — Як тільки вони дізнаються, що прилетіла ракета, а звістка про це швидко пошириться, то зрозуміють, що це ми прилетіли на виручку.

— Вони зможуть прийти тільки в тому разі, коли перебувають на волі, — сказала Рибка. — А що, коли ці осоружні багаті і справді кудись запроторили їх?

— У такому разі доведеться їм потерпіти, поки ми будемо розшукувати їх, — відповів Знайко.

Несподівано збоку почулися постріли. Коротульки обернулись і побачили Колоска, який щодуху біг до них. У ту ж мить із-за пагорба вискочило п'ятеро поліцейських.

Швидко спустившись униз, вони стали, мов по команді, і приклали рушниці, готуючись вистрілити. Знайко побачив це й, ні секунди не гаючись, увімкнув прилад невагомості. Пролунав залп. Не підозріваючи, що вони можуть опинитись у стані невагомості, поліцейські вистрілили, і реактивна сила, яка виникла при цьому, понесла їх назад. Вони помчали в повітрі з такою страшною швидкістю, що за одну секунду перетворилися на ледве помітні крапочки й зникли за горизонтом.

— Надалі знатимете, як стріляти в коротульок! — сердито пробурчав Знайко.

Побачивши, що Колосок знову безпорадно перекидається в повітрі, Знайко поспішив вимкнути невагомість. Колосок одразу опустився вниз і, отямившись від переляку, почав на всі заставки лаяти поліцейських, обзиваючи їх головорізами, піратами, бандитами, очманілими паразитами й тварюками.

— Не встиг я дійти по дорозі до лісу, як поліцейські вискочили з-за кущів, — розповідав він. — Добре, що я своєчасно запримітив їх і кинувся тікати, а то бути б мені в каталажці!

— А хто вони такі ці поліцейські? — спитала Рибка.

— Бандити! — роздратовано мовив Колосок. — Чесне слово, бандити! Обов'язок поліцейських — захищати населення від грабіжників, а насправді вони захищають тільки багатів. А багаті ж і є справжнісінькі грабіжники. Тільки грабують вони нас, прикриваючись законами, які самі придумують. А яка, скажіть, різниця, по закону мене грабують чи не по закону? Та мені байдуже!

— Тут у вас якось чудернацько! — озвався Гвинтик. — Чого ж ви слухаетесь поліцейських і цих... як ви їх називаєте... багатів?

— Спробуй не послухайся, коли в їхніх руках усе: і земля, і фабрики, й гроші, а до того ж і зброя! — Колосок зажурився. — Тепер ось прийду додому, — сказав він, — а поліцейські схоплять мене й посадять у холодну. І насіння відберуть. Це ясно! Багаті не допустять, щоб хтось саджав гігантські рослини. Не судилося, видно, нам вибратись із злиднів!

— Нічого, — сказав Знайко. — Ми дамо вам прилад невагомості. Нехай спробують тоді сунутись зі своєю зброєю! Бачили, як полетіли ці п'ятеро поліцейських?

Гвинтик і Шпунтик зараз же змайстрували для Колоска прилад невагомості й стали показувати, як орудувати ним.

— Це що ж? — здивувався Колосок. — Я, значить, повинен буду весь час теліпатися в стані невагомості?

— Ні, — засміявся Знайко. — Ми дамо вам кристали антикаменю, і ви зможете працювати як звичайно. Антикамінь захистить вас від невагомості.

Знайко дав Колоскові жменю кристаликів антикаменю.

Кожен, кому ви дасте такий кристалик, не втратить ваги, якщо навіть попаде в зону невагомості, — сказав Знайко. — Проте будьте обережні. Пильнуйте, щоб жоден кристалик не попав до рук грабіжників, тобто цих самих ваших багатів чи поліцейських. Поки таємницю невагомості не розкрито, багаті нічим не зможуть зашкодити нам.

Випробувавши на собі дію антикаменю, Колосок помітно повеселішав.

— Ну, то ще ми потягаємося з багачами! — вигукнув він. — Хоч їм цього й не хочеться, а гігантські рослини все-таки у нас будуть. Тепер би мені тільки додому дістатися!

— Сідайте на всюдихід, — запропонував Гвинтик. — Ми з Шпунтиком вас миттю довеземо.

Колосок пояснив, куди треба їхати. Всі троє сіли на всюдихід. Попереду біля керма сидів Гвинтик, за ним — Шпунтик з приладом невагомості в руках, за Шпунтиком — Колосок. У руках у нього був рюкзак з насінням, який він міцно притискав до грудей.

Коли всі посідали, Гвинтик увімкнув запалювання і натиснув ногою на педаль стартера. Двигун загудів. Всюдихід рвонув з місця. За хвилину він перетнув галявину, перемахнув через пагорб і, виїхавши на шлях, помчав до лісу, що чорнів у далині. Мандрівники були вже недалеко від узлісся, як раптом попереду знову загримкотіли постріли.

— Поліція! — закричав Колосок.

Від страху він упав із сидіння і простягнувся посеред дороги із своїм рюкзаком. Побачивши це, Гвинтик круто повернув машину й поїхав назад. Постріли все гримкотіли. Кулі так і свистіли навкруги.

— Вмикай скоріше невагомість, вороно! — закричав Гвинтик.

Шпунтик спохватився й натиснув кнопку приладу невагомості. Постріли миттю затихли.

Зупинивши всюдихід, Гвинтик зіскочив з нього й підбіг до Колоска, що лежав у дорожній пилюці.

— Ти поранений?

— Зда-а-а-ється, ні, — заїкаючись від переляку, пробурмотів Колосок.

За Гвинтиком підбіг Шпунтик. Вони разом допомогли Колоскові підвестись і посадили знову на всюдихід.

Упевнившись, що Гвинтик хоче їхати далі, Колосок сказав:

— Ку-ку-куди ж ти? Там у лісі поліцейські!

— Заспокойся! Поліцейським зараз не до нас. Хіба не чуєш?

Колосок прислухався. З лісу долинали якісь зойки.

— Зараз подивимося, що там діється, — мовив Гвинтик і ввімкнув двигун.

Під'їхавши до узлісся, мандрівники побачили серед дерев кількох поліцейських. Вони безпорадно борсалися в повітрі і, чіпляючись руками за гілля, несамовито кричали.

— Треба зігнати їх з дерев, щоб вітер відніс їх звідси якомога далі, — придумав Гвинтик.

— Правильно! — підхопив Шпунтик. — Нічого їм тут стирчати!

Підскочивши до дерева, на верхов'їтті якого сидів поліцейський, Шпунтик ухопився за стовбур і почав його трясти.

— Допоможіть! — заволав поліцейський, стріпуючись усім тілом.

— Ось я тобі допоможу! — пробурчав Шпунтик і з такою силою трусонув дерево, що поліцейський відлетів убік і, піднявшись угору, помчав над лісом, наче мильна булька, підхоплена вітром.

Така ж доля спіткала ще кількох поліцейських. Найдовше вдалося протриматись найтовстішому поліцейському, якого звали Жерглем. Побачивши, що його не можна струсити, Гвинтик схопив гвинтівку, що плавала тут же в стані невагомості, виліз на дерево й почав штурхати стволом гвинтівки в товсте черево Жергля.

— Гей! Гей! — пойнятий жахом, закричав поліцейський. — Що ви робите? Обережніше! Це ж гвинтівка!

— Ну то й що ж, як гвинтівка? — спитав Гвинтик.

— Як то що? Вона ж стрільнути може!

— Велика біда! — посміхаючись відповів Гвинтик. Самі ж ви любите в інших стріляти.

Впевнившись, що йому не минути розплати, товстун-поліцейський якось приловчився і пхнув Гвинтика ногою просто в лоб.

— Ах, ти так! — загорлав, розізлившись, Гвинтик і штурхонував Жергля стволом гвинтівки так сильно, що гілка, за яку той тримався, зламалась. Злетівши одразу вгору, товстий Жергль поплив над деревами слідом за іншими поліцейськими. Він повільно перевертався в повітрі, завиваючи від страху на всі лади і тримаючи в руках відламану гілку.

— Ось я тобі покажу ще, як ногами хвицатися! — кричав услід йому Гвинтик.

Далі наші друзі їхали без пригод. Не минуло й десяти хвилин, як вони виїхали з лісу й дісталися до Неїлівки, невеличкого села з кількох напіврозвалених хатин. Почувши гуркіт двигуна, жителі села повибігали з хат, але побачивши, що до них під'їжджає якась незрозуміла машина, злякано подалися назад.

— Не бійтесь, братики! — гукнув Колосок. — Це я! Погляньте, я привіз насіння!

Упізнавши Колоска, коротульки зраділи і оточили всюдихід.

— Де насіння? Яке насіння? — наперебій кричали вони.

— Та от насіння! Дивіться! Гігантське!

Що тут почалося, і сказати не можна. Всі закричали від радості, почали стрибати, танцювати, а один коротулька сів чогось на землю, обхопив голову руками й залився сльозами.

— Чого ж ви плачете, любий? — спитав його Гвинтик. — Хіба сталося щось лихе?

— Ех, дорогенький, я плачу від щастя. Я ж думав, що ми вже й не доживемо до такої радості!

Коли радощі трохи вляглися, до Колоска підійшов коротулька, якого звали Кущиком, і потихеньку сказав:

— А у нас тут уранці поліцейські були!

Коротульки згадали про поліцейських і посмутилися.

— Так, так! — загомоніли раптом усі. — Багато поліцейських наскочило. Цілий загін. Усі допитувались, чи не бачив хто з нас, як летіла ракета. А коли ми призналися,

що бачили, і сказали, що ти пішов шукали ракету, щоб одержати насіння, вони страшенно розсердилися. Сказали, щоб усі ми сиділи вдома й не висовували носа на вулицю.

— По-моєму, вони не дозволять нам саджати гігантське насіння, — озвався Кущик.

— А ми їх і не питатимем, — заявив Колосок. — Тепер поліцейські нічого не зможуть нам зробити. У нас невагомість є.

— Яка невагомість? — зацікавилися всі.

— Це така сила, — сказав Колосок, показуючи прилад невагомості. — Ось як натисну кнопку, так сила одразу ж вискочить з коробочки й підніме всіх поліцейських у повітря. От стійте-но тихо. Зараз усе зрозумієте.

Сказавши це, Колосок натиснув кнопку приладу, й коротульки миттю відчували, як ґрунт ніби провалився у них під ногами. Опинившись у повітрі, вони почали відчайдушно махати руками, дригати ногами, намагаючись дотягнутися до землі, але з цього нічого не виходило. Впевнившись, що земля більше не держить їх, усі почали кричати зі страху й вимагати, щоб Колосок облишив своє штукарство.

— Друзі, запевняю вас, що це зовсім не штукарство! — сказав Шпунтик.

— Так, так, — авторитетно підтвердив Гвинтик. — Це цілком певний науковий факт, і ніякого штукарства тут нема.

А Колосок закричав:

— А тепер уявіть, ніби ви поліцейські й хочете спіймати мене. Ану, ловіть!.. Чому ж не ловите?.. Ха-ха— ха!

Побачивши, однак, що коротулькам зовсім не до сміху, тому що багато хто з них уже перевернувся вниз головою й буквально репетував од жаху, він поспішив вимкнути прилад невагомості.

Коротульки одразу попадали додолу і, трохи оговтавшись, лишилися сидіти на траві. Всі ошелешено позирали навколо, неспроможні збагнути, що сталося. Нарешті Кущик підвівся на ноги і, покрутивши головою, сказав:

— Ну, братики, видно, невагомість — страшна сила. Нашим поліцейським ця сила буде не до вподоби!

Розділ тридцять другий

НЕВАГОМІСТЬ ІДЕ В НАСТУП

Відтоді, як космічна ракета з'явилася над Фантомасом, телевізійні станції місячних міст тільки те й робили, що передавали повідомлення про цю важливу подію. Не минуло й півгодини, як на всіх телеекранах уже демонстрували повністю змонтований, оснащений написами й озвучений дикторським текстом телевізійний фільм, у якому оператори телестудії показали не тільки політ космічного корабля, але й натовпи фантомаських жителів, що висипали на міські вулиці, а також несподівану появу поліцейських, які лупцювали безневинних місячних коротульок електричними кийками, обливали крижаною водою з потужних брендспойтів і кидали в них бомби із сльозоточивими газами.

Надвечір був готовий іще один телевізійний фільм, в якому показували напад

поліцейського загону на космонавтів, що сіли в лісистій місцевості недалеко від міста Фантомаса. Телеглядачі бачили, як поліцейські розпочали по космонавтах стрілянину, а коли космонавти сховалися в ракеті, заходилися трошити наукові прилади, встановлені навколо ракети. Те, що сталося після цього, змусило глядачів тремтіти й дивуватися. Несподівано всі побачили, як під впливом якоїсь невідомої сили поліцейські підлетіли вгору і, втративши зв'язок із землею, почали безпорадно перевертатись у повітрі. Здавалося, сам ґрунт під ними захитався і вислизнув з-під ніг. Немов підхоплені вихором, на екрані, змінюючи один одного, замиготіли поліцейські в найбезглуздіших позах. Глядачі були остаточно приголомшені, побачивши, як перекидаються в повітрі вантажні автомашини, в яких було повно прибулих поліцейських.

Другого дня по телебаченню передавали наукову конференцію, на яку були запрошені поліцейські, що брали участь у нападі на космонавтів. На жаль, ніхто з поліцейських не міг більш-менш доладно пояснити, що з ними трапилося. Один з них розказав, що як тільки пролунав наказ ламати прилади, встановлені навколо космічного корабля, він зараз же розстрошив прикладом гвинтівки якусь наукову машинку й уже розмахнувся, щоб як слід стукнути другу, але в ту ж мить полетів угору, наче сигнальна ракета, і, незважаючи на всі спроби, вже не міг опуститися вниз.

Другий поліцейський розповів, як він раптово відчув немовби поштовх у груди, такий сильний, що полетів шкереберть угору, але не впав на землю, а почав літати в повітрі, мов аеростат. Третій сказав, що в першу мить у нього несподівано перехопило подих і було таке відчуття, ніби в рот йому запхнули затичку, а коли він отямився, то побачив, що шугає у повітрі разом з іншими поліцейськими. Четвертий сказав, що він не відчував затички в роті, зате відчув, наче волосся в нього на голові заворушилось і стало сторч. Боячись, щоб каска не злетіла у нього з голови, він простягнув руки вгору, але зараз же перекинувся навзак і замість упасти додола, ковзав на спині по повітрю, як по льоду. П'ятий признався, що зовсім не пам'ятає, що з ним діялося, пам'ятає тільки, що літав у повітрі й при тому його так страшенно нудило, аж він мало не зомлів.

Слідом за ним виступило ще кілька поліцейських, які призналися, що їх теж нудило від страху, а один пригадав, що відчував у всьому тілі незвичайну легкість. Руки й ноги у нього ніби відібрало, й вони нічого не важили, тобто він зовсім не помічав, що вони в нього є. Інші поліцейські одразу підтвердили, що й у них було таке ж відчуття.

В розпалі цієї розмови до ательє телестудії ввійшло ще четверо поліцейських. Увесь їхній вигляд свідчив про те, що вони побували в добрих бувальцях. Мундири їхні були пошматовані і в грязюці. У одного права рука була забинтована до ліктя й лежала на черезплічній перев'язі. У другого була перев'язана ліва нога. Чобіт з цієї ноги йому довелося скинути і взути замість нього галошу. В усіх чотирьох були забинтовані голови, так що каски ледве трималися на маківках. Окрім усього цього, у кожного були чотирикутні наклейки з пластиря: в кого на лобі, в кого на носі, в кого на щоках чи на оці.

Похитуючись, кульгаючи і підтримуючи один одного під руки, всі четверо

поліцейських пробралися до вільної лави, що стояла в кутку, і всілися на ній.

Диктор телестудії, який вів передачу, побачив новоприбулих поліцейських і попросив розказати, що з ними сталося. Поліцейський Мшигль, старший за чином (якраз той, у якого була пошкоджена нога), розповів, що разом з іншими поліцейськими він був призначений в охоронний поліцейський загін, який дістав завдання пильнувати, щоб місцеві жителі не стрічалися з прибулими космонавтами й не вступали з ними в переговори. Саме в цей час надійшло повідомлення, що один з сільських жителів, на ім'я Колосок, уже подався до прибульців з космосу, сподіваючись одержати від них насіння гігантських рослин. У зв'язку з цим Мшиглю наказали взяти під свою команду чотирьох поліцейських, а саме: Кхигля, Чхигля, Гнигля та Вшигля, і влаштувати з ними засідку на дорозі, якою Колосок мав повертатись у своє село.

— Розрахунок був точний, — розповідав поліцейський Мшигль. — Незабаром на дорозі з'явився Колосок — він повертався з рюкзаком, у якому, без сумніву, було гігантське насіння. Підпустивши його якнайближче, ми вискочили із засідки, але мерзотний злочинець кинувся тікати. Ми гналися за ним, аж поки побачили здалеку ракету. Підходити до ракети було небезпечно, отож я велів зупинитись і стріляти по Колоску залпами. Але тільки-но ми дали перший залп, якась таємнича сила відкинула нас назад і понесла в повітрі з такою страшною швидкістю, що каски на наших головах розжарились від тертя й стали диміти. За кілька секунд ми долетіли до Фантомаса, миттю промчали над містом і, опинившись у якійсь пустельній місцевості, впали в болото. І ось наслідок: п'ятеро дістали опіки від розжарених касок — у Кхигля, як ви самі можете впевнитися, покалічено руку; у Чхигля пошкоджено спинний хребет; у Гнигля відбито нутрощі; у мене, як бачите, покалічено ногу; що ж до Вшигля, то він так обгорів, що його довелося залишити в лікарні.

На цьому поліцейський Мшигль свою розповідь закінчив.

Доктор фізичних наук професор Бета, виступивши наприкінці конференції, сказав у своєму заключному слові:

— Дорогі друзі! Все нами почуте свідчить, що прибульці з нашої сусідньої планети, напевно, знають таємницю невагомості. Як ви самі могли впевнитися це страшна сила. Поліцейські, попадаючи в стан невагомості, робляться зовсім безпорадні. Вони зовсім не володіють собою, і їм лишається тільки носитися безладно по волі вітру. Застосовуючи вогнепальну зброю, вони можуть завдати шкоди тільки самим собі. Нарешті, дорогі друзі, ми з вами дістали можливість зітхнути вільно. Тепер поліцейські вже не зможуть загрожувати нам; вони не зможуть ні вішати нас, ні стріляти, ні саджати нас у тюрму.

В цей час почулося різке:

— Фіть! Фіть!

Це свиснув присутній на конференції старший поліцейський інспектор Злигль. Схопившись із свого місця він владно кивнув пальцем двом поліцейським, які чергували біля дверей. Зрозумівши, що від них вимагається, поліцейські без зайвих слів кинулися до професора, скрутили йому за спиною руки й потягли геть. Коли все було скінчено,

інспектор Злигль підійшов до мікрофона й сказав, звертаючись до глядачів:

— Шановні телеглядачі! Дами й панове! Прошу без паніки! Нічого страшного не сталося. Доктора фізичних наук професора Бету арештовано за поширення шкідливих думок і неповагу до поліції. Тепер він попаде в холодну й матиме можливість зітхати там вільно, скільки йому захочеться. Хай це послужить для всіх вас добрим уроком. А тепер мовчати, і ніяких балачок! Дякую за увагу.

Це був останній виступ на науковій конференції. По телебаченню знову почали показувати телевізійний фільм про напад поліцейських на космонавтів. Після закінчення фільму почався черговий телерепортаж. На екрані з'явився відомий телевізійний репортер Бовкало з мікрофоном у руках.

— Шановні глядачі! — заговорив репортер Бовкало. — Дами й панове! Нашу телекамеру встановлено поблизу села Неїлівки, жителям якого вдалося познайомитись з космонавтами і одержати від них насіння гігантських рослин. Ці самовільні дії сільських мужлаїв викликали осуд з боку суперінтенданта поліції Жгигля, на думку якого гігантські рослини нам не потрібні, оскільки багачам... тобто... Тьху!.. Прошу пробачення, панове телеглядачі! Оскільки не тільки багачам, але й усім біднякам, у нас добре живеться без якихось там рослин...

Телерепортер Бовкало прикрив рота рукою, тихенько кашлянув, потім оглянувся довкола і вів далі:

— Прошу уваги, панове! Зараз ви побачите сільських жителів... Ось вони. Ви бачите їх удалині. Ми показуємо вам їх за допомогою телеоб'єктива. Вони копають лопатами ґрунт і кидають у нього насіння. Треба думати, що це і є насіння гігантських рослин... А тепер ви бачите великий загін поліції під командуванням поліцейського обер-отамана Мстигля. Ось він! Ви бачите його на своїх екранах! Поліцейський обер-отаман Мстигль віддає своїм помічникам наказ розбити весь поліцейський загін на групи і приготуватися до штурму. Ви бачите, як окремі групи поліцейських, ловко ховаючись за деревами та кущами, займають вихідні позиції навколо села. Скоро нам з вами вдасться побачити, як це шкідливе насіння, занесене до нас з іншої планети, буде знищене, а винні в непокорі жителі будуть доставлені в поліцейське управління... Зараз дадуть сигнал ракетою, і поліцейські кинуться в бій... Подивіться, як порпаються в землі сільські жителі. Вони навіть не помічають загрози, яка нависла над їхньою головою... А от і сигнальна ракета. Вона здіймається високо в небо і яскраво спалахує. За даним сигналом поліцейські з усіх боків налітають на село, тримаючи гвинтівки наготові. Зверніть увагу: сільські жителі тільки тепер помітили, що до них біжать поліцейські. Вони стривожено дивляться. Вони заметушилися, забігали! Але що це? Що діється з поліцейськими?.. Вони чомусь піднялися вгору й перевертаються в повітрі! Прошу пробачення, панове телеглядачі! Ніяк не зрозумію, що зі мною робиться! Наскільки я можу судити, я вже не на землі, а теж піднявся в повітря. Якась незбагненна сила утримує мене вгорі. Треба думати, що на нас впливає невагомість, про яку казав у одній з минулих передач по телебаченню професор Бета. Ще раз прошу пробачення, панове! Сила, що оволоділа мною, перевертає мене догори ногами! Я

відчуваю нудоту! Телеоператор Очко, який перебуває недалеко від мене, описує в повітрі кола разом із своєю телекамерою, завдяки чому ви, треба думати, бачите на екранах лише неорганізоване миготіння.

Телеглядачі й справді бачили в цей час на своїх екранах якесь безладне миготіння. Перед їхніми очима то несподівано виникала земля разом з деревами та будинками, то мигтіло вкрите хмарами небо, іноді на якусь мить виникала розпластана в повітрі постать поліцейського із спотвореною жахом фізіономією.

— Панове телеглядачі! — казав тим часом репортер Бовкало. — Поки наш шановний телеоператор Очко налагоджує зоровий зв'язок, дозвольте мені змалювати словами все, що тут відбувається. Переді мною в повітрі ширяє дуже багато поліцейських. Одні з них перебувають у горизонтальному положенні, або нахилились, а інші повисли в повітрі вниз головою. У всіх виражені очі від страху. Багато поліцейських роблять руками й ногами різкі рухи, сіпаються і звиваються всім тілом, — ну геть-чисто черв'яки, яких насаджують на риболовний гачок. Деякі, навпаки, нерухомо повисли, розчепіривши ноги й руки. В таких позах вони схожі на одягнених у поліцейську форму жаб. Частину поліцейських вітер одніс убік, але більшість перебуває над селом... Дивина! Я бачу, що невагомість не впливає на сільських жителів! Усі вони, як і доти, перебувають унизу, сміючись, дивляться на поліцейських, які копошаться в повітрі. Що б це могло означати? Це може означати лише одне, а саме, що прибулі космонавти не тільки поділилися з сільськими жителями космічним насінням, а й розкрили їм таємницю невагомості і способи керування нею. Для поліцейських цей факт може мати дуже небажані наслідки, бо тепер вони вже не зможуть нікому перешкодити вирощувати гігантські рослини.

Тут репортер Бовкало знову кашлянув, трошки помовчав і знову вів далі:

— Увага, панове телеглядачі! Ви чуєте чийсь крик. Це галасує поліцейський обер-отаман Мстигль. Він вимагає від поліцейських беззаперечної покори і обзиває їх недоумкуватими роззявами за те, що вони покидали свої гвинтівки, які тепер без усякої користі плавають у повітрі. Обер-отаман Мстигль наказує поліцейським ловити гвинтівки й стріляти в сільських жителів. Я бачу, як пан Мстигль намагається сам спіймати гвинтівку, що пропливає біля нього. Ось він уже схопив її і готується пальнути... Бабах! Ви чули постріл? Що сталося? Ви чули ніби шум пропелера. Щось з гучним дзижчанням шурхнуло повз мене. Це пролетів сам обер-отаман пан Мстигль, обертаючись у повітрі немов чотирилопатевий вентилятор. Швидкість польоту пана Мстигля була така велика, що за дві-три секунди він уже зник за горизонтом. Як видно, реактивна сила в умовах невагомості — це не жарти. Вогнепальну зброю справді застосовувати не можна! Увага, панове! Вітер жене поліцейський загін чимраз далі, ніби якусь чорну хмару... Оператор Очко, що мене супроводить, ніяк не може налагодити зоровий зв'язок. Автомобіль, на якому встановлено нашу пересувну телестанцію, теж підняло в повітря. На лихо, автомобіль зачепився за дерево, і ми не можемо летіти слідом за поліцейськими, бо мій мікрофон, так само, як і телекамера, зв'язані з телестанцією електропроводом. Якщо електропровід порветься, то наш

телерепортаж одразу ж припиниться. Пориви вітру тим часом стають щораз дужчі. Я ледве втримую мікрофон у руках. Боюся, що провід не витримає...

Не встиг Бовкало сказати ці слова, як почувся тріск. Екрани телевізорів миттю погасли. За кілька секунд на них замерехтіли якісь смуги, і дикторка, що з'явилася перед телеглядачами, сказала з приємною усмішкою:

— А тепер, дорогі друзі, запрошуємо вас потанцювати... Приберіть меблі. Стільці поставте біля стін або зовсім винесіть з кімнати, стіл можна відсунути в куток...

Залунала музика. На екрані з'явилися пари танцюристів. Глядачів цього разу зовсім не цікавили танці. Але телевізор ніхто не вимикав. Кожен сподівався, що ось-ось почнеться передача про космонавтів.

І місячні коротульки, звісно, не обманулись у своїх сподіваннях. У ті дні й по радіо, й по телебаченню весь час передавали якісь новини про космонавтів, про гігантські рослини, про невагомість. Особливо приголомшила всіх розповідь про поліцейського Хнигля, який, опинившись у стані невагомості, вистрілив з далекобійної великокаліберної гвинтівки, внаслідок чого реактивна сила понесла його з такою швидкістю, що він за якихось півгодини здійснив кругосвітню подорож, тобто облетів навколо внутрішнього ядра Місяця і впав приблизно в тому ж місці, з якого вилетів.

Цей карколомний політ справив таке сильне враження на самого Хнигля, що бідолаха довго не міг отямитись, а коли його привезли в телестудію і попросили розповісти телеглядачам про кругосвітню мандрівку, він нічого не міг сказати до пуття, а тільки твердив:

— Я, той, як його... це саме: бах! А потім пши-и! Пши-и!

І махав поперед себе руками, причому з обличчя його не сходив ідіотський вираз.

Зрештою обличчя його набуло трохи осмисленішого виразу, коли диктор оголосив, що недалеко від міста знайдено далекобійну гвинтівку Хнигля. Телеглядачі легко розгледіли, що Хнигль, сидячи за столом, уважно прислухався до слів диктора, а коли в павільйон принесли зброю, він вискочив з-за стола, потягнувся всім тілом до своєї гвинтівки, очі його засвітилися радістю. Але тільки-но гвинтівка опинилась у нього в руках, сталася страшна переміна. Руки його задрижали, весь він затрясся так, неначе крізь нього пропускали електричний струм, обличчя спотворилося, ніби від болю, і побіліло. Губи його безгучно заворушилися, гвинтівка випала з рук, і він, розмахуючи перед обличчям кулаками, ніби погрожуючи комусь, закричав страшним голосом:

— Ніколи! Чуєте? Ніколи!

Штурхнувши ногою гвинтівку так, що вона відлетіла в куток, і перекинувши кілька стільців, він вибіг з телевізійного павільйону. Більше його не бачили.

Ця сцена справила незабутнє враження на телеглядачів, особливо на поліцейських, які дивилися того дня передачу. Багатьом з них уперше стало ясно, що тепер нарешті настала пора, коли не можна вже безкарно хапатися за зброю і гатити з неї в кого попало. Всім стало зрозуміло, що так жити, як жили колись, скоро вже не можна буде.

Нічого й казати, що поліцейські боялися тепер навіть близько підходити до ракети, не те що стріляти біля неї. Сільські жителі могли без перешкод приходити до

космонавтів і одержувати в них насіння гігантських рослин. Тепер гігантське насіння сіяли не тільки в селі Неїлівці, а й у селі Голоп'ятах, Безхлібівці, Голодаївці, Невилазному та багатьох інших. Знайко розпорядився, щоб місячним коротулькам не тільки давали потрібне їм насіння, але й прилади невагомості, а також антикамініь і пояснювали їм, як усім цим користуватися, щоб захиститись від поліцейських.

Невдовзі до космонавтів прибуло кілька робітників із скуперфільдівської макаронної фабрики. Вони сказали, що надумали прогнати з фабрики Скуперфільда, а макарони робитимуть самі, без якихось там хазяїв. Щоб здійснити цей план, їм треба влаштувати на фабриці невагомість, бо інакше поліцейські можуть перешкодити їм і навіть зовсім проженуть їх з фабрики.

Одержавши від космонавтів прилад невагомості й достатню кількість антикаменю, скуперфільдівські робітники укріпили на фабриці всі верстати для розкачування тіста, макаронні і вермішельні місилки, сушилки, парилки, преси й печі з таким розрахунком, щоб усі ці механізми могли працювати в умовах невагомості. Ефект від усіх цих заходів був величезний. Ні борошно, ні макаронне тісто тепер нічого не важили, а механізми в умовах невагомості працювали в багато разів швидше. Завдяки цьому випуск макаронних виробів на фабриці збільшився в кілька разів, і тепер макарони можна було продавати значно дешевше.

Бідняки, яким завжди бракувало грошей, щоб купити харчі, дуже раділи. Вони казали, що скуперфільдівські макарони (всі чомусь, як і колись, називали макарони цієї фабрики скуперфільдівськими, хоч тепер їх виробляли без будь-якої участі Скуперфільда)... Так-от, усі казали, що скуперфільдівські макарони, а також вермішель і лапша стали не тільки набагато дешевші, але й смачніші. І це, як потім з'ясувалося, була чистісінька правда, бо макаронне тісто, яке готували в умовах невагомості, краще сходило, було пишнішим, а це позначалося на смакових властивостях готової продукції.

Розділ тридцять третій

ПОНЧИК ПЕРЕВИХОВУЄТЬСЯ

Відтоді як Пончик став крутильником на чортовому колесі, його характер дуже змінився. Колись він жив без ніякого клопоту: їв та пив, а у вільний від їди час тинявся по набережній і катався на чортовому колесі або морському параболоїді, не думаючи про те, яка сила рухає всі ці механізми. Але тепер він на власному досвіді переконався, що ніяке чортове колесо само по собі обертатися не буде, якщо його не обертатимуть коротульки.

Як уже було сказано, кожне чортове колесо — це круг або диск, насаджений на вертикальну вісь. Цей диск встановлювали на величезній круглій балії, що плавала недалеко від берега, закріплена на якорях. Балія, прикрита зверху диском, занурювалась більш ніж наполовину у воду, так що її майже й не видно було. Збоку здавалося, що велетенський дерев'яний диск ніби сам обертається над водою.

Звичайно всередині балії було двоє крутильників. Цілими днями вони ходили по дну цієї круглої посудини, щосили натискуючи руками на важелі, з'єднані з віссю, і таким чином обертали вісь разом з прикріпленим до неї диском. Неважко собі уявити, яка

тяжка й виснажлива була ця робота.

Всередині балії було і темно, й тісно, й вогко, і так душно, що піт з бідолашних крутильників лився струмками. Вони скидали з себе всю одягу й працювали в самих трусиках, але й це не давало їм полегкості. Вода проникала крізь щілини в дошках і заливала балію. Крутильникам раз у раз доводилось відкачувати воду насосом, якщо ж вони не встигали це зробити, то працювали по коліна в холодній воді, що дуже шкідливо відбивалось на їхньому здоров'ї. Вони весь час кашляли й чхали, хворіли на суглобний ревматизм, катар верхніх дихальних шляхів, грип і навіть запалення легенів.

Пончик так стомлювався на роботі, що, прийшовши додому, падав на койку і вставав тільки щось поїсти. Навіть їжа йому не смакувала, як колись. Тепер єдиною насолодою для нього було піти у вихідний день на берег і самому покрутитися на якомусь там чортовому колесі, параболоїді чи хоча б на водяній ковбасі.

— От і чудово! — злостиво посміхаючись, бурчав він. — Цілий тиждень я крутив усяких нероб, а тепер хай інші нероби покрутять мене!

Через якийсь час він, однак, помітив, що відчуває все менше радості від катання на колесі. Всяке задоволення затьмарювала думка про те, що, поки він катається, хтось інший змушений обертати колесо, вибиваючись з останніх сил і задихаючись від нестачі повітря у похмурій, вогкій балії. Зрештою ця думка стала до того осоружною йому, що він зовсім перестав кататись на чортовому колесі.

Тепер у Пончика лишилася єдина втіха: потеревенити про те про се з крутильником Піскариком, з яким він працював в одній балії. Цей Піскарик спочатку зневажав Пончика за його звичку крутитися на колесі. Він казав, що це заняття годиться лише для багатих нероб, які не знають, куди їм дівати час і гроші, простому ж, нормальному коротульці соромно витратити з таким трудом зароблені гроші на пусту втіху. Побачивши, що Пончик не захоплюється більше цим пустим ділом, Піскарик перестав посміюватись над ним. Тепер він розмовляв з Пончиком на серйозні теми, не відбуваючись самими жартами, й давав йому іноді почитати цікаву книжку або газету.

Одного разу, коли вони поверталися разом з роботи, Піскарик сказав:

— Ти, я бачу, коротулька добрий, і тобі можна довірити таємницю. У нас тут є таємне товариство. Зветься воно Товариством вільних крутильників. Якщо хочеш, я можу записати й тебе. Ми час від часу збираємось, розмовляємо про життя, купуємо в складчину гарні книжки, гуртом передплачуємо газету. Одному, знаєш, важко потратитись на газету, а гуртом куди легше. Ми хочемо, щоб усі крутильники стали освіченіші й розумніші.

— А що ви будете робити, коли станете розумніші? — спитав Пончик.

Почнемо боротися з хазяями всіх цих чортових коліс, ковбас і параболоїдів. Найперше будемо добиватися, щоб хазяї скоротили робочий день. Адже всі ми дуже стомлюємось і весь час хворіємо тому, що нам з ранку до вечора доводиться крутитись у вогких баліях і дихати затхлим повітрям.

— Як же примусити хазяїв скоротити день?

— Тепер зробити це, звісно, важко, бо нас іще дуже мало. Але зажди, згодом нас

стане більше, тоді ми прийдемо до хазяїв і скажемо, що не будемо працювати на них, поки робочий день не стане коротшим. Оголосимо страйк. А потім і зовсім проженемо хазяїв і станемо по-справжньому вільними.

— Що ж, це мені подобається, — відповів Пончик.

І він вирішив стати членом Товариства вільних крутильників. Піскарик познайомив його з крутильниками Лящиком, Сомиком і Судачком, які теж були членами цього товариства. У вільний від роботи час вони збиралися разом, розмовляли про різні речі, читали цікаві книжки, газети і навіть мріяли назбирати грошей і купити гуртом телевізор.

В той час газети часто друкували повідомлення про страйк на скуперфільдівській макаронній фабриці. Вільних крутильників дуже цікавило, чим закінчиться боротьба робітників з багатем Скуперфільдом. Але незабаром газети почали друкувати повідомлення про те, що на Місяць прилетів космічний корабель і космонавти, які прибули з далекої Землі; вони роздають місячним коротулькам насіння гігантських рослин.

Дізнавшись про приліт космонавтів, Пончик одразу догадався, що це прилетів Знайко із своїми друзями. Він хотів негайно поїхати у Фантомас і вирушити на розшуки космічного корабля, що сів, як стало відомо, на околиці цього міста. Але потім Пончик подумав, що йому, мабуть, перепаде від Знайка за те, що він полетів з Незнайком на ракеті без дозволу й підвів усіх інших коротульок, які теж збиралися в політ. Поміркувавши як слід, Пончик вирішив нікуди не їздити, а лишитись у Лос-Поганосі й далі працювати на чортовому колесі.

Тим часом у газетах з'являлися нові й нові повідомлення про космонавтів, про гігантське насіння, про невагомість, з якою поліцейські ніяк не могли дати собі ради. Великого розголосу набуло повідомлення про те, що скуперфільдівські робітники оволоділи невагомістю й прогнали із своєї фабрики Скуперфільда. Як тільки Піскарик узнав про це, він одразу сказав:

— От якби й нам улаштувати тут невагомість. Ми теж прогнали б хазяїв, та й колеса крутити в стані невагомості було б легше.

— Правда! — підхопив Судачок. — А що, якби комусь із нас з'їздити у Фантомас і зустрітись з космонавтами? Може, й нам пощастить роздобути невагомість.

Тоді Пончик сказав:

— Братики, я довго мовчав, але тепер більше не можу мовчати і признаюсь вам. Я думаю, що на космічному кораблі прилетіли мої приятелі. Я ж теж колись жив на планеті, яка зветься Великою Землею, а потім прилетів сюди до вас із Незнайком.

І Пончик розповів про все, що з ним сталося. Зрозумівши, що все це правда, Піскарик сказав:

— У такому разі тобі треба негайно їхати й поговорити із своїми друзями. Думаю, вони не відмовлять нам у допомозі, коли дізнаються про нашу тяжку долю. Тільки треба тримати все це в таємниці, а то, боюся, щоб багаті не перешкодили нам.

Нікому не сказавши ні слова, Піскарик, Лящик, Сомик і Судачок зібрали всі гроші,

які в них були, накупили різних продуктів і склали їх у торбу, щоб Пончикові було що їсти в дорозі. Потім купили йому квиток на поїзд до міста Фантомаса, і всі п'ятеро вирушили на вокзал.

— Головне, в дорозі ні з ким не базікай, — напучував Пончика Піскарик. — Розкривай, так би мовити, вуха якнайширше, а рот якнайвужче. Якщо поліцейські пронюхають, що ти їдеш до космонавтів, то попадеш ти не до космонавтів, а простісінько в каталажку.

Невдовзі підійшов поїзд. Попрощавшись з друзями, Пончик заліз у вагон. Там уже було повно коротульок, але Пончикові все ж пощастило знайти для себе місцинку на лавці. Вмостившись якнайзручніше, він почав розглядати пасажирів і прислухатися до розмов.

Дуже скоро йому стало ясно, що всі розмови точилися навколо космонавтів, гігантських рослин і невагомості. Якийсь пасажир розповідав, що космонавти — це якісь особливі безволосі коротульки, у яких чотири вуха, два носи, але тільки одне око в лобі, причому дихають вони не легенями, а зябрами, бо постійно живуть у воді, і коли вилазять на суходіл, то ходять у водолазних костюмах, а замість рук у них плавці. Пончикові кортіло сказати, що все це неправда, що космонавти такі ж коротульки, як і всі інші, але, згадавши, що Піскарик радив йому тримати язик за зубами, вирішив не встрявати в розмову.

Другий пасажир, котрий сидів недалечко від Пончика, розповідав, що невагомість — це така сила, яка ламає коротулькам руки й ноги і перемелює всередині всі кістки на порошок, від чого кожен, хто побуває в стані невагомості, вже ні ходити, ні стояти, ні сидіти більше не може, бо всередині його організму не лишається жодної ціленької кісточки: єдине, що він може робити, — це повзати по землі, як повзає гусінь або черв'як.

Пончик знову хотів сказати, що це брехня, бо й сам не раз бував у стані невагомості, а всі кістки у нього цілісінькі, і він зовсім не повзає як черв'як.

Проте й цього разу він згадав, що йому не слід розпускати язика.

Третій коротулька розказував, ніби читав у газеті, що гігантські рослини, які ростуть на Великій Землі, справді дають величезні плоди, що кавуни там, наприклад, виростають завбільшки з гору, але всі ці кавуни та й інші плоди гіркі, навіть отруйні, їх зовсім не можна їсти.

Почувши такі речі, Пончик, який брав особливо близько до серця все, що стосувалося їжі, не стерпів і вже хотів був сказати, що кавуни на Землі дуже солодкі, але в цю мить у розмову втрутився коротулька в жовтій куртці, який сидів поруч з Пончиком.

— А може, все це брехня, братики? — сказав він. — Мало що пишуть у газетах. Багачам же не вигідно, щоб у нас були гігантські рослини, от вони й друкують різну нісенітницю.

— А ти краще мовчав би, — сказав йому інший коротулька. — Звідкіля ти знаєш, хто тут їде з нами у вагоні? Може, біля тебе сидить переодягнений поліцейський і все чує,

що ти кажеш.

Коротулька в жовтій куртці з острахом зиркнув на Пончика, який сидів поруч. Упіймавши цей погляд, Пончик спалахнув:

— Це хто ж, по-твоєму, переодягнений поліцейський? Я — переодягнений поліцейський? Ось як дам тобі поліцейського!

— Та ти що? Хіба я про тебе кажу? — почав виправдовуватись коротулька.

— А про кого? Я ж чую, що ти казав: "Переодягнений поліцейський поруч сидить". А хто поруч сидить? Я поруч сиджу! Отже, я і є переодягнений поліцейський.

— Братики, хи-хи! — закричав хтось позаду. — Тут у нас переодягнений поліцейський сидить! Сам сказав! Я, каже, і є переодягнений поліцейський! Ось цей товстенький. То ж бо я дивлюся, що він сидить і все мовчить, тільки прислухається до чужих розмов.

— Прикусіть язика, братики! — почувся крик. — Тут поліцейський!

Запала тиша. Всі одразу втратили охоту до розмов. Мовчки сиділи й скоса поглядали на Пончика. Тільки чути було, як стукають колеса по рейках. Нарешті хтось сказав:

— Недавно, братики, я бачив по телевізору обгорілого поліцейського. На нього було страшно дивитися, так він обгорів. Просто жах якийсь!

Другий коротулька спідлоба зиркнув на Пончика й спитав:

— А той поліцейський теж був переодягнений?

— Ні, — відповів оповідач. — Той не був переодягнений, а в справжній поліцейській формі, тільки дуже подертій, бо, поки летів, він чіплявся за дерева й телефонні проводи. Казали, що він вистрілив у стані невагомості. А в стані невагомості стріляти не можна.

— А в нас одного поліцейського виштовхнули з вагона на повному ході поїзда, — сказав коротулька, який сидів навпроти Пончика.

— А він теж був переодягнений? — спитав перший коротулька.

Так, він теж був переодягнений, і притому товстенький.

Усі засміялись і почали навперебій розповідати всякі смішні історії про поліцейських. Пончик не знав, сміятися йому разом з усіма чи краще мовчати, тому спочатку сидів мовчки й тільки кисло посміхався, а потім устав з лавки й заліз на горішню полицю, де його нікому не було видно. Тим часом настав вечір. Пасажири почали вкладатися спати. Одні позалазили на горішні полиці, інші полягали на нижніх. Пончик уже був заснув, але серед ночі чомусь прокинувся. Згадавши, що забув повечеряти, він почав витягати з торби бутерброди з сиром та ковбасою і вминати їх. У цей час він почув розмову двох коротульок, які лежали внизу.

— Ти куди їдеш? — питав один.

— У Фантомас, — відповідав другий. — А ти?

— Я теж у Фантомас. Тільки мені треба не в самий Фантомас. Я хочу до космонавтів пробратися.

— А нащо тобі космонавти?

— Розумієш, ми всім селом вирішили дістати гігантського насіння і посіяти його. От мене й послали до космонавтів по насіння.

— А ти знаєш, де шукати космонавтів?

— Знаю. Треба дістатися до села Неїлівки, а там мені скажуть. У газеті писали, що неїлівці вже побували у космонавтів і мають насіння.

Пончикові захотілось узнати, що за коротулька пробирається до космонавтів. Він крадькома зазирнув униз і побачив, що то був уже знайомий йому місячний коротулька в жовтій куртці.

"От і добре! — сказав сам собі Пончик. — Слідкуватиму за цією жовтою курткою і теж потраплю, куди мені треба. Все дуже просто вийшло".

Насправді все було зовсім не так просто. Вранці, тільки-но поїзд прибув у Фантомас, Пончик виліз із вагона й пішов слідом за коротулькою в жовтій куртці, якого, до речі, звали М'якуш. Спочатку все неначе було гаразд. Жовту куртку було добре видно, й Пончик не випускав її з ока в натовпі міських пішоходів. Скоро він звернув увагу, що М'якуш чомусь кружляє по місту, проходячи по тих самих вулицях, де вже був. Іноді він мовби навмисне ховався за ріг будинку і, пропустивши Пончика вперед, кидався в інший бік.

"Якийсь пришелепкуватий коротулька трапився! — бурчав про себе Пончик. — Не знає дороги — то спитав би кого-небудь!"

Нарешті, коли Пончик геть вибився з сил, вони вийшли з міста й попростували шосейною дорогою. М'якуш, мов навмисне, йшов дуже швидко. Пончик більше й більше відставав од нього. Скоро наших супутників догнала вантажна автомашина. Побачивши її ще здалеку, М'якуш підняв руку. Машина, лишивши далеко позаду Пончика, загальмувала. М'якуш попросив шофера підвезти його до села Неїлівки.

— Гаразд, залазь у кузов, — погодився шофер.

Побачивши, що М'якуш сідає в машину, Пончик зібрав рештки сил і побіг. Машина рушила, але Пончик все-таки встиг догнати її і вчепився ззаду за борт кузова. Побачивши це, М'якуш схопив гайковий ключ, що лежав на дні кузова, і почав лупцювати ним Пончика по пальцях.

— А-а-а! — заверещав бідолашний Пончик.

Не стерпівши болю, він розтулив пальці і гепнув на бруківку, наче лантух з піском.

— Так тобі й треба, проклятий поліцейський! — пробурмотів М'якуш. — Може, хоч тепер одчепишся від мене!

Нічого, звісно, й казати, що М'якуш вважав Пончика за переодягненого поліцейського й тому з усіх сил намагався позбутися його.

Шофер тим часом додав швидкості, й машина за мить зникла з очей. Невдовзі М'якуш уже був у селі Неїлівці і розмовляв з неїлівцями, які зустріли його дуже привітно. Вони розповіли, що вже посадили одержане від космонавтів насіння гігантських рослин, і повели М'якуша в поле показати перші сходи. Бідолаха М'якуш навіть заплакав від радості, побачивши маленькі зелені паростки, що подекуди проклюнулися з ґрунту.

— Це нічого, братики, що вони маленькі, — казав він. — Так уже на світі влаштовано, що все велике росте з маленького.

Узнавши, що М'якуш приїхав по насіння гігантських рослин, Колосок узявся провести його до космонавтів. Вони вже хотіли вирушити в путь, коли М'якуш побачив Пончика, який шкутильгав по доріжці, що вела в село.

— Дивіться, братики! — злякався М'якуш. — Знову цей проклятий переодягнений поліцейський! Він ще в поїзді причепився до мене. Мабуть, підслухав, як я казав, що до космонавтів їду.

— Зараз ми його спіймаємо і провчимо як слід! — мовив Колосок.

Коротульки сховалися за парканом, і, тільки-но Пончик підійшов ближче, всі одразу напали на нього. Хтось накинув йому на голову порожній мішок, хтось інший одразу потягнув його вгору за ноги.

— Що ви, братики? За що? — закричав Пончик, відчуваючи, що летить у мішок. — Пустіть мене!

— Попався, поліцейський, то вже краще мовчи! — сказав Колосок.

— Я не поліцейський, братики! Я Пончик! Я космонавт! Мені треба до ракети пробратися.

— Бач, чого захотів! — відповів М'якуш. — Не відпускайте його, братики! Потримайте поки що в мішку, а то він знову причепиться до мене.

Гаразд, ви з Колоском ідіть, а ми замкнемо його в льох, — сказав коротулька, якого звали Штифтиком,

Він швидко зав'язав мішок, щоб Пончик не зміг утекти, і коротульки потягли бранця до льоху, який був поблизу. Колосок з М'якушем пішли й ще довго чули, як Пончик кричав, марно намагаючись вирватися з мішка:

— Я не поліцейський! Я Пончик! Я космонавт! Пустіть мене!

Колосок і М'якуш тільки посміхалися, чуючи ці зойки.

Коли вони прийшли до космонавтів, Знайко велів, щоб М'якушеві дали насіння гігантських рослин, а також прилад невагомості й запас антикаменю для захисту від поліцейських, а потім став розпитувати його, чи не чув він чого про Незнайка та Пончика.

— Про Незнайка я вже багато чув, — відповів М'якуш. — Про нього навіть у газетах писали. А от про Пончика нічого не чув, крім того хіба, що цей проклятий переодягнений поліцейський теж називав себе Пончиком.

Який переодягнений поліцейський? — зацікавився Знайко.

— Та тут прив'язався до мене якийсь тип у поїзді, — відповів М'якуш. — Весь час підслуховував та підглядав, а у Фантомасі вийшов з поїзда й почав стежити за мною, так що добрався до самої Неїлівки.

— А де він тепер? — питали космонавти.

— Та ви, братики, не турбуйтеся, — сказав Колосок. — Ми його посадили в мішок і замкнули в льох.

— А який він зовні? — спитав Знайко.

— Як вам сказати... — відповів М'якуш. — Такий товстенький. Обличчя наче млинець...

— Товстенький? — закричав Знайко. — То, може це і є наш Пончик?

Почувши ці слова, Гвинтик і Шпунтик кинулися до свого всюдихода й за хвилину вже мчали в Неїлівку. Не минуло й години, як вони повернулися з Пончиком. Космонавти оточили всудихід. Пончик, який ще не отямився від зустрічі з Гвинтиком та Шпунтиком, сидів на всудиході і, роззявивши рота, дивився на Знайка, на Фуксію і Рибку, на Тюбика, на лікаря Пілюлька й на всіх інших космонавтів. Від хвилювання він не міг вимовити ні слова. Нарешті сказав:

— Братики! — І залився сльозами.

Коротульки допомогли йому злізти із всудихода й почали його втішати, а він підходив до кожного, кожного притискав до грудей, і казав, витираючи кулаком сльози:

— Братики! Братики!

Більше нічого від нього не могли добитися.

Гвинтик і Шпунтик розповіли, що коли вони витрясли Пончика з мішка, він теж спочатку голосно заплакав, а потім цілу дорогу тільки те й робив, що повторював: "Братики, братики", ніби забув, які ще на світі є слова.

Лікар Пілюлька сказав, що це нічого, що Пончик скоро оговтається від потрясіння і заговорить нормально, як і колись. Треба тільки дати йому трохи поїсти, тоді він увійде у свою звичайну колію.

Так і насправді сталося. Пончика посадили за стіл, поставили перед ним тарілку борщу й тарілку каші. Пончик швидко ум'яв усе це й почав розповідати про те, що з ним сталося: і про те, як вони разом з Незнайком залізли потайки в ракету й вирушили на Місяць; як подорожували по Місяцю і попали в печеру; як Незнайко провалився в підмісячний світ, після чого Пончик лишився зовсім сам; як він сидів у ракеті, поки поїв усі харчі, а потім теж провалився в підмісячний світ і попав у місто Лос-Поганос, де почав торгувати сіллю; як спочатку розбагатів, потім збанкрутував, потім почав працювати на чортовому колесі і вступив у члени Товариства вільних крутильників.

— От і все, братики! А тепер я приїхав до вас, щоб ви дали нам трошечки невагомості. Це полегшило б тяжку працю крутильників і допомогло б нам позбутися зажерливих хазяїв, — закінчив свою розповідь Пончик.

— А як же Незнайко? Ти відтоді не бачив його? — спитав Знайко.

— Е, Незнайко! — зневажливо махнув рукою Пончик. — Я навіть згадувати про нього не хочу. Та, по-моєму, й нема тепер уже ніякого Незнайка.

— Невже загинув? — зажурились коротульки.

— Якби загинув, то ще не так страшно, а то ж перевернувся на барана! — вигукнув Пончик. — Його схопили поліцейські й заслали на острів Дурнів, а всі, хто попадає на той острів, рано чи пізно перетворюються на баранів або овець.

— За що ж його відіслали на острів Дурнів?

— За те, що торгував повітрям.

— Як це — торгував повітрям? — здивувалися всі.

— Ну, це так тільки мовиться. Коли хтось продає те, чого в нього нема, то кажуть, що він продає повітря. А Незнайко затіяв продавати насіння гігантських рослин, якого він не мав, от його й покарали за це. Так і в газеті писали.

— Слухай, Пончику, а чи не можна якось урятувати Незнайка? — спитала Рибка. — Може, він не встиг ще перевернутися на баранчика або на овечку. Не можемо ж ми лишити його в біді!

Пончик глибоко замислився. Потім сказав:

— А чи не можна мені ще тарілочку кашки? Може, у мене визріє якийсь план.

Йому швиденько принесли тарілку каші. Він з'їв її і сказав:

— План у мене визрів: ми захопимо один з кораблів, на яких відвозять місячних коротульок на острів Дурнів. Ці кораблі звичайно заходять до нас у Лос-Поганос. Місячних коротульок ми визволимо, за що вони нам тільки спасибі скажуть, а самі попливемо виручати Незнайка.

— А де шукати цей острів Дурнів, ти знаєш? — спитав Пончика Знайко.

— Про це не турбуйся, — відповів Пончик. — Ми візьмемо з собою когось із старих моряків, а їх у нас у Лос-Поганосі багато. У мене навіть є один знайомий безробітний капітан Румбик. Словом, це дрібниці. Був би корабель, а капітани знайдуться!

Розділ тридцять четвертий

НЕЗНАЙКО НА ОСТРОВІ ДУРНІВ

Те, що Пончик розповів про Незнайка, була правда. В усякому разі правдою було те, що він таки попав на острів Дурнів. Після того як Незнайка, Козлика, Клюкву, Мізинчика, Чижику та інших коротульок, що ночували під мостом, затримав поліцейський патруль, усіх їх кинули в поліцейський фургон і повезли в місто Лос-Поганос. Там їх посадили в трюм корабля, де вже потерпали сотні три таких же нещасних. Багато хто з них гірко плакав, прощаючись з рідним краєм. Дивлячись на інших, заплакав і Незнайко, а якийсь товстенький, голопузенький коротулька виліз на порожню бочку, що стояла посеред трюму, й почав усіх втішати. Він був без сорочки, босий, зате в солом'яному брилі і з пістрявим шерстяним шарфом, обмотаним круг шиї.

— Братики! — говорив він, простягаючи до коротульок руки. — Послухайте мене, братики! Не треба плакати. Чого нам шкодувати? Тут шкодувати нічого, а там нам хоч ситно буде. От побачите: ситі будемо — якось проживемо. Не впадайте у відчай! Адже й на острові Дурнів коротульки живуть. А те, що там можна перевернутися на баранів, то це, може, ще й неправда. Хто сказав, що це правда? Мало що кажуть! Поживемо — побачимо.

— От, от, поживеш — побачиш, як станеш бараком! — пробурчав Козлик.

— А ти мовчи! — накинулись коротульки на Козлика. — Його втішають, а він тут з баранами лізе!

— А мені й не треба, щоб мене втішали.

— Тобі не треба, то не заважай тим, кому треба. Геть звідси, поки не дали в шию!

Козлик образився й відійшов. Голопузий тим часом говорив далі, вставляючи майже після кожного слова дві свої найулюбленіші фрази: "Поживемо — побачимо" й

"Ситі будемо — якось проживемо!"

Ця мова заспокоїливо вплинула на бідолашних коротульок. Вони поступово зовсім заспокоїлись і перестали плакати. Всі одразу повеселішали й заговорили. З усіх боків тільки й чути було:

— Поживемо, братики, — побачимо! Ситі будемо — якось проживемо!

Лише Козлик був похмурий.

— Найшли втіху! — бурчав він. — І баран проживе, якщо ситий буде! Тікати звідси треба.

— Як же ти втечеш? — спитав Незнайко.

— Звідси, звичайно, не втечеш, а от приїдемо на острів, то треба не сидіти склавши руки, а зробити човна й попливти.

Невдовзі корабель відчалив од берега, й почалося плавання. Дорога була довга й важка. Два дні й дві ночі корабель кидало по хвилях. Коротульки, які доти й близько не бачили моря, боялися, що корабель ось-ось перекинеться й потоне. Дві доби вони не могли заснути ні на хвилину й під кінець плавання ледве трималися на ногах. На третій день корабель нарешті ввійшов у тиху, спокійну бухту, й змучених коротульок випустили з мокрого, похмурого трюму.

Бідолахи радісно скрикнули, побачивши зелений берег, на якому росли пальми, персики, бананові, горіхові й апельсинові дерева. Вже й те було добре, що, нарешті, вони могли ступити на твердий ґрунт і не відчувати, як під ногами все ходором ходить. З дикими криками, писком і вереском коротульки висипали на берег і наввипередки побігли до дерев. Там вони почали стрибати й танцювати з радощів, рвати банани й фініки, персики й апельсини, збивати палицями горіхи з дерев. Наївшись досхочу, вони почали гойдатися на гойдалках, яких дуже багато було між деревами, крутитися на каруселях і чортових колесах, спускатися на килимках з дерев'яних гірок та спіральних спусків.

Несподівано задзвонив дзвін. Не довго думаючи, коротульки кинулися туди, звідки долинав дзвін, і побачили їдальню з великими, відчиненими навстіж вікнами. Біля дверей стояв кухар у білому ковпаку і кликав усіх обідати.

Але їсти нікому не хотілося, бо всі наситились фруктами. Коротульки, роздумуючи, зупинилися біля входу, але в цей час пролунав дзвін з іншого боку. Кинувшись, мов за командою, туди, вони побачили кінотеатр, обліплений від верху до низу кольоровими афішами. На найбільшій афіші було написано величезними літерами:

"Вбивство на дні моря, або Кривавий знак. Новий захопливий кінофільм з життя злочинного світу з убивствами, пограбуваннями, утопленнями, киданнями під поїзд і розтерзаннями диких звірів. Тільки в нашому кінотеатрі. Поспішайте подивитись!"

Догадавшись, що зараз почнеться кіносеанс, коротульки мерщій почали займати місця. Не встигли вони всістися, як погасло світло й на екрані забігали, заметушилися різні підозрілі типи в масках і без масок, з ножами, фінками, кинджалами й пістолетами в руках. Одразу ж появились озброєні до зубів поліцейські. І ті, й ті ганялися один за одним, користуючись найрізноманітнішими засобами пересування:

автомобілями, автобусами, вертольотами, літаками, поїздами, катерами, пароплавами, підводними човнами. Всі раз у раз падали, кудись провалювались, шльопались у воду, тонули самі й топили інших, билися чим попало, стріляли один в одного з пістолетів і автоматів. Бідолашні глядачі верещали від страху, дивлячись на всі ці жахи.

Однак гамір у залі поволі стихав і незабаром зовсім ушух. Коротульки, вимучені далекою дорогою, один по одному заснули просто на своїх місцях, не діждавшись кінця картини. Треба сказати, що місця в кінотеатрі були зроблені як м'які крісла з відкидними спинками, такі бувають в автобусах на далеких аршrutaх. Відкинувши спинку назад, можна було зручно влягтися і спати, мов у ліжку, не виходячи з кіно. Всі так потомилися, що проспали цілий день і цілу ніч, і прокинулися тільки наступного ранку.

Почувши дзвін, що кликав до сніданку, коротульки повскакували й помчали в їдальню. Смачно поснідавши, вони вибігли з їдальні й почали гратись у схованки, в квача, довгу лозу та інші цікаві ігри. Дехто побіг на гойдалки та каруселі, інші, почувши дзвоник, повернулися в кінотеатр, сеанси в якому починалися з самого ранку, точніше — одразу після сніданку.

Гасаючи один за одним по апельсиновому гаю, коротульки натрапили серед дерев на галявину з великим чотирикутним майданчиком для гри в шарашки. Тут же був цілий набір дерев'яних молотків з довгими держаками й дві шарашки, тобто все, що потрібно для цієї захопливої рухливої гри. Слід сказати, що шарашкою місячні коротульки називають велику дерев'яну кулю завбільшки з коротулячу голову. Таких шарашок для гри беруть дві: чорну та білу. Гравці діляться на дві команди, по дюжині гравців у кожній. Перша дюжина, озброївшись дерев'яними молотками, ганяє білу кулю по всьому полю, стараючись загнати її в ямку в центрі майданчика й не допустити водночас, щоб друга команда загнала в ту саму ямку чорну кулю. Виграє, звісно, та команда, яка першою зажене в ямку свою кулю.

Ця на перший погляд проста гра насправді дуже цікава й має широку популярність серед місячних коротульок. Як і кожна гра, гра в шарашки має свої правила, а також свою тактику і стратегію. Правила полягають у тому, що гравці не мають права бити один одного дерев'яними молотками по ногах і по головах; все інше дозволяється: можна притримувати шарашку, наступаючи на неї ногою, можна вибивати її за лінію майданчика, можна відштовхувати суперника плечем або рукою. Тактика й стратегія полягає в тому, що капітан команди може поділити своїх гравців на два загони: загін нападаючих і загін захисників. Завдання нападаючих — загнати в ямку шарашку суперників; завдання захисників — захистити свою шарашку від чужих гравців. Іноді капітан ділить команду порівну, й така система гри називається 6 на 6. Іноді він вважає за потрібне виділити в нападаючий загін сім гравців, а в захисті лишити тільки п'ять. Тоді система гри називається 7 на 5. Буває система 8 на 4, а також система 12, тобто коли капітан зовсім не ділить команду на загони. Правда, і в цьому разі гравці заздалегідь домовляються між собою, хто з них гратиме в захисті, хто в нападі, але під час гри вони міняються ролями, щоб спантеличити суперника. Ясно без слів, що

розмаїття стратегічних прийомів робить цю гру надзвичайно цікавою.

Як тільки знайшли майданчик, одразу ж організувалося чотири команди шарашників, але ж усі чотири не могли брати участі в грі, тому грали тільки дві команди, а ще дві ждали своєї черги. Правда, цього дня вони так нічого й не діждалися, зате наступного ранку прокинулися раніше й захопили майданчик на цілий день у свої руки. Відтоді в шарашки грали ті, хто раніше прокинеться й раніше побіжить до майданчика. Скінчилося тим, що найзаповзятливіші гравці вирішили не залишати майданчика навіть на ніч, а лягали спати тут же. Це їм було неважко, тим паче, що клімат на острові Дурнів дуже теплий, дощів майже не буває і спати можна хоч просто неба. Таким чином, лишилося тільки дві команди шарашників, зате грали вони з ранку до вечора, не знаючи, як кажуть, ні перерви, ні відпочинку.

На той час і всі інші коротульки розділилися, якщо можна так висловитись, за інтересами. Крім шарашників, тут були карусельники, колесисти, чехардисти, кіношники, картярі й козлисти. Неважко догадатися, що карусельниками називали тих коротульок, які цілими днями каталися на каруселях; колесистами — тих, що любили обертатися на чортовому колесі; чехардисти, природно, були ті, котрі не визнавали нічого, крім гри в чехарду, тобто довгу лозу. Козлисти ціліснінькі дні сиділи за столиками й з усіх сил стукали кісточками доміно, граючи в "козла". Картярі, зібравшись партіями по четверо, сиділи на травичці й грали в карти, здебільшого в підкидного дурня. Нарешті, кіношники з ранку й до ночі сиділи в кінотеатрі й сеанс за сеансом дивилися різні кінофільми. Нічого, звісно, й казати, що така одноманітність у заняттях притупляла розумові здібності коротульок, повільно готуючи перехід їх у тваринний стан.

Вважалося, між іншим, що дивитися кінофільми — заняття інтелектуальніше, тобто корисніше для розуму, ніж гра в шарашки або в "козла". Та це помилка, бо зміст фільмів був надто безглуздий, щоб давати якусь поживу для розуму. Дивлячись день у день, як герої усіх цих кінокартин бігали, стрибали, падали, перекидалися і стріляли з пістолетів, можна було тільки подурнішати, але ні в якому разі не порозумнішати.

Треба сказати, що Незнайко й Козлик теж не уникнули загального захоплення і цілими днями не вилазили з кінотеатру, з ранку до вечора нерухомо сиділи в кріслах, втупившись у кіноекран. Якось надвечір вони раптом відчували, що їхні спина мовби одерев'яніли від нерухомості й навіть не розгинаються, так що ні той, ні той не могли встати з місця. Страшенно перелякавшись, Незнайко й Козлик примудрилися якось зіскочити із своїх крісел на підлогу і, не розгинаючи спина, навкарачках виповзли з кінотеатру на повітря. Порачкувавши по травичці, вони ледь-ледь розігнули свої хребти й зіп'ялися на ноги. Спочатку вони очманіло дивилися один на одного, ніби не розуміючи, в чому справа. Нарешті у Незнайка на обличчі з'явився осмислений вираз, і він сказав:

— Слухай, Козлику, коли ж ми з тобою будемо човна робити?

— Якого човна? — здивовано спитав Козлик.

— Ну, не знаєш, які човни бувають? Яким по воді плавати.

— А нащо нам по воді плавати?

— Так ми ж збиралися втекти з цього острова Дурнів.

— Ах, он що! — вигукнув Козлик. — Ну що ж, завтра почнемо робити човна.

Проте назавтра вони забули, що збиралися робити човен, і зранку побігли гойдатися на гойдалці, кататися на каруселях і спускатися з гірки на килимках. Ці заняття так захопили їх, що всі думки про втечу знову вилетіли в них з голови, і дні минали як і раніше. Правда, Незнайко інколи наприкінці дня спохвачувався і казав:

— Ой Козлику, відчуваю, що ми з тобою станемо баранами!

— Та що ти! — махав руками Козлик. — Досі не стали, і далі не станемо. Хто це сказав? Ніхто не сказав. Поживемо — побачимо.

— Але ж буде пізно, коли побачимо.

— Ну гаразд, завтра почнемо робити човен.

Але знову приходило завтра, і все лишалося, як і доти. Козлик, захоплений катанням, гойданням, кружлянням та іншими розвагами, вже й слухати нічого не хотів про втечу. Як тільки Незнайко роззявляв рота, щоб нагадати про човен, Козлик нетерпляче махав рукою і кричав:

— Завтра!

Кінчалось тим, що й Незнайко перестав згадувати про човен.

Одного разу друзі з самого ранку залізли на карусель і докатилися до того, що Незнайкові запаморочилось у голові, і він упав на землю. Ледве звівшись на ноги й похитуючись, неначе п'яний, він пішов у апельсиновий гай. Перед очима у нього все було наче в тумані. Через якийсь час він вийшов з гаю і побачив удалині щільний дерев'яний паркан, пофарбований голубою фарбою. Не розуміючи, як він попав сюди, Незнайко зупинився і в цей час почув якісь дивні звуки, що долинали з-за паркана:

— Бе-е-е! Ме-е-е!

Вирішивши дізнатись, яка істота видає ці дивні звуки, Незнайко підійшов до паркана й хотів зазирнути в щілину, але це йому не вдалося, бо дошки паркана були припасовані щільно. Не довго думаючи, він ухопився за верхівки дощок руками й виліз на паркан. Перед його очима відкрився зелений луг, недалеко тік струмок, а за ним чорнів ліс. На лузі, збившись у купу, паслась отара білих баранчиків. Два руді кудлаті пси стерегли їх. Тільки-но якийсь баранчик відбивався від отари, собаки, гавкаючи, кидалися до нього й заганяли назад.

Біля паркана, недалеко від Незнайка, ніби стіжок сіна, височіла купа овечої вовни. Кілька коротульок сиділи навпочіпки біля купи і, озброївшись великими ножицями, стригли баранів. Бідні тварини покірно лежали на землі із зв'язаними ногами, навіть не мекаючи. Закінчивши стригти, один з коротульок розв'язав баранчика і, підхопивши під черевце рукою, поставив на ноги. Незграбно переставляючи заціпенілі від нерухомості ніжки, баранчик зашкутильгав до отари. Без своєї пишної шубки він видавався надзвичайно худеньким і до того кумедним, що Незнайко, дивлячись на нього, ледве стримувався від сміху. Баранчик тим часом зупинився і, повернувши вбік голову, жалібно забекав:

— Бе-е-е!

"От хто тут кричить!" — догадався Незнайко.

Від цієї думки йому чомусь стало не по собі.

В цей час загуркотів двигун, і Незнайко побачив, що до вовняної купи під'їхала вантажна машина. Коротульки перестали стригти й почали вантажити вовну в кузов. Шофер побачив Незнайку і весело замахав рукою.

— Гей, а тобі теж сюди закортіло? — закричав він. — Зажди, незабаром і тебе пострижуть! Ха-ха-ха!

Від цього сміху в Незнайку мороз перебіг по спині. Миттю пригадалися йому всі розповіді про те, що робиться з бідолашними коротульками на острові Дурнів. Оторопівши від переляку, він скочив з паркана і, не відчуваючи під собою ніг, побіг геть.

— Стійте, братики! — закричав він, підбігши до коротульок, що каталися на каруселі. — Стійте! Треба скоріше тікати!

Побачивши, що його ніхто не слухає, Незнайко схопив Козлика за комір і стяг з каруселі. У бідолахи Козлика від довгого катання голова пішла обертом, і він присів, ухопившись руками за землю. Хоч скільки тягнув його Незнайко вгору за комір, Козлик стояв навкарачки і видавав якісь звуки, наче мекав.

— Козлику, любенький, треба тікати, голубе! — закричав Незнайко в розпачі.

Козлик глянув на нього затьмареним поглядом і сказав, затинаючись:

— Послухай, Незнайку, я до того зак-зак-закрутив-ся, що ні бе ні ме не можу сказати.

Пробелькотівши ці слова, він дурнувато засміявся, потім поповз рачки й загорлав:

— Бе-е-е! Ме-е-е!

— Козлику, любенький, не треба! Не треба! — почав благати Незнайко.

Схопивши одурілого Козлика на руки, Незнайко побіг з ним до берега моря. Йому здавалося, що Козлик от-от стане баранчиком, і тоді вже його ніхто не врятує. Невдовзі вони були край пальмового гаю. Крізь стовбури дерев заблищала іскриста поверхня моря. Здалеку видніла пароплавна пристань з високою щоглою, верхівка якої була прикрашена прапором, що тріпотів на вітрі. Напружуючи останні сили, Незнайко вибіг на морський берег і знеможено впав па пісок. Руки його самі розчепились, і він знепритомнів.

Опинившись на березі моря, Козлик якийсь час здивовано озирався довкола. Прохолодний морський вітерець освіжив його, й голова йому перестала паморочитися. Поступово він зрозумів, що сидить не на каруселі, а на звичайнісінькому морському березі. Поруч, розкинувши руки, лежав Незнайко. Очі в нього були заплющені.

"Спить", — подумав Козлик.

І він почав дивитися на хвилі, які шипіли й гуркотіли, ритмічно накочуючись на пологий піщаний берег і, поволі вщухаючи, відбігали назад у море.

Невідомо, скільки так сидів би Козлик, милуючись хвилями, якби його погляд не примітив удалині темпу плямку завбільшки з блоху. Спочатку йому здалося, що якийсь

птах ширяє над морем, але плямка поступово наближалася і скоро вже було ясно, що то не птах. Козликові вже здавалося, що то або дирижабль, або літак, але минуло ще трохи часу, і він упевнився, що то пароплав.

— Що за дивина! — вражено пробурмотів Козлик. — Відколи це пароплави літають у повітрі?

Він заходився торсати за плече Незнайка. Побачивши, що Незнайко не прокидається, Козлик страшенно перелякався й почав бризкати йому в обличчя холодною водою. Це привело Незнайка до пам'яті.

— Де я? — спитав він, розплющуючи очі.

— Дивись — пароплав! — закричав Козлик.

— Де пароплав? — спитав Незнайко, підводячись із землі й дивлячись у морську далечінь.

— Та не там! Он, угорі,— показав Козлик пальцем.

Незнайко задер голову вгору й побачив, що в повітрі ширяє пароплав — з трубами, щоглами, якорями й рятувальними шлюпками, підвішеними над палубою. Незнайко завмер на місці від подиву. Пароплав швидко наближався. На борту його вже можна було розгледіти коротульок. Завмираючи від страху, Незнайко й Козлик дивилися на громаду, що підлітала до них. З переляку в Козлика сам собою роззявився рот, а очі зробилися зовсім круглі. Він хотів щось сказати, але слова застрягли десь у горлі. Нарешті йому вдалося видавити з себе:

— Що це? Чому це?

— Невагомість! — закричав раптом Незнайко. — Це не інакше, як Знайко. Я так і знав, що він прилетить нас виручити! Ура!

Він підкинув угору свого капелюха й від радості почав стрибати по березі.

Пароплав тим часом пролетів по дузі над пристанню й плавно опустився на воду. Незнайко й Козлик, узявшись за руки, побігли на пристань. Не встигли вони піднятися по драбині, як побачили, що з корабля сходять по трапу Знайко, лікар Пілюлька, Гвинтик, Шпунтик, Пончик і кілька незнайомих місячних коротульок. Від хвилювання серце шаленно закалатало у Незнайка в грудях, і він зупинився, не наважуючись ступити й кроку далі, тільки пробурмотів:

— Здається, мені зараз розпіканція буде!

Знайко в супроводі інших коротульок підійшов до Незнайка.

— Ну, здрастуй, — сказав він, подаючи руку.

— А ви що ж, голубчики, не могли прилетіти раніше? — сказав Незнайко, навіть не відповівши на привітання Знайка. — Ми тут їх ждали, ждали, мало не перевернулися на баранів, а їм хоч би що! Теж рятівники називається!

— Я з тобою, дурнем, і розмовляти після цього не хочу! — сердито відповів Знайко.

— Ти б краще сказав спасибі, що хоч тепер прилетіли, — мовив лікар Пілюлька. — Як ти себе почуваєш?

— Добре.

— Тоді гайда зараз же на пароплав, а то тут повітря, кажуть, дуже шкідливе. Не

можна бути довго.

— Ну, трошечки ще побути тут, я думаю, можна, — відповів Незнайко. — Мені ж треба інших коротульок урятувати. Нас сюди багато приїхало.

— Це ми й без тебе зробимо, — сказав лікар Пілюлька.

— Ні, ні, братики, без мене ви ще переплутаєте що-небудь, забудете когось. Я сам повинен усіх розшукати. І ще ось що: чи нема у вас зайвого приладу невагомості?

— Навіщо тобі? — спитав Гвинтик.

— Я ось яку штуку придумав, — відповів Незнайко. — Ми закопаємо прилад невагомості на острові в землю, тоді навкруги утвориться зона невагомості. Повітря над цією зоною вже нічого не важитиме й почне підніматись угору, а на його місце з усіх боків надходитиме свіже морське повітря. Таким чином атмосфера на острові очиститься, і ніхто вже не буде перекидатися на баранів.

— Ти диви, — сказав захоплено Шпунтик, — наш Незнайко теж винахідником став.

— А що ти думаєш? Останнім часом я просто жах як порозумнішав. А свій метод очистки повітря я придумав, ще коли сюди на пароплаві їхав. У трюмі, розумієш, нічого було робити, от я й почав придумувати різні штучки.

— Ну гаразд, — відповів Гвинтик. — Прилад невагомості у нас для тебе знайдеться. Крім того, я бачу, тобі й черевики потрібні. Ну, це на пароплаві одержиш, а зараз веді нас і показуй, де коротульки, поки хто з них і справді не став бараном.

Розділ тридцять п'ятий

ЧАС ВЕЛИКИХ ЗМІН

Після того як скуперфільдівські робітники оволоділи невагомістю і прогнали із своєї фабрики Скуперфільда, всі тільки й говорили про це. Робітники інших фабрик теж приїжджали до космонавтів, а повернувшись, улаштовували на своїх фабриках невагомість. На деяких фабриках робітники так осмілилися, що навіть без усякої невагомості брали владу до своїх рук і проганяли хазяїв.

Поліція так була налякана цими подіями, що вже не виступала проти робітників. Багато поліцейських викидали свої гвинтівки й пістолети, заковували свої поліцейські мундири та каски і, одягнувшись як звичайні коротульки, наймалися працювати на фабрики й заводи. Вони казали, що це набагато приємніше, ніж літати догори ногами в повітрі, дістаючи опіки, поранення й каліцтва.

Робітники за свою працю тепер одержували значно більше, бо їм уже не треба було віддавати багачам частину свого заробітку; а всі товари стали набагато дешевші. Тому кожен і харчуватися став краще, й купував більше товарів. Різних товарів потрібно було чимраз більше, тому всі фабрики почали збільшувати випуск продукції, а для цього їм треба було більше робітників. Безробітних скоро зовсім не стало, бо всі, хто хотів працювати, діставали роботу. В лакеях у багачів тепер ніхто не хотів служити. Від них повтікали і служниці, й покоївки, й прачки, й швейцари, й підлогонатирачі, а насамперед кухарі. Всі кухарі й кухарки тепер воліли працювати в їдальнях і ресторанах, де вони були самі собі господарі. А їдалень і ресторанів з кожним днем ставало більше, тому що багатьом тепер не хотілося готувати їжу вдома. У кожного

вистачало грошей, щоб пообідати в ресторані чи принести обід з їдальні.

Бідолаха Скуперфільд, який втратив усі свої капітали ще до того, як у нього відібрали фабрику, не знав, як йому тепер бути. Спочатку він ходив обідати до своїх знайомих, але скоро побачив, що знайомі не мають особливого задоволення від цього, і закінчив тим, що пішов працювати на свою колишню макаронну фабрику. Ніхто не перешкоджав йому. Всі знали, що макаронну справу він любить, і сподівалися, що працюватиме він сумлінно.

Кілька днів Скуперфільд був підручним на тістомішалці, а потім йому доручили роботу на макаронному пресі. Тут Скуперфільд мав стежити, як з макаронного преса нескінченним пучком лізли макаронні трубочки, й регулювати їхню щільність і товщину. Якщо тісто ставало надто рідким, — а це одразу ж позначалося на товщині трубочок, — він давав сигнал тістомішальникам, щоб добавили борошна; якщо ж тісто робилося надто густе, він давав сигнал, щоб добавили водички. Як тільки трубочки досягали належної довжини, Скуперфільд натискував кнопку, й електричний ніж розрізав трубочки, які падали в паровий казан, а там їх обдавало гарячою парою, після чого вони потрапляли на конвейєр, який тяг їх в сушарку. Попрацювавши біля макаронного преса з тиждень, Скуперфільд надумав приладнати до преса невеличке коліщатко з виступом. Коліщатко, обертаючись, час від часу натискувало виступом кнопку, автоматично вмикаючи електричний ніж. Завдяки цій раціоналізації Скуперфільдові вже не треба було натискувати кнопку щоразу, коли макаронина досягала необхідної довжини, й він зміг працювати вже не на одному, а зразу на двох пресах. Він казав, що на цьому не зупиниться і доб'ється того, щоб машина автоматично регулювала густоту макаронного тіста й сама додавала, скільки треба води й борошна. Тепер, коли працювати доводилось йому самому, Скуперфільд добре зрозумів, як важливо полегшувати працю робітника. Взагалі працювати йому сподобалось, тим більше, що кругом завжди були коротульки, з якими можна поговорити, перекинутися жартом, порадитись.

Тепер, закінчивши свій трудовий день, він часто купував велику булку й, засунувши її під пахву, йшов гуляти в зоопарк. Він дуже любив дивитися па тварин, особливо на водоплавних птахів. Побачивши посеред ставу качок, він сміявся від радості й кричав:

— Дивіться, качки! Качки!

І кидав шматочки булки на берег. Качки зараз же підпливали до берега й дзьобали частування. Згодом вони так звикли до цього, що вже пізнавали Скуперфільда і, побачивши здалеку його чорний циліндр, поспішали до берега, що дуже розчулювало Скуперфільда. Віддавши качкам півбулки, він завжди казав:

— Тепер ідіть, любенькі, поплавайте, а завтра я вам ще принесу.

І йшов на майданчик молодняка. Там він оддавав решту булки маленьким ведмежатам і, якщо поблизу публіки було мало, просив у сторожа дозволу погладити когось із звірят. Сторож іноді дозволяв. Тоді Скуперфільд перелазив через огорожу, гладив усіх звірят по черзі й, поцілувавши на прощання якого-небудь гарного ведмедика, дуже щасливий ішов додому.

У дні відпочинку він виїжджав з кимось із своїх нових знайомих за місто: в ліс або на річку. Там він дихав свіжим повітрям, слухав співи пташок, милувався квіточками. Згодом він запам'ятав назви багатьох квітів, і для нього вони були тепер не просто синенькі, червоненькі чи жовтенькі квіточки, а незабудки, ромашки, латаття, конвалії, дзвіночки, нагідки, кульбабки, фіалочки, волошки чи братки. Відтоді, як Скуперфільд почав називати квіти на імена, вони стали для нього наче близькими та рідними, й він ще більше радів, коли бачив їх.

— Який прекрасний світ! — казав Скуперфільд. — Яка гарна природа! Колись я нічого цього не бачив: ні квіточок, ні травички, ні любих пташат, ні гарної річки з її чудовими берегами. Мені завжди було ніколи. Я тільки й думав, як би то нажити більше грошей, а на все інше у мене не лишалося часу, щоб я провалився на цьому самому місці, коли брешу! Зате тепер я знаю, що справжні цінності — це не гроші, а вся оця краса, вона круг нас, а проте її в кишеню не сховаєш, не з'їси і в скриню не замкнеш!

Чимало багатців, які разом з фабриками втратили свої прибутки, змушені були піти на роботу й, зрештою, зрозуміли, що це навіть краще, ніж цілими днями й ночами тремтіти над своїми капіталами, втрачаючи сон і апетит і думаючи лише про те, як би обдурити когось і не дати іншим обдурити себе.

Проте були й такі багатчі, які хоч і втратили заводи та фабрики, зате зберегли свої капітали. Робітники вважали, що ці гроші по праву належать народові, адже багатчі нажили їх обманним шляхом, змушуючи працювати на себе інших. Тому робітники видали наказ усі ці несправедливо нажиті гроші здати в загальну касу й побудувати на них великі театри, музеї, картинні галереї, стадіони, плавальні басейни, лікарні й пароплави для прогулянок.

Довелося багачам здавати свої капітали в загальну касу. Але деякі з них схитрували й частину своїх грошей приховали для себе. Серед таких хитрунів опинився і всесвітньо відомий мануфактурник Спрутс. Ніхто не знав точно, скільки у нього грошей. Тому половину свого капіталу він здав, а другу половину залишив собі. Він сподівався, що, маючи гроші, зможе жити, як і колись, не працюючи.

Однак жити не працюючи й бути чесною людиною взагалі неможливо. Кожен коротулька потребує послуг інших — отже, і сам повинен щось робити для інших. А Спрутс захотів влаштуватися так, щоб нічого для інших не робити, щоб тільки інші робили для нього. Йому в першу чергу треба було, щоб хтось варив для нього обід, але ж усі слуги від нього повтікали, отож він почав ходити обідати в їдальню. Спершу його там годували, але одного прекрасного дня до нього підійшов головний кухар і сказав:

— Слухайте, Спрутсе, ми от працюємо на вас, готуємо для вас різні страви, а ви для нас нічого не робите, ніде не працюєте, тільки їсте.

— Але ж я плачу за їжу гроші, — заперечив Спрутс.

— Звідки ж у вас гроші, якщо ви ніде не працюєте? Виходить, ви не всі награбовані в народі гроші здали?

Спрутс, звісно, не міг признатися, що приховав частину грошей, і сказав:

— Ні, я все здав. У мене залишилося лише кілька фертингів, але я їх уже проїв і тепер працюватиму.

Відтоді він вирішив не ходити більше в їдальню, а накупив у магазині яєць, картоплі та інших різних продуктів і поніс усе це додому. Половину яєць він розбив по дорозі, а з другої половини надумав приготувати яєчню, але загавився, і яєчня у нього згоріла на сковороді. Тоді він заходився варити в казанку картоплю, але картопля розварилась і перетворилась на якийсь неїстівний слиз, схожий на клейстер для наклеювання шпалер. Словом, до чого б він не брався, у нього все виходило не те, що треба, а те, що треба, чогось не виходило. Все, що він варив, йому доводилось їсти або недоварене, або переварене. А все, що смажив, він з'їдав недосмаженим, а то й зовсім сирим або горілим. Від таких харчів у нього часто болів живіт, і від цього він був злий, мов пес.

У домі в нього був, як кажуть, свинарник, бо дбати про чистоту тепер було нікому, а самому Спрутсові було ліньки махати щіткою і шваброю. До того ж він не любив мити посуд. Поснідавши, пообідавши або повечерявши, він ставив немитий посуд кудись на підлогу в куток, а на другий день брав із шафи чистий посуд. Посуду в нього було багато, отже, усі кутки скоро були завалені брудними чашками, блюдечками і склянками, ложками, виделками, ножами, тарілками, мисками, соусницями, чайниками, кавниками, молочниками, салатницями, графинами, старими консервними бляшанками і пляшками різних форм і розмірів. На столах, на підвіконнях і навіть на стільцях стояли вкриті сажею горщики, банячки, каструлі, судки, казанки, дека, сковороди з залишками зіпсованих страв. На підлозі скрізь валялися лимонні й апельсинові шкірки, бананове лушпиння, яєчні й горіхові шкаралупи, шматки паперу, порожні пакети, засохлі й вкриті зеленуватою пліснявою хлібні шкуринки, яблучні недогризки, курячі кістки, риб'ячі хвости й голови. Треба сказати, що ці хвости й голови і навіть цілі риб'ячі кістяки можна було побачити не тільки на підлозі, а й на стільцях, столах, шафах, підвіконнях, книжкових полицях, а також на спинках диванів і крісел.

Купи цих харчових покидьків смерділи й приваблювали полчища мух. Пан Спрутс сидів серед усієї цієї гидоти, сподіваючись, що нові порядки не протримаються довго, що поступово все повернеться до колишнього, що в нього знову будуть слуги, які наведуть у домі чистоту й лад. Проте час минав, змін не було, а пан Спрутс усе ще на щось сподівався, не помічаючи, що сидить уже по самі вуха в грязюці.

Але біда, як іноді кажуть, не приходить одна. Незабаром у Спрутса закінчилися запаси вугілля, а топити чимось треба було, от він і почав палити меблі. Тепер на підлозі, окрім куп усякої видоти, валялась оббивка, зідрана з диванів та крісел, а також вирвані з них пружини й повсті, уламки кушеток, дзеркальних шаф і стільців. Словом, вигляд кругом був такий, наче в будинку вибухнула фугасна бомба чи відбулось побоїсько.

А Спрутс, здавалося, й не помічав улаштованого ним же самим розгрому. Час від часу він виходив з дому, щоб поповнити запаси харчів. Але робити це було не дуже легко, бо він був особа відома: як-не-як — колишній мільярдер, голова великого

бредламу, власник багатьох цукрових заводів і знаменитої спрутсівської мануфактури. До недавнього часу його фотографії друкувалися мало не щодня в газетах, і тому всі його добре знали. Тільки-но він з'являвся у якомусь магазині, продавці й продавщиці зразу починали кепкувати з нього, кидати на його адресу різні жарти; дехто навіть просто казав, що пора б йому вже перестати комизитись і, замість жити на крадені гроші, піти кудись на роботу й стати чесним коротулькою.

— Дивіться, пане Спрутс, — казали йому, — постарайтеся, голубе, виправитись, а як будете й далі дармоїдом, то ми перестанемо відпускати вам продукти.

У відповідь на це Спрутс звичайно мовчав і тільки сердито сопів або ж казав, що він зовсім не Спрутс, а якийсь інший коротулька, що викликало у продавців нові дотепи. Все це страшенно сердило Спрутса, а тому що насмішки не вщухали і з кожним днем ставали зліші, він вирішив як можна рідше потикатися на вулицю і вилазив з дому тільки тоді, коли була крайня потреба.

Одного вечора, коли Спрутс сидів дома, у двері хтось постукав. Зійшовши по сходах і відчинивши двері, Спрутс побачив у світлі вуличного ліхтаря коротулька із смуглявим, вилицюватим обличчям, прикрашеним невеличкими чорними, акуратно зачесаними вусиками, такою ж невеличкою гострою борідкою і вузькими чорними очима, які неспокійно зиркали по боках.

Це обличчя видалося Спрутсові зовсім незнайомим, та, коли прибулець сказав, що його звуть Жуліо, Спрутс почав пригадувати, що вже десь чув його ім'я.

Запросивши Жуліо до кімнати, Спрутс сказав:

— Ваше ім'я, здається, мені знайоме. Чи не можете ви нагадати, де ми з вами зустрічалися?

— Зустрічалися? Ні, — відповів Жуліо, здивовано розглядаючи накидані кругом купи сміття, уламки меблів і риб'ячі кістяки. — Я тільки мав можливість зробити вам послугу, коли ви захотіли розправитись з Товариством гігантських рослин.

— Ах, справді, — вигукнув Спрутс. — Однак, пригадується, ви тоді чимало здерли з мене за цю послугу: три мільйончики фертингів, якщо не помиляюся.

— Не три, — спокійно відповів Жуліо. — Йшлося про два мільйони. А втім, мені від цих мільйонів нічого не дісталось, бо ця скотина Скуперфільд тріснув мене палицею по голові, а ті дві тварюки Мига й Крабс кинули мене самого в лісі й зникли з усіма грошима. З того часу я тиняюся по світу, стараючись знайти цю тварюку Мигу, а тепер ось надумав звернутися до вас, щоб дізнатися, де можна побачити цю скотину Крабса.

На жаль, я не можу вдовольнити вашу цікавість, бо скотина Крабс давно втік від мене, прихопивши з собою близько мільйона моїх власних грошей, — відповів Спрутс.

— У такому разі, чи не можете ви дати мені повечеряти, бо якщо я не вгамую голоду, то можу вчинити злочин. Я з самого ранку ще нічого не їв, — пояснив Жуліо.

— Можу пригостити вас тільки яєчнею, — сухо пробурчав Спрутс.

Вийшовши з гостем на кухню, Спрутс розламав кілька стільців і затопив піч, потім розбив яйце, але замість вилити його на сковороду, вилив на свої штани. Вирішивши, що коли діло піде так і далі, то йому зовсім не випаде повечеряти, Жуліо взявся до діла

сам. Вибравши найбільшу сковороду, він приготував гігантську яечню з двох десятків яєць, і вони зі Спрутсом сіли вечеряти. Спрутс їв і тільки похвалював, бо йому вже давно не доводилось їсти так смачно приготовленої яєчні.

Подумавши, що Жуліо може бути для нього корисним, бо він міг би ходити по продукти й допомагати готувати обід, Спрутс запропонував йому поселитися разом. Жуліо погодився, і відтоді життя Спрутса набрало організованішого характеру. Доставку продуктів з магазинів Жуліо цілком узяв на себе, а сніданки, обіди та вечері вони готували разом, причому Спрутс виконував грубішу роботу, тобто "робив" дрова з меблів, розпалював вогонь у плиті, чистив картоплю, цибулю, ріпу, місив тісто; Жуліо ж здійснював загальне керівництво і стежив за приготуванням страв.

Окрім харчів, Жуліо дбав ще й про чистоту.

У вас, голубе, в цій кімнаті зібралося надто багато гидоти, — сказав він одного разу Спрутсові. — Але прибирати тут не варто. Ми просто перейдемо в другу кімнату, а коли насвинячимо там, перейдемо в третю, потім у четверту, й так, поки запаскудимо весь дім, а там видно буде.

Топити зайвий раз у печі їм було ліньки, а ночі стояли вже прохолодні, тому Жуліо придумав спати не на ліжках, а в скринях. Забравшись разом з периною в скриню і накрившись віком, можна було нагріти диханням повітря й спати, не відчуючи холоду.

У ті часи як для пана Жуліо, так і для пана Спрутса найбільшим задоволенням було вмотитись увечері, після денних турбот, біля телевізора і проклинати нові порядки. По телебаченню тоді часто показували робітників, які самотійно, без панів керували своїми фабриками та заводами. Особливо цікаво було, що багато виробничих процесів здійснювалось тепер у стані невагомості. Пан Спрутс і пан Жуліо мимоволі підраховували, які вигоди могли б мати багаті, якби невагомість дісталася їм, а не робітникам, і це просто казило їх. Але найдужче казили їх розмови про гігантські рослини, які й справді росли не щодня, а щогодини. Не минало й дня, щоб по телебаченню тепер не показували, як дозрівають гігантські огірки, помідори, капуста, буряки, кавуни, дині, посаджені до того ж на ґрунті, відібраному в багатів. І Спрутс, і Жуліо зеленіли від злості, коли бачили, як наливається здоровенне колосся земної пшениці.

— Ось вона! Ось вона де, погибель наша, росте! — сичав, бризкаючи слиною, Спрутс і сварився кулаком на екран телевізора.

— Все пропало! — сумно махав рукою Жуліо. — Тепер уже нема ніякої надії на повернення старого!

Одного разу диктор оголосив, що скоро буде передача з Космічного містечка, яке збудували прибулі космонавти. Спрутс і Жуліо ледве всідели на стільцях, так їм кортіло якнайскоріше побачити своїх ворогів. Нарешті на екрані з'явився Знайко. Він представив телеглядачам своїх друзів-космонавтів, з якими прилетів на Місяць, показав кілька маленьких затишних будиночків, що їх космонавти збудували для себе самі. Глядачі навіть побачили один такий будиночок усередині. Потім показали різні

наукові прилади, і Фуксія розповіла про ту наукову роботу, яку провадили космонавти на Місяці. Тюбик показав глядачам кілька земних пейзажів, які він тут же намалював, і розповів, чим відрізняється життя на Великій Землі від життя на Місяці. Після нього виступив Гусля, який заграє на флейті кілька мелодій, щоб ознайомити місячних коротульок з музикою, яку люблять земні коротульки.

Після музичного антракту телеглядачам показали дослідний город, на ньому дозрівали овочі, серед яких особливо вирізнялися гігантські кавуни.

Знайко сказав, що всі овочі вирости не менші, а навіть трохи більші, ніж звичайно виростають на Великій Землі, і це можна пояснити меншою силою тяжіння на Місяці. За городом було пшеничне поле, що його місячні коротульки сприйняли спочатку за якийсь фантастичний гігантський ліс. Нарешті телеглядачам показали космічну ракету, на якій був здійснений небувалий міжпланетний політ. Ракета вже не стояла, як колись, на відкритому місці, а була в спеціальному ангарі, збудованому позаду пшеничного поля.

Як тільки Спрутс побачив ракету, він аж зблід від злості.

— Все через цю трикляту ракету! — прошипів він. — Коли б у мене був динаміт, я б її негайно висадив у повітря без ніякого жалю! Коли б не ця ракета, у нас усе було б, як і колись, ми жили у розкоші, замість того щоб нидіти тут і з ранку до вечера возитися з цим противним куховарством!

— У мене є динаміт, тобто я можу дістати, — сказав Жуліо.

І він заходився розповідати Спрутсові, що колись у нього був магазин різнокаліберних товарів, у якому він торгував гвинтівками, пістолетами, порохом, піроксиліном, динамітом та іншими вибуховими речовинами.

— Потім я продав свій магазин, — сказав Жуліо, — але мені треба було спішно виїхати з Давилон, тому я не встиг вивезти всіх товарів, і в тайнику на складі в мене лишилося кілька бочок пороху та два ящики з чудовим динамітом. Я певен, що про цей тайник ніхто нічого досі не знає, і ми з вами можемо пробратися в нього, але для цього доведеться з'їздити в Давилон.

— Завтра ж поїдемо! — вигукнув Спрутс, схоплюючись від нетерпіння з крісла. — Я їм покажу! Я цього більше терпіти не буду! Я їх усіх підніму в повітря!

В цей час телепередача з Космічного містечка закінчилася, і по телебаченню почали показувати нову кінокомедію про якогось колишнього багача, який не хотів працювати, а в їдальні відмовились годувати його, отож він вирішив готувати для себе сам, тільки з того старання нічого не виходило. Куплені яйця він поклав на стілець, а потім сів на них, пакет з маслом упустив на підлогу, одразу ж наступив на нього ногою, посковзнувся і впав, зачепивши рукою чайник з гарячою водою, яка хлюпнула йому просто на лисину. Цілий вечір він бився на кухні, нарешті впав у порожню скриню і заснув у ній, а вранці побіг улаштовуватись на роботу.

— Це що? — кричав обурено Спрутс. — Це ж про мене! Та як вони сміли? Хіба вони забули, хто я? Я ж їм не якийсь там нікчема! Я Спрутс! Нехай би вони попались мені раніше. Я б їх скрутив! А тепер я хто! Хто, я вас питаю! Тепер я для них ніхто, бо все

полетіло до чорта. Колись мене і годували, і одягали, і купали, і спати вкладали, й катали, й порошинки з мене здували, весь бруд за мною прибирали, всіляко піклувалися про мене, о! А тепер я сам мушу про себе дбати, сам мушу все робити! Чому, я вас питаю? З якої речі? Колись всі мене шанували й поважали за моє багатство, підлещувались до мене, низенько кланялись мені, а тепер усі з мене сміються та ще й кінокомедії про мене знімають! Це ж образа! Я не потерплю цього! Я їм покажу! Я їх за це на шмаття! На друзки! Де динаміт? Дайте мені динаміт! Завтра ж їдьмо по динаміт!

Він ще довго так шаленів. Жулію ледве заспокоїв його і, пообіцявши завтра зранку вирушити по динаміт, уклав спати в скриню.

Розділ тридцять шостий

НА ЗЕМЛЮ

Минуло кілька днів відтоді, як Незнайко приїхав із своїми друзями в Космічне містечко. Тут йому все дуже сподобалось. Прокинувшись уранці, він одразу ж подався на город і гуляв там серед заростів буряків, моркви, огірків, помідорів, кавунів чи тинявся серед височенних стебел гігантської земної пшениці, жита, проса, гречки, сочевиці, а також вівса, з якого робиться чудова крупа для дуже смачної вівсяної кашки.

Тут усе майже як у нас у Квітковому місті, — казав Незнайко. — Тільки у Квітковому місті було трошки краще. Тут ніби чогось усе-таки бракує.

Одного разу Незнайко прокинувся вранці й відчув, що трохи нездужає. Йому нічого не боліло, але було таке відчуття, ніби він дуже-дуже стомився і не мав сили встати з постелі. Але незабаром мав бути сніданок, тому він усе-таки встав, одягнувся, вмився, проте, коли сів снідати, відчув, що зовсім не хоче їсти.

— От бачите, які ще тут на Місяці штучки бувають! — пробурмотів Незнайко. — Коли хочеться їсти, то їсти нема чого, а коли є що їсти, то не хочеться їсти!

Сяк-так упоравшись із своєю порцією, він поклав ложку на стіл і вийшов у двір. За хвилину всі побачили, що він вертається назад. Обличчя його було злякане.

— Братики, а де ж сонечко? — спитав він, здивовано озираючись навколо.

— Ти, Незнайку, якийсь осел! — насмішкувато відповів Знайко. — Ну яке тут сонечко, коли ми на Місяці, точніше сказати, в Місяці.

— У, а я й забув! — махнув рукою Незнайко.

Після цього випадку він цілий день згадував про сонечко, за обідом їв мало й тільки надвечір заспокоївся. А другого ранку все почалося знову.

— Де ж сонечко? — пхикав він. — Хочу, щоб було сонечко! У нас у Квітковому місті завжди було сонечко.

— Ти краще ось що, голубчику, не каверзуй! — сказав йому Знайко.

— А може, він у нас хворий, — сказав лікар Пілюлька. — Мабуть, я огляну його.

Затягнувши Незнайку у свій кабінет, лікар Пілюлька почав ретельно обстежувати його. Оглянувши вуха, горло, ніс і язик, Пілюлька здивовано похитав головою, потім велів Незнайкові скинути сорочку й почав стукати його по спині, по плечах, по грудях і по животу гумовим молоточком, дослухаючись при цьому, який виходить звук. Видно,

звук виходив не такий, як треба, тому Пілюлька кривився, знижував плечима й тряс головою. Потім він звелів Незнайкові лягти на спину й почав натискувати йому долонями на живіт у різних місцях, приказуючи:

— Так боляче? Не боляче?.. А так?..

І знову щоразу скрушно хитав головою.

Нарешті він зміряв Незнайкові температуру, а також пульс і кров'яний тиск, а тоді, велівши йому лишатись у постелі, пішов до коротульок і сказав тихенько:

— Біда, голубчики. Незнайко наш хворий.

— А що в нього болить? — спитала Рибка.

— У тому-то й річ, що нічого не болить, а проте він серйозно хворий. Хвороба в нього дуже рідкісна. На неї хворіють коротульки, які надто довго пробули далеко від своїх рідних місць.

— Ти ба! — здивувався Знайко. — То його треба лікувати.

— Як же його лікувати? — відповів лікар Пілюлька. — Від цієї хвороби ніяких ліків нема. Він повинен якнайскоріше повернутися на Землю. Тільки повітря рідних ланів може допомогти йому. Такі хворі завжди дуже тужать далеко від батьківщини, й це може для них погано скінчитися.

— Виходить, нам треба вирушати додому? Ти це хочеш сказати? — спитав Знайко.

— Так, і притому якомога скоріше, — підтвердив лікар Пілюлька. — Думаю, що коли ми сьогодні ж вирушимо в дорогу, то встигнемо долетіти до Землі з Незнайком.

— Отже, треба вирушати сьогодні ж. І нічого тут більше думати, — сказала Фуксія.

— А як же бути з Пончиком? — спитав Знайко. — Він же лишився у Лос-Поганосі із своїми крутильниками. Не можемо ж ми покинути його тут.

— Ми з Шпунтиком зараз же поїдемо по нього на всюдиході, — сказав Гвинтик. — До вечора туди приїдемо, завтра вранці назад. Опівдні будемо тут.

— Доведеться призначити відліт на завтра, — сказав Знайко. — Раніше ніяк не впораємось.

— Ну що ж, до завтра, я думаю, Незнайко витримає, — сказав лікар Пілюлька. — Тільки ви, братики, не зволікайте.

Гвинтик і Шпунтик одразу ж викотили з гаража всюдихід, узяли з собою Козлика, якого вчили керувати всюдиходом, і всі троє поїхали в Лос-Поганос. Лікар Пілюлька поспішив повідомити Незнайку, що прийнято рішення вирушати на Землю. Ця звістка дуже втішила Незнайку. Він навіть схопився з постелі, почав казати, що, як тільки повернеться додому, одразу ж напише листа Синьоочці, бо колись він обіцяв написати їй і тепер його мучить сумління, що не виконав своєї обіцянки. Надумавши виправити свою помилку, він значно повеселішав і почав наспівувати пісні.

— Не журіться, братики, — казав він. — Скоро побачимо сонечко!

Лікар Пілюлька сказав, щоб він поводився спокійніше, бо його організм ослаблений хворобою і йому треба берегти сили.

Невдовзі радість Незнайку потроху стихла й змінилася нетерплячкою.

— Коли ж Гвинтик і Шпунтик повернуться? — весь час приставав він до Пілюльки.

— Вони сьогодні не можуть приїхати, голубе. Вони завтра приїдуть. Ти вже якось потерпи, а зараз краще ляж і поспи, — вмовляв його лікар Пілюлька.

Незнайко лягав у постіль, але, полежавши хвилиночку, схоплювався:

— А що, як вони не приїдуть завтра?

— Приїдуть, голубе, приїдуть, — заспокоював його Пілюлька.

У ті дні в Космічному містечку гостювали астроном Альфа й місяцезнавець Мемега та два фізики, які прибули з ними, — Квантик і Кантик. Усі четверо приїхали навмисне, щоб ознайомитися з будовою космічної ракети і скафандрів, бо вони самі збиралися побудувати ракету й здійснити космічний політ на Землю. Тепер, коли розкрили таємницю невагомості, міжпланетні польоти стали доступні і для місячних коротульок. Знайко вирішив подарувати місячним ученим точні креслення ракет й звелів, щоб їм віддали рештки запасів місячного каменю й антикаменю. Альфа сказав, що місячні вчені збережуть Космічне містечко і влаштують тут космодром з майданчиком для посадки космічних кораблів, які прибуватимуть на Місяць, і для запуску ракет на інші планети.

Коли космонавти постановили вернутися на Землю, Знайко, Фуксія і Рибка пішли в ангар, щоб ретельно перевірити роботу всіх вузлів і механізмів ракети. В перевірці брали участь і Альфа з Мемегою, а також Кантик і Квантик. Для них це було дуже корисно, бо вони дістали можливість практично ознайомитися з будовою ракети. До того ж було вирішено, що Альфа й Мемега здійснять політ на ракеті разом з космонавтами. Долетівши до поверхні Місяця, космонавти пересядуть у ракету НІП, а Альфа з Мемегою повернуться на ракеті ФІР назад у Космічне містечко.

Перевірка механізмів ракети закінчилася тільки надвечір.

Зробивши останні випробування, Знайко сказав:

— Тепер ракета готова до польоту. Завтра вранці ввімкнемо невагомість і відбуксируємо космічний корабель на стартовий майданчик. А зараз — спати. Перед польотом треба добре відпочити.

Вийшовши з ангара й замкнувши двері на ключ, космонавти пішли в Космічне містечко. Не встигли вони зникнути вдалині, як із-за паркана висунулись дві голови в чорних масках. Якийсь час вони мовчки стирчали над парканом і лише сопіли носами. Потім одна голова сказала голосом Жуліо:

— Нарешті вшилися, щоб вони провалилися крізь землю!

— Нічого. Хай краще злетять у повітря! — пробурчала голосом Спрутса друга голова.

То й справді були Спрутс і Жуліо.

Почекавши ще трохи і впевнившись, що поблизу нікого нема, Жуліо сказав:

— Ану перелазь через паркан, я подам тобі ящик з динамітом.

Спрутс, крекчучи, виліз на паркан і стрибнув на другий бік. Жуліо підняв із землі ящик і став подавати його Спрутсові через паркан. Спрутс потягнув руки вгору, стараючись підхопити ящик. Але ящик був дуже важкий. Спрутс не втримав його й полетів разом з ним на землю.

— Що ж ти жбурляєш? — зашипів на нього Жуліо. — Там же динаміт, а не макарони! Так бабахне, що мокрого місця не залишиться!

Він переліз через паркан слідом за Спрутсом і спробував відчинити двері ангара.

— Замкнуті! — пробурмотів зі злістю. — Доведеться робити підкоп.

Увімкнувши потайний ліхтар і присівши біля стіни, обидва зловмисники витягли з кишень ножі й почали рити ними землю.

Коротульки в Космічному місті вже давно спали. Ніхто не ждав нічого лихого. Не спали тільки Знайко та професор Зірочка. Вони були зайняті математичними розрахунками: треба було обчислити траєкторію польоту космічного корабля, щоб, злетівши, він точно попав в отвір місячної сфери, крізь який можна було вибратися на поверхню Місяця.

Вже було далеко за північ, коли Знайко й професор Зірочка закінчили всі розрахунки й почали вкладатися спати. Роздягнувшись, Знайко вимкнув електрику і, залізши в постіль, уже хотів був натягти на себе ковдру, але саме в цей час пролунав вибух. Стіни кімнати струснуло, із стелі з гуркотом посипалась штукатурка, шибки з вікон вилетіли, ліжко, на якому лежав Знайко, перевернулось, і він викотився з нього на підлогу.

Професор Зірочка, який спав у цій же кімнаті, теж опинився на підлозі. Закутавшись у ковдру, Знайко миттю вискочив на подвір'я і побачив стовп полум'я та диму, що піднімався вгору.

— Ракета! Там же ракета! — закричав він професорові Зірочці, який вибіг слідом за ним.

Вони кинулися вперед, на звертаючи уваги на те, що зверху падали дерев'яні уламки, й, підбігши до місця, де колись стояв ангар, побачили в диму купу руїн. До місця пригоди вже бігли інші коротульки.

— Тут стався вибух! Хтось знищив ракету! — закричав Назнайко, голос якого уривався від хвилювання.

— Це не інакше, як поліцейські! — вигукнув Квантик. — Вони задумали відомстити нам!

— Як же ми тепер полетимо назад? — питали коротульки.

— Може, вдасться полагодити ракету? — сказав Мемега.

— Як же лагодити? Може, тут уже й самої ракети не лишилося, — відповіла Фуксія.

— Спокійно, братики! — сказав Знайко, який першим опанував себе. — Треба швиденько порозтягувати уламки і з'ясувати, що з космічним кораблем.

Коротульки взялися до роботи. На ранок місце розчистили, і всі побачили, що силою вибуху ракету перекинуло на бік. У неї зовсім одірвало хвіст, пошкодило основний двигун і повибивало шибки ілюмінаторів.

— Такі пошкодження не вдасться виправити й за два тижні, — заклопотано озвався Знайко. — Доведеться відкласти політ.

— Що ти, що ти! — вигукнув лікар Пілюлька. — Про це й думати не смій! Незнайко не витримає два тижні. Його треба відіслати сьогодні ж.

— Ти ж бачиш, — відповів Знайко, показуючи рукою на спотворену ракету.

— А чи не можна підтягтися на поверхню Місяця просто в скафандрах? — сказала Рибка. — Адже наші скафандри пристосовані до польотів у стані невагомості. Піднявшись на поверхню Місяця, ми сядемо в ракету НІП і полетимо на Землю.

— Правильно! — зрадів Знайко. — А чи цілі скафандри? Вони ж у ракеті.

Фуксія і Рибка метнулись до кабіни ракети й почали натискувати кнопку електродвигуна, який відчиняв двері в шлюзову камеру. Але двигун не діяв. І двері не відчинялися. Тоді інженер Клепка, який на той час уже зовсім одужав після поранення, заліз усередину кабіни через розбитий ілюмінатор і відчинив двері скафандрового відсіку.

— Братики, скафандри цілі! — вигукнув він, пересвідчившись, що скафандри не пошкоджено.

— Ура! — закричали, зрадівши, коротульки.

Інженерові Клепці вдалося полагодити електродвигун і відчинити двері шлюзової камери. Коротульки одразу ж почали виносити з ракети скафандри й ретельно перевіряти їх.

Деся опівдні в Космічне містечко повернулися Гвинтик, Шпунтик і Козлик з Пончиком, і космонавти почали готуватися до відльоту.

Звістка про те, що космонавти збираються відлітати, швидко поширилася серед неїлівців, і вони цілим селом прийшли прощатися із своїми друзями.

Весь дослідний город і всі посадки навколо Космічного містечка ми даруємо вам, — сказав неїлівцям Знайко. — Тепер плоди вже скоро дозріють, і ви зберете їх. Самим вам це буде не під силу, покличте на допомогу коротульок з інших сіл. Разом вам легше буде. І надалі старайтеся вирощувати якнайбільше гігантських рослин. Нехай гігантські рослини розійдуться по всій вашій планеті і тоді ніяких злиднів у вас більше не буде.

Неїлівці плакали від радості. Вони цілували Знайка й усіх інших коротульок. А Козлик теж був радий, бо Гвинтик і Шпунтик подарували йому свій всюдихід.

— Як жаль, — казав Козлик Незнайкові. — У нас тепер справжнє життя починається, а ти відлітаєш!

— Нічого, — казав Незнайко. — Ми ще прилетимо до вас, і ви до нас прилітайте. А мені зараз уже не можна більше залишатися. Мені дуже хочеться побачити сонечко.

Як тільки Незнайко згадав про сонечко, сльози зараз же закапали з його очей. Сили покинули його, і він опустився просто на землю. Лікар Пілюлька підбіг і, побачивши, що в Незайка очі самі заплющилися, мерщій дав йому понюхати нашатирного спирту. Незнайко отямився, але був дуже блідий.

— Ну як нам летіти з тобою? — побивався лікар Пілюлька. — Тобі треба в постелі лежати, а не вирушати в космічний політ. Не знаю, як ти в такому стані до Землі доберешся!

— Нічого, — сказав Гвинтик. — Ми з Шпунтиком візьмемо крісло-гойдалку і приладнаємо до нього коліщатка. Можна буде возити Незайка в цьому кріслі, щоб він

не витрачав зайвих сил.

Так вони й зробили. Як тільки крісло було готове, Знайко дав команду надіти всім скафандри. Коротульки зараз же почали надягати скафандри, а Кантик і Квантик наділи скафандр на Незнайка.

Треба сказати, що скафандри ці дещо відрізнялися від тих, якими користувалися Незнайко та Пончик. На маківці гермошолома такого скафандра був вмонтований невеличкий електродвигун з чотирилопатеvim пропелером, як у вентилятора. Пропелер, обертаючись, підіймав космонавта в повітря. Надаючи своєму тілу те чи інше положення в просторі, космонавт міг скеровувати свій політ у будь-якому напрямку. Крім цього, пропелер міг правити й за парашут. При падінні з великої висоти космонавт міг увімкнути електродвигун, і швидке обертання пропелера одразу б загальмувало падіння.

Тільки-но космонавти наділи скафандри, Знайко звелів усім прив'язатися до довгої капронової мотузки, яка була приготована заздалегідь. Усі одразу виконали наказ. У той же час Кантик і Квантик і Альфа з Мемегою посадили Незнайка в крісло-гойдалку, прикріпили його поясами до сидіння, щоб не випав у дорозі, а крісло теж прив'язали до капронової мотузки.

Нарешті всі приготування були закінчені. Космонавти прикріпили до поясів альпенштоки, льодоруби та геологічні молотки й вишикувались один за одним. Знайко, який стояв попереду, увімкнув прилад невагомості, припасований до скафандра у нього за плечима, і натиснув кнопку електродвигуна. Почулося рівномірне гудіння. Це завертівся пропелер. Знайко, втративши вагу, плавно піднявся в повітря й потягнув за собою всіх інших космонавтів.

Місячні коротульки ахнули з подиву, побачивши, як космонавти довгою низкою знялись у повітря. Усі закричали, замахали руками, заплескали в долоні, почали підкидати в повітря шапки. Дехто навіть стрибав од збудження. У багатьох були сльози на очах.

Космонавти тим часом швидше й швидше підіймалися вгору. Скоро вони перетворилися на ледь помітні цятки і нарешті зовсім зникли з очей. Але місячні коротульки не розходились, ніби сподівалися, що прибульці з далекої планети Землі ще повернуться й вони знову побачать їх. Минула ціла година, і дві години минуло, нарешті минуло три години. Місячні коротульки почали втрачати надію знову побачити своїх друзів.

І справді, ждати більше було нічого. Космонавти в цей час уже пробиралися нахиленим крижаним тунелем в оболонці Місяця. Повітря тут було вкрай розріджене, тому пропелер створював надто слабеньку тягу. І все-таки за допомогою льодорубів, що ними озброїлись космонавти, їм вдалося подолати всі перешкоди й пробратись у бурульчастий грот, а звідти проникнути в печеру, з якої був вихід на поверхню Місяця.

Тут Знайко вирішив розділити весь загін на дві групи. Першу групу треба було послати вперед, щоб, не втрачаючи ні хвилини, перевірити ракету. Адже відтоді, як ракета НІП опустилася на поверхню Місяця, минуло багато часу, її могли пошкодити

метеорити, не кажучи вже про те, що в космічний політ неможливо вирушати без ретельної перевірки роботи всіх приладів і механізмів. У першу групу Знайко призначив себе, професора Зірочку, а також Фуксію і Рибку. Решті велів поки що лишатись у печері й зайнятися видобутком кристалів місячного каменю й антикаменю, запас яких треба було доставити на Землю.

Лікар Пілюлька сказав, що Незнайко почуває себе дуже кепсько, тому його треба негайно доставити в ракету, де можна буде зняти важкий скафандр. Але Знайко сказав:

— Зараз настала місячна ніч. Сонце зайшло і на поверхні Місяця дуже холодно. Якщо ракета пошкоджена, то й у ній не можна бути без скафандра. Краще ви поки що побудьте з Незнайком у печері. Тут усе-таки тепліше. Коли ж з'ясується, що ракета справна, ми дамо вам знати, й ви одразу ж доставите Незнайка до нас.

Наказавши нікому не виходити з печери, щоб не піддаватися зайвий раз дії космічних променів, Знайко подався назад у супроводі Фуксії, Рибки та професора Зірочки.

Дехто думає, що коли на Місяці ніч, то там дуже темно й нічого не видно, та це неправда. Точно так, як місячної ночі нашу Землю освітлює Місяць, так і Місяць освітлює наша Земля, але ж земна куля значно більша від місячної, тому й світла від неї буває більше. Якщо Місяць із Землі видається нам таким завбільшки, як невеличка тарілка, то Землю з Місяця видно, як великий круглий піднос. Наука встановила, що світло Сонця, відбите нашою Землею, освітлює Місяць разів у дев'яносто сильніше, ніж те світло, яким Місяць освітлює Землю. Це означає, що в тій частині Місяця, з якої видно Землю, вночі можна вільно читати, і писати, й малювати, і займатися всілякими іншими роботами.

Вийшовши з печери, Знайко та його супутники побачили над собою чорне, бездонне небо з мірадами сяючих зірок і велетенським світним диском яскраво-білого й навіть трохи голубуватого кольору. То й була наша Земля, яка цього разу скидалася не на серп чи півмісяць, а на повний круг, бо Сонце освітлювало її вже не бічним, а прямим промінням.

Освітлені земним диском, поверхня Місяця і гори, що видніли вдалині, мали червонястий колір: від ясно-вишневого до пурпурного або темно-багряного, а все, що лишалося у тіні, все, куди не проникало світло, аж до дрібнесеньких тріщинок під ногами, світилося мерехтливим ізумрудно-зеленим кольором. Це пояснювалось тим, що поверхня місячних порід мала властивість світитися під впливом невидимих космічних променів. Куди б космонавти не глянули, вони скрізь бачили немов боротьбу двох кольорів: червоного й зеленого, і тільки ракета, що видніла вдалині, світилась яскраво-голубим кольором, ніби шматочок весняного ясно-голубого земного неба.

Космонавти, які лишились у печері, вирішили не марнувати часу і захопились видобувати кристали місячного каменю й антикаменю. Льодоруби й геологічні молотки дружно стукотіли об скелі. Проте ніякого стукоту не було чути, бо звук, як це тепер уже всім відомо, не поширюється в безповітряному середовищі.

В напруженій роботі минуло близько години. Скоро від Знайка надійшло по

радіотелефону розпорядження доставити Незнайка в ракету. Знайко повідомив, що метеорити не пошкодили ракети, герметизацію не порушено, але багато механізмів потребують регулювання, а в акумуляторах треба змінити електроліт і потім зарядити їх. На все це доведеться витратити щонайменше дванадцять годин, а тому весь час, який залишився, Знайко велів використати для видобутку й навантаження в ракету кристалів місячного каменю й антикаменю.

Лікар Пілюлька, ні секунди не гаючись, вирушив у путь, везучи перед собою крісло-гойдалку, на якому лежав Незнайко у своєму скафандрі. Коли Пілюлька нарешті дошкандибав до ракети, Незнайко так ослаб, що не міг встати з крісла, і його довелося нести на руках. За допомогою Знайка, Фуксії і Рибки Пілюльці вдалося втягнути Незнайку в ракету. Тут з хворого стягли скафандр, зняли одяг і вклали його на койку в каюті.

Звільнившись від важкого скафандра, Незнайко відчув деяку полегкість і навіть поривався встати з койки, але поступово сили знову покинули його. Охопила така слабкість, що йому важко було поворушити рукою чи ногою.

— Що це за хвороба така? — казав Незнайко. — Мені здається, ніби я весь свинцевий і моє тіло важить утричі більше, ніж треба.

— Цього не може бути, — відповідав йому Знайко. — Ти ж на Місяці й повинен важити не втричі більше, а вшестеро менше. От якби був на планеті Юпітер, то справді важив би там утричі або, точніше кажучи, у два й шістдесят чотири сотих рази більше, ніж на Землі. Зате на Марсі ти важив би втричі менше. А от коли б ти опинився на Сонці...

— Ну, гаразд, гаразд, — перебив його лікар Пілюлька. — Не утруднюй його цими цифрами. Подбай краще про те, щоб скоріше вилетіти.

Знайко вийшов, і вони разом з Зірочкою почали перевіряти роботу електронної обчислювальної машини. За кілька годин усі механізми були перевірені, але ракета не могла вирушити в політ доти, доки не закінчиться зарядка акумуляторів, від яких залежала безперебійна робота всіх приладів, а також двигунів.

Лікар Пілюлька не відходив ні на крок від Незнайка. Бачив, що сили Незнайка полишають, не знав, що робити, і дуже нервував. Правда, коли ввімкнули невагомість і ракета рушила, нарешті, в дорогу, самопочуття Незнайка поліпшилось. Але ненадовго. Скоро він знову почав скаржитися, що його душить вага, хоча, звісно, ніякої ваги не могло бути, бо ж він, як і всі інші в ракеті, перебував у стані невагомості. Лікар Пілюлька розумів, що ці хворобливі відчуття є наслідком пригніченого психічного стану хворого, і старався відвернути Незнайка від сумних думок, лагідно розмовляючи з ним і розповідаючи йому казки.

Усі інші коротульки заглядали в каюту і згадували, які ще є казки, щоб розповісти Незнайкові. Всі тільки й думали, чим би допомогти хворому.

Через якийсь час вони помітили, що Незнайко перестав виявляти інтерес до всього навколишнього і вже не слухає, що йому кажуть. Очі його повільно блукали по стелі каюти, пересохлі губи щось нечутно шепотіли. Лікар Пілюлька з усіх сил прислухався,

але не міг добрати ні слова.

Невдовзі очі у Незнайка заплющились, і він заснув. Груді його важко здіймалися. Дихання із свистом виривалося з рота. Щоки горіли хворобливим рум'янцем. Поступово дихання його заспокоїлось. Груді здіймалися все менше й рідше. Нарешті Пілюльці почало здаватися, що Незнайко вже й зовсім не дихає. Відчувши, що діло кепське, Пілюлька схопив Незнайка за руку. Пульс був ледве помітний і дуже повільний.

— Незнайку! — злякано закричав Пілюлька. — Незнайку, прокинься!

Але Незнайко не прокидався. Пілюлька мерщій підсунув йому під ніс пляшку з нашатирним спиртом. Незнайко повільно розплющив очі.

— Мені важко дихати! — насилу прошепотів він.

Побачивши, що Незнайко знову заплющив очі, лікар Пілюлька почав торсати його за плечі.

— Незнайку, не спи! — загорлав він. — Ти повинен боротись за життя! Чуєш? Не піддавайся! Не спи! Ти повинен жити, Незнайку! Ти повинен жити!

Помітивши, що обличчя Незнайка заливає якась дивна блідість, Пілюлька знову схопив його за руку. Пульсу не було. Пілюлька припав вухом до грудей Незнайка. Биття серця не чути було. Він знову дав понюхати Незнайкові нашатирного спирту, але це не вплинуло.

— Кисень! — вигукнув Пілюлька, відкидаючи геть пляшку з нашатирним спиртом.

Гвинтик і Шпунтик схопили гумову подушку і помчали в газовий відсік, де були балони з киснем, а Пілюлька, не гаючи й секунди, почав робити Незнайкові штучне дихання. Коротульки, зібравшись біля дверей каюти, з тривогою стежили, як лікар Пілюлька ритмічно піднімав руки Незнайка вгору й зараз же опускав їх униз, притискаючи до грудей. Час від часу він на хвилиночку зупинявся і, припавши вухом до грудей Незнайка, старався вловити биття серця, а потім знову робив штучне дихання.

Ніхто не міг сказати, скільки минуло часу. Всім здавалося, що дуже багато. Нарешті Пілюльці почулося, ніби Незнайко зітхнув. Пілюлька насторожився, але все ще піднімав і опускав Незнайкові руки, поки впевнився, що дихання відновилося. Побачивши, що Гвинтик і Шпунтик принесли подушку з киснем, він звелів потрошку випускати кисень з трубочки біля рота хворого. Коротульки з полегкістю помітили, як страшна блідість почала зникати з Незнайкового обличчя. Нарешті він розплющив очі.

— Дихай, дихай, Незнайку, — лагідно сказав лікар Пілюлька. — Тепер дихай, голубе, самостійно. Глибше дихай. І не спи, дороженький, на спи! Потерпи трошки!

Він звелів ще якийсь час давати хворому кисень, а сам почав витирати з лоба піт хустинкою. У цей час хтось із коротульок глянув в ілюмінатор і сказав:

— Дивіться, братики, вже Земля близько.

Незнайко хотів підвестися, щоб подивитись, але від слабості не міг навіть повернути голову.

— Підніміть мене, — прошепотів він. — Я хочу ще раз побачити Землю!

— Підніміть його, підніміть! — дозволив лікар Пілюлька.

Фуксія і Рибка взяли Незнайка під руки й піднесли до ілюмінатора. Незнайко

глянув у нього й побачив Землю. Тепер їй було видно не так, як з Місяця, — вона була мов велетенська куля з ясними плямами материків і темними морями та океанами. Навколо земної кулі був світний ореол, який окутував усю Землю, наче тепла, м'яка пухова ковдра. Поки Незнайко дивився, Земля помітно наблизилась, і земну кулю вже не можна було охопити поглядом цілком.

Побачивши, що Незнайко стомився і важко дихає, Фуксія і Рибка понесли його назад у постіль, але він сказав:

— Одягніть мене!

— Добре, добре, — сказав лікар Пілюлька. — Відпочинь трошки. Зараз ми вдягнемо тебе.

Фуксія і Рибка уклали Незайка в постіль, наділи на нього жовтенькі, канаркові, штани й оранжеву сорочку, натягли на ніжки панчішки і взули черевички, нарешті пов'язали на шию зелену краватку і навіть наділи на голову його улюблений голубий капелюх.

— А тепер несіть мене! Несіть! — зашепотів уриваним голосом Незайко.

— Куди ж тебе нести, голубе? — здивувався Пілюлька.

— На Землю! Скоріше!.. На Землю треба!

Побачивши, що Незайко знову гарячково дихає і весь тремтить, Пілюлька сказав:

— Добре, добре. Зараз, голубе! Несіть його в кабінку.

Фуксія і Рибка винесли Незайка з каюти. Лікар Пілюлька відчинив кабінку ліфта, і всі четверо спустились у хвостову частину ракети. Слідом за ними спустилися Гвинтик і Шпунтик, професор Зірочка та інші коротульки. Побачивши, що Фуксія і Рибка зупинились біля дверей, Незайко занепокоївся:

— Несіть, несіть! Що ж ви? Відчиніть двері! На Землю! — шепотів він, пожадливо ловлячи повітря губами.

— Зараз, любий, підожди! Зараз відчинимо, — відповідав Пілюлька, стараючись заспокоїти Незайка. — Зараз, голубе, запитаємо Знайка, чи можна відчинити двері.

І зараз же, немов у відповідь на це, в гучномовці почувся голос Знайка, який усе ще був на своєму посту в кабінці керування:

— Увага! Увага! Починаємо посадку. Приготуйтеся до вмикання вагомості. Усім приготуватися до тяжіння!

Коротульки, які не встигли навіть збагнути, що має статися, несподівано відчували вагу, яка вплинула на них, ніби поштовх, що збив усіх з ніг. Гвинтик і Шпунтик перші зрозуміли, що сталося і, скочивши на ноги, підняли з підлоги хворого Незайка, а Пілюлька й Зірочка допомогли підвестися Фуксії і Рибці.

Не встигли коротульки освоїтися з тяжінням, як стався другий поштовх, і всі знов опинилися на підлозі.

— Земля!.. Приготуватись до висадки! — пролунав голос Знайка. — Відчинити двері шлюзу.

Професор Зірочка, який був найближче до виходу, рішуче натиснув кнопку. Промінь світла блиснув у відчинених дверях.

— Несіть мене! Несіть! — закричав Незнайко й потягнувся руками до світла.

Гвинтик і Шпунтик винесли його з ракети й почали спускатися по металевій драбинці. Незнайкові перехопило подих, коли він побачив над головою яскраве голубе небо з білими хмарами і сонечко, що сяяло у високості. Свіже повітря сп'янило його. Все попливло в нього перед очима: і зелений луг, на якому серед ізумрудної трави рябіли жовтенькі кульбабки, біленькі ромашки й сині дзвіночки, і дерева, що тріпотіли на вітрі листочками, і сріблясто-синя гладінь далекої річки.

Побачивши, що Гвинтик і Шпунтик уже ступили на Землю, Незнайко страшенно захвилювався.

— І мене поставте! — гукнув він. — Поставте мене на землю!

Гвинтик і Шпунтик обережно опустили Незайка ногами на землю.

— А тепер ведіть мене! Ведіть! — кричав Незнайко.

Гвинтик і Шпунтик потихеньку повели його, бережно тримаючи попідруки.

— А тепер пустіть мене! Пустіть! Я сам!

Бачивши, що Гвинтик і Шпунтик бояться відпустити його, Незайко почав вириватися з рук і навіть намагався вдарити Шпунтика. Гвинтик і Шпунтик відпустили його. Незайко ступив кілька невпевнених кроків, але одразу ж повалився на коліна і, впавши обличчям униз, почав цілувати землю. Капельок злетів у нього з голови. З очей покотилися сльози. І він прошепотів:

— Земле моя, матінко! Ніколи не забуду тебе!

Красне сонечко лагідно пригрівало його своїм промінням, свіжий вітерець ворухив його волосся, ніби гладив його по голівці. І Незайкові здавалося, що якесь велике-превелике почуття сповнює його груди. Він не знав, як називається це почуття, але знав, що воно хороше і що кращого від нього на світі нема. Він тулився грудьми до землі, немов до рідної, близької істоти, й відчував, як сили знову повертаються до нього і хвороба його зникає сама по собі.

Нарешті він виплакав усі сльози, які в нього були, і піднявся з землі. І весело засміявся, побачивши друзів-коротульок, які радісно вітали рідну Землю.

— Ну от, братики, і все! — весело вигукнув він. — А тепер можна знову вирушати кудись у подорож!

От який коротулька був цей Незайко.